

ΑΝΩΤΕΡΑ ΣΧΟΛΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α' ΤΕΥΧΟΣ Α'

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

10ον ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ Α.Σ.Β.Σ.

ΑΘΗΝΑΙ - 1954

ΑΝΩΤΕΡΑ ΣΧΟΛΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α' ΤΕΥΧΟΣ Α'

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

10^{ον} ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ Α.Σ.Β.Σ

ΑΘΗΝΑΙ - 1954

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	
Αδϛ, Άριθ.....	803
Χρονολογία.....	1959

ΤΕΥΧΟΣ Α΄

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

Ίστορία και Δικαστήριο τοῦ Μαρξισμού

*Βάλλ' οὕτως, αἴ κεν τι φόως
ἄνδρεςσι γένηαι*

ΙΑ, Ζ, 282

ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Ο ΘΗΗΣΚΩΝ ΣΩΚΡΑΤΗΣ

(Εισαγωγή στον Φαίδωνα)

«Νέα Έστία» : Τεύχη 357—358.

ΠΛΑΤΩΝ Ο ΕΙΔΩΣ

(Φιλοσοφία της καταδικασμένης συνείδησης)

«Νέα Έστία» : Τεύχη 484—486.

ΠΑΛΙΕΣ ΑΥΤΑΠΑΤΕΣ ΣΕ ΝΕΑ ΜΟΡΦΗ

(Ή κρίση του επαναστατικού σοσιαλισμού)

«Σοσιαλιστική Έπιθεώρηση», 1945.

ΤΟ ΟΥΜΑΝΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΟΝ ΧΧ ΑΙΩΝΑ

«Έπιθεώρησης των Πολιτικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Έπιστημῶν»,
Τεύχος Α', 1947.

ΤΑ ΝΕΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

«Προοδευτικὸς Φιλελεύθερος»

(Σειρά άρθρων) ἀπὸ 13 Μαΐου ἕως 27 Ἰουνίου 1950.

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΣΟΥΜΑΝ

«Νέα Οἰκονομία», Τεύχος 6, 1950.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΣΚΙΟΣ ΤΟΥ

(Ίστορικὴ συνείδηση καὶ ἀνθρωπολογία στὸν ΧΧ αἰῶνα), 1951.

ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

(Έλληνικὴ Κοσμολογία καὶ Δυτικὴ Έσχατολογία)

«Αρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Έπιστημῶν», 1955.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΛΗΣ

(Μῦθος καὶ πραγματικότητα)

«Σπουδαί» 1955.

MARX Y LA SOBERANIA DE LA INDUSTRIA

Revista mexicana de literatura Τεύχη 4—6.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

(Ο Μάρξ καὶ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ καπιταλισμοῦ)

«Σπουδαί» 1956.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Φύση και θετικότητα του μαρξισμού

1. 'Ο μαρξισμός και ή Ιστορική του πραγματοποίηση	Σελ.	1— 5
2. 'Ο μαρξιστικός μανιχαϊσμός	>	5— 11
3. Φύση και θετικότητα του μαρξισμού	»	11— 15
4. 'Εγκατάλειψη τής μαρξιστικής θεωρίας	>	15— 30
α) Harold J. Laski (σελ. 17—19)		
β) Λέων Τρότσκι (» 19—28)		
γ) Charles Bettelheim (» 28—30)		

II. 'Η κρίση του μαρξισμού

5. Παρακμή τής μαρξιστικής θεωρίας	>	30— 37
6. Παρακμή του μαρξισμού και άνατροπή τής Ιστορικής συνείδησης	»	33— 46
7. Παρακμή του μαρξισμού και κρίση τής πολιτικής συνείδησης	»	46— 70
α) «'Ανταρσία των μαζών» και «βιασμός των μαζών» (σελ. 48—54)		
β) Παντοδυναμία των οργανωτικών μηχανισμών (σελ. 54—57)		
γ) Στρατο - έκκλησιαστική φύση του όλoκληρωτικού κόμματος (57—62)		
δ) 'Εξαφάνιση τής πολιτικής σκέψης και μονολιθισμός (62—70)		
8. 'Ο μαρξισμός : «παιδική άρρώστεια» του σταλινισμού ;	>	70— 72

III. Θετικότητα και μοίρα του μαρξισμού

9. 'Εξάντληση τής μαρξιστικής προοπτικής ;	>	72— 87
α) Οί προκαπιταλιστικές χώρες—φορείς των μαρξιστικών έπαναστάσεων (σελ. 74—78)		
β) Τά όρια τής μαρξιστικής προοπτικής (σελ. 78—84)		
γ) Οί μαρξιστικές έπαναστάσεις : πέρα άπό τά όρια τής μαρξιστικής προοπτικής (σελ. 84—87)		

10. *Αντίφαση ανάμεσα στο μαρξισμό σάν θεωρία και τὸ μαρξισμό σάν καθεστωτική ἰδεολογία Σελ. 87—112
- α) Ὁ μαρξισμός σάν προλεταριακή ἰδεολογία (σελ.87—89)
- β) Αὐταποξένωση τοῦ μαρξισμοῦ (σελ.89—93)
- γ) Ἀποξένωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπὸ τὸ προλεταριάτο (σελ. 94—97)
- δ) Τί εἶναι τὸ σημερινὸ μπολσεβικικὸ κόμμα; (σελ. 97—101)
- ε) Οἱ «σοσιαλιστικὲς» παραγωγικὲς σχέσεις (σελ. 102—108)
- στ) Τὸ προλεταριάτο καὶ τὸ «σοσιαλιστικὸ» καθεστῶς (σελ. 108—112)
1. Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐργατικῆς διαχείρισης (σελ. 108—110)
 2. Ἀποξένωση τῶν συνδικάτων ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη (110—111)
 3. Ἀποκεφαλισμός τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος (σελ. 111—112)
11. Παρακμὴ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ παρακμὴ τῆς πολιτικῆς ἐν γένει » 113—118

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Β΄ ΤΕΥΧΟΥΣ

Εἰσαγωγή » I—XVI

Μέρος Πρῶτο

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΑΡΞ — ΧΕΓΓΕΛ

Κεφάλαιο I

- Ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ἐγγελειανοῦ κόσμου » 119—176
- Α'. Ἡ ἐγγελειανὴ θεανθρωπολογία » 121—136
- Β'. Ὁ Μάρξ καὶ ἡ Μεταφυσικὴ τῆς Τεχνοκρατίας » 136—158
- Γ'. Αὐταποξένωση καὶ συμφιλίωση τοῦ ἀνθρώπου » 159—176

Κεφάλαιο II

- Ὁ Μάρξ καὶ τὸ Κράτος » 177—312
- Α'. Ὁ Μάρξ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ κριτικὴ τοῦ Κράτους » 177—201
- Β'. Ὁ Μάρξ καὶ ἡ ἀστική κοινωνία » 201—242
- Γ'. Ὁ Μάρξ καὶ τὸ μοντέρνο γραφειοκρατικὸ κράτος » 242—261
- Δ'. Τὸ ὀλοκληρωτικὸ κόμμα: ἐπιστροφή στὸν Χέγγελ; » 261—284
- Ε'. Τὸ ὀλοκληρωτικὸ κράτος: ἐπιστροφή στὸν Χέγγελ; » 284—312

Κεφάλαιο III

Ό Μάρξ και ή φιλοσοφία	Σελ. 313—378
1. Ό φιλοσοφία και ό κόσμος	» 313—325
2. Hegel - Feuerbach - Marx	» 325 - 330
3. Κριτική τής έννοιας τής φύσης στόν Hegel και στόν Feuerbach	» 330—335
4. Ό άνθρωπος στόν Feuerbach και τόν Hegel	» 335—338
5. Ό από τόν Hegel στόν Marx	» 338—370
6. Ό Marx και ή Διαλεκτική	» 371—378

Μέρος Δεύτερο

Ο ΜΑΡΞ ΚΑΙ Η ΤΕΧΝΙΚΗ

Κεφάλαιο I

Ό τεχνική και οι ούσιαστικές δυνάμεις του ανθρώπου	» 380—409
1. Ό από τόν homo sapiens στόν homo faber	» 380—389
2. Μαρξισμός και νιχιλισμός	» 390—398
3. Νιχιλιστική άρνηση του παρελθόντος	» 398—409

Κεφάλαιο II

Ό τεχνική και ή άπελευθέρωση του ανθρώπου	» 410—442
1. Ό θεωρία τής άπελευθέρωσης του ανθρώπου	» 410—412
2. Σημείωση για την πάλη των τάξεων	» 413—423
3. Το προλεταριάτο και οι παραγωγικές δυνάμεις	» 423—435
4. Ό σταλινική έρμηνεία τής άπελευθέρωσης του ανθρώπου	» 435—442

Κεφάλαιο III

Ό Φετιχισμός των παραγωγικών δυνάμεων	» 442—530
Ό ανάγκη μιās ιδεολογικής ανάλυσης του μαρξισμού	» 443—450
Α'. Ό εργατικός μεταρρυθμισμός και μαρξιστικός φατολισμός	» 451—470
Β'. Ό φετιχισμός — άπολογία του δεσποτισμού	» 470—479
Γ'. Ό φετιχισμός στην πράξη	» 479—510
Δ'. Ό μαρξισμός σαν ήθική του όλοκληρωτικού δεσποτισμού	» 510—530

Κεφάλαιο IV

Μία τεχνοκρατική έσχατολογία	» 530—576
1. Ό τεχνική καθυπόταξη τής φύσης	» 530—539
2. Ό μύθος του «όλόκληρου ανθρώπου»	» 539—553
3. Ό τεχνοκρατική αντίληψη τής αλήθειας	» 553—560
4. Ό κενότητα τής μαρξικής έσχατολογίας	» 560—576

E R R A T A

Σελίς	80 στ.	7	ἀπό	τά	πάνω	χ ε ρ ό μ υ λ ο ς	ἀντί	ἀνεμόμυλοι.
	> 80 στ.	20	>	>	>	(κατά) κ τ η σ η	ἀντί	(κατά)σταση.
	> 47 στ.	1	>	>	κάτω	Τ ά κ ι τ ο ς	ἀντί	Takitos!
	> 44 στ.	1	>	>	>	1884	ἀντί	1948.
	> 41 στ.	3	>	>	>	ἱστορίας)		
	> 84 στ.	6	>	>	>	Standort	ἀντί	Standard.
	> 94 στ.	18-20	ἀπό	τά	πάνω	ή παραπομπή	στο	«18 Brumaire» να διαβαστεί ὡς ἑξῆς :

«Ὅπως, στήν ἰδιωτική ζωή, ξεχωρίζουμε αὐτό πού ὁ ἄνθρωπος λείπει ἢ σκέφτεται γιά τόν ἑαυτό του, ἀπ' αὐτό πού εἶναι καί κάνει στήν πραγματικότητα, ἔτσι καί στούς ἱστορικούς ἀγῶνες, πρέπει νά ξεχωρίζουμε τή φρασεολογία καί τούς φανταστικούς σκοπούς τῶν κομμάτων ἀπό τήν πραγματική τους σύνθεση καί τά πραγματικά τους συμφέροντα, αὐτό πού φαντάζονται πὼς εἶναι ἀπ' αὐτό πού εἶναι στήν πραγματικότητα».

S I G L A

- F = Karl Marx : Die Frühschriften, ἔκδ. Kröner 1953. Περιλαμβάνει τὰ κυριώτερα νεανικά ἔργα τοῦ Marx.
- NPh = Karl Marx : Nationalökonomie und Philosophie ἔκδ. Kierpenheuer 1950.
- Παραπέμπουμε ἐπίσης στή γαλλική μετάφραση τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων τοῦ Marx :
- OP = Ouvres Philosophiques de Karl Marx, μετάφραση J. Molitor, ἔκδ. Costes.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ

1. Ο μαρξισμός και η ιστορική του πραγματοποίηση

Σήμερα, εβδομήντα χρόνια μετά το θάνατο του Karl Marx, ο μαρξισμός έπαψε να είναι απλώς και μόνο μια θεωρία, μια «έρμηνεία της ιστορίας» ανάμεσα στις άλλες και έγινε «ιστορική πραγματικότητα»: έπαψε να είναι «κοινωνιολογία» και έγινε «κοινωνικό καθεστώς»: έπαψε να είναι μια θεωρία για το κράτος, την οικονομία, την ιδεολογία κτλ., και έγινε ο ίδιος κράτος, οικονομία, κρατικοποιημένη οικονομία, ιδεολογικό κράτος και επίσημη ιδεολογία. Και απέναντι σ' αυτή τη μερική ή ολοκληρωτική συγχώνευση του μαρξισμού με τη σύγχρονη πραγματικότητα, αυτό το ίδιο το στοιχειώδες και πρωταρχικό ερώτημα: «Τί είναι ο μαρξισμός;» τίθεται τώρα πάνω σε μια βάση ανυποψίαστη για κάθε ως τα τώρα κριτική ή απολογητική στάση απέναντι σε τούτη ή εκείνη την μαρξιστική θέση.

Πραγματικά, η απάντηση στο ερώτημα αυτό ήταν σχετικά εύκολη και πάντως απλή όσο ο μαρξισμός παρουσίαζε μία μόνο όψη και μία μόνο διάσταση, όσο δηλαδή ο μαρξισμός δεν ήταν παρά αυτή η *επαναστατική θεωρία* πού, *προορισμένη να γίνει η ιδεολογία της προλεταριακής επανάστασης και της δικτατορίας του προλεταριάτου*, βρίσκεται διατυπωμένη μέσα στα έργα του Marx και του Engels. Και όσο ο μαρξισμός δεν ήταν παρά μια τέτοια θεωρία, τα έρμηνευτικά προβλήματα πού έθετε, ήταν grosso modo τα ίδια με τα προβλήματα πού θέτει κάθε θεωρία: προβλήματα μεθόδου, εφαρμογής, επαλήθευσης, κριτικής.

Τουναντίον, σήμερα, η πολυδιάστατη και πολυσήμαντη παρουσία του μαρξισμού μέσα στο σύγχρονο κόσμο πού τον κάνει να λειτουργεί και να πραγματοποιείται ταυτόχρονα τόσο σαν «καθαρή θεωρία» και σαν «επαναστατική κριτική» στις «καπιταλιστικές χώρες» όσο και σαν καθεστωτική ιδεολογία και σαν καθημερινή πράξη στις «σοσιαλιστικές χώρες», μάς αναγκάζει κατά κάποιον τρόπο να θέσουμε το ερώτημα, «Τί είναι ο μαρξισμός;» πάνω σε ριζικά διάφορες βάσεις.

Η αναγνώριση της «θετικότητας», της ιστορικής πραγματικότητας του μαρξισμού μάς αναγκάζει, από μια άποψη, να δώσουμε περισσότερη σημασία στο γεγονός ότι οι άνθρωποι πού έμψυχώνουν και ένσαρκώνουν ορισμένες από τις βαθιές δυνάμεις πού κινούν τη σύγχρονη ιστορία, είναι μαρξιστές παρά στο αν ο μαρξισμός σαν θεωρία είναι «σωστός» ή όχι. Αυ-

τὸ πὸν προέχει σήμερα εἶναι τὸ ὅτι ὁ μαρξισμός, ἡ μαρξιστικὴ νοσηροπία, οἱ μαρξιστῆς ἄνθρωποι βροῖσκονται στὴ ρίζα αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητος πὸν μέσα της ζοῦμε καὶ πὸν ζητᾶμε νὰ καταλάβουμε: τὸ γεγονός λοιπὸν ὅτι ὁ μαρξισμός, διαμορφώνοντας τὴ συνείδηση ὀρισμένων ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πὸν κάνουν σήμερα τὴν ἱστορία, ἀποτελεῖ ὁ ἴδιος μιὰ ἄμεση, μιὰ «ὕλική» θάλεγε ὁ Marx, ἱστορικὴ δύναμη. Αὐτὸ πὸν ἄμεσα μᾶς ἀφορᾷ εἶναι ὄχι ἀπλῶς ὁ μαρξισμός ἀλλὰ ἡ *ἱστορία* του· ὄχι τούτη ἢ ἐκείνη ἢ μαρξιστικὴ θεωρία ἀλλὰ ἡ συγκεκριμένη διαδικασία μὲ τὴν ὁποία ὁ μαρξισμός ἔπαψε νὰ εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνο ὁ μαρξισμός —δηλαδή μιὰ θεωρία, ἓνα σύστημα ἀξιών, ἓνα αἷτημα ἐπαναστατικῆς πράξεως—καὶ ἔγινε μαρξισμός - λενινισμός - σταλινισμός, μὰ δηλαδή σχετικὰ ἤδη ἀποκρυσταλλωμένη, ὀλοκληρωμένη καὶ δοκιμασμένη στὴ φωτιά τῶν γεγονότων, ἱστορικὴ πραγματικότητα. Καὶ ἔτσι, ἂν ὁ σημερινὸς «ἱστορικὰ πραγματοποιημένος» μαρξισμός παρουσιάζεται σὺν ἓνα fait social total (γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὸν ἐπιτυχηθῆ ὄρο τοῦ Marcel Mauss) τότε, ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι ὁ μαρξισμός;» ἱσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος στὶς χῶρες ὅπου ὁ μαρξισμός ἔγινε πραγματικότητα;».

Θεωροῦμε αὐτονόητο, λοιπὸν, ὅτ ἡ ἱστορικὴ πραγματοποίηση τοῦ μαρξισμοῦ ἀποτελεῖ ἓνα νέο καὶ ἀποφασιστικὸ στοιχεῖο στὸ ὁποῖο εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναφερόμαστε κάθε φορὰ πὸν γίνεται λόγος γιὰ τὸ μαρξισμὸ. Καὶ θὰ ὑποστηρίξουμε ἐδῶ τὴ θέση ὅτι αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ του πραγματοποίηση μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀναθεωρήσουμε ριζικὰ τὴν ἰδέα πὸν τόσο, οἱ μαρξιστῆς ὅσο καὶ οἱ μὴ μαρξιστῆς, ἔχουν σχηματίσει γιὰ τὴ φύση τοῦ μαρξισμοῦ.

Μ' αὐτὸ δὲν ἐννοοῦμε, βέβαια, ὅτι τὰ «παλιὰ» προβλήματα ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν. Τουναντίον, ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν συνταύτιση τοῦ μαρξισμοῦ μὲ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα, κάθε σκεπτόμενος ἄνθρωπος εἶναι σήμερα περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ὑποχρεωμένος νὰ ἀναρωτηθῆ γιὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ μαρξισμοῦ. Ἐννοοῦμε ἀπλῶς ὅτι τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν εἶναι πλέον τὰ μόνυ προβλήματα πὸν θέτει ὁ μαρξισμός· ὅτι δίπλα τους ἔχουν τεθῆ καὶ ὀρισμένα ἄλλα προβλήματα καὶ ὅτι θὰ πρέπει νὰ ξανατεθοῦν καὶ νὰ ἀντιμετωπιστοῦν ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ ἱκανὴ νὰ περιλάβῃ στὸ θεωρητικὸ της πεδίο τὸ σύνολο τόσο τῶν «παλιῶν» ὅσο καὶ τῶν «νέων» προβλημάτων.

Κατὰ τί αὐτὴ ἡ μετατροπὴ τῆς μαρξιστικῆς ἰδέας σὲ ἱστορικὴ πραγματικότητα μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀναθεωρήσουμε τὴ στάση μας ἀπέναντι στὸ μαρξισμὸ; Ὁ μαρξισμός ἦταν ἀπεξοχῆς μιὰ θεωρία, βέβαια, ἀλλὰ μιὰ θεωρία ἐπαναστατικὴ, προορισμένη νὰ γίνῃ ἱστορικὴ δύναμη: ἰδεολογία τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης καὶ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Συνεπῶς, ἡ ἱστορικὴ πραγματοποίηση τοῦ μαρξισμοῦ δὲν εἶναι ἓνας νέος παράγοντας καὶ ἓνα νέο στοιχεῖο πὸν ἀλλοιώνουν τὴ φύση του, ἀλλὰ, ἀντίθετα, εἶναι ἡ πραγματοποίηση τοῦ ἴδιου του τοῦ σκοποῦ. Καί, ὄντως, αὐτὴ ἡ μεταμόρ-

φωση τῆς μαρξιστικῆς, θεωρίας σὲ πραγματικότητα δὲν θὰ ἦταν μιὰ μεταμόρφωση καὶ δὲ θὰ ἔθετε κανένα «νέο» πρόβλημα ἄν, στὴν πραγματικότητα, ὁ πῆρχε μιὰ συμφωνία σχετικὴ ἢ ἀπόλυτη ἀνάμεσα στὸ μαρξισμό σὰν προλεταριακὴ θεωρία καὶ τὸ μαρξισμό σὰν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ὑπάρχει, ὅμως, μιὰ τέτοια συμφωνία; Ἡ ἀνάμεσα στὸ μαρξισμό · προλεταριακὴ ἰδεολογία καὶ τὸ μαρξισμό · κοινωνικὸ καθεστῶς ὑπάρχει μᾶλλον μιὰ σχέση διαζυγίου, ἀντίθεσης ἢ ἀντίφασης;

Τὸ πρόβλημα ὑπάρχει γιὰ αὐτὴ ἢ μεταμόρφωση τοῦ μαρξισμοῦ σὲ ἱστορικὴ δύναμη εἶναι κυριολεκτικὰ μιὰ μεταμόρφωση, ἢ μιὰ αὐταποξένωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του οὐσία. Καὶ αὐτὴ ἢ αὐταποξένωση, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῆς σημερινῆς κρίσης τοῦ μαρξισμοῦ, ἔχει πάρει σήμερα μιὰ τέτοια παροξυστικὴ μορφή, ὥστε μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἀναρωτηθοῦμε: Τί σήμερα ἔχει περισσότερη σημασία; Τὸ τί εἶπε ὁ Μαρξ γύρω ἀπὸ τὸ 1850 ἢ τὸ τί ἔγινε ὁ μαρξισμός τὸ 1950; Οἱ φράσεις τοῦ Μαρξ γιὰ τὴν «ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπου» καὶ τὴν «ἀπαλλοτριώση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν» ἢ τὸ πῶς ὁ μαρξισμός ἔγινε ἢ ἰδεολογικὴ φόρμα μὲς στὴν ὁποία χυθῆκε μιὰ συλλογικὴ θέληση δύναμης, ποὺ μπρὸς στὸ δυναμισμό της κάθε ὡς τὰ τώρα ἀτομικὴ θέληση δύναμης μπορεῖ νὰ φανῆ σὰ μιὰ ρομαντικὴ ἀφέλεια; Ἡ γεμάτη ἐγελειανὲς ἀναμνήσεις διαλεκτικὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Μαρξ καταγγέλλει τὸν ἐκκλησιαστικὸ «σκοταδισμό» ἢ τὸ γεγονός ὅτι τὸ μαρξιστικὸ κράτος μεταμόρφωσε τὸ μαρξιστικὸ «διαφωτισμό» σὲ ὄργανο μιᾶς ἀστυνομίας τῆς σκέψης ποὺ, σὲ πλάνο τῆς μισαλλοδοξίας, τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ τῶν συνειδήσεων, ξεπέρασε κάθε ὡς τὰ τώρα «ὄπισιο τῶν λαῶν»; Ἡ προλεταριακὴ φρασεολογία ἢ τὸ γεγονός ὅτι ὁ μαρξισμός ἔγινε ἢ ἀποκλειστικὴ ἰδεολογία ἑνὸς ὀλοκληρωτικοῦ κράτους ποὺ ἐξαφάνισε τίς πιὸ στοιχειώδεις πολιτικὲς καὶ συνδικαλιστικὲς ἐλευθερίες, ποὺ ὑποδούλωσε τὴ σκέψη κάτω ἀπὸ τὴν πιὸ ἀσφυκτικὴ ὀρθοδοξία καὶ ποὺ μεταμόρφωσε τὴν πιὸ δουλόπρεπη καισαρολατρεία σὲ ἴψιστη ἀρετή;

Ὁ γιγαντισμός αὐτῶν τῶν φαινομένων καὶ ὁ ὀλοκληρωτικὸς χαρακτήρας τῆς κρίσης τοῦ μαρξισμοῦ μᾶς ἐπιβάλλουν νὰ ἀναθεωρήσουμε ριζικὰ τὴν παραδεδομένη ἀντίληψη γιὰ τὸ μαρξισμό. Θεωροῦμε ἐπιτακτικὰ ἀναγκαῖο νὰ ξεπεράσουμε κάθε προκατεστημένο σχῆμα ποὺ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ξανασκεφτοῦμε τὸ μαρξισμό κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορικῆς του πραγματοποίησης, κάθε σχῆμα ποὺ χωρίζει τὴ μαρξιστικὴ ἰδέα ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ πραγματικότητα.

Αὐτὴ ἢ μὴ ἀναγνώριση τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας τοῦ μαρξισμοῦ καὶ ὁ ἐπακόλουθος χωρισμός τῆς μαρξικῆς ἰδέας ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴν πραγματικότητα ἔχουν τὴν πηγὴ τους μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ διανοητικὴ κατασκευὴ τόσο τῶν καθαρὰ *θεωρητικῶν* ἀνθρώπων ὅσο καὶ τῶν κυρίως εἰπεῖν μαρξιστῶν: *τῶν ἐπαναστατῶν*.

Οἱ πρῶτοι, εἴτε εἶναι κριτικοὶ εἴτε εἶναι ἀπολογητὲς τῆς μαρξιστικῆς

θεωρίας, βλέπουν τὸ μαρξισμό ἀπλῶς καὶ μόνο σὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ θεωρία καὶ περιορίζονται νὰ ἐξετάσουν «ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ Σειρίου» ἂν ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις ἐπαλήθευσε ἢ διάψευσε τὴ μαρξιστικὴ θεωρία. Βλέπουν τὸ μαρξισμό ἀπλῶς καὶ μόνο σὰ μιὰ καθαρὴ θεωρία καὶ ἀρνοῦνται νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν σὰν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Αὐτὴ ἡ στάσις μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ «ξεπερασμένη» γιατί, ὄντως, ἀντιστοιχεῖ ἱστορικὰ στὴν ἐποχὴ πού ὁ μαρξισμὸς δὲν ἦταν ἀκόμα παρὰ μιὰ θεωρία κι ἓνα πολιτικὸ πρόγραμμα πού δὲν εἶχαν ἀκόμα ἀγγίξει τὴ σφαιρα τῆς πραγματικότητος καὶ πού, συνεπῶς, δὲν ἔθεταν ἄλλα προβλήματα, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ πού θέτει κάθε θεωρία. Ἀντίθετα, σήμερα πού ἡ μαρξιστικὴ πραγματικότητα ἔχει ἤδη μισοῦ αἰῶνα ἱστορία, μιὰ τέτοια στάσις ἀπέναντι στοῦ μαρξισμοῦ δὲν ἐξαντλεῖ μὲ κανένα τρόπο τὰ προβλήματα πού θέτει, ὄχι πιά ἡ ἐσωτερικὴ λογικὴ τοῦ μαρξισμοῦ ἀλλὰ ἡ ἱστορικὴ του παρουσία. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν «ὀρθότητα» τοῦ μαρξισμοῦ κινδυνεύει νὰ φανεῖ μάταιο ἢ σχολαστικὸ : ἡ μαρξιστικὴ πραγματικότητα, ἡ ἀποτελεσματικότης δηλαδὴ τοῦ μαρξισμοῦ στὴν πράξι, δὲν ἀποδείχνει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ὀρθότητά του ; Καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαρξιστὲς δὲν λένε, ἄλλωστε, ὅτι τὸ κριτήριον τῆς ἀλήθειας εἶναι ἡ πράξι ; Καὶ ἂν μιὰ τέτοια ἀντίληψη τῆς ἀλήθειας πού ζητᾷ ἀπὸ τὴ σκέψη νὰ παραδοθῆ ἄνευ ὄρων στὴν πραγματικότητα, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ δογματικὴ σοφιστεία, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν περιέχει μιὰ κάποια δόσις ἀλήθειας. Γιατί, πραγματικά, αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ πραγματοποίηση τοῦ μαρξισμοῦ βάζει, ἀπὸ μιὰ ἀποψη, μέσα σὲ παρένθεση τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας ἢ τῆς ἀναλήθειας τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας. Κι ἂν ἀκόμα, δηλαδὴ, κάνουμε τὴν ὑπόθεσις ὅτι ὁ μαρξισμὸς δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴν «ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα», ὅτι ὁ μαρξισμὸς δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀναληθὴς, «ἀντιεπιστημονικὴ αὐθαιρεσία», αὐτὸ κατὰ τίποτα δὲν ἐξασθενεῖ τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ μαρξισμοῦ μέσα στὴ σημερινὴ πραγματικότητα.

Οἱ δεῦτεροι ἐξοκολοιοῦν ἀπὸ κεκτημένη ταχύτητα νὰ μὴ σκέπτονται τὸ μαρξισμό παρὰ μόνο σὲ ἀντίθεσις πρὸς τὴν καπιταλιστικὴν πραγματικότητα, σάμπως νὰ μὴν ὑπῆρχε, δίπλα στὴν καπιταλιστικὴν, καὶ ἡ μαρξιστικὴ πραγματικότητα, σάμπως δηλαδὴ νὰ ζούσαμε ἀκόμα στὴν ἐποχὴ τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου» καὶ ὁ μαρξισμὸς νᾶταν ἀκόμα μιὰ καθαρὴ δυνατότητα, μιὰ ἐπαναστατικὴ ἰδέα, ξένη καὶ ἐχθρικὴ πρὸς κάθε καθιερωτικὴ πραγματικότητα, ἄσπιλη ἀπὸ τὴ φθορὰ τῆς ἐξουσίας, ἀδιάφθορη ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν φθορὰ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἐξουσίας. Βλέπουν τὸ μαρξισμό ἀπλῶς καὶ μόνο σὰν ἓνα ὄργανο ἐπαναστατικῆς κριτικῆς τοῦ καπιταλισμοῦ καί, ταυτόχρονα, ἀπέναντι στὴ μαρξιστικὴν πραγματικότητα, ἐγκαταλείπουν τὴ μαρξιστικὴν μέθοδον καὶ τὶς μαρξιστικὰς ἔννοιαις καὶ δείχνουν τὴν πιὸ ἀφελῆ κομμουνιστικὴν νοοτροπίαν. Ἔτσι, μπρὸς στοῦ σύγχρονον κόσμον, ἡ μαρξιστικὴ συνέιδησις ὑφίσταται ἓνα ριζικὸν διχασμὸν πού τὴν ἀναγκάζει νὰ κρίνει μὲ ἄλλα

μέτρα και σταθμά τὴν «καπιταλιστική» καὶ τὴ «σοσιαλιστική» πραγματικότητα καὶ νὰ ζῆ σὲ δύο ἐρμητικά ἀπομονωμένους κόσμους, πού ὁ καθένας τους ὑπακούει στοὺς δικούς του νόμους καὶ στὴ δική του λογική, καὶ πού βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τοῦ ἄλλου—ἔτσι πού τὰ ἴδια φαινόμενα παίρνουν ἕνα θετικό σημεῖο ἄμα συμβαίνουν μέσα στὸ «σοσιαλιστικό» καὶ ἕνα ἀρνητικό σημεῖο ἄμα συμβαίνουν μέσα στὸν «καπιταλιστικό» κόσμο.

Τῶνόντι, ὁ σημερινὸς μαρξιστής, στὸ μέτρο πού μένει ὀρθόδοξος, στὸ μέτρο δηλαδή πού εἶναι ἐπαναστάτης ἀπέναντι στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία καὶ κομφορμιστής ἀπέναντι στὴ μαρξιστικὴ πραγματικότητα, ἀναγκάζεται, ἀπὸ μιὰ λογικὴ πού τὸν ξεπερνάει καὶ πού τοῦ μένει ριζικὰ ἄγνωστη (καὶ σ' αὐτὸ συνίσταται, κατὰ τὸν Engels, ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν «ἰδεολογία» καὶ τὴν κοινὴ ἀπάτη) νὰ διχάζεται τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ κατορθώνει νὰ πιστεύει ὅτι ζῆ ταυτόχρονα σὲ δύο χωριστούς, ἐρμητικά ἀπομονωμένους κόσμους, πού ὁ καθένας τους ὑπακούει στοὺς δικούς του νόμους, ἔχει τὴ δική του λογικὴ καὶ κρίνεται μὲ τὰ δικά του μέτρα. Ὁ σημερινὸς μαρξιστής ζῆ ἔτσι ταυτόχρονα, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, στὸ βασίλειο τοῦ σκότους, σὲ μιὰ «ἐρημὴ χώρα» καταδικασμένη σὲ μιὰ «αὔξουσα ἀθλιότητα» καὶ σὲ μιὰ ἀποκαλυπτικὴ ἐκπύρωση καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, στὸ βασίλειο τοῦ Ὁρμούζδ, σὲ μιὰ μαγικὴ κρύπτη, σὲ μιὰ μυθικὴ πατρίδα, ὅπου αἰῶνια «ὁ Ἄπριλς καὶ ὁ Ἐρωτας χορεύουν καὶ γελᾶνε» κάτω ἀπὸ τὸ προστατευτικὸ βλέμμα τοῦ Πατέρα τῶν Λαῶν. Καὶ στὸ μέτρο πού νιώθει τὸν ἑαυτό του γιὰ κάτοικο τῆς ἐρημῆς χώρας, ὁ σημερινὸς μαρξιστής σκέφτεται σὰν ὀρθόδοξος μαρξιστής κι ὅταν ἀκόμα ξέρεي ὅτι ἡ πραγματικότητα διαφεύδει τὸ δόγμα, ἐνῶ, στὸ μέτρο πού κατοικεῖ τὴ μαγικὴ κρύπτη, ὁ ἴδιος μαρξιστής ἐγκαταλείπει τὸ μαρξισμό καὶ τὸ βέβηλο ὕλισμό του καὶ ξαναγυρνάει στὶς «οἰκονομικὲς ἁρμονίες» τοῦ Bastiat, ἀν ὅχι σὲ μιὰ εἰδυλλιακὴ φρασεολογία κατάλληλη γιὰ τὶς βιβλικὲς πατριαρχικὲς κοινωνίες, κι ὅταν ἀκόμα ξέρει ὅτι ἡ «σοσιαλιστικὴ πατρίδα» παρουσιάζει ὀρισμένες πλευρὲς πού ἐπιβάλλουν τὴν πιὸ «ὀρθόδοξη» μαρξιστικὴ ἀνάλυση.

2. Ὁ μαρξιστικὸς μανιχαϊσμός

Ἔτσι π. χ. ὁ σημερινὸς μαρξιστής μπορεῖ σὰ μαρξιστής νὰ ἀποδείχνει μὲ ὅλα τὰ θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα, ὅτι ἄτομα καὶ ἥρωες δὲν ὑπάρχουν, ὅτι ἡ παγκόσμια ἱστορία δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἐπιφαινόμενο τῶν οἰκονομικῶν συγκρούσεων καὶ τῶν ταξικῶν συμπερόντων καί, ταυτόχρονα, ἀπέναντι στὶς διάφορες «δίκες τῆς Μόσχας» ἢ τὴν καταδίκη τοῦ Τίτο καὶ τῶν «τιτιστῶν» νὰ καταφεύγει σὲ μιὰ ἀστυνομικὴ παρωδία τοῦ μανιχαϊσμοῦ καὶ νὰ κάνει πὼς πιστεύει ὅτι ἡ ἱστορία πού ζῆ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ὠχρὴ ἀνταύγεια μιᾶς ὑπόγειας γιγαντομαχίας ἀνάμεσα στοὺς «πατέρες τῶν λαῶν» καὶ τὶς σκοτεινὲς «κλίκες τῶν προδοτῶν καὶ τὶς σπεῖρες τῶν πουλημένων πρακτόρων»: ὁ «οἰκονομικὸς παράγοντας» πού ὅλα τὰ ἐξηγεῖ—ἀπὸ τὶς «κα-

πιταλιστικές αντιφάσεις» μέχρι τῆ ζωγραφικῆ τοῦ Cézanne—δὲν ἔχει καμιὰ ἰσχὺ προκειμένον γιὰ τὶς «σοσιαλιστικὲς ἀντιφάσεις»: ὁ Τίτο ἔγινε *in illo tempore* «χαφιῆς» καὶ τὸ καθεστὼς μεταμορφώθηκε εὐτόματα, ἀπὸ «πρό·υ·πη λαϊκὴ δημοκρατία» σὲ «φασιστικὸ σκλαβοπάζαρο» . . .

Ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς μπορεῖ ἀπέναντι σὲ κάθε «ἡρωολατρεία», σὲ κάθε Führerprinzip νὰ παραπέμπει στὸ Marx: «Ἡ οὐσιαστικὴ ἀρχὴ τῆς μοναρχίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὁ περιφρονημένος καὶ ὁ ἀξιοκαταφρόνητος . . . Ἐκεῖ ὅπου κυριαρχεῖ ἡ μοναρχικὴ ἀρχή, ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι εἶναι σὲ μειοψηφία καὶ ἐκεῖ ὅπου κανεὶς δὲν ἀμφισβητεῖ αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν καθόλου ἄνθρωποι» (1). Καί, ταυτόχρονα, μπορεῖ, ἀπέναντι στοὺς διάφορους πατέρες τῶν λαῶν, νὰ πέφτει σὲ μιὰ ὑστερική, δουλικὴ αὐλοκολακεία ἀγνωστη καὶ στοὺς πῶ χονδροειδεῖς δεσποτισμοὺς καὶ στὶς χειρότερες ὥρες τῆς ἑλληνιστικῆς ἢ τῆς βυζαντινῆς παρακμῆς· γιὰτι κανένας dominus et deus τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης—καὶ ἀκόμα λιγότερο κανένας εὐρωπαῖος μονάρχης στὶς πῶ ἀπόλυτες μοναρχίες τοῦ 17ου καὶ τοῦ 18ου αἰῶνα—δὲν προβλήθηκε γιὰ «κορυφαῖος ἐπιστήμονας», «μέγας στυλίστας», «αὐθεντία», πού τὸ ὄνομά του καὶ ἡ ὁποιαδήποτε banalité πού ἔχει ἐκστομίσει πρέπει νὰ ἀναφέρεται σὲ ὅ,τι δῆποτε γράφεται καὶ λέγεται, εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἢ τὴ μοντέρνα φυσικὴ εἴτε πρόκειται γιὰ τὶς ἐκκαθαριστικὲς ἐπιχειρήσεις στὸ «μέτωπο τῆς μουσικῆς» ἢ στὸ «μέτωπο τῆς βιολογίας» . . .

Στὸ ὄνομα τῆς πῶ τέλειας κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς δημοκρατίας (αὐτῆς τῆς ὀλοκληρωτικῆς δημοκρατίας πού δνειρευόταν ὁ Λένιν στὸ «Κράτος καὶ ἡ Ἐπανάσταση») ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς καταγγέλλει τὴν «ἀστικὴ» δημοκρατία γιὰ «τυπικὴ» καὶ «χωρὶς περιεχόμενο». Καὶ ταυτόχρονα, δὲν ἀμφισβητεῖ κἀν, ὅπως θάλεγε ὁ Marx, τὴ νομιμότητα μιᾶς ὀλοκληρωτικῆς δικτατορίας πού τὴ δικαιώνει μὲ τὰ πῶ ἀπίθανα ἐπιχειρήματα. Ἀλλά, ὅταν ὁ Marx καταγγέλλει τὴν «ὑποκρισία» τοῦ φ·λελευθερισμοῦ, δὲ ζητᾶ νὰ γυρίσουμε πίσω στὸν «ἀσιατικὸ δεσποτισμό». Ἀντίθετα, παρουσιάζει τὴ δημοκρατία γιὰ λογικὴ προϋπόθεση τοῦ κομμουνισμοῦ, καὶ τὸν κομμουνισμό γιὰ λογικὴ ὀλοκλήρωση τῆς δημοκρατίας. Γιὰ τὸν Marx, ἀκριβῶς ὅπως «ἡ δημοκρατία εἶναι ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος τῆς πολιτείας», ἔτσι καὶ «ὁ κομμουνισμὸς εἶναι ἡ λύση τοῦ αἰνίγματος τῆς ἱστορίας» (2) γιὰτι καὶ στὶς δυὸ περι·τώσεις, ἐξαφανίζεται, τό·το ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ὅσο καὶ ἀπὸ τῆς παραγωγικῆς σχέσεις, κἀθε σχέση κυριαρχίας καὶ ὑποταγῆς, κἀθε τὶ τὸ «αἰνιγματικόν», κἀθε τὶ δη·λαδὴ πού παρουσιάζει τὸ ἀνθρώπινο ἔργο σὰν ἀποτέλεσμα μιᾶς ξένης ἀ·φρασης καὶ ἐμφανίζεται «στὴ θέση τῆς παλιᾶς ἀστικῆς κοινωνίας . . . ἕνας συνεταιρισμὸς ὅπου ἡ ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τοῦ καθενὸς εἶναι ἡ προϋπόθεση τῆς ἐλεύθερης ἀνάπτυξης ὅλων» (3). Ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς μπορεῖ νὰ ἀνα

1) F, σ. 163.

2) σ. 47 καὶ 235 O.P., IV, σελ. 67 καὶ O.P.VI, σ. 23.

3) Τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο· F, σ. 548.

φέρει μὲ θρησκευτικὸ ῥίγος αὐτὲς τὶς σκέψεις τοῦ Marx καί, ταυτόχρονα, μπορεῖ νὰ μένει τυφλὸς ἔμπρὸς στὸ γεγονός ὅτι ἡ ὀλοκληρωτικὴ δικτατορία ἀπόδειξε μὲ τὸν πῶς φοβερὸ τρόπο τὸ πόσο δὲν εἶναι διόλου «τυπικὲς», τὸ πόσο εἶναι «οὐσιαστικὲς», οἱ «ἀστικὲς» πολιτικὲς ἐλευθερίες: ἡ ὀλοκληρωτικὴ τους κατάργησις ἔφερε καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐξαφάνισιν ὅλων τῶν δικαιωμάτων πού εἶχε καταχτήσῃ στὸ 19ο αἰῶνα ἡ ἐργατικὴ τάξις, ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀπεργίας καὶ τὴν κρατικοποίησιν τῶν συνδικάτων μέχρι τὴν ἐπιβολὴν τοῦ «βιβλιαρίου ἐργασίας» πού, στὴν Εὐρώπη, εἶχε καταργηθῆ ἀπὸ τὴν ἑπανάστασιν τοῦ 1848

Ἀπέναντι σὲ κάθε κρατικοποίησιν μέσα στὰ πλαίσια τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστώτος, ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς, γιὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κρατικοποίησις δὲν ἀλλάζει κατὰ τίποτα τὴν «ἐκμετάλλευσιν ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπου», παραπέμπει στὸ Marx: «Μέσα στὶς ἄμεσες σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἄμεσους παραγωγοὺς καὶ τοὺς κυρίαρχους τῶν προϋποθέσεων τῆς παραγωγῆς ἀνακαλύπτουμε πάντοτε τὸ κρυφὸ μυστικόν, τὸ κρυμμένον θεμέλιον ὅλης τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσιν καὶ συνεπῶς ὅλων τῶν πολιτικῶν σχέσεων κυριαρχίας καὶ ὑποταγῆς καί, μὲ μιὰ λέξιν, ὅλων τῶν ἰδιαίτερων μορφῶν τοῦ κράτους» (1)... «Οἱ σκοποὶ τοῦ κράτους μετατρέπονται σὲ σκοποὺς τῆς γραφειοκρατίας καὶ οἱ σκοποὶ τῆς γραφειοκρατίας σὲ σκοποὺς τοῦ κράτους.. τὸ κράτος εἶναι ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γραφειοκρατίας» (2)... «Τὸ κράτος εἶναι ὁ ἰδεατὸς συλλογικὸς καπιταλιστὴς» (3). Καὶ ταυτόχρονα, ὁ ἴδιος μαρξιστὴς δὲν αἰσθάνεται καμιὰ ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ νὰ ἀνακαλύψῃ «τὸ μυστικόν καὶ τὸ κρυφὸ θεμέλιον» τοῦ «σοσιαλιστικοῦ» καθεστώτος μέσα στὶς «ἄμεσες σχέσεις» ἀνάμεσα στοὺς «ἄμεσους παραγωγοὺς» καὶ τὴ «σοσιαλιστικὴν» γραφειοκρατία: ἡ σοβιετικὴ οἰκονομία εἶναι σοσιαλιστικὴ γιὰτὶ εἶναι κρατικοποιημένη καὶ τὸ σοβιετικὸν κράτος εἶναι σοσιαλιστικόν γιὰτὶ ἔχει κρατικοποιήσει τὴν οἰκονομίαν.

Ἀπέναντι στὴν καπιταλιστικὴν πραγματικότητα, ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς παραπέμπει στὸ Marx καὶ προβάλλει τὴ ρομαντικὴν ἰμαγὸν τῆς «αὐξουσας ἀθλιότητος» καὶ τὸ «σιδερένιον νόμον τῆς μαζικῆς ἀπαθλίωσιν» πού, ἂν ἦταν σωστοὶ προκειμένου γιὰ τὸν καπιταλισμὸν τοῦ 1850, ἔπαψαν νὰ εἶναι σήμερα, προκειμένου γιὰ τὶς χῶρες τουλάχιστον ὅπου ὁ καπιταλισμὸς ἐξελίχθηκε πραγματικὰ σύμφωνα μὲ τὸ μαρξιστικὸν σχῆμα: ἐξαφάνισεν δηλαδὴ πραγματικὰ κάθε προκαπιταλιστικὸν τρόπον παραγωγῆς, συγκέντρωσεν τὸ κεφάλαιον καὶ συσώρευσεν μέσα στὰ ἀστικὰ κέντρα ἕνα συμπαγῆ ὄγκον ἐργατῶν. Καὶ στὶς χῶρες ἀκριβῶς αὐτῆς, ὁ καπιταλισμὸς ἔκανε δυνατὴν μιὰ μαζικὴν εὐημερίαν πού ἂν δὲν εἶναι ἡ χρυσοῦς ἐποχὴ πού παρουσιάζει ὁ μύθος τοῦ American way of life, εἶναι πάντως κάτι πού, γιὰ τὴν ὥραν, δὲν μποροῦν νὰ τὸ φανταστοῦν οἱ

1) Das Kapital III, σελ. 841.

2) F σελ. 60. O.P. IV, σελ. 101—102.

3) Fr. Engels: Anti-Dühring, σ. 345.

προλεταροποιημένες μάζες τῆς «πατρίδας τοῦ σοσιαλισμοῦ». Καί τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι, ἂν τὸ μαρξιστικὸ σχῆμα τῆς «αὐξουσας ἀθλιότητος» μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ κίπου, εἶναι ἀκριβῶς στὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης σοβιετικῆς βιομηχανοποίησης, ὅταν ἡ «πρωτόγονη σοσιαλιστικὴ συσώρευση» ἐπέβαλε, ὑποτίθεται, μιὰ πτώση τοῦ πραγματικοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, ποῦ συνοδεύτηκε μὲ μιὰ ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος, ποῦ «ἔφτασε καὶ ξεπέρασε» τὴν καπιταλιστικὴν. Ἀλλά, ἐκεῖ, ἡ «σοσιαλιστικὴ» ἐτικέτα ὄλα τὰ ἐξηγεῖ καὶ ὄλα τὰ δικαιώνει...

Στὸ ὄνομα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τῆς ἀξίας - ἐργασίας, ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς καταγγέλλει μὲ προφητικὴ ὀργὴ τὴν «καπιταλιστικὴν ἀνισότητα» καὶ παραπέμπει στὸ «Κράτος καὶ ἡ Ἐπανάσταση», ὅπου ὁ Λένιν δηλώνει ὅτι οἱ ἀνώτεροι μισθοὶ δὲν πρέπει νὰ ξεπερνᾶνε τὸ μισθὸ ἐνὸς μέσου εἰδικευμένου ἐργάτη, καί, ταυτόχρονα, καταφεύγει στὴν «ἀντιδραστικὴ» θεωρία τῆς «στενότητος τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας» γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς ψηλοὺς μισθοὺς, ὄχι βέβαια τῶν εἰδικευμένων ἐργατῶν, ἀλλὰ τῶν γραφειοκρατῶν, καὶ τοὺς χαμηλοὺς μισθοὺς τῶν ἐργατῶν στὴν «πατρίδα τοῦ σοσιαλισμοῦ».

Τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι, σὲ ὁρισμένες ἀπὸ τὶς πιὸ ἀναπτυγμένες καπιταλιστικὰς χώρες—στὶς χώρες ὅπου ὑποτίθεται ὅτι οἱ «νόμοι» τῆς προλεταροποίησης τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς μονιμοποίησης τοῦ βιομηχανικοῦ ἐφεδρικοῦ στρατοῦ θὰ ἔφεραν τὰ πιὸ ἀποκαλυπτικὰ ἀποτελέσματα—ἔχει ἐκδηλωθεῖ ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης, τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, μιὰ τάση ὀλοένα βαθύτερης ἐξίσωσης τῶν εἰσοδημάτων, ἐνῶ ἡ «σοσιαλιστικὴ» βιομηχανοποίησις εἶχε γιὰ ἄμεσο ἀποτέλεσμα μιὰ ὀλοένα βαθύτερη διαφοροποίηση τῶν εἰσοδημάτων, ποῦ ἐπέτρεψε στὴν ἄρχουσα τάξιν νὰ ἀνεβάσει τὸ βιοτικὸ της ἐπίπεδο στὸ ἴδιο μέτρο ποῦ αὔξαινε τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα καὶ ἔπεφτε ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθός.

Γιὰ νὰ φέρομε τὸ πιὸ θεαματικὸ παράδειγμα, στὴν «ἱμπεριαλιστικὴ Ἀγγλία», ἡ σχέση ἀνάμεσα στὸ εἰσόδημα τοῦ τραπεζίτη καὶ τοῦ βιομηχάνου καὶ τὸ εἰσόδημα τοῦ ἀνθρακωρύχου ποῦ τὸ 1900 ἦταν 340 : 1, εἶναι σήμερον 9 : 1. Ἡ ἴδια σχέση εἶναι 5 : 1, γιὰ τοὺς δικαστικοὺς (τὸ 1900 ἦταν 70 : 1), 3, 5—4, 5 : 1 γιὰ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, 2, 5 : 1 γιὰ τὸ μέσο ὄρο τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελματιῶν, 1, 5 : 1 γιὰ τὸ προσωπικὸ τῆς μέσης ἐκπαίδευσης κτλ. Ἐνας τέτοιος «δημοκρατικὸς κρετινισμὸς» καὶ μιὰ τέτοια «μικροαστικὴ ἰσοπέδωσις» εἶναι, ὅμως, ἀπαράδεκτοι γιὰ τὴν «σοσιαλιστικὴν πρωτοπορίαν». Ἐτσι, π.χ., ὁ μαρξιστὴς οἰκονομολόγος καὶ θεωρητικὸς τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν καθηγητὴς Charles Bettelheim μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στὴν ΕΣΣΔ, δυνάμει μιᾶς κλίμακας τῶν μισθῶν ποῦ πάει ἀπὸ τὸ 1 στὸ 217, «πολλοὶ τεχνικοὶ, διευθυντὲς ἐργοστασίων κτλ. ἔχουν ἓνα μισθὸ 20—30 φορὲς ἀνώτερο ἀπὸ τὸ χαμηλότερο ἐργατικὸ ἡμερομίσθιο»

καὶ ὅτι ὁ λεγόμενος «κοινωνικὸς μισθός», ἐνῶ, στὴ θεωρία, θάπρεπε νὰ ἐξομαλύνει τὶς ἀνισότητες τῶν ἀτομικῶν μισθῶν, στὴν πραγματικότητα τὶς κάνει ἀκόμα πὺ ἐντονες, γιατί αὐτοὶ πού βγαίνουν κερδισμένοι ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ κοινωνικοῦ μισθοῦ εἶναι αὐτοὶ πού ἔχουν τὶς πὺ ψηλές ἀπολαυές». Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἔχει καμιά σημασία γιὰ τὸ σημερινὸ μαρξιστὴ : «δὲ θάπρεπε νὰ συμπεράνει κανεὶς, συνεχίζει ὁ καθηγητὴς Bettelheim, ὅτι τὸ σοβιετικὸ κέρδος εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα μὲ τὸ καπιταλιστικὸ τὸ σοβιετικὸ κέρδος εἶναι σχεδιοποιημένο . . . » (1). Καὶ καθὼς σχεδιοποιημένη οἰκονομία=σοσιαλισμός, καμιά ἰδιαίτερη σημασία δὲν ἔχει τὸ ὅτι : αὐτοὶ πού σχεδιοποιοῦν τὸ κέρδος εἶναι αὐτοὶ ἀκριβῶς πού βγαίνουν κερδισμένοι ἀπ' αὐτὸ τὸ σχεδιοποιημένο κέρδος.

Ταυτόχρονα, στὴν «ἱμπεριαλιστικὴ Ἀγγλία», κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δεκαπέντε τελευταίων ἐτῶν, τὸ βιοτικὸ ἐπὶπεδο τῶν πέντε ἑκτῶν τοῦ πληθυσμοῦ, πού ἔχουν ἕνα ἐτήσιο εἰσόδημα κάτω ἀπὸ 500 λίρες, ἀνέβηκε κατὰ 25 ο)ο πάνω ἀπὸ τὸ προπολεμικὸ, ἐνῶ, παράλληλα, τὸ μέσο πραγματικὸ εἰσόδημα τοῦ ὑπόλο που ἐνὸς ἑκτοῦ ἔπεσε κατὰ 30 ο)ο. Μιὰ τέτοια κατάσταση εἶναι, φαίνεται, διαλεκτικὰ ἀσυμβίβαστη μὲ μιὰ γνήσια σοσιαλιστικὴ σχεδιοποίησι. Ἔτσι, ὁ καθηγητὴς Bettelheim μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ ὅπου ἐμφανίστηκαν οἱ «σοβιετικοὶ ἑκατομμυριοῦχοι», ἡ σχεδιοποιημένη βιομηχανοποίηση «ἔριξε σημαντικὰ τὸν πραγματικὸ μισθὸ τῶν ἐργατῶν» μόνο πού —πράγμα περιεργο γιὰ ἕνα βιβλίο φορτωμένο μὲ ὄλων τῶν εἰδῶν τὶς στατιστικὰς— δὲν δίνει καμιά συγκεκριμένη πληροφορία πάνω στὸ «ἔπουσιῶδες» αὐτὸ ζήτημα καὶ ἀρκεῖται νὰ θεωρήσῃ ὑπερβολικὴ τὴ γνώμη κατὰ τὴν ὁποία ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς στὴ βιομηχανία ἔπεσε κατὰ 50 ο)ο. Ὅσο γιὰ τοὺς μισθοὺς στὴ γεωργία, ἀρκεῖται νὰ ὑποσημειώσῃ, ὅτι «τὸ μεγαλύτερο ἂν ὄχι τὸ κυριότερο μέρος τοῦ εἰσοδήματος—καὶ ὁπωσδήποτε τῆς τροφῆς—τῶν μελῶν τῶν κολχόζ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐργασία τους στὴν ἀτομικὴ τους ἰδιοκτησία» (2) καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀμοιβή τους γιὰ τὴν ἐργασία τους στὰ κολχόζ, ὅπως θὰ περίμενε κάθε ἀμύητος στὰ μυστήρια τῆς διαλεκτικῆς . . .

Στὸ ὄνομα τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς καταδικάζει τὴ βαρβαρότητα τῶν φασιστικῶν στρατοπέδων συγκέντρωσης καὶ τῶν «ἐθνικῶν ἀναμορφωτηρῶν» καί, ταυτόχρονα, θέλει νὰ πιστεῖται ὅτι τὰ σοσιαλιστικὰ «ἀναμορφωτήρια» εἶναι «ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τίλους τιμῆς τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος» (3). Ἔτσι, ὁ καθηγητὴς Bettelheim ἐγκαταλείπει ξαφνικὰ τὸ μαρξιστικὸ πάθος γιὰ τὴν ἐκμετάλλευ.

1) Ch. Bettelheim : La planification soviétique, 3η ἐκδ. 1945, σελ. 62.

2) Ibid. σελ. 312, ὑποσ. 2.

3) Ἔτσι ὀνόμασε τὰ σοβιετικὰ στρατόπεδα καταναγκαστικῆς ἐργασίας ὁ Pierre Daix. Λίγο πρωύτερα, ἕνας ἄλλος κομμουνιστὴς, ὁ A. Wurmser, εἶχε ἀρνηθεῖ τὴν ὑπαρξή τους. (Ἀναφέρεται ἀπὸ τοὺς Temps Modernes No 51, 1950, σελ. 1156).

ση—άνθρωπου—από—άνθρωπο και σάν ψύχραιμος αντικειμενικός παρατηρητής, πού πάνω απ' όλα φροντίζει νά συμμορφωθεί πρὸς τὶς ἀξιώσεις τῆς «ἀριστερῆς» respectability, ἀναφέρει σάν μιὰ ἀπὸ τὶς «ψυχο-φυσικὲς (sic) μεθόδους πραγματοποίησης τοῦ (σοσιαλιστικοῦ πάντοτε) σχεδίου» καὶ τὴ μέθοδο πού συνίσταται στὴ «χρησιμοποίηση ἀπὸ τοὺς διευθύνοντες τοῦ φόβου, τοῦ ἐνστίκτου αὐτοσυντήρησης τῶν διευθυνομένων»! "Ὀλοὶ αὐτοὶ οἱ εὐφημισμοὶ δὲν σημαίνουν παρὰ ὅτι ἡ ὁμαδικὴ ἐκτόπιση εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς τρόπους χρησιμοποίησης αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοεργοῦ ἐνστίκτου: «Ἡ ἐκτόπιση ἔγινε ἕνα μέσο πραγματοποίησης τοῦ σχεδίου, γιατί μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἄντρες καὶ γυναῖκες ὑποχρεώνονται νά δουλεύουν (π. χ. στὶς ἀρκτικὲς περιοχὲς τῆς ΕΣΣΔ) κάτω ἀπὸ συνθιῆκες πού, ἂν ἦταν ἐλεύθερος, κανένας ἄνθρωπος δὲ θὰ μπορούσε νά δεχτεῖ Ἡ ἐκτόπιση εἶναι ἕνα μέσο πραγματοποίησης τοῦ σχεδίου μὲ τὸν πιὸ φτηνὸ τρόπο, γιατί οἱ ἐκτοπισμένοι δὲν πληρώνονται γιὰ τὴν ἐργασία τους παρὰ ἀπλῶς καὶ μόνο «τρέφονται». Ἡ ἐκτόπιση ἐξυληρετεῖ ἔτσι μιὰ διπλὴ σκοπιμότητα: ἡ ἀπειλὴ τῆς ἐκτόπισης κάνει τοὺς ἐλεύθερους ἐργάτες καὶ ἀγρότες νά πραγματοποιοῦν μὲ τὴ θέλησή τους τὶς πιὸ ψηλὲς νόρμες καί, ταυτόχρονα, ἡ ἐργασία τῶν ἐκτοπισμένων κάνει δυνατὴ τὴν ἐκτέλεση γιγάντιων ἔργων...» (1)...

Ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς παραπέμπει στὸ Μαίχ γιὰ νά καταγγεῖλλει τὸ «φρετιχισμό τῆς ἐμπορευματικῆς οἰκονομίας» καὶ τὴν «καπιταλιστικὴ ἀπάτη» πού κάνουν τὸ προῖόν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος νά φαίνεται σάν ἕνι πράγμα ὑποταγμένο σὲ νόμους πού ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νά ἐλέγξει καί, ταυτόχρονα, γιὰ νά δικαιώσῃ ἕνα καθεστῶς πού συνδυάζοντας τὴν ἐξαφάνιση κάθε δημόσιου ἐλέγχου μὲ τὴν ἀπόκρυψη τῶν στατιστικῶν τοῦ κόστους τῆς ζωῆς καὶ τῶν μισθῶν, περιβάλλει ὅλη τὴν κοινωνικὴ ζωὴ μὲ ἕνα ἀστυνομικὸ καὶ προπαγανδιστικὸ προπέτασμα καπνοῦ, καταφεύγει στὸ μυθιστόρημα τῆς «καπιταλιστικῆς περικύκλωσης» ἢ τῆς «ἀγάπης τοῦ μυστηρίου» πού χαρακτηρίζει—υποτίθεται—τὴ «σλαβικὴ ψυχὴ». Ἄλλὰ ἂν ὁ Custine εἶχε πῆ γιὰ τὴν τσαρική Ρωσία: Ici mentir c' est protéger la société; dire la vérité c' est bouleverser l' état, ὁ Μαίχ εἶχε πῆ γιὰ τὴ γραφειοκρατία γ ε ν ι κ ἄ: Τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς γραφειοκρατίας εἶναι τὸ μυστικόν, τὸ **μυστήριον** πού τὸ φυλάει μέσα της ἡ ἱεραρχία... Κάθε ἐκδήλωση τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, κάθε πολιτικὴ νοσοτροπία εἶναι γιὰ τὴ γραφειοκρατία μιὰ **προδοσία** κατὰ τοῦ μυστηρίου της. Ἡ αὐθεντία εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σοφίας της καὶ ἡ λατρεία τῆς αὐθεντίας εἶναι ἡ **νοσοτροπία** της... Τὸ γραφειοκρατικὸ πνεῦμα εἶναι βασικὰ ἕνα ἰησουϊτικόν, θεολογικόν πνεῦμα. Οἱ γραφειοκράτες εἶναι οἱ ἰησοῦίτες καὶ οἱ θεολόγοι τοῦ κράτους...» (2).

Γιὰ νά καταλάβουμε τὸ πῶς ἀληθινὰ τὸ «μυστήριον» εἶναι τὸ «γενικὸ πνεῦμα τῆς γραφειοκρατίας» δὲν ἔχουμε παρὰ νά δοῦμε τὸ πῶς ἡ μαρξιστικὴ

1) Op. cit., σελ. 167.

2) O.P. IV, σελ. 101—2. F, σελ. 61.

γραφειοκρατία μεταμόρφωσε ὅλη τὴν κοινωνικὴ ζωὴ σὲ «στρατηγικὸ μυστικὸ» καὶ cliché προπαγάνδας.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ πῶς «κάθε ἐκδήλωση τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος εἶναι γιὰ τὴ γραφειοκρατία μιὰ προδοσία κατὰ τοῦ μυστηρίου της», δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ δοῦμε τὸ πῶς μεταμόρφωσε σὲ «ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας» κάθε «χαλάρωση τῆς ἐπαγούρνησης» καὶ κάθε «μετάδοση τῶν οικονομικῶν μυστικῶν τοῦ κράτους»: δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ δοῦμε τὸ πῶς αὐτὸ πού μέσα στὸν καπιταλισμὸ εἶναι ἀπλῶς τὸ «ἐμπορικὸ μυστικὸ» μεταμορφώθηκε μέσα στὸν κρατικοποιημένον καπιταλισμὸ σὲ ὀλοκληρωτικὸ μυστικὸ πού ἐκμηδενίζει στὴν ἴδια της τῆ ρίζα κάθε δυνατότητα ἀσκήσεως ἑνὸς ὀποιοῦδήποτε δημόσιου ἐλέγχου.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ πῶς ἀληθινὰ «ἡ λατρεία τῆς αὐθεντίας εἶναι ἡ νοοτροπία της», δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ δοῦμε τὸ πῶς ἡ μαρξιστικὴ γραφειοκρατία ξαναβρῆκε, ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, τὸ μυστικὸ τῆς φαραωνικῆς ὑμνογραφίας καὶ μεταμόρφωσε τὸ μαρξισμό σὲ δόγμα πού μπροστά του ὄλα ὡς τὰ τώρα τὰ «ὄπια τῶν λαῶν» μποροῦν νὰ φανοῦν ἀνάδυνες ἀσπιρίνες.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ πόσο τὸ «γραφειοκρατικὸ πνεῦμα εἶναι βασικὰ ἓνα ἰησουϊτικὸ πνεῦμα», δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ δοῦμε τὶς διαστάσεις πού πήρε μέσα στὴ σημερινὴ μαρξιστικὴ νοοτροπία ἡ τήρηση τοῦ ἰησουϊτικοῦ κανόνα: *Nous devons toujours, pour ne jamais nous égarer, être prêts à croire noir ce que, moi, je vois blanc, si l'Église hiérarchique le définit ainsi.* Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀγαπημένα βιβλία τοῦ Λένιν ἦταν τὰ *Exercices spirituels* τοῦ Loyola, ἀλλὰ ἀσφαλῶς ὁ Λένιν δὲν θὰ μπορούσε νὰ υποψιαστῆ ὅτι ἡ ἐπανάσταση, πού αὐτὸς ὁ ἴδιος δημιούργησε, ἐπρόκειτο νὰ οἰκοδομήσει ἓνα ὀλάκερο κόσμον πάνω στὸ ἰησουϊτικὸ ἰδεῶδες τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας καὶ τῆς μονολιθικῆς πειθαρχίας, νὰ δώσει στὰ κομμουνιστικὰ κόμματα τὸ φανατισμὸ μιᾶς στρατευμένης ἐκκλησίας καὶ τὴν ὁμοιογένεια μιᾶς στρατιωτικῆς ὀργάνωσης καί, ταυτόχρονα, νὰ ἐκμηδενίσει τὴν κριτικὴ ἱκανότητα, τὴν πνευματικὴ αὐτενέργεια καὶ τὴν πολιτικὴ συνείδηση στὴν ἴδια τους τῆ ρίζα καὶ νὰ ἐξαφανίσει ὅλο τὸ φιλελεύθερον καὶ ρασιοναλιστικὸ περιεχόμενον τῆς μαρξιστικῆς ἰδέας τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς «ἱστορικῆς ἀποστολῆς» του . .

3. Φύση καὶ θετικότητα τοῦ Μαρξισμοῦ

Αὕτῃ ἡ «διχασμένη συνείδηση» τῶν μαρξιστῶν καὶ ἡ μανιχαϊκὴ διχοτόμηση τοῦ ἴδιου τους τοῦ κόσμου μᾶς ὀδηγεῖ σ' ἓναν ἄλλον τύπον χωρισμοῦ τῆς μαρξιστικῆς ἰδέας ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ πραγματικότητα. Γιατί, ἂν, ὅπως λέγαμε πρὶν, οἱ «θεωρητικοὶ» ἄνθρωποι ἀρνοῦνται νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητά τοῦ μαρξισμοῦ, γιατί δὲν βλέπουν τὸ μαρξισμό παρὰ μόνο σὰ μιὰ καθαρὴν θεωρίαν καὶ δὲν θέλουν νὰ τὸν κρίνουν παρὰ μὲ

τὰ ἴδια κριτήρια μὲ τὰ ὁποῖα κρίνεται ἡ «ἐπιστημονικότητα» ἢ ἡ «ἀνεπιστημονικότητα» μᾶς ὁποιασδήποτε θεωρίας, ἔτσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαρξιστὲς ἀρνοῦνται νὰ πάρουν ὑπόψει τοὺς τὴν πραγματικότητα ποὺ δημιούργησε ἡ μαρξιστικὴ ἐπανάσταση, γιὰτι δὲ θέλουν νὰ ἀναγνωρίσουν ὅτι ἡ μαρξιστικὴ ἱστορία ἀποτελεῖ, ὅπως θῆλεγε ὁ Hegel, τὸ **δικαστήριο τοῦ μαρξισμού**.

Πραγματικά, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ ἐκπλαγοῦμε ἅμα σκεφτοῦμε ὅτι, σήμερα, σαράντα χρόνια μετὰ τὴ νίκη τῆς πρώτης μαρξιστικῆς ἐπανάστασης, τὸ μαρξιστικὸ πνεῦμα, ἀνήμερο νὰ ἀφομοιώσει τὴν ἴδια του τὴν ἱστορία, ἀνήμερο τόσο νὰ σκεφεῖ καὶ νὰ ἐξετάσει μαρξιστικὰ τὴν ἴδια του τὴν ἱστορία ὅσο καὶ νὰ σκεφεῖ καὶ νὰ κρίνει ἱστορικὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του, ξανάφερε στὴν ἐπιφάνεια αὐτὸ τὸν ἀντι ἱστορικὸ τρόπο σκέψης τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ αὐτὴ τὴν ἀφηρημένη ἀντίθεση «φύσης» καὶ «θετικότητας»— ποὺ ἡ κριτικὴ ποὺ τοὺς ἔκανε ὁ Hegel μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ γιὰ ληξιαρχικὴ πράξη τῆς γέννησης τῆς δικῆς μας ἱστορικῆς συνείδησης.

Τῶνόντι, ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν ἀποξένωση τοῦ μαρξισμού ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἦταν ὡς τὰ τώρα ἡ ἴδια του ἡ οὐσία : ἡ διεκδίκηση δηλαδὴ μιᾶς ὀλοένα πληρέστερης ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης, τίποτα δὲν εἶναι πιὸ εὐκόλο καὶ πιὸ βολικό, γι' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς ποὺ, ἂν ἔχουν κρατήσῃ κάτι ἀπὸ τὸ μαρξισμό, εἶναι τουλάχιστον ἀνάγκη μιᾶς λογικῆς συνέπειας, ἀπὸ τὸ νὰ ἀρνηθοῦν καὶ νὰ «διαγράψουν» τὴ μαρξιστικὴ πραγματικότητα καὶ νὰ τὴ θεωρήσουν μιὰ «διαστρέβλωση» ἢ μιὰ «προδοσία» τοῦ μαρξισμού.

Γιὰτι, ἀληθινά, μὲ ποιὸ δικαίωμα ὁ σημερινὸς μαρξιστὴς μπορεῖ νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ καταγγέλλει τὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο, ὅταν ξέρεῖ ὅτι τὸ μαρξιστικὸ καθεστῶς ξανάφερε στὴν ἐπιφάνεια ὀρισμένες μεθόδους ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργασίας, ποὺ θυμίζουσαν ὅχι πιὰ τὸ σημερινὸ καπιταλισμὸ ἀλλὰ τὴν προῖστορία του ἢ τὶς συνθῆκες ποὺ ἐπικρατοῦν στὶς πιὸ καθυστερημένες ἀποικίες καὶ ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ μετατρέψῃ τὴν ἀπειλὴ τῆς ἐκτόπισης καὶ τὴν καταναγκαστικὴ ἐργασία σὲ ὀργανικὸ τμῆμα τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ; Μὲ ποιὸ δικαίωμα μπορεῖ νὰ καταδικάζει τὴ φασιστικὴ βαρβαρότητα, ὅταν ξέρεῖ ὅτι ὁ φασισμὸς δὲν ἔκανε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἀντιγράψῃ τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μαρξιστικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ, ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τοῦ μονολιθικοῦ κόμματος, τὴν ὀλιγαρχία τῶν «στειλεῶν» καὶ τὴ «λατρεία τοῦ ἀρχηγοῦ» μέχρι τὴν ἐξόντωση τῶν ἰδεολογικῶν ἀντιπάλων καὶ τὴν ἰσοπέδωση τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὀμάδων μέσα σ' ἓναν ἀπεριόριστο κομπορμισμὸ ; Μὲ ποιὸ δικαίωμα μπορεῖ νὰ μιλάει γιὰ τὶς «συνδικαλιστικὲς ἐλευθερίες» καὶ τὸ «ἱερὸ καὶ ἀπαραβίαστο δικαίωμα τῆς ἀπεργίας», ὅταν ξέρεῖ ὅτι στὴ «χώρα τοῦ σοσιαλισμοῦ» ἡ ἀπεργία ἔχει ἐξομοιωθεῖ μὲ ἔγκλημα ποὺ τιμωρεῖται μὲ θάνατο καὶ τὰ συνδικάτα ἔχουν μετατραπῆ σὲ ἐκτελεστικὰ ὄργανα ἐνὸς κράτους ποὺ ἔχει μονοπωλήσει ὅλες τὶς ἐξουσίες ποὺ ἔχουν, εἶχαν ἢ θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν, ἂν δὲν τοὺς ἐμπόδιζε

ὁ πολιτικός καὶ ὁ συνδικαλιστικός ἔλεγχος τῶν μαζῶν, οἱ ἐργοδότες μὲς στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία ;

Αἰφνιδιασμένοι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ μαρξισμοῦ, αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀφομοιώσουν οὔτε αὐτὴ τὴν ἐξευτελιστικὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο μετατροπὴ τῆς γλώσσας καὶ τῆς σκέψης σὲ προπαγανδιστικὸ cliché οὔτε καὶ αὐτὸ τὸ νυχιλιστικὸ κομφορμισμὸ ποὺ ἐπιτρέπει στὸν καθηγητὴ Bettelheim νὰ βαφτίζει τὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης «ψυχο-φυσικὴ μέθοδος πραγματοποίησης τοῦ σχεδίου», γιὰ νὰ διασώσουν τὴν καθαρότητα τῆς μαρξιστικῆς ἰδέας, καταγγέλλουν τὴ μαρξιστικὴ πραγματικότητα σὰν μιὰ «σφαλερὴ παρέκκλιση», μιὰ «διαστρεβλωτικὴ παραμόρφωση» ἢ μιὰ «προδοσία».

Ἐκτὸς τῆς σκοπιᾶς αὐτῆς τῆς πουργιανικῆς αὐστηρότητας, ποὺ ἀντιτάσσει στὴν πραγματικότητα ἓνα μάταιο καὶ ἀνίσχυρο «je n' ai pas voulu cela», ἡ μαρξιστικὴ ἱστορία δὲν εἶναι παρὰ μιὰ γιγάντια παρεξήγηση ποὺ αἴφεται μὲ παραπομπὲς σὲ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ γραφτὸ τοῦ Marx καὶ τοῦ Engels, ἓνας «διαρκὴς ἐκφυλισμὸς», ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1924, ὅταν ὁ Στάλιν πῆρε τὴν ἐξουσία ἢ ἀπὸ τὸ 1921 ὅταν τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα ἐξόντωσε τοὺς ἐπαναστάτες τῆς Κρονστανδῆς ἢ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1917 ὅταν ὁ Λένιν καὶ ὁ Τρότσκι πίστευαν πὼς μποροῦσε νὰ γίνῃ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση σὲ μιὰ καθυστερημένη χώρα.

Ἔτσι, ἀνάμεσα στὸ μαρξισμὸ σὰν ἰδέα καὶ στὸ μαρξισμὸ σὰν πραγματικότητα ἐμφανίζεται τὸ ἴδιο λογικὸ σκάνδαλο, τὸ ἴδιο ἀγεφύρωτο χάσμα, ἡ ἴδια δυαδικότητα ποὺ κατὰ τοὺς ρασιοναλιστὲς τοῦ 18ου αἰώνα, χώριζε τὴ «Φύση» καὶ τὴ «Θετικότητα».

Σ' αὐτὴ τὴ σχηματικὴ ἀντίθεση «φύσης» καὶ «θετικότητας» εἶχε καταλήξει ὁ 18ος αἰώνας, γιατί πίστευε ὅτι ὑπάρχει μιὰ σύμφωνη μὲ τὴ Λογικὴ, αἰώνια καὶ ἀμετάβλητη, ὅπως αἰώνιες καὶ ἀμετάβλητες εἶναι οἱ ἀρχὲς τῆς Λογικῆς, ἀνθρώπινη «φύση» qui sola ratione ducitur, στὴν ὁποία ἀντιστοιχεῖ μιὰ «φυσικὴ θρησκεία», ἓνα «φυσικὸ δίκαιο», μιὰ «φυσικὴ ὁμορφιά» κτλ., ἐνῶ, παράλληλα, διαπίστωνε ὅτι ὑπάρχει καὶ ὑπῆρχε πάντοτε μιὰ πολλότητα ἀπὸ «θετικὲς» θρησκείες, θεσμούς, ἥθη καὶ ἔθιμα, πολιτικὲς σχέσεις, μορφὲς τέχνης κτλ. ποὺ δὲν εἶχαν καμιά σχέση ἢ ποὺ βρισκόνταν σὲ μιὰ ριζικὴ ἀντίθεση πρὸς τὰ «φυσικά» τους «πρότυπα». Γιὰ τὸν Voltaire π.χ. ἡ πίστη στὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς «ἀνωτάτου ὄντος» καὶ στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι τὰ μόνα «φυσικά» στοιχεῖα τῆς θρησκευτικότητας, τὰ μόνα ποὺ μπορεῖ νὰ παραδεχτῆ ἢ, τὸ πολὺ, νὰ ἀνεχθῆ ἢ λογικὴ «φύση» τοῦ ἀνθρώπου· συνελπῶς, ὅλες οἱ ἄλλες μορφὲς καὶ ἐκδηλώσεις τῆς θρησκείας εἶναι «ζωῶδη ὑπολείμματα», «δεισιδαιμονίες» ἢ «παρεκκλίσεις», ποὺ καλύπτουν καὶ παραμορφώνουν τὸ «φυσικὸ» φόντο τῆς θρησκείας ἐν γένει. Οἱ «Διάλογοι πάνω στὴ Φυσικὴ Θρησκεία» τοῦ Hume στηρίζονται πάνω σὲ μιὰ ἀνάλογη ἀντίληψη ποὺ βλέπει κάθε «θετικὴ», δηλαδή κάθε ἱστορικὴ θρη-

σκεία σὰν κάτι τὸ ἔξωτερικό πὺν ἡ λογική δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀφομοιώσει καὶ πὺν προστίθεται καὶ ἄλλοιώνει τις κανονικὲς μορφὲς τῆς «φυσικῆς θρησκείας». «Θετικὲς», λοιπὸν, γι' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, εἶναι ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἱστορικῆς ζωῆς πὺν δὲν ἀντιστοιχοῦν σ' αὐτὸ τὸ αἰώνιο καὶ ἀσάλευτο σύστημα τῶν θεμελιακῶν ἀρχῶν τῆς ἀνθρώπινης «φύσης». Καὶ καθὼς, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, τὰ ἱστορικά φαινόμενα φανερώνονται μέσα στὸ χρόνο σὰν ἓνα διαρκὲς γίνεσθαι, ἐνῶ, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, περιορισμένο στὰ ὅρια τῶν καθαρὰ λογικῶν του λειτουργιῶν (ἢ «φύση» λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου), εἶναι σὲ διαρκῆ ταυτότητα μὲ τὸν ἑαυτό του, «ἀεὶ κατὰ ταῦτὰ ἔχον», δηλαδὴ ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο, τότε, ἀνάμεσα στὴ «φύση» καὶ τὴ «θετικότητα», δηλαδὴ ἀνάμεσα στὴ Λογικὴ καὶ τὴν Ἱστορία, ἐμφανίζεται ὁ ἴδιος ἀνυπερβλητὸς δυϊσμός πὺν χωρίζει τὸ εἶναι καὶ τὸ γίνεσθαι, τὴ Λογικὴ καὶ τὴν ἐμπειρία στὴν κλασικὴ φιλοσοφία ἢ τὸ αἰώνιο beau idéal καὶ τὰ διάφορα ἱστορικά στυλ στὴν κλασικιστικὴ αἰσθητικὴ.

Μιὰ ἀνάλογη νοοτροπία χαρακτηρίζει τοὺς σημερινοὺς μαρξιστές : τόσο τοὺς ἀρνητὲς ὅσο καὶ τοὺς ἀπολογητὲς τῆς πραγματικότητας πὺν δημιούργησε ἡ μαρξιστικὴ ἐπανάσταση.

Γιὰ τοὺς πρῶτους, ἡ ἱστορικὴ πραγματοποίησι τοῦ μαρξισμοῦ παριστάνει μιὰ τέτοια «θετικότητα», κάτι τὸ ἔξωτερικό πὺν προστέθηκε στὸ μαρξισμό καὶ τὸν παραμορφώνει (Le socialisme à la sauce tartare!), κάτι πὺν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μαρξισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀφομοιώσει ἢ νὰ τὸ ἀνεχτεῖ, κάτι πὺν βρίσκεται σὲ ἀνοιχτὴ ἀντίφαση μ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ μαρξισμοῦ. Γι' αὐτοὺς τοὺς μαρξιστές, τὸ «κακό», τὸ «μεγάλο λάθος» βρίσκεται στοὺς καρπὸς τῆς μαρξιστικῆς πραγματικότητας καὶ ὄχι στὴν ἴδια τῆς τὴ ρίζα οὐτε καί, ἀκόμα περισσότερο, στὸν ἴδιο τὸ σπόρο πὺν τὴν ἔφερε στὸ φῶς : ἡ ἐπανάστασι «προδόθηκε» γιὰ λόγους «ἔξωτερικὸς» καὶ «τυχαίους»—ὄχι γιὰτὶ τέτοια πὺν ἦταν δὲν μπορούσε παρὰ νὰ «προδοθεῖ». Καὶ αὐτὴ ἡ ἀρνητικὴ του; στάσι ἀπέναντι στὴν πραγματικότητα πὺν δημιούργησε ἡ μαρξιστικὴ ἐπανάστασι τοὺς ἐπιτρέπει νὰ «νίπτουν τὰς χεῖρας» καὶ νὰ ἔξακολουθοῦν νὰ διεκδικοῦν μὲ ἀκόμα μεγαλύτερο φανατισμό, γιὰ λογαριασμό τοῦ μαρξισμοῦ, τὸ μονοπώλιο τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας, σάμπως ὁ μαρξισμὸς νὰ μὴν ἔχει καμιά σχέση καὶ νὰ μὴν φέρνει καμιά εὐθύνη γι' αὐτὸ τὸ ὀλοκληρωτικὸ δεσποτικὸ καθεστῶς πὺν αὐτὸς ὁ ἴδιος δημιούργησε.

Γιὰ τοὺς δευτέρους, ἡ μαρξιστικὴ πραγματικότητα εἶναι κάτι πὺν «ἔπερνάει» ριζικὰ τὸ μαρξισμό σὰν τρόπο σκέψης : εἶναι αὐτὸ τὸ «ἐπέκεινα τοῦ μαρξισμοῦ», πὺν μάταια ἀναζητοῦσαν ὡς τὰ τώρα οἱ κριτικοὶ τοῦ Marx. Γι' αὐτοὺς τοὺς μαρξιστές, ὁ μαρξισμὸς εἶναι μὲν «ἡ μόνη ἀληθινὴ ἐπιστήμη», ὁ «μόνος» ἐπιστημονικὸς τρόπος διάγνωσης, ἀνάλυσις καὶ ἐξήγησις τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζεται παρὰ μόνο πάνω στὴ σκοτεινὴ «προϊστορία τῆς ἀνθρωπότητας» καὶ παύει νὰ ἰσχύει προκει-

μένου για την κοινωνία που υποτίθεται ότι περνάει στην «άνωτερη φάση της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης»· γι' αυτούς τους μαρξιστές (και αυτοί είναι οι περισσότεροι) αυτή η «άνωτερη φάση» δεν μπορεί να γίνει επισημονικά συλληπτή παρά μόνο από τη σκοπιά μιᾶς προμαρξιστικής ή μιᾶς μεταμαρξιστικής προοπτικής.

Ἔτσι, ὅπως ὁ Hegel ἔλεγε στοὺς διαφωτιστὲς τῆς ἐποχῆς του, ὅτι, κατὰ τὴν λογικὴ τους, «ὅλες οἱ θετικὲς θρησκείες εἶναι ἢ ἀντι-φυσικὲς ἢ ὑπερ-φυσικὲς», θὰ μπορούσαμε κι ἐμεῖς νὰ ποῦμε ὅτι, κατὰ τὴ λογικὴ τῶν σημερινῶν μαρξιστῶν, ὁ «θετικὸς», ἱστορικὰ πραγματοποιημένος μαρξισμὸς εἶναι «ἢ ἀντιμαρξιστικὸς ἢ ὑπερμαρξιστικὸς». «Ἀντιμαρξιστικὴ» φαίνεται ἡ μαρξιστικὴ πραγματικότητα γι' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς ποὺ ἀρνοῦνται νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν σὰν ἕνα καθαρὸ προϊόν τῆς μαρξιστικῆς πράξης, ἀκριβῶς ὅπως «ἀντιμαρξιστικὴ» εἶναι ἡ μαρξιστικὴ πραγματικότητα γι' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς ποὺ ἀρνοῦνται νὰ τὴν ἐξετάσουν καὶ νὰ τὴν ἀναλύσουν μαρξιστικά, πού, δηλαδή, στὴ θέλησή τους νὰ συμφιλιωθοῦν μαζί της, ἐγκαταλείπουν τὴ μαρξιστικὴ μέθοδο, ἀπαρνοῦνται τὶς πιὸ στοιχειώδεις, μερικὲς φορές, κατακτήσεις τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας καὶ καταφεύγουν σ' ἕνα τρόπο σκέψης ποὺ ξεπέρασε σὲ ὑποκρισία καὶ σὲ κυνισμό ὅλες τὶς ὡς τὰ τώρα ἀπόπειρες δικαίωσης τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τῆς ἀδικίας: ὁ Marx ποὺ κατήγγειλλε μὲ μιὰ ἀπαράμιλλη δύναμη τὸ χυδαῖο κομπορμισμὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Bastiat καὶ τοῦ Ricardo, δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ φανταστεῖ ὅτι οἱ ἴδιοι του οἱ ὀπαδοὶ ἐπρόκειτο, ἕνα σχεδὸν αἰῶνα μετὰ τὴ δημοσίευση τῆς «Κριτικῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας», νὰ φτάσουν στὸ σημεῖο νὰ ἰερωήσουν τὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης σὰν «ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τίτλους τιμῆς τοῦ σοσιαλιστικοῦ καθεστῶτος» ἢ σὰν ἕνα «ψυχροφυσικὸ τρόπο ἐκτέλεσης τοῦ σχεδίου».

4. Ἐγκατάλειψη τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας

Ἄν ζητήσουμε πῶς νὰ μάθουμε πῶς ἀντιμετώπισαν οἱ «ὀρθόδοξοι μαρξιστὲς» τὴ σοσιαλιστικὴ πραγματικότητα, θὰ πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ σκεφτοῦμε ὅτι δὲν τὴν ἀντιμετώπισαν ποτὲ σὰν πρόβλημα οὔτε καὶ ζήτησαν ποτὲ νὰ τὴ σκεφτοῦν.

Πραγματικά, κατὰ τὴν ἐπίσημη προπαγάνδα (τόσο τῆ σοβιετικῆ ὅσο καὶ γενικότερα τὴν κομμουνιστικὴ, κανεὶς εὐρωπαῖος κομμουνιστὴς δὲ ζήτησε ποτὲ νὰ βγεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ ἀσφυκτικὰ πλαίσια τῆς ἐπίσημης «γραμμῆς» καὶ νὰ δώσει, ἂν ὄχι μιὰ θεωρία γιὰ τὴν ΕΣΣΔ, τουλάχιστον μιὰ εἰκόνα τῆς ΕΣΣΔ κάπως κατάλληλη γιὰ ἐνγλίκουσ) ἡ σοβιετικὴ κοινωνία εἶναι ἀταξικὴ καὶ περνάει, εἶναι ἑτοιμὴ νὰ περάσει ἢ ἔχει ἤδη περάσει—στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ χρονολογίες εἶναι πολὺ ἀσαφεῖς—ἀπὸ τὴ φάση τῆς «σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης» στὸ «άνωτερο στάδιο τοῦ κομμουνισμοῦ».

Ἄν τὸ κράτος δὲν ἔχει ἀκόμα «ὀλότελα» ἐξαφανιστεῖ, αὐτὸ ὀφείλεται

στην «καπιταλιστική περικύκλωση». "Όπως λέει ο Στάλιν, ο ρόλος του σοσιαλιστικού κράτους περιορίζεται στην «άπλη προστασία της δημόσιας περιουσίας, στο ειρηνικό έργο της οικονομικής οργάνωσης, του εκπολιτισμού και της διαπαιδαγώγησης», γιατί «δεν υπάρχουν πιά εκμεταλλευτές και κανείς δεν είναι πιά αντικείμενο καταναγκασμού» (1)! Στη χώρα του «διαλεκτικού γίγνεσθαι» γεγονότα δὲ γίνονται πιά 'Ο λαός, πάντοτε μὲ ἐνθουσιασμό, ἀνοικοδομει τὸ σοσιαλισμό, ἐκλέγει μὲ τὴν ὁμοφωνία τῶν 99,99ο) τοὺς ἡγέτες τ υ, ἀνεβάζει τὴν παραγωγή, πραγματοποιεῖ τὸ πενταετὲς σχέδιο σὲ τέσσερα χρόνια καὶ εἶναι ὀλοένα καὶ πῖο συσπειρωμένος γύρω ἀπὸ τοὺς ἡγέτες του. Καὶ ἄν, πότε πότε, οἱ τὰδε θρυλικοὶ ἡγέτες «ξφσκεπάζονται» σάν «προδότες καὶ ἐγκληματίες», ἔτσι πού, στὸ τέλος, οἱ περ σσότεροι ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ Λένιν ἀποδείχτηκαν «πουλημένοι πράκτορες» ἢ ἢ ἀπὸ τὸ 1917' καὶ ἄν, μιὰ μέρα, μιὰ «πρότυπη λαϊκὴ δημοκρατία» μεταμορφώθηκε σὲ «φασιστικὸ κράτος», καμιά ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει νὰ θεωρηθῶν ὅλα αὐτὰ τὰ «ἐπεσόδια» ἀποτελέσματα βαθύτερων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν αἰτίων: ἢ ἀντιπολίτευση τῶν παλαιῶν μπολσεβίκων ἢ ἢ ἀποστασία τοῦ Τίτο δὲν εἶναι ἱστορικὰ γεγονότα πὸ ἐξηγοῦνται μὲ τὸν «ἱστορικὸ ὕλισμό» ἀλλὰ ἐγκληματικὲς πράξεις πὸ τιμωροῦνται ἀπὸ τὸ πονικὸ δίκαιο...

Μέσα σ' ἕναν τέτοιον κόσμο, πὸ δὲν μπορεῖ νὰ σχηματίσει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἄλλη παράσταση ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν τοῦ πῖο σκοτεινοῦ ἀστυνομικοῦ μνηστορήματος καὶ τοῦ πῖο ροδαλοῦ εἰκονογραφημένου εἰδυλλίου, δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ ἀπορήσουμε ἄν, ὅπως λέει ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους μεγάλους μαρξιστὲς τῆς ἐποχῆς μα.: ὁ Fritz Sternberg, «καμιά μαρξιστικὴ ἀνάλυση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, τοῦ ρωσικοῦ κράτους καὶ τῆς ρωσικῆς κοινωνίας δὲ δημοσιεύτηκε ποτὲ στὴ Ρωσία μετὰ τὴν μπολσεβικικὴ ἐπικράτηση»(2).

"Ἄν ἢ σιωπὴ τοῦ «ὀρθόδοξου μαρξισμοῦ» δείχνει, ἄν ὄχι τὴν ἔνοχη συνείδηση τῶν μαρξιστῶν, τουλάχιστον τὸ πόσο ὁ μαρξισμὸς σάν πραγματικότητα ἔγινε «διαλεκτικὰ» ἀσυμβίβαστος μὲ τὸ μαρξισμὸ σάν τρόπο σκέψης καὶ ἀναγνώρισης τῆς πραγματικότητας (ἔτσι πὸν θὰ ποῦμε ἀργότερα ὅτι ἢ νίκη τῆς μαρξιστικῆς ἐπανάστασης ἔφερε τὸ **μαρασμό ὄχι τοῦ κράτους ὅπως περίμεναν ὁ Μαρξ καὶ ὁ Engels παρὰ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ μαρξισμοῦ**), αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς πὸ ἔχουν μὲν κρατήσει τὴν πνευματικὴ τους ἀνεξαρτησία ἀπέναντι στὴν ἐπίσημη προπαγάνδα ἀλλὰ πὸν ἢ ἀνάγκη τῆς συμφιλίωσης μὲ τὴ «σοσιαλιστικὴ» πραγματικότητα ἔχει κάνει νὰ ἀτροφήσουν μέσα τους ὀρισμένες στοιχειώδεις κριτικὲς ἱκανότητες, ἀντὶ νὰ

1) Λόγος στὸ 18ο συνέδριο τοῦ ΚΚ τῆς ΕΣΣΔ (1939): Les Questions du Leninisme I.I. σελ. 304. Οἱ δηλώσεις αὐτὲς παίρνουν τὴν ἀκριβὴ τους σημασία ἄν θυμηθοῦμε ὅτι τὸ 18ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ. ἔγινε ἀμέσως μετὰ τὶς αἱματηρὲς ἐκκαθαρίσεις τοῦ 1936-38!

2) F. Sternberg : Capitalism and socialism on trial, 1951 σελ. 209.

δώσουν τὴ θεωρία τῆς «σοσιαλιστικῆς» κωνίας, ρίχνουν τὴ θεωρία στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀπλῆς περιγραφῆς, περιορίζονται νὰ «διοπιστώνουν ἀντικειμενικά» ὅτι τὸ καθεστῶς ἔχει τὶς «κακὲς» ὅπως ἔχει καὶ τὶς «καλὲς» του πλευρὲς καὶ στὸ τέλος ἐγκαταλείπουν ἀνοιχτὰ τὴ μαρξιστικὴ μέθοδο.

Αὐτὸν τὸν ἐκλεκτισμὸ τῶν «καλῶν» καὶ τῶν «κακῶν πλευρῶν», συνδυασμένο μὲ μιὰ platitude πού ἡ ἐντιμότητά της ἀφοπλίζει κάθε εἰρωνεία, μπορούμε νὰ τὸν δοῦμε, στὴν καθαρότερη μορφή του, στὸ ἔργο τοῦ τ. Προέδρου τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος καθηγητῆ Laski: «Σκέψεις πάνω στὴν Ἐπανάσταση τοῦ καιροῦ μας». Γιατὶ ἐδῶ ἡ «διχασμένη συνείδηση», γιὰ τὴν ὁποία μιλούσαμε πρὶν, ἐκδηλώνεται ὄχι πιά σὰν ἓνα πέρασμα ἀπὸ τὴ λογικὴ τῆς «ἔρημης χώρας» στὴ λογικὴ τῆς «μυθικῆς πατρίδας», παρὰ σὰ μιὰ καθαρὴ καὶ ἀπέριττη ἀπουσία λογικῆς καὶ ἐνότητας, σὰν ἓνας «ἐμπειρισμὸς» πού: «χειραφετημένος ἀπὸ κάθε θεωρητικὸ A Priori», ἀρκεῖται νὰ παραθέτει μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀλληλοαναιρούμενες θέσεις.

Ἔτσι π.χ. ὁ Harold Laski δηλώνει ὅτι «ἂν ἐξαιρέσουμε τὸ θέμα τῶν πολιτικῶν ἐγκλημάτων... δὲν εἶναι ὑπερβολικὸ νὰ ποῦμε ὅτι, στὸν τομέα τῆς σοβιετικῆς ὀργάνωσης τῆς δικαιοσύνης, ὁ ὑπόλοιπος κόσμος πρέπει νὰ σπουδάσει στὸ σχολεῖο τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως» (1). Δὲν πρόκειται, βέβαια, νὰ συζητήσουμε τώρα ἂν αὐτὸ εἶναι ὑπερβολικὸ ἢ ὄχι. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι αὐτὸ δὲν τὸν ἐμποδίζει καθόλου νὰ μᾶς πληροφορεῖ, λίγες σελίδες πρὶν πέρα, ὅτι: «τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα—καὶ ὁ ὅρος αὐτὸς ἔχει τὴν πρὶν πλάτια σημασία—δὲν κάθονται μυστικά, καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε habeas corpus οὔτε καὶ παρουσιάζονται μίσητρος ἢ ἐπαγγελματίες δικηγόροι γιὰ νὰ υπερασπίσουν τοὺς κατηγορούμενους. Ἡ θανατικὴ καταδίκη μπορεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ γιὰ κάθε ζημία ἢ κλοπὴ τῆς ὁμαδικῆς ιδιοκτησίας, κι ἀκόμα, ἂν κανεὶς «συμπεριφερθεῖ ἐχθρικά, κοροϊδέψει ἢ γελοιοποιήσει» ἓναν ἐπίλεκτο ἐργάτη, μπορεῖ, κατὰ τὸ ἄρθρο 58 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα, νὰ χαρακτηριστεῖ γιὰ σαμποτέρ καὶ νὰ καταδικαστεῖ σὲ θάνατο. Ὅπως φάνηκε στὴ δίκη τοῦ Γιαγκόντα, πού μέχρι τὴ σύλληψή του ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας, ἀέραντες καὶ φοβερὲς ἦταν οἱ ἐξουσίες της. Χρησιμοποίησαν τὸ σύστημα τῆς ὁμηρίας καὶ ἐνθάρρυναν τὰ παιδιά νὰ καταδώσουν τοὺς ἴδιους τους τοὺς γονεῖς...» (2).

Ὁ H. Laski δὲν μᾶς λέει, ὅμως, ἂν αὐτὴ ἡ «ζημία ἢ κλοπὴ» εἶναι ἢ ὄχι «πολιτικὸ ἐγκλημα», οὔτε καὶ φαίνεται νὰ θυμᾶται, στὸ σωτήριο ἔτος 1942, τὴν πάλη πού ἔκανε ὁ Marx, ἓνα αἰῶνα πρωύτερα, τὸ 1842, γιὰ τὴ ματαίωση ἐνὸς ἀνάλογου, ἀλλὰ πολὺ πρὶν ἤπιον νομοσχεδίου (3), οὔτε καὶ μᾶς λέει τίποτα γιὰ τὸ πολιτικὸ περιεχόμενο τοῦ ἐγκλήματος τῆς «κοροϊδίας ἢ

1) H. J. Laski: Reflections on the Revolution of our Time, 1942. Γαλλ. μετάφραση σελ. 77.

2) Ibid, σελ. 109.

3) Βλ. GA II, σελ. 267 κ. ε.

τῆς γελοιοποίησης» αὐτῶν τῶν «ἐπίλεκτων ἐργατῶν», γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Ch. Bettelheim φρονεῖ ὅτι δὲν ἔκαναν ἄλλο ἀπὸ τὰ «ἐξαφανίσουν τὴν πιὸ στοιχειώδη ἀσφάλεια στὶς συνθηκῆς ἐργασίας... καὶ νὰ γίνουν ἡ ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐλαττωθεῖ ὁ μισθὸς τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργατῶν»⁽¹⁾. Πῶς λοιπὸν νὰ «ἐξαιρέσει» κανεὶς αὐτὴ τὴν τόσο «πλατιά» σημασία τοῦ «πολιτικοῦ ἐγκλήματος» καὶ νὰ ξεχάσει καὶ τίς «ἀπέραντες καὶ φοβερὸς ἐξουσίες τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας», γιὰ νὰ μπορέσει νὰ «μαθητέψει στὸ σχολεῖο τῆς Σοβιετικῆς Ἐνωσης»; Σ' ἕνα τέτοιό σχολεῖο, ἡ ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος τῆς .. καζούρας θάχε, νομίζουμε, πολὺ περισσότερο βάρους ἀπ' ὅλα μαζί τὰ ἄρθρα τοῦ «δημοκρατικότερου συντάγματος τοῦ κόσμου...».

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, οἱ «σκέψεις πάνω στὴν ἐπανάσταση τοῦ καιροῦ μας» μᾶς πληροφοροῦν ὅτι «οἱ μεγάλες δίκες καὶ οἱ ἐκκαθαρίσεις εἶναι οἱ ἱκανοποιήσεις πού προσφέρθηκαν σ' ἕνα λαὸ πού ἡ πολιτικὴ του καλλιέργεια εἶναι ἀκόμα πρωτόγονη» καὶ ὅτι ἕνας τέτοιος τρόπος «ἱκανοποίησης» ἐνὸς τέτοιου «πολιτικὰ πρωτόγονου» λαοῦ εἶναι κάτι πού «ἀπαιτεῖ ἕνα πλῆθος ἀπὸ θύματα καὶ καλλιέργει τὸν κομπορμισμὸ. Γιατὶ κάθε ἀμφισβήτηση τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς μπορεῖ πολὺ εὐκόλα νὰ χαρακτηριστεῖ γιὰ ἀντεπαναστατικὴ». Καὶ στὴν ἀνάγκη, ἀκριβῶς, νὰ γίνεῖ ὅσο γίνεται πιὸ δύσκολη κάθε τέτοια ἀμφισβήτηση, ἀνταποκρίνεται τόσο αὐτὴ ἡ ἐπίμονη διακήρυξη τοῦ κυβερνητικοῦ ἀλάθητου ὅσο καὶ αὐτοὶ οἱ ὕμνοι πρὸς τὸν Στάλιν, πού ἀξίζουν πολὺ περισσότερο σ' ἕνα θεὸ παρά σ' ἕναν ἄνθρωπο. Ὅλες αὐτὲς οἱ κολακείες δίνουν ἕνα ἐντελῶς θρησκευτικὸ χαρακτῆρα στὶς σχέσεις τῶν μαζῶν μὲ τοὺς ἡγέτες τους καὶ, ὅσο πιὸ βαθιὰ ριζώνει αὐτὴ ἡ θρησκευτικὴ εὐλάβεια μέσα στὶς μάζες, τόσο πιὸ σίγουρη εἶναι ἡ κυριαρχία τῶν ἡγετῶν πάνω τους καὶ τόσο λιγότερο οἱ ὑπήκοοί τους εἶναι σὲ θέση νὰ κάνουν μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀνάλυση τῶν διεκδικήσεών τους»⁽²⁾.

Πῶς, τώρα, αὐτὸς, ὁ «πολιτικὰ πρωτόγονος» λαὸς, μπόρεσε νὰ κάνει μιὰ «σοσιαλιστικὴ» —καί, συνεπῶς, γιὰ τὸν Laski ἐξ ὀρισμοῦ «προσοδευτικὴ» —ἐπανάσταση; Πῶς, «στὸν τομέα τῆς ὀργάνωσης τῆς δικαιοσύνης», ὁ πολιτικὰ πρωτόγονος αὐτὸς λαὸς παύει νὰ εἶναι πρωτόγονος καὶ γίνεται τὸ ὑπόδειγμα πού ὅλος ὁ ὑπόλοιπος κόσμος πρέπει νὰ μιμηθεῖ; Τί εἶδους «ἱκανοποίηση» τοῦ προσφέρουν αὐτὲς οἱ «μεγάλες δίκες καὶ οἱ ἐκκαθαρίσεις πού ἀπαιτοῦν ἕνα πλῆθος ἀπὸ θύματα»; Ἀπὸ ποιά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ προέρχεται αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν θυμάτων; Ποιὰ εἶναι ἡ ἀντικειμενικὴ ἀνάλυση τῶν διεκδικήσεων τῶν μαζῶν, πού οἱ ὑπήκοοι τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὴν κάνουν, τυφλωμένοι καθὼς εἶναι ἀπ' αὐτὴ τὴ θρησκευτικὴ συγκίνηση, πού τοὺς δένει μὲ τοὺς ἡγέτες τους;

Μάταια περιμένει κινεῖς νὰ βρεῖ μιὰ ἀπάντηση στὰ στοιχειώδη αὐτὰ

1) Ch. Bettelheim: La planification soviétique, 1945, σελ. 156—7.

2) H. J. Laski: Op. Cit. σελ. 90.

ξρωτήματα. Ἀντίθετα, μιὰ σελίδα πιὸ πέρα, μαθαίνουμε ὅτι «ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι διόλου ἀσυμβίβαστα μὲ τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει στὴν ΕΣΣΔ ἕνα ἀπέραντο κύμα αὐτοκριτικῆς, ποὺ ἐκδηλώνεται σὲ μιὰ τεράστια κλίμακα ἀπὸ τοὺς πιὸ ταπεινοὺς ἐργάτες μέχρι τὶς πιὸ κεντρικὲς προσωπικότητες, στὶς μεγάλες δίκες ἐπὶ προδοσίᾳ (sic)» (1).

Ὡστε, λοιπόν, «αὐτὴ ἡ αὐτοκριτικὴ ποὺ ἀντισταθμίζει, κατὰ τὴν περίπτωση αὐτῆς λογικῆ, τὴν ἔλλειψη τῆς δημόσιας κριτικῆς, πραγματοποιεῖται σ' αὐτὲς τὶς «δίκες» ὅπου οἱ κατηγορούμενοι, ἢ μᾶλλον, οἱ μελλοθάνατοι ποὺ «κανένας μάρτυρας ἢ ἐπαγγελματίας δικηγόρος δὲν παρουσιάζεται γιὰ νὰ τοὺς υπερασπίσει», γίνονται οἱ ἀποδιοπομπαῖοι τράγοι, ποὺ πάνω τους ξεσπάει ὅλο τὸ ἄγχος μιᾶς κοινωνίας, ποὺ στερημένη ἀπὸ τὸ δικαίωμα καὶ ἀπὸ τὴν ἱκανότητα νὰ κρίνει, δὲν μπορεῖ παρὰ μόνο νὰ καταδικάζει. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ὅχι μόνο αὐτὴ ἡ υπερανάπτυξη τῆς αὐτοκριτικῆς δὲν εἶναι τίποτα τὸ ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἀνυπαρξία τῆς κριτικῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο δὲν εἶναι παρὰ δύο ἀλληλένδετες ὀψεις τῆς ἴδιας πραγματικότητας. Καὶ ἂν ὑπάρχει κάτι ἀσυμβίβαστο, αὐτὸ εἶναι, μᾶλλον, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, αὐτὴ ἡ πραγματικότητα καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ λογικὴ μὲ τὴν ὁποία γίνονται αὐτὲς οἱ «σκέψεις πάνω στὴν ἐπανάσταση τοῦ καιροῦ μας»...

Τὴν ἴδια φρασεολογία τῶν «καλῶν καὶ τῶν κακῶν πλευρῶν» μπορούμε νὰ τὴ δοῦμε σὲ μιὰ πολὺ πιὸ subtle μορφή μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο τοῦ Τρότσκι.

Γιὰ τὸν Τρότσκι, π.χ., ἂν «στὴν ἀνισότητά τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, ἡ ΕΣΣΔ ἔφτασε καὶ ξεπέρασε τὶς καπιταλιστικὲς χῶρες» (2), τὸ σοβιετικὸ καθεστὼς μένει πάντοτε σοσιαλιστικὸ (καὶ τὸ κράτος εἶναι ἕνα «ἐκφυλισμένο», «γραφειοκρατικὰ παραμορφωμένο», ἀλλὰ ὅπωςδήποτε «προλεταριακὸ» κράτος. Αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι σοσιαλιστικὸ μέσα στὸ σοβιετικὸ καθεστὼς εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς διανομῆς τῶν εἰσοδημάτων ποὺ κάνει δυνατὴ τὴ δημιουργία καὶ τὴν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς «ἀνισότητος στὴν ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας» κατὰ τὸν Τρότσκι, τὰ ἀνώτατα 11—12% τοῦ ρωσικοῦ πληθυσμοῦ εἶχαν στὴ διάθεσή τους, τὸ 1939, τὰ 50% τοῦ σοβιετικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἐνῶ, στὴν «καπιταλιστικὴ Ἀμερικὴ» τὰ ἀνώτατα 10% τοῦ πληθυσμοῦ «σφετερίζονται» στὴν ἴδια ἐποχὴ, τὰ 35% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (3). Ἀλλὰ, ἂν ὁ τρόπος τῆς διανομῆς δὲν εἶναι σοσιαλιστικός, τουναντίον, ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς εἶναι σοσιαλιστικός, γιατί στηρίζεται πάνω σὲ ἀκλόνητες «σοσιαλιστικὲς βάσεις»: τὴν ἐξαφάνιση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τὴν κρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, τὴ σχεδιοποίηση τῆς παραγωγῆς, τὸ μο-

1) Ibid., σελ. 91.

2) Λ. Τρότσκι : «Ἡ προδομένη Ἐπανάσταση» (Ἀθήνα, 1945) σ. 115.

3) Αὐτοὶ οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Τρότσκι γιὰ τὴ διανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος στὴν ΕΣΣΔ ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν James Burnham : *L'ère des organisateurs* (γαλλ. μετ. 1947) σελ. 51.

νοπώλιο τοῦ ἔξωτερικοῦ ἔμπορίου κτλ. Ἔτσι, γιὰ τὸν Τρότσκι, αὐτὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ καθεστῶς στὴν ἀρχικὴ «σοσιαλιστικὴ» του καθαρότητα, ἦταν νὰ διατηρηθοῦν οἱ «καλές» του πλευρὲς (ὁ «σοσιαλιστικὸς» τρόπος παραγωγῆς) καὶ νὰ καταργηθοῦν οἱ «κακές» του πλευρὲς (ἡ ἄνιση διανομὴ).

Πῶς ὅμως εἶναι δυνατόν ἕνας μαρξιστὴς νὰ ξεχωρίζει μ' ἓνα τέτοιο τρόπο τὴ σφαῖρα τῆς διανομῆς ἀπὸ τὴ σφαῖρα τῆς παραγωγῆς; Γιὰ τὸ μαρξισμό, ἡ ἀνισότητά στὴ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ παρὰ μόνον ὡς ἀμεση ἔκφραση τῆς ἀνταγωνιστικῆς φύσης τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, ὡς λογικὴ ἔκφραση, συνέπεια καὶ προϋπόθεση τοῦ χωρισμοῦ τῆς κοινωνίας σὲ ἀντίμαχες κοινωνικὲς τάξεις, τῆς μονοπώλησης δηλαδή ἀπὸ μιὰ τάξη—τὴν ἀρχουσα τάξη—ὅλων τῶν διευθυντικῶν καὶ ὀργανωτικῶν λειτουργιῶν μέσα στὴν παραγωγικὴ διαδικασία καὶ τὴν ὑπαγωγή τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργαζομένων—τῆς ἐκμεταλλευσόμενης τάξης—στὴ θέση ἑνὸς ἀπλοῦ ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου, στερημένου ἀπὸ κάθε πρωτοβουλία καὶ ἀπὸ κάθε δυνατότητα ἐλέγχου, τόσο πάνω στὴν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς ὅσο καὶ πάνω στὴ διάθεση καὶ τὴν κατανομὴ τοῦ προϊόντος. Γιὰ τὸ μαρξισμό, ἡ μειονεκτικὴ θέση τῆς ἐκμεταλλευσόμενης τάξης μέσα στὴ διαδικασία τῆς διανομῆς δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἄλλη ὄψη τῆς παθητικότητάς της ἢ τῆς δουλείας της μέσα στὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς. Καὶ αὐτὸ ποῦ ἐπιτρέπει σὲ μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα νὰ οἰκειοποιεῖται τὸ σημαντικότερο μέρος τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος, εἶναι ἀκριβῶς ἡ κυριαρχικὴ της θέση μέσα στὴν παραγωγή.

Καί, πραγματικά, μπορεῖ νὰ νοήσει κανεὶς ἓνα καθεστῶς π. χ. μὲς στὸ ὁποῖο τὸ κοινωνικὸ καθεστῶς παράγεται μὲν σύμφωνα μὲ τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς, ἀλλὰ διανέμεται σύμφωνα μ' ἓνα μὴ καπιταλιστικὸ (φεουδαρχικὸ ἢ σοσιαλιστικὸ ὡς ποῦμε) τρόπο διανομῆς;

Ἡ μποροῦμε νὰ νοήσουμε ἓνα καθεστῶς μὲς στὸ ὁποῖο, τὸ κοινωνικὸ προϊόν διανέμεται μὲν σύμφωνα μὲ τὸν σοσιαλιστικὸν τρόπο διανομῆς, ἀλλὰ παράγεται σύμφωνα μὲ τὸν καπιταλιστικὸν τρόπο παραγωγῆς; Πῶς εἶναι δυνατόν μέσα σ' ἓνα σοσιαλιστικὸ καθεστῶς, ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς νὰ εἶναι σοσιαλιστικὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς διανομῆς νὰ εἶναι πῶς ἄνιστος ἀπὸ τὸν καπιταλιστικὸν; Αὐτοὺς τοὺς παραλογισμοὺς ἀσφαλῶς θὰ εἶχε ὑπ' ὄψη του ὁ Μαρξ ὅταν ἔγραφε τὸ 51 κεφάλαιο τοῦ III τόμου τοῦ *das Kapital* («Σχέσεις διανομῆς καὶ σχέσεις παραγωγῆς»), ὅπου ἐπαναλαμβάνει ὅτι: «οἱ λεγόμενες σχέσεις διανομῆς ἀντιστοιχοῦν καὶ ἀπορρέουν ἀπὸ ὀρισμένες ἱστορικὰ προσδιορισμένες κοινωνικὲς μορφές τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ τῶν σχέσεων ποῦ συνάπτουν ἀναμεταξύ τους οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀναπαραγωγῆς τῆς ὑλικῆς τους ζωῆς· ὁ ἱστορικὸς χαραχτήρας αὐτῶν τῶν σχέσεων διανομῆς εἶναι ὁ ἱστορικὸς χαραχτήρας τῶν παραγωγικῶν σχέσεων

πὸ αὐτὲς οἱ σχέσεις διανομῆς ἀποτελοῦν μιὰ μόνο πλευρὰ τους» (1).

Τί θέλει νὰ δείξει αὐτὸς ὁ ἀκατανόητος χωρισμὸς τῆς σφαίρας τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὴ σφαίρα τῆς διανομῆς; Κατ' ἀρχὴν, θέλει νὰ μᾶς πείσει ὅτι, γιὰ τὸ μαρξισμό, αὐτὸ πὸ ἔχει σημασία, προκειμένου νὰ ὀριστεῖ ὁ ἱστορικὸς χαρακτήρας καὶ τὸ ταξικὸ περιεχόμενον ἑνὸς δεδομένου κοινωνικοῦ καθεστώτος, εἶναι ὄχι οἱ σχέσεις διανομῆς, ἀλλὰ οἱ παραγωγικὲς σχέσεις καὶ ὅτι, συνεπῶς, ὁ ἄνιστος τρόπος διανομῆς, πὸν χαρακτηρίζει τὴ σοβιετικὴ κοινωνία, δὲ σημαίνει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ταξικῆς διαφοροποίησης, ἀλλὰ ἀπλῶς εἶναι ἓνα τυχαῖο φαινόμενο, χωρὶς καμμιά γενικότερη οὐσιαστικὴ σημασία, ἓνα ἀπλὸ *accident* τῆς ἱστορίας, ἐξηγούμενον ἀπὸ διάφορους «παράγοντες». Ἄλλὰ ὁ Engels, δὲν εἶναι αὐτὸς πὸν ἔλεγε ὅτι «μὲ τίς διαφορὰς στὴ διανομὴ ἐμφανίζονται οἱ ταξικὲς διαφορὰς»; (2) Καὶ ἄλλη μιὰ φορὰ, ὁ Marx καὶ ὁ Engels δὲν ἔχουν πει ἀναρίθμητες φορὰς ὅτι «ἡ διανομὴ εἶναι ἓνα ἀναγκαῖο προϊόν τῶν παραγωγικῶν καὶ ἀνταλλακτικῶν σχέσεων μιᾶς ὀρισμένης κοινωνίας»; (3).

Ἔπειτα, αὐτὸς ὁ τρόπος σκέψης, πὸν ξεχωρίζει τὴν «καλὴ πλευρὰ» (τίς «σοσιαλιστικὲς βάσεις») ἀπὸ τὴν «κακὴ πλευρὰ» (τὴν ἄνιση διανομὴ) τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας, χαρακτηρίζει ὄχι τὸ μαρξισμό ἀλλὰ τὴ μεταρρυθμιστικὴ ἠθικολογία τοῦ Proudhon καὶ τοῦ Dühring. Ἔτσι, ὁ Marx καταλόγιζε τὴ μανία τοῦ Proudhon, νὰ ξεχωρίζει τὴν «καλὴ πλευρὰ» καὶ τὴν «κακὴ», στὴ μικροαστικὴ του φύση: «ὁ μικροαστὸς λέει πάντοτε «ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά» δυὸ ἀντίθετες καὶ ἀντιφατικὲς τάσεις χαρακτηρίζουν τὰ ὑλικά του συμφέροντα καὶ συνεπῶς, τίς θρησκευτικὰς, ἐπιστημονικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς του ἀπόψεις, τὴν ἠθικὴν του καὶ ὅλη του τὴν ὑπόστασιν» (4).

Ἔτσι καὶ ὁ Engels ἔλεγε γιὰ τὸν Dühring: «ὅλη ἡ οικονομικὴ θεωρία τοῦ Dühring στηρίζεται πάνω στὴν πρότασιν: ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος παραγωγῆς εἶναι καλὸς καὶ μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ, ἀλλὰ ὁ καπιταλιστικὸς τρόπος τῆς διανομῆς εἶναι κακὸς καὶ πρέπει νὰ ἐξαφανιστεῖ»... «σὲ τέτοιους παραλογισμοὺς πέφτει κανεὶς ἅμα δὲν καταλαβαίνει τὴν ἀναγκαῖα σχέση πὸν συνδέει τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν διανομὴν». (5).

Αὐτοὺς τοὺς «παραλογισμοὺς» μποροῦμε νὰ τοὺς δοῦμε στὴν πιὸ καθαρὴν, ἂν ὄχι στὴν πιὸ κυνικὴν, μορφὴν τους, μὲς στὶς θεωρίες τοῦ καθηγητοῦ Bettelheim γιὰ τὸν κοινωνικὸ ρόλο τοῦ Κράτους μέσα στὴ σοσιαλιστικὴ κοινωνία. «Ἐφ' ὅσον ἡ σοσιαλιστικὴ κοινωνία, γράφει ὁ Ch. Bettelheim, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ διατήρησιν τῆς ἀνισότητος καί, συνεπῶς, τὴν ὑπαρξὴν

1) Das Kapital III, σ. 940, βλ. 933—940.

2) Anti-Dühring, σ. 180.

3) Ibid., σ. 186.

4) Misère de la philosophie σελ., 143.

5) Anti-Dühring, σελ. 371.

διάφορων προνομίων, είναι φανερό ότι η επέμβαση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας είναι ἀπαρτίτητη. τόσο γὰρ τὴ διατήρηση αὐτῶν τῶν προνομίων, ὅσο καί, ἐνδεχόμενα, γὰρ τὴν προάσπισή τους ἀπέναντι στὶς διεκδικήσεις τῶν λιγότερα προνομιούχων στρωμάτων⁽¹⁾. Γι' αὐτὸ τὸν τρόπο σκέψης, τὸ σοβιετικὸ κράτος εἶναι πάντοτε «προλεταριακὸ», μὴ πὺν αὐτοὶ πὺν ἀποτελοῦν τὸ κράτος εἶναι ὄχι οἱ προλεταριοὶ παρὰ αὐτοὶ πὺν ζητῶν ἀπὸ τοὺς προλεταρίους τὸ maximum τῆς ἀπόδοσης καὶ πὺν, ταυτόχρονα, τυχαίνει νὰ εἶναι οἱ νέοι «προνομιούχοι». Βέβαια, τὸ «προλεταριακὸ» κράτος δὲν εἶναι ἀπόλυτα «σοσιαλιστικὸ» οὔτε καὶ ὁ ρόλος του περιορίζεται σ' αὐτὰ τὰ «εἰρηνικὰ ἔργα», γὰρ τὰ ὁποῖα μιλάει ὁ Στάλιν ἢ ἰδιόμορφη φύση του γίνεται ἔκδηλη στὴν «ἐπέμβσή του στὶν ἄνιση διανομὴ τῶν εἰσοδημάτων», στὴ «δαιτησία», πὺν ἀσκει ὄχι βέβαια ἀνάμεσα στὶς τάξεις (αὐτὲς ἔχουν ἐξαφανιστεῖ μέσα στὴν «ἀταξικὴ» αὐτὴ κοινωνία!), ἀλλὰ ἀνάμεσα στὰ διάφορα «στρώματα» καὶ τὶς διάφορες «προνομιούχες», «μὴ προνομιούχες» καὶ «λιγότερο προνομιούχες» (ὁ εἰρημισμὸς αὐτὸς, πὺν θυμίζει τοὺς ἀφρικανοὺς underprivileged, θὰ σημαίνει, φαντάζομαι, ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, καὶ τοὺς κατοίκους τῶν στρατοπέδων συγκέντρωσης) κατηγορίες πὺν ἔχουν διαφοροποιηθεῖ μέσα στοὺς κόλπους τῆς «νέας ἀρχουσας τάξης»: τοῦ προλεταριάτου. Αὐτὴ ἡ διαφοροποίησις τοῦ «προλεταριάτου», σὲ προνομιούχα καὶ μὴ προνομιούχα, δὲν ἐκφράζει μιὰ διαίρεσις τῆς κοινωνίας, σὲ ἀρχουσες καὶ σὲ ἀρχόμενες τάξεις, ἀλλὰ εἶναι ἓνα ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα τῆς διαίρεσης τῆς ἐργασίας σὲ διευθύνουσα καὶ σὲ ἐκτελεστικὴ ἐργασία. Οἱ «κακὲς πλευρὲς»: ἡ ἀνισότης τῶν εἰσοδημάτων καὶ ὁ δεσποτικὸς χαρακτήρας τοῦ Κράτους ἐξηγοῦνται, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, μὲ τὴ «σπανιότητα τῆς εἰδικευμένης ἐργασίας» καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς «σοσιαλιστικῆς συσώρευσης», πὺν δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ παρὰ μόνον μ' ἓνα καταναγκαστικὸ περιορισμὸ τῆς κατανάλωσης τῶν μαζῶν—περιορισμὸ πὺν ποτὲ οἱ «πολιτικὰ πρωτόγονες» μάζες δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἀνεχτοῦν μὲ τὴν ἐλεύθερή τους ἀτόφαση. Τὸ «προλεταριακὸ» κράτος, λοιπόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα «εἰρηνικὰ ἔργα» του, ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν προάσπισιν τῶν προνομίων πὺν ἔχει κατακτήσει μιὰ μειοψηφία «προλεταρίων» ἐξαιτίας τῆς «σπανιότητος» τῶν ὑπηρεσιῶν πὺν προσφέρει ἢ «εἰδικευμένη» ἐργασία τους. Καὶ καθὼς ἡ πλειοψηφία τῶν μὴ προνομιούχων μπροεῖ νὰ ἔχει ἐντελῶς διάφορες ἀντιλήψεις, τόσο γὰρ τὴ «σπανιότητα», ὅσο καὶ γὰρ τὴ «σοσιαλιστικὴ συσώρευσις», ἢ προάσπισις αὐτὴ προϋποθέτει τὴ συνεχῆ λειτουργία ἑνὸς κομματικοῦ καὶ ἑνὸς ἀστυνομικοῦ μηχανισμοῦ, προορισμένου νὰ κρατᾷ τὴ μάζα σὲ ἀπόστασι καὶ προικισμένου, γι' αὐτὸ, μὲ ἀκόμα πιὸ «σπᾶνιες» ἀρετὲς...

1) Ch. Bettelheim: Une Mystification: La Revolution directoriale, ἀρθρο-
τὴ Revue Internationale, No 16, σελ. 395.

Ἄλλὰ αὐτοὶ οἱ «παραλογισμοί», τόσο τοῦ Τρότσκι ὅσο καὶ τοῦ Bet-
telheim προϋποθέτουν τὴ μαρξιστικὴ θεωρία καί, γενικότερα, μὲ κάποια
θεωρητικὴ ἀνησυχία. Αὐτὲς οἱ ἴδιες οἱ ἔννοιες ἢ τὰ clichés ποὺ
χρησιμοποιοῦν : τρόπος διανομῆς, τρόπος παραγωγῆς, κοινωνικὸς ρόλος τοῦ
κράτους κ.ο.κ., εἶναι ἔννοιες μαρξιστικές, ποὺ ἐκφράζουν μὲ θεωρητικὴ
στάση ἀπέναντι στὴν πραγματικότητα, ποὺ κινοῦν τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα
νὰ σκεφτεῖ γιὰ λογαριασμό του, καὶ ἀναγκάζουν τὴ σκέψη νὰ ἀντι-
κρύψει τὴν πραγματικότητα σὰν ἓνα πρόβλημα. Καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι ποὺ
τοὺς ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν «ἐμπειρισμό» τοῦ H. Laski, αὐτὸ εἶναι ταυτόχρονα
αὐτὸ ποὺ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ἀπαρνηθοῦν τελικὰ, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ συμ-
φιλωθοῦν μὲ τὸ «σοσιαλιστικὸ» καθεστῶς, τὴ μαρξιστικὴ μέθοδο.

Πραγματικά, ὅταν ὁ Τρότσκι π.χ. πιστεύει ὅτι ἡ κρατικὴ μορφή τῆς
ιδιοκτησίας τῶν παραγωγικῶν μέσων ἀποδείχνει τὸ σοσιαλιστικὸ χαραχτήρα
τῶν παραγωγικῶν σχέσεων στὴ ΕΣΣΔ, θυμίζει πολὺ περισσότερο τὸν
Proudhon παρὰ τὸν Marx. Γιατὶ ὁ Proudhon εἶναι αὐτὸς ποὺ ρωτοῦσε
«Τί εἶναι ἡ ιδιοκτησία;» καὶ ὁ Marx εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀπαντοῦσε: «Αὐτὸς
ὁ ἴδιος ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Proudhon (Qu'est ce que la propriété;)»
δείχνει τὴν ἀνεπάρκειά του. Τὸ ἐρώτημά του, ἔτσι ἄσκημα διατυπωμένο ποὺ
εἶναι, δὲν ἐπιτρέπει μὴ σωστὴ ἀπάντηση. Στὸ ἐρώτημα «ποιὲς εἶναι οἱ
σχέσεις ιδιοκτησίας» δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς παρὰ μόνο μὲ μιὰ
κριτικὴ ἀνάλυση τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ποὺ νὰ περιλαμβάνει τὸ σύνολο
αὐτῶν τῶν σχέσεων, ὄχι στὴ νομικὴ τους μορφή ἀλλὰ στὴν πραγματικὴ τους
κατάσταση, ὅπως παρουσιάζονται σὰν ὕλικες παραγωγικὲς σχέσεις. Ὁ
Proudhon ὑποτάζει τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων στὴ νο-
μικὴ ἔννοια τῆς ιδιοκτησίας» (1). Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὁ Τρότσκι ὑποτά-
ζει τὸ σύνολο τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων στὴ νομικὴ ἔννοια τῆς κρατικῆς
ιδιοκτησίας καί, ὅπως ὁ Proudhon, δὲν ἐξετάζει αὐτὲς τὲς οἰκονομικὲς σχέ-
σεις, ἀλλὰ ζητάει νὰ μάθει «Τί εἶναι ἡ ιδιοκτησία;» ἢ μόνον διαφορὰ εἶναι
ὅτι, ἐνῶ γιὰ τὸν Proudhon «ἡ ἀτομικὴ ιδιοκτησία εἶναι κλοπή», γιὰ τὸν
Τρότσκι, «ἡ κρατικὴ ιδιοκτησία εἶναι σοσιαλισμός». Τουναντίον, ὁ Marx,
ἀπαντώντας προκαταβολικὰ στὴ σημερινὴ «μαρξιστικὴ» μυθολογία τοῦ κρά-
τους, ἔγραφε στὸ «Κεφάλαιο»: «Μέσα στις ἄμεσες σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς
κυρίαρχους τῶν προϋποθέσεων τῆς παραγωγῆς καὶ τοὺς ἄμεσους παραγω-
γούς... ἀνακαλύπτουμε τὸ μυστικὸ καὶ τὸ κρυφὸ θεμέλιο ὅλης τῆς κοινωνι-
κῆς διάρθρωσης καὶ συνεπῶς, τόσο τῆς πολιτικῆς μορφῆς ποὺ παίρνουν οἱ
σχέσεις κυριαρχίας καὶ ὑποταγῆς, ὅσο καὶ ὄλων τῶν εἰδικῶν μορφῶν τοῦ
κράτους» (2).

Ποιὲς εἶναι, λοιπόν, αὐτὲς οἱ «οἰκονομικὲς σχέσεις», αὐτὲς οἱ «ἄμεσες

1) Misère de la philosophie (ἐκδ. E. S. 1947) σελ. 138—139.

2) Das Kapital III, σ. 841.

σχέσεις ανάμεσα στους άμεσους παραγωγούς και τους κυρίαρχους τῶν προϋποθέσεων τῆς παραγωγῆς; Ἐπιλύοντας αὐτὲς τίς σχέσεις ὁ Τρότσκι, βρέθηκε ἀναγκασμένος νὰ ἀναγνωρίσει ὅτι : «μόνο καὶ μόνο τὸ γεγονός ὅτι ἡ γραφειοκρατία σφετερίστηκε τὴν ἐξουσία σὲ μιὰ χώρα ὅπου τὰ σπουδαιότερα παραγωγικὰ μέσα ἀνήκουν στὸ κράτος, δημιουργεῖ σχέσεις ἐντελῶς καινούργιες ἀνάμεσα στὴ γραφειοκρατία καὶ τὸν ἐθνικὸ πλοῦτο. Τὰ παραγωγικὰ μέσα ἀνήκουν στὸ κράτος ἀλλὰ τὸ κράτος ἀνήκει, κατὰ κάποιον τρόπο, στὴ γραφειοκρατία» (1). Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ὁ Marx : «Οἱ σκοποὶ τοῦ κράτους μετατρέπονται σὲ σκοποὺς τῆς γραφειοκρατίας καὶ οἱ σκοποὶ τῆς γραφειοκρατίας σὲ σκοποὺς τοῦ κράτους .. ἡ οὐσία τοῦ κράτους εἶναι ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γραφειοκρατίας» (2). Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὁ Τρότσκι ἀρνεῖται νὰ δεῖ στὴ γραφειοκρατία μιὰ νέα ἀρχουσα καὶ ἐκμεταλλευτικὴ τάξη. Καὶ τοῦτο, γιὰ δυὸ κύριους λόγους:

Πρῶτα, γιατί, γιὰ τὸ μαρξισμό, οἱ κοινωνικὲς τάξεις καθορίζονται ἀπὸ τὸ ρόλο τους μέσα στὴν παραγωγή, ἐνῶ, γιὰ τὸν Τρότσκι, ἡ «σοσιαλιστικὴ» γραφειοκρατία δὲν παίζει κανένα ρόλο μέσα στὴν παραγωγή ἀλλὰ ἀπλῶς ἐμφανίζεται κατὰ τὴ διαδικασία τῆς διανομῆς σὰν ἓνα καθαρὰ παρασιτικὸ σῶμα : «τὰ προνόμια τῆς γραφειοκρατίας εἶναι καταχρήσεις... μὲ τὸ νὰ ἰδιοποιεῖται ἓνα ἐξαιρετικὰ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα, ἡ γραφειοκρατία κάνει μιὰ πράξη κοινωνικοῦ παρασιτισμοῦ» (3). Ἀσφαλῶς, ὁ Τρότσκι ἐννοεῖ τὴν κομματικὴ καὶ ἀστυνομικὴ γραφειοκρατία ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατό νὰ τὴν ἀπομονώσει κανεὶς ἀπὸ τὴν «οἰκονομικὴ» γραφειοκρατία, ποῦ, ἂν χαρακτηρίζεται ἀπὸ κάτι, εἶναι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἡγετικὸ ρόλο της μέσα στὴν παραγωγή; Καὶ πῶς εἶναι δυνατό νὰ πάρουμε στὰ σοβαρὰ τὴν ἐννοια τοῦ «γραφειοκρατικοῦ παρασιτισμοῦ», τὴ στιγμή ποῦ μπροστὰ στὰ μάτια μας, ἡ γραφειοκρατία αὐτὴ μεταμόρφωσε τὴ Ρωσία σὲ δευτέρη μεγάλη δύναμη τοῦ σημερινοῦ κόσμου ; Ὁ «γραφειοκρατικὸς παρασιτισμὸς» ὅπως καὶ ἡ «καπιταλιστικὴ τεμπελιά» (ἡ Leisure Class τοῦ Veblen!) εἶναι ἓνα δημιουργικὸ σχῆμα καὶ μόνο σὰν τέτοιο μπορεῖ νὰ νοηθεῖ.

Ὁ δεύτερος λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο, κατὰ τὸν Τρότσκι, ἡ γραφειοκρατία δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν κοινωνικὴ τάξη καί, συνεπῶς, σὰν ἀρχουσα τάξη εἶναι ὅτι κάθε ἀρχουσα τάξη χαρακτηρίζεται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἐνῶ «ἡ γραφειοκρατία δὲν ἔχει οὔτε τίτλους οὔτε μετοχές. Στρατολογεῖται, συμπληρώνεται καὶ ἀνανεώνεται χάρις στὴ διοικητικὴ ἱεραρχία, χωρὶς ν'ἔχει ἰδιαίτερα δικαιώματα ἰδιοκτησίας. Ὁ ὑπάλληλος τοῦ κράτους δὲν μπορεῖ νὰ μεταβιβάσει στοὺς κληρονόμους του τὸ δικαίωμα ἐκμετάλλευσης τοῦ κράτους ποῦ ἔχει ἀποκτήσει» (4).

1) Τρότσκι : Op. cit. σ. 265.

2) F, σ. 60, ο. c. σελ. 101—102.

3) Τρότσκι : Op. cit. σ. 266.

4) Τρότσκι : Op. cit. σ. 266.

Ὁ Τρότσκι, αἰχμάλωτος τοῦ μαρξιστικοῦ *ἱστορικοῦ σχήματος*, δὲν μπορεῖ νὰ νοήσει ταξικὴ κυριαρχία μιᾶς τάξης πάνω σὲ μιὰ ἄλλη τάξη πού νὰ μὴν ἐκφράζεται κάτω ἀπὸ τὴ νομικὴ μορφή τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Πραγματικά, κατὰ τὴ μαρξιστικὴ Μεταφυσικὴ τῆς Ἱστορίας, τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ *inferno* τοῦ «πρωτόγονου κομμουνισμοῦ» στὸ *purgatorio* τῆς ταξικῆς κοινωνίας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ διάσπαση τῆς πρωτόγονης κοινοτικῆς ἰδιοκτησίας, μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ἱστορία τῆς ταξικῆς κοινωνίας (ἢ «προϊστορία τῆς ἀνθρωπότητας») εἶναι ἡ ἱστορία τῶν μορφῶν ἀπὸ τίς ὁποῖες πέρασε ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀναπτυσσόμενων παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ ἱστορία τῆς ὁλοένα βαθύτερης ἀντίθεσης ἀνάμεσα στὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ τὴν ὁλοένα καὶ ὁμαδικότερη ἐργασία, μέχρις ὅτου φτάσουμε στὸν *paradiso* τῆς «ἀταξικῆς κοινωνίας», πού θὰ σημάνει τὴ διαλεκτικὴ ἐπιστροφή στὴν πρωτόγονη κοινότητα, πάνω στὴ βάση, ὅχι πιά τῆς πρωτόγονης ἀθλιότητος, ἀλλὰ τοῦ πλούτου πού δημιούργησε ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία στὴν ἱστορικὴ της πορεία. Ἄλλη φορὰ, θὰ δεῖξουμε ὅτι, παρ' ὅλη τὴ μεταφυσικὴ του περιωπή, τὸ σχῆμα αὐτὸ ἔχει τόση σχέση μὲ τὸ ἱστορικὸ γίνεσθαι ὅση ἔχει καὶ τὸ τριαδικὸ σχῆμα τοῦ Προέκλου: μονὴ — πρόοδος — ἐπιστροφή... Πρὸς τὸ παρόν, περιοριζόμεσθε νὰ δεῖξουμε ὅτι τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ σχῆμα ἔκανε τὸν Τρότσκι νὰ πιστεῦει ὅτι «ἡ πρώτη συγκέντρωση τῶν παραγωγικῶν μέσων στὰ χέρια τοῦ κράτους πού γνωρίζει ἡ ἱστορία πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸ προλεταριάτο μὲ τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση» (1). Ἀλλά, ὅταν ὁ Τρότσκι ἔγραψε, τὸ 1936, τὴν «Προδομένη Ἐπανάσταση», ἡ ἱστορία γνωρίζει πολὺ περισσότερα πράγματα ἀπ' ὅσα γνώριζε ὁ ἴδιος, καὶ γενικά καὶ εἰδικά, σχετικὰ μὲ τὴ «συγκέντρωση τῶν παραγωγικῶν μέσων στὰ χέρια τοῦ κράτους». Παραπέμπουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ σ' ἓνα ἄλλο βιβλίον, πού βγήκε κ' αὐτὸ τὸ 1936, καὶ ὅπου βρίσκουμε τίς ἐξῆς σκέψεις τοῦ ἱστορικοῦ A. Moret σχετικὰ μὲ τὴ φαραωνικὴ γραφειοκρατικὴ ὁργάνωση, τὴν ὁργάνωση πού ὑπῆρξε τὸ «πρότυπο κάθε μεταγενέστερης γραφειοκρατίας» (2): «Τὸ ἄτομο ἐξαφανίζεται μπρὸς στὸ γενικὸ συμφέρον τῆς κοινότητος πού ἐνσαρκώνεται μέσα σ' ἓνα ὑπεράνθρωπο ἡγέτη... Στὶς μεγάλες ἐποχὲς — 4η, 5η, 12η, 18η δυναστεία — ἡ ἰσότης μπρὸς τὸ νόμον ἐκφράζεται μὲ μιὰ γενικὴ ἰσοπέδωση μέσα σ' ἓνα ἀπέραντο κρατικὸ σοσιαλισμὸ (*sic*), ὅπου ὁ καθένας ἐξυπηρετεῖ τὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου «ἀνάλογα μὲ τίς ἱκανότητές του» καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχουν φραγμαὶ ἀνάμεσα στὶς τάξεις, γιατί κάθε μορφωμένος, ἐργατικὸς καὶ ἱκανὸς ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ κατακτήσει τίς πλεονάζουσες θέσεις. Ἡ αἰγυπτιακὴ οἰκονομία εἶναι διευθυνομένη οἰκονομία· οἱ γεωργοί, οἱ βιοτέχνες, οἱ στρατιωτικοί, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ ὑπάλληλοι εἶναι μισθωτοί... γιατί ὅλη ἡ γῆ καὶ ὅλες οἱ λειτουργίες εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ κράτους, πού ρυθμίζει τὴν

1) *Ibid*, σελ. 264.

2) Max Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1947, II, σελ. 655.

παραγωγή και την κατανάλωση, εξασφαλίζει την εργασία και τη συντήρηση των ατόμων. . κτλ.» (1) "Όλα αυτά τα ήξερε πολύ καλά και ο Μπουχάριν, όταν έγραφε το 1921: «Στην αρχαία Αίγυπτο η διεύθυνση της παραγωγής ταυτίζεται σχεδόν με τη διοίκηση του κράτους. Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής ήταν ιδιοκτησία του κράτους... Ο ρόλος των κοινωνικών ομάδων μέσα στην παραγωγική διαδικασία ταυτιζόταν με τη διαφοροποίησή τους σε ανώτερους, μεσαίους και κατώτερους υπαλλήλους και σκλάβους» (2). "Αν, λοιπόν, ο Τρότσκι ζούσε στο τέλος του 19ου αιώνα π.Χ., στην εποχή του Αμενεμχέτ III και παρακολουθούσε τα κολοσιαία έργα του Φαγιούμ —ξενιθ της οργανωτικής δύναμης της αιγυπτιακής γραφειοκρατίας— πού άργότερα, επρόκειτο να καταπλήξουν τους Έλληνες, μπορούμε να εΐμαστε βέβαιοι ότι θα χαιρέτιζε με ένθουσιασμό την «πρώτη συγκέντρωση των παραγωγικών μέσων στα χέρια του κράτους πού γνωρίζει η ιστορία» και θα μιλούσε για τις «ακλόνητες σοσιαλιστικές βάσεις» ενός «θερμιδοριανού παραιμορφωμένου προλεταριακού κράτους».

Απ' αυτή την ξένη, τόσο προς τη μαρξιστική μέθοδο, όσο και προς την πραγματική ιστορία, αντίληψη, κατά την οποία ταξική εκμετάλλευση δέν υπάρχει παρὰ μόνο εκεί όπου υπάρχει ατομική ιδιοκτησία, προέρχεται και η ξμμονη ιδέα του Τρότσκι, ότι η σοβιετική γραφειοκρατία πρόκειται να παλινορθώσει την καπιταλιστική ιδιοκτησία στην ΕΣΣΔ και ότι ο «σταλινικός βοναπαρτισμός» δέν είναι παρὰ η πολιτική έκφραση αυτής της «τάσης προς την καπιταλιστική παλινόρθωση».

«Ο βοναπαρτισμός, γράφει ο Τρότσκι, ήταν ένα από τα όργανα του καπιταλιστικού καθεστώ-ος στις κρίσιμες ώρες του. Ο σταλινισμός είναι μία ποικιλία του, αλλά πάνω στις βάσεις ενός εργατικού κράτους, πού το καταξοκίζει ο ανταγωνισμός της οργανωμένης και όπλισμένης γραφειοκρατίας με τις άοπλες εργαζόμενες μάζες». (3). Πώς, όμως, είναι δυνατό να είναι «εργατικό» ένα κράτος πού υποτίθεται ότι «τείνει να παλινορθώσει τον καπιταλισμό» και όπου οι ίδιοι οι εργάτες είναι «άοπλοι» και πολιτικά έκμηδενισμένοι ;

"Όλη αυτή η σύγχυση, πού έξηγει κατά κάποιο τρόπο την πολιτική ήττα της τροτσικιστικής αντιπολίτευσης, έξηγειται από το γεγονός ότι ο Τρότσκι πίστευε ακράδαντα ότι οι γραφειοκράτες ετοιμάζονταν να καταλύσουν την κρατική ιδιοκτησία και να γίνουν ιδιοκτήτες των παραγωγικών μέσων, δηλαδή να πάνσουν να είναι γραφειοκράτες και να γίνουν καπιταλιστές επιχειρηματίες. "Ετσι μαθαίνουμε ότι η γραφειοκρατία «έξακολουθει να υπερασπίζει την κρατικοποιημένη ιδιοκτησία, επειδή φοβάται (sic) το προλετα-

1) A. Moret : Histoire de l' Orient, II σελ 804—5

2) N. Boukharine : La théorie du matérialisme historique, E.S.I. 1927, σελ. 157—8.

3) Λ. Τρότσκι : Op. cit., σελ. 292.

οιάτο» και ότι «δὲν ἔχει δημιουργήσει καμιά κοινωνική βάση στην κυριαρχία της με τὴ μορφὴ ἰδιαίτερων μορφῶν ἰδιοκτησίας : εἶναι ὑποχρεωμένη (sic) νὰ ὑπερασπίζεται τὴν ἰδιοκτησία τοῦ κράτους, πηγὴ τῆς ἐξουσίας της καὶ τῶν εἰσοδημάτων της καὶ ἃ ὀ τὴν ἄποψη αὐτή, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ ὄργανο τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» (1). Ἀλλά, ἐφ' ὅσον ἡ κρατική ἰδιοκτησία εἶναι «ἡ πηγὴ τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν εἰσοδημάτων της», τότε ἡ γραφειοκρατία ἔχει ἤδη δημιουργήσει καὶ τὴν «κοινωνική βάση» καὶ τὴ «μορφὴ ἰδιοκτησίας» ποὺ ταιριάζει στὴν ταξική της κυριαρχία. Καὶ τότε, θὰ πρέπει νὰ ἐγκαταλείψουμε, τόσο τὴ μυθική ἔννοια τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» καὶ τοῦ «ἐργατικοῦ κράτους» ὅσο καὶ τὴν ἐξίσου φανταστική ἔννοια τῶν «τάσεων», ποὺ δὴθεν ὀδηγοῦν πρὸς μιὰ «καπιταλιστική παλινόρθωση».

Τὶς ἴδιες ἀντιφάσεις βρίσκουμε καὶ στὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Τρότσκι : ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, διαβάζουμε ὅτι : «ἡ διατήρηση τῆς ἐθνικοποίησης τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ τῆς γῆς εἶναι ἓνα ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου γιὰ τὴ γραφειοκρατία, γιατί ἡ ἐθνικοποίηση εἶναι ἡ κοινωνική πηγὴ τῆς κυριαρχικῆς της θέσης καὶ αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία τῆς πᾶλης της κατὰ τῶν κουλάκων» καὶ ὅτι «ἡ οὐσία τοῦ σοβιετικοῦ θερμοδῶρ ἦταν ἡ δημιουργία μιᾶς νέας βάσης γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς οἰκονομικῆς ἀρχουσας τάξης. Ἡ μικροαστική τάξη καὶ ἡ ἴδια ἡ γραφειοκρατία, στὸν ἀγῶνα τους γιὰ νὰ γίνουν οἰκονομικῆ ἀρχουσα τάξη, συμμάχησαν γιὰ νὰ σπάσουν τὴν ἀντίσταση τῆς προλεταριακῆς πρωτοπορίας καὶ ὅταν τὸ ἔργο αὐτὸ τελείωσε, μιὰ ἄγρια πᾶλη ἐξέσπασε ἀνάμεσά τους» (2). Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μαθαίνουμε ὅτι «ἡ ἐθνικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ τῆς γῆς εἶναι οἱ θεμελιώδεις σοσιαλιστικὲς κατακτήσεις τῆς ἐπανάστασης» καὶ γι' αὐτό, «παρ' ὅλες τὶς τερατώδεις γραφειοκρατικὲς παραμορφώσεις, ἡ ταξική βάση τῆς ΕΣΣΔ μένει πάντοτε προλεταριακή» καὶ ὅτι «τὸ ρωσικὸ θερμοδῶρ θὰ ἄνοιγε σίγουρα μιὰ νέα περίοδο στὴν κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης, ἂν τὸ ἀστικὸ καθεστῶς δὲν εἶχε χρεωκοπήσει σ' ὅλο τὸν κόσμο... ἔτσι, ἡ γραφειοκρατία δὲν τόλμησε ἀκόμα νὰ παλινρθώσει τὴν ἀτομική ἰδιοκτησία τῶν παραγωγικῶν μέσων» (3). Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, λοιπόν, ἡ πᾶλη γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἐθνικοποίησης τῶν παραγωγικῶν μέσων παρουσιάζεται ὡς μιὰ ἀναγκαῖα προϋπόθεση τῆς κυριαρχίας τῆς γραφειοκρατίας· ἡ κατάκτηση τῶν ἐθνικοποιημένων παραγωγικῶν μέσων παρουσιάζεται ὡς ἓνα ἀποτέλεσμα μιᾶς ταξικῆς μάχης τῆς γραφειοκρατίας καὶ τῆς μικροαστικῆς τάξης κατὰ τῆς «προλεταριακῆς πρωτοπορίας» καὶ ὕστερα τῆς γραφειοκρατίας κατὰ τῆς μικροαστικῆς τάξης· ἡ ἐθνικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων παρουσιάζεται ὡς ἡ κοινωνική πηγὴ τῆς γραφειοκρατικῆς κυριαρχίας. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἴδια ἐθνικοποίηση

1) Λ. Τρότσκι : Op. cit. σελ. 267 καὶ 265.

2) Λ. Τρότσκι : Staline (1948), σελ. 563 καὶ 562.

3) Ibid. σελ. 559.

παρουσιάζεται σὰ μὴ θεμελιώδη; σοσιαλιστική κατάκτηση τῆς ἐπανάστασης καὶ ἡ γραφειοκρατία παρουσιάζεται σὰ νὰ θέλει, ἀλλὰ νὰ μὴν τολμᾷ ἀκόμα, νὰ παλινρθώσει τὴν καπιταλιστικὴ ἰδιοκτησία. Τότε, γιατί ἡ γραφειοκρατία συμμάχησε μὲ τὴ μικροαστικὴ τάξη—μὲ τὴν τάξη δηλαδή πού ἤθελε πραγματικά νὰ παλινρθώσει τὴν καπιταλιστικὴ ἰδιοκτησία—γιὰ νὰ σπάσει τὴν ἀντίσταση τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ ἐθνικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, πού εἶναι γιὰ τὴ γραφειοκρατία «ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου», ὑποτίθεται ὅτι εἶναι μία «θεμελιώδης σοσιαλιστικὴ κατάκτηση τῆς ἐπανάστασης»; Καί, τότε, γιὰ ποιὸ λόγο ξέσπασε αὐτὴ ἡ «ἄγρια πάλη» ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴ μικροαστικὴ τάξη πού ζητοῦσε νὰ καταλύσει τὴν κρατικοποιημένη ἰδιοκτησία καὶ αὐτὴ τὴ γραφειοκρατία πού θέλει ἀλλὰ δὲν τολμᾷ «ἀκόμα» νὰ παλινρθώσει τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῶν παραγωγικῶν μέσων ;

Ἄν ἡ ἀόριστη ἔννοια τοῦ «γραφειοκρατικοῦ παρασιτισμοῦ» καὶ αὐτὴ ἡ ἐντελῶς ἀβάσιμη συνταύτιση τῆς ἔννοιας τῆς ταξικῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τῆς ἔννοιας τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, κάνουν τὸν Τρότσκι νὰ μὴν μπορεῖ νὰ βάλει στὴ σωστὴ του βάση τὸ πρόβλημα τοῦ ταξικοῦ—κοινωνικοῦ χαρακτήρα τῆς γραφειοκρατούμενης σοβιετικῆς οἰκονομίας, ἀεῖζει τώρα τὸν κόπο νὰ ζητήσουμε νὰ μάθουμε πῶς ὁ «ὀρθόδοξος μαρξιστῆς» Ch. Bettelheim ἐρηγνεύει αὐτὴ τὴ μᾶλλον ζοφερὴ εἰκόνα πού ὁ ἴδιος ἔχει δώσει στὸ βιβλίο του «La Planification Soviétique» (βλ. ἰδιαίτερα τὶς σελίδες 149 - 168 τῆς 3ης ἐκδόσεως 1945) γιὰ τὶς «παραγωγικὲς σχέσεις» μέσα σ' αὐτὸ τὸ καθεστῶς πού ὁ ἴδιος ὀνομάζει «σοσιαλιστικόν».

Ἔτσι, ὁ καθηγητὴς Bettelheim μᾶς πληροφορεῖ ὅτι : «στὴν ἀρχὴ ὁ σοσιαλισμὸς δὲν σκοπεύει νὰ ἀλλάξει τὶς παραγωγικὲς σχέσεις (!) πού διαμορφώνονται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τῶν ἀνθρώπων (sic), ὁ σκοπὸς του εἶναι νὰ τροποποιήσῃ τὶς σχέσεις ἰδιοκτησίας (sic) καὶ γι' αὐτὸ (sic) ὁ μαρξισμὸς τονίζει ὅτι, ἂν οἱ σχέσεις ἰδιοκτησίας δὲν τροποποιηθοῦν ἔγκαιρα, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος οἱ μὲν παραγωγικὲς δυνάμεις νὰ πάψουν νὰ ἀναπτύσσονται, οἱ δὲ παραγωγικὲς σχέσεις νὰ ὀπισθοδρομήσουν (! ! ; ; ;) καὶ νὰ πέσουν στὸ ἐπίπεδο τῶν σχέσεων ἰδιοκτησίας (! ! ; ; ;)» (!).

Μένει κανεὶς ἐνεὸς ἅμα σκεφτεῖ ὅτι γιὰ νὰ γραφτεῖ αὐτὸ τὸ ἀκατανόητο συνονθύλευμα τῶν μαγικῶν λέξεων πού στὸ μέτρο πού σημαίνουν κάτι δὲν σημαίνουν παρὰ τὴν πιὸ χοντροειδῆ ἀνατροπὴ τοῦ μαρξισμοῦ, χρειάστηκε ἡ συνεργασία δύο «ὀρθόδοξων μαρξιστῶν»! Ὅπως καταλαβαίνουμε, τὸ περίεργο αὐτὸ κείμενο ἀποτελεῖ ἓνα σχόλιο ἢ μᾶλλον μιὰ *παρωδία* τοῦ περίφημου Προλόγου τῆς «Κριτικῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας», κατὰ τὸν ὁποῖο : «στὴν κοινωνικὴ παραγωγή τῆς ζωῆς τους, οἱ ἄνθρωποι συνάπτουν ἀναμεταξύ τους ὀρισμένους ἀναγκαῖες, ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ θέλησή τους παρα-

1) Charles Bettelheim καὶ Gilles Martinet : *Marxisme et Démocratie* στὴ Revue Internationale, No 20, σελ. 37.

γωγικές σχέσεις, που αντιστοιχούν σ' ένα όρισμένο βαθμό ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Το σύνολο αυτών των παραγωγικών σχέσεων αποτελεί την οικονομική διάρθρωση της κοινωνίας, την πραγματική βάση πάνω στην οποία ανυψώνεται ένα νομικό και πολιτικό έποικοδόμημα και στην οποία αντιστοιχούν όρισμένες κοινωνικές μορφές συνείδησης... Σ' ένα όρισμένο στάδιο της ανάπτυξης τους, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε αντίφαση με τις υπάρχουσες παραγωγικές σχέσεις ή με τη νομική τους έκφραση : τις σχέσεις ιδιοκτησίας, που μέσα τους εξέλισσονταν ως τὰ τότε. Αυτές οι σχέσεις, ενώ πριν βοηθοῦσαν την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, τώρα την εμποδίζουν. Καί τότε ανοίγει μιὰ εποχή κοινωνικής επανάστασης. Οί μεταβολές στην οικονομική βάση αναστατώνουν άργά ή γρήγορα όλο τὸ τεράστιο έποικοδόμημα...» Οί κριτικοί τοῦ μαρξισμού, που κατηγοροῦσαν τὸν Marx ὅτι δὲν ἔδωσε ένα σαφή ὄρισμό στην έννοια των παραγωγικών «δυνάμεων», των «παραγωγικών συνθηκών» καί των «παραγωγικών σχέσεων», είχαν άσφαλῶς—ὅπως θὰ δείξουμε ἄλλοῦ—άδικο, ἀλλά δὲν ἤξεραν τὸν κ. Bettelheim. Ὁ Marx επαναλαμβάνει σ' ὄλο του τὸ ἔργο ὅτι, «ὅταν φτάσει σ' ἕνα ὄρισμένο βαθμό ὠριμότητας, μιὰ δεδομένη ἱστορική μορφή ἔξαφανίζεται καί δίνει τὴ θέση της σὲ μιὰ ἄνωτερη μορφή καί ἡ ὥρα τῆς κρίσης σημαίνει ὅταν ἀποχτήσει μιὰ ὄρισμένη ἔκταση κι ἕνα ὄρισμένο βάθος ἢ αντίφαση καί ἡ αντίθεση ἀνάμεσα, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, τις παραγωγικές δυνάμεις καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τις σχέσεις διανομῆς καί συνελῶς καί τις ἀντίστοιχες παραγωγικές σχέσεις : τότε γίνεται ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στην ὕλική εξέλιξη τῆς παραγωγῆς καί τὴν κοινωνική της μορφή» (1) καί «τονίζει» ὅτι μιὰ εποχή κοινωνικής επανάστασης ἀνοίγει ὅταν οί παραγωγικές σχέσεις, που πριν βοηθοῦσαν τὴν ἀνάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, μετατρέπονται σὲ ἐμπόδια αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης καί γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ νέες καί ἄνωτερες παραγωγικές σχέσεις, καί ὁ καθηγητῆς Bettelheim μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς σοσιαλιστικῆς επανάστασης δὲν εἶναι νὰ ἀλλάξει τις παραγωγικές σχέσεις. Σ' ὄλο τους τὸ ἔργο ὁ Marx καί ὁ Engels δὲν κάνουν ἄλλο ἀπὸ νὰ επαναλαμβάνουν ὅτι οί ταξικές σχέσεις δὲν εἶναι παρὰ ἢ κοινωνική έκφραση των οικονομικών παραγωγικών σχέσεων, ὅτι ἡ διαφοροποίηση τῆς κοινωνίας σὲ ἄρχουσες καί σὲ ἀρχόμενες τάξεις δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαφοροποίησης των ἀνθρώπων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραγωγικῆς τους συνεργασίας ἀνάλογα με τὴν ἡγετική ἢ ἐκτελεστική, τὴν ἐνεργητική ἢ τὴν παθητική τους θέση μέσα στις παραγωγικές σχέσεις (2) καί ὁ καθηγητῆς Bettelheim μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς δὲν σκοπεύει νὰ τροποποιήσει τις παραγωγικές, δηλαδή τις ταξικές σχέσεις. Καί, ἀπὸ πάνω, θέλει νὰ μᾶς πείσει ὅτι ὄλο αὐτὸ τὸ «συμπίλημα των λέξεων» εἶναι «μαρξί-

1) Das Kapital, III, σελ. 940.

2) Βλ. πρόχειρα Anti-Dühring: σ. 30, 180, 218, 321, 329, 347, 348—9.

στική θεωρία», γιατί ή καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς «σχέσεις παραγωγῆς», «σχέσεις ἰδιοκτησίας», «ανεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τῶν ἀνθρώπων» κτλ. εἶναι παρμένη ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ Marx. Ἄν ὁ μπολσεβικισμὸς στὸ σύνολό του ἔφερε μιὰ γενικὴ πτώση τοῦ ἐπιπέδου τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ παραβάσουμε τὶς «σκέψεις» τοῦ Ch. Bettelheim μὲ τὶς σκέψεις τοῦ Μπουχάριν πάνω στὸ ἴδιο θέμα (1), γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν οὐσία αὐτοῦ ποὺ θὰ ὀνομάσουμε νέκρωση τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας.

5. Παρακμὴ τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας

Πραγματικά, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκπληκτικὰ φαινόμενα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι, ἀσφαλῶς, αὐτὴ ἡ παράξενη σιωπὴ καὶ νύκνη ποὺ ἔπρεπε ὁ μαρξισμὸς στὴν ἴδια τὴν ὥρα ποὺ ἔγινε σημεῖα μιᾶς νικηφόρου ἐπανάστασης καὶ ἐπίσημης ἰδεολογία ἐνὸς καθεστῶτος ποὺ ἐπιβάλλει ἀπεριόριστα τὴ θέλησή του πάνω στὴ ζωὴ καὶ στὴ σκέψη ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Ἄν παραβάσουμε αὐτὸ τὸ μηχανικὸ συγκόλλημα τῶν συνθημάτων καὶ αὐτὴ τὴν ἀπελπιστικὴ ὁμοιομορφία τῆς προπαγανδιστικῆς γλώσσας, ποὺ ἀποτελοῦν σήμερα τὴν πεμπτουσία τῆς μαρξιστικῆς «θεωρίας» σ' ὅλο τὸν κόσμον, μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποιότητα τῆς μαρξιστικῆς φιλολογίας στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴ Ρωσία ἀνάμεσα στὸ 1880 καὶ τὸ 1930 ἢ ἀπλῶς καὶ μόνο μ' αὐτὸ ποὺ ἦταν ὁ προουντισμὸς στὸ Παρίσι ἕως τὸ 1870, θὰ καταλάβουμε τὸ πόσον ἐκπληκτικὰ γρήγορα ἐπαληθεύτηκε ὁ Spengler ὅταν πρόβλεπε, τὸ 1922, ὅτι ὁ μαρξισμὸς πρόκειται νὰ γίνῃ τόσο «βαρετὸς» ὅσο ἔγινε καὶ τὸ «Κοινωνικὸ Συμβόλαιον» μετὰ τὸ 1850 καὶ ὅτι ἡ «πίστις στὸ πρόγραμμα» ποὺ χαρακτήριζε τοὺς πρώτους μαρξιστές, «θὰ εἶναι γιὰ τοὺς ἔγγονοὺς τοὺς ἓνα δεῖγμα ἐπαρχιωτισμοῦ» (2). Καί, γενικά, θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε αὐτὴ τὴν «ἰδεολογικὴ παρακμὴ τοῦ μαρξισμοῦ», γιὰ τὴν ὁποία ἐκπλήσσεται ὁ Maurice Duverger : αὐτὴ ἡ μετατροπὴ τοῦ μαρξισμοῦ σὲ μιὰ ἀπλουστευμένη κατῆχηση, σ' ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ πρακτικὰ ρετσέτες, ποὺ ὁ κύριος σκοπὸς τοὺς εἶναι νὰ κάνουν τοὺς ὁπαδοὺς ὅσο γίνεται πιὸ ὑπάκουους ἀπέναντι στὴν ὀργάνωση» (3), σὰν μιὰ παράξενη ἐπαλήθευση τῆς μαρξιστικῆς θέσης, κατὰ τὴν ὁποία τὸ προλεταριάτο πρόκειται νὰ πραγματοποιήσει τόσο τέλεια τὴ φιλοσοφία, ὥστε θὰ τὴν ξεαφανίσει σὰν φιλοσοφία, ἢ ἀλήθεια, ὅμως, εἶναι ὅτι ἂν ἡ φιλοσοφία δὲν ἔπαθε ἀκόμα μιὰ τέτοια θριαμβευτικὴ ξεαφάνιση, αὐτὸ ποὺ δὲν τὸ ἔπαθε ἡ φιλοσοφία τὸ ἔπαθε ὁ μαρξισμὸς, ὅταν ἔγινε μαρξιστικὸ καθεστῶς.

Αὐτὴ ἡ κρίση ἢ, μᾶλλον, ἡ αὐτοξεαφάνιση τοῦ μαρξισμοῦ εἶναι ἓνα φαινόμενο ὀλοκληρωτικὸ ποὺ ἀφορᾷ τὸ σύνολο τοῦ σημερινοῦ μαρξιστικοῦ κινήματος. Μιλώντας πρὶν γιὰ τὴ στάση τῶν μαρξιστῶν ἀπέναντι στὴ μαρ-

1) N. Boukharine, op. cit., σελ. 263—275.

2) Oswald Spengler : Le Déclin de l' Occident, II, σ. 418—9.

3) M. Duverger : Les Partis Politiques, 1951, σελ. 204 κ. ε.

ξιστική πραγματικότητα, λέγαμε ότι «αντιμαρξιστική» φαίνεται ή μαρξιστική πραγματικότητα γι' αυτούς από τους μαρξιστές που αρνούνται να την αναγνωρίσουν σαν ένα καθαρό προϊόν της μαρξιστικής πράξης, ακριβώς όπως «υπερμαρξιστική» είναι ή μαρξιστική πραγματικότητα γι' αυτούς από τους μαρξιστές που, στη θέλησή τους να συμφιλιωθούν μαζί της, αρνούνται να την αναλύσουν και να την κρίνουν μαρξιστικά. Θα πρέπει, τώρα, να προσθέσουμε ότι όσο κι αν φαίνονται αντίθετες κι ασυμββαστες, οι δύο αυτές στάσεις απέναντι στην πραγματικότητα που δημιουργήσε ή μαρξιστική επανάσταση εκφράζουν συμμετρικά αυτό που χαρακτηρίζει περισσότερο από κάθε τι άλλο τή σημερινή μαρξιστική συνείδηση: τὸ διχασμὸ πὸν υφίσταται μπρὸς σ' αὐτὸ πὸν ονομάσαμε «αὐταποξένωση» τοῦ μαρξισμοῦ: τὸ φόβο πὸν νιώθει μπρὸς στὸ γεγονός ὅτι ή μαρξιστική πράξη ἔφερε στὸ φῶς μιὰ πραγματικότητα πὸν μέσα της ὁ μαρξισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ αναγνωρίσει τὸν ἑαυτὸ του. Καὶ αὐτὸς ὁ φόβος πὸν κάνει ἀδύνατη σήμερα τὴ διαμόρφωση κάθε αὐθεντικῆς μαρξιστικῆς προοπτικῆς, ἔκανε νὰ ἀτροφῆσει, στὴν ἴδια της τὴ ρίζα, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀνάγκη τῆς θεωρίας· πραγματικά, ὅσον ἀφορᾷ τὸ σοσιαλδημοκρατικὸ στρατόπεδο, κανένας θεωρητικὸς δὲν μπόρεσε σήμερα νὰ πάρει τὴν θέση τῶν Kautsky, Cûnow, Hilferding, Turati, Otto Bauer, Rosa Luxemburg, Jaurés, Vandervelde κτλ τῆς πρώτης, «ἡρωικῆς» ἐποχῆς τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ μαρξισμὸ - λενινισμὸ, αὐτὸς, στὴ φόρμα τοῦ μαρξισμοῦ - λενινισμοῦ - σταλινισμοῦ, πὸν τοῦ ἔδωσε ὁ ἐπίσημος καισαροπαπισμὸς, ἔγινε ἓνα στοιχειῶδες προπαγανδιστικὸ σχῆμα γιὰ ἡμιμαθεῖς πὸν, ὅσο πιὸ ὀρθόδοξος γίνεται, τόσο δὲν τολμáει κανεὶς (τὸ ζήτημα ἄλλωστε εἶναι ὄχι πιά ἂν τολμáει ἀλλὰ ἂν ὑπάρχει καν «ὀρθόδοξος» μαρξιστὴς πὸν νὰ ἐνδιαφέρεται σήμερα γιὰ τὸ μαρξισμὸ) νὰ διατυπώσει συστηματικὰ τὸ ὀρθὸ δόγμα γιὰ νὰ ξέρουμε τί εἶναι «παρέκλιση» καὶ τί δὲν εἶναι. Καὶ αὐτὴ ἡ **μετατροπὴ τοῦ μαρξισμοῦ σὲ ἀγραφὸ δόγμα** συνίσταται στὸ ὅτι «νέοι» θεωρητικοὶ δὲν ὑπάρχουν, καὶ «παλιοί», ὅσοι δὲν εἶναι ἀδιάβαστοι, εἶναι «ξεπερασμένοι», εἴτε γιὰτί εἶναι σοσιαλδημοκράτες καὶ συνεπῶς «σοσιαλφασίστες» εἴτε γιὰτί εἶναι μπουχαριντροτσκιστὲς δηλαδὴ «προδοτὲς καὶ πουλημένοι πράχτορες».

Ὅταν π. χ. τὸ 1947, ὁ γάλλος μαρξιστὴς Η. Lefebvre τόλμησε νὰ παραβιάσει τὸ ταμποῦ τῆς σιωπῆς, δημοσιεύοντας μιὰ «Τυπικὴ καὶ Διαλεκτικὴ Λογικὴ» (πρῶτο τόμο μιᾶς νέας ἐγκυκλοπαιδείας τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν πὸν θὰ τίς παρουσίαζε ὅλες κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ διαλεκτικοῦ ὕλισμοῦ), ἡ πάντοτε σιωπηλὴ ἀντίδραση τοῦ «ἀόρατου θιάσου» τῆς ὀρθοδοξίας ἦταν τόσο κευρανοβόλα ὥστε ὁ ἴδιος ὁ Lefebvre ἔσπενσε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ γενναία αὐτοκριτικὴ, νὰ ἀπαρνηθῆ, καὶ τὸ βιβλίο του καὶ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ του πρόγραμμα. Ἀσφαλῶς, εἶναι ἀλήθεια ὅτι οὔτε ὁ μαρξισμὸς οὔτε καὶ ἀκόμα περισσότερο ἡ λογικὴ ἔχασαν τίποτα τὸ οὐσιαστικὸ μὲ τὸ νέο αὐτὸ gran rifiuto ἀλλὰ τὸ πράγμα ἀποκτáει μιὰ κάποια σημασία ἂν

θεωρηθῆ σὰ μιὰ νέα ἔνδειξη μιᾶς πολὺ παλιᾶς πραγματικότητας. Γιατὶ αὐτὴ ἢ σήμερα ἀπλῶς καὶ μόνο τελειοποιημένη τεχνικὴ τῆς χρησιμοποίη-
σης τοῦ «τί δὲν εἶναι ὁ μαρξισμὸς» γιὰ νὰ ἀποθηθῆ προτοῦ κὰν ἐκφω-
νηθεῖ τὸ ἐρώτημα «τί εἶναι ὁ μαρξισμὸς ;» ἔχει τὴ ρίζα τῆς σὲ πολὺ πα-
λιότερα χρόνια.

Ἔτσι, ἤδη ἀπὸ τὸ 1908, ὁ «θεμελιωτῆς τοῦ ρώσικοῦ μαρξισμοῦ»
Πλεχάνωφ στὸ θεμελιῶδες του ἔργο: «Τὰ θεμελιώδη προβλήματα τοῦ Μαρ-
ξισμοῦ», πού, κατὰ τὸν Λένιν, εἶναι τὸ «ὑποχρεωτικὸ ἐγχειρίδιο τοῦ κομμουν-
ισμοῦ» καὶ πού, σήμερα ἀκόμα, εἶναι ἡ κύρια, μετὰ, φυσικά, τὸ «Διαλε-
κτικὸ καὶ Ἱστορικὸ Ὑλισμὸ» τοῦ Στάλιν, πνευματικὴ τροφὴ τῶν ὀρθό-
δοξων μαρξιστῶν, κατακρίνει ὅλους ὅσους προσπᾶθησαν νὰ ἐφαρμόσουν κά-
πως συστηματικὰ τὸ μαρξισμὸ πάνω σὲ συγκεκριμένα ἱστορικὰ παραδείγμα-
τα γιατί ὑπερτίμησαν ὀρισμένους «παράγοντες» (οἱ παράγοντες αὐτοὶ εἶναι
ἢ τεχνικὴ, οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ ἢ πάλη τῶν τάξεων!) καὶ τοὺς
συμβουλεύει νὰ «ξαναδιαβάσουν καλύτερα τὸ Μαρκ». Ἀλλά, συνετὸς ὁ Πλε-
χάνωφ, δὲ λέει, οὔτε τί ἀπὸ τὸ Μαρκ πρέπει νὰ ξαναδιαβάσουν (ἀρκεῖται
νὰ ὑπενθυμίσει τὴ μαγικὴ φράση «σὲ τελευταία ἀνάλυση») οὔτε καὶ βέβαια
δείχνει ποιά εἶναι ἡ πρώτη, ἢ μεσαία ἢ ἢ προτελευταία ἀνάλυση») καὶ ποιά
εἶναι ἡ σωστὴ μαρξιστικὴ θέση πάνω στὰ συγκεκριμένα αὐτὰ θέματα. Κα-
θὼς ὅμως δὲν εἴμαστε παρὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ «διολεκτικοῦ προτσές» καὶ ἡ
ποσότητι δὲν ἔχει ἀκόμα μετατραπῆ σὲ ποιότητα, ὁ αὐστηρὸς Πλεχάνωφ
δὲν περιορίζεται στὸν ἄχαρο ρόλο τοῦ ἀρνητῆ παρὰ αἰσθάνεται ὑποχρεωμέ-
νος νὰ ἐκφράσει ὅλο του τὸ θαυμασμὸ μπρὸς σὲ ὀρισμένες «σωστές», ἐπιτέ-
λους, «ἀναλύσεις». Γιὰ τέτοια π. χ. ἀναφέρει τὴ θεωρία ἑνὸς κάποιου
Wallashek γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Τραγωδία: «ἡ Τραγωδία ἦταν ἀρχικὰ
μὰ ζωόμορφη παντομίμα. Τὸ ζῶο πὺν ἐπαίξε τὸ μεγαλύτερο ρόλο στὴν
οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἢ κασίκα (!;) καὶ ἀπ' αὐτὸ προέρχε-
ται καὶ ἡ λέξη τραγωδία, πὺν βγαίνει ἀπὸ τὸ τράγος!»! «Δὲν εἶναι δυνατὸ,
προσθέτει ἀμέσως ὁ Πλεχάνωφ, νὰ φανταστοῦμε λαμπρότερη ἀπόδειξη τῆς
θέσης ὅτι δὲν εἶναι τὸ εἶναι πὺν καθορίζεται ἀπὸ τὴ σκέψη ἀλλὰ ἢ σκέψη
ἀπὸ τὸ εἶναι» (!)!!!

Ἔτσι, τὸ 1924, καταδικάστηκε ἀπὸ τὸν Μπουχάριν (τότε «θεωρητι-
κὸ» τῆς Τρίτης Διεθνούς), γιὰ «ὑποκειμενιστικὴ παρέκκλιση», τὸ τελευταῖο
ἔργο μὲς στὸ ὁποῖο ἐκφράστηκε ὁ μαρξισμὸς σὰν τρόπος σκέψης: ἢ «Ἱστο-
ρία καὶ Ταξικὴ Συνείδηση» τοῦ Lukacs, ἀκριβῶς ὅπως λίγα χρόνια ἀργότε-
ρα καταδικάστηκε σὰν «ἀντικειμενιστικὴ παρέκκλιση» καὶ τὸ ἐπίσης τελευ-
ταῖο συστηματικὸ ἔργο μὲς στὸ ὁποῖο ἐκφράστηκε ὁ μαρξισμὸς σὰν συστημα-
τικὴ ἀπουσία σκέψης: ὁ «Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς» τοῦ ἴδιου τοῦ Μπουχάριν.
Καὶ καμιά «διαλεκτικὴ σύνθεση» δὲν γεννήθηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀλληλο-
εξόντωση τῶν ἀντιθέτων: αὐτὸ πὺν ἔμεινε δὲν ἦταν οὔτε κὰν ἕνα νέο «Ἀλ-

1) G. Plekhanov: Les questions fondamentales du marxisme, 1947, σ. 52.

φάβητο τοῦ Κομμουνισμοῦ», στή θέση τοῦ παλιοῦ, ἀλλά οἱ ἀλλόκοτες κοσμοθεωρητικὲς φάρσες τοῦ Ζντάνωφ. Ἐλλωστε, ἡ ἴδια τύχη τοῦ «Ἀλφάβητου τοῦ Κομμουνισμοῦ» εἶναι ἀρκετὰ συμβολικὴ. Οἱ συγγραφεῖς του Προεμπραξένσκι καὶ Μπουχάριν, ἀνῆκαν στήν ἀριστερὴ καὶ τὴ δεξιὰ τάση τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος, στήν ἐποχὴ π ὅ τὸ «δημοκρατικότερο Σύνταγμα τοῦ κόσμου» δὲν εἶχε ἀκόμα ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφανίσει οὔτε τις τάσεις οὔτε καὶ τὴ δημοκρατία. Μετὰ τὴν ἐκκαθάριση τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης, ἐκκαθαρίστηκε καὶ τὸ «Ἀλφάβητο» ἀπ' ὅ,τι εἶχε γράψει ὁ Προεμπραξένσκι. Μετὰ τὴν ἐκκαθάριση τῆς δεξιᾶς ἀντιπολίτευσης, τὸ ἤδη ἀκρωτηριασμένο «Ἀλφάβητο» ἐκκαθαρίστηκε ὀλοκληρωτικὰ, μὲ ἄλλους λόγους ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴν κυκλοφορία: δὲν ὑπάρχει «λαμπρότερη ἀπόδειξη», θάλεγε ὁ Πλεχάνωφ, τῆς «ἀντανάκλασης» τῆς πραγματικότητος πάνω στὴ συνείδηση!.

Θὰ μπορούσαμε νὰ φέρουμε ἕνα πλῆθος παραδείγματα γιὰ νὰ καταφανεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ μονιμοποιημένη μαγία καταδίωξης, αὐτὸς ὁ μοντέρνος *malleus maleficarum* κατὰ τῶν παρεκκλίσεων — εἴτε πρόκειται γιὰ τις παρεκκλίσεις τῆς δεξιᾶς ἢ τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης, εἴτε πρόκειται γιὰ τις «φορμαλιστικὲς» (ὁ φορμαλισμὸς εἶναι μιὰ ἀπὸ τις τελευταῖες μαγικὲς ἔννοιες) παρεκκλίσεις τοῦ Προκόπιωφ, τις «κοσμοπολιτικὲς» τάσεις τοῦ τάδε βιολόγου ἢ τις «ἐθνικιστικὲς προλήψεις» τοῦ δεῖνα οὐζυμπέκου βάρδου, τὴν «ἀντικειμενικὰ σαμποταριστικὴ» ποίηση τῆς μελαγχολικῆς Ἀχμάτοβας ἢ τὸ ἀποκαρδιωτικὸ ντελίριο μιᾶς «γλωσσολογικῆς σχολῆς», πὸν μέχρι τὸν Ἰούνιο τοῦ 1950 καὶ μιὰ μέρα πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τοῦ «κορυφαίου σοβιετικοῦ ἐπιστήμονα», ἐπέβαλε «μὲ ἀστυνομικὰ μέσα» (Στάλιν dixit) τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι κι αὐτὴ «ταξικὸ ἐποικοδόμημα» — δὲ γίνεται γιὰ τὴν ὑπερίσπιση μιᾶς ὁποιασδήποτε ἀθηντικῆς ὀρθοδοξίας, μιᾶς θρησκευτικῆς πίστης, ἐνὸς θεολογικοῦ *credo* ἢ μιᾶς μεταμορφωμένης σὲ ἀκαταμάχητο δόγμα (ἂν γίνεται σήμερα μιὰ τέτοια ταχυδακτυλουργία) ἐπιστημονικῆς θεωρίας.

Αὐτοὶ πὸν παρομοιάζουν τὴ σημερινὴ μαρξιστικὴ ὀρθοδοξία μὲ μιὰ θρησκευτικὴ πίστη ξεχνᾶνε ὅτι, ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ φύση, μιὰ θρησκεία δὲν ἀλλάζει περιεχόμενο, θεοὺς καὶ προφήτες μὲ τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὅποια ἀλλάζουν τὰ σταλινικὰ «συνθήματα» καὶ οἱ «ἥρωες τοῦ σοσιαλισμοῦ» δαδῶνται ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἐν θέλαμε πραγματικὰ νὰ σκεφτοῦμε μὲ συνέπεια μιὰ τέτοια τουλάχιστον ἀσεβῆ ἐξομολόωση, τότε, μπρὸς στὸ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα πὸν χρειάστηκε καὶ τὰ ἄμεσα ἀποτελεσματικὰ μέσα πὸν χρησιμοποίησε ἡ προπαγάνδα γιὰ νὰ ξαναγράψει τὴν «Ἱστορία» τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης, νὰ μετατρέψει τοὺς περισσότερους; ἀπὸ τοὺς ἡγέτες της σὲ πράκτορες τῆς Ἰντέλλιντζενς Σέρβις καὶ τοῦ Μικάδο καὶ νὰ μεταμορφώσει τὸ Στάλιν σὲ «μεγαλοφυῆ κορυφαῖο τῆς ἐπιστήμης», θάπρεπε νὰ δοῦμε ἂν μπορούμε κἂν νὰ φανταστοῦμε κάτι τὸ ἀνάλογο μέσα στὰ πλαίσια τῆς χριστιανικῆς ἢ μιᾶς ὁποιασδήποτε ἄλλης ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Merleau-Ponty, πὸν

προσπάθησε να παραλληλίσει τη σχέση του «παρεκκλίνοντος αντιπολιτευομένου» προς το Κόμμα με τη σχέση του αίρετικού προς την Έκκλησία, ξέχασε ότι ανάμεσα στην πάλη του Αύγουστίνου κατά των Μανιχαίων και την καταδίκη του Ἀλεξανδρῶφ ἀπὸ τὸν Ζντιάνωφ ἢ τὴν καταδίκη τοῦ Τίτο ἀπὸ τὴν Κομινφόρμ ὑπάρχει τουλάχιστον «μετάβασις εἰς ἄλλο γένος». Στὴ μιὰ περίπτωση πρόκειται γιὰ μιὰ «γ.γαντομαχία περὶ τῆς οὐσίας» καὶ στὴν ἄλλη πρόκειται γὰρ μιὰ διαστρέβλωση τῆς γλώσσας σ' ἓνα κρυπτογράφημα ποὺ δὲν σημαίνει τίποτα μόλις πάψει νὰ λειτουργεῖ μέσα στὴν ἀκτίνα δράσης τῆς ἀστυνομικῆς επαγρύπνησης. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐξαφάνιση τῆς γλώσσας σὰν μέσου καὶ ὄργάνου τῆς «πάλης τῶν συνειδήσεων γιὰ τὴν ἀναγνώριση» προέρχεται καὶ αὐτὸ τὸ ἀλλόκοτο αἴσθημα τῆς ἀπραγματικότητας ποὺ παραλύει τὴ θέληση καὶ τὴ σκέψη αὐτοῦ ποὺ ψάχνει νὰ βρεῖ ἓνα νόημα ἢ τὴν παρουσία μιᾶς ἀδηλῆς λογικῆς μέσα στὰ «γραπτὰ μνημεῖα» ποὺ προβάλλει ἢ προπαγάνδα γιὰ τὴν προάσπιση τῆς ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὴ διαφθορὰ τῶν παρεκκλίσεων. Στὴ μιὰ περίπτωση, ἢ πάλη κατὰ τῶν αίρετικῶν προκαλεῖ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς ὀλοκληρωμένης σκέψης ποὺ δημιούργησε μιὰ ὀλόκληρη Λογματικὴ καὶ Σχολαστικὴ. Στὴν ἄλλη περίπτωση, τὸ δόγμα μένει πάντα σὰν ἓνας ἄγνωστος καὶ καχύποπτος θεός, σὰν ἓνας ἄγραφος νόμος ποὺ μένει τὸ μυστικὸ ἑνὸς Ἱερατείου ἀπὸ «μηχανικοὺς τῆς ψυχῆς», ποὺ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν σταθεροποιήσῃ καὶ νὰ τὸν κωδικοποιήσῃ μέσα σὲ ἓνα ὁποιοδήποτε *credo* (ὁπότε ἓνα ὁποιοδήποτε *filioque* θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ βάση ἢ πρόσχημα ἑνὸς λογικὰ κατανοήσιμου σχίσματος) καὶ ἀκόμα λιγότερο μέσα σ' ἓνα ὁποιοδήποτε θεωρητικὸ σύστημα.

Ἔτσι, ἡ ἐξέλιξη τοῦ μαρξισμοῦ παρουσιάζει αὐτὸ τὸ δξύμωρο σχῆμα : ἐπὶ Τσαρισμοῦ, ἢ Ρωσία μπόρεσε νὰ βγάλῃ μιὰ πλειάδα ἀπὸ μεγάλους μαρξιστὲς οικονομολόγους (π.χ. τὸν Μπολγκάνωφ ἢ τὸν Τουγκάν-Μπαρσάνοφσκι), κοινωνιολόγους (π.χ. τὸν Πλεχάνωφ ἢ τὸν Μπουχάριν), θεωρητικὸς τῆς ἐπανάστασης (καὶ πρῶτα καὶ κύρια τὸν Λένιν καὶ τὸν Τρότσκι) κτλ., ἐνῶ σήμερα, ποὺ ὁ μαρξιστικὸς «διαφωτισμὸς» ἀντικατάστησε τὸν τσαρικό «σκοταδισμό» καὶ ποὺ ἡ ἐπικράτηση τῆς «σοσιαλιστικῆς» ἐπανάστασης θάπρεπε «κανονικά» (σύμφωνα δηλαδὴ μετὰ τὴ θεωρία τῆς «συνείδησης—ἀντανάκλασης») νὰ φέρῃ μιὰ ἐξαιρετικὴ ἀνθιση τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας, ὁ ρωσικὸς μαρξισμὸς φαίνεται νὰ ἔχει ἀποτελεματωθεῖ μέσα στὶς *placitudes* τοῦ «κορυφαίου ἐπιστήμονα».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μπορούμε νὰ κἀνομε δύο παρατηρήσεις. Πρῶτα, αὐτὴ ἡ ἀνθιση τοῦ μαρξισμοῦ στὴν προεπαναστατικὴ περίοδο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ὄψη τῆς βαθύτατης πνευματικῆς ἀνησυχίας ποὺ διαπέρασε ὅλη τὴ ρωσικὴ κοινωνία ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ δῶθε καὶ ποὺ ἔκανε ὥστε ὁ 19ος αἰῶνας νὰ εἶναι ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τοῦ ρωσικοῦ πνεύματος. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, ἡ ρωσικὴ ἐπανάσταση θυμίζει πολὺ περισσότερο τὶς δυτικὲς ἐπαναστάσεις, παρὰ τὶς ἐπαναστάσεις ποὺ ἐγκαινίασε ἡ ἐποχὴ τοῦ «στα-

λινισμού». Πραγματικά, είναι αδύνατο να καταλάβουμε τις αγγλικές, αμερικανικές, γαλλικές και ρωσικές επαναστάσεις αν δεν τις συνδέσουμε με τις «αντίστοιχες» πνευματικές επαναστάσεις που τους άνοιξαν και τους προετοίμασαν το δρόμο. Αντίθετα, οι τωρινές επαναστάσεις και, πρώτα και κύρια, η δεύτερη μεγάλη επανάσταση του 20ού αιώνα, η κινεζική, μπορούν να θεωρηθούν σαν μιὰ γιγαντιαία επαλήθευση τῆς θεωρίας ὅτι ὄχι πιά οἱ ἰδέες και ἡ φιλοσοφία ἀλλὰ οἱ μπροστοῦρες και ἡ δημοσιογραφία κυβερνᾶν τὸν κόσμο. Οἱ μοντέρνες επαναστάσεις φέρνουν και προϋποθέτουν μιὰ κατάσταση μες στην ὁποία ἡ πνευματική και πολιτική αὐτενέργεια τῶν μαζῶν τείνει πρὸς τὸ μηδὲν στὸ ἴδιο μέτρο που τείνει πρὸς τὸ μακίμουμ ἢ μονολιθική τους ὀργάνωση και ἡ ἀγωνιστική τους μαχητικότητα. Καί, γι'αυτό, οἱ επαναστάσεις αὐτές δὲν παρουσιάζουν πιά οὔτε τὴν ἔντονη ἰδεολογική πάλη οὔτε τὴ θεαματική «παλίρροια και ἄμπωτη» τῆς πολιτικῆς συνείδησης που χαρακτηρίζουν τις επαναστάσεις τοῦ 19ου αἰώνα (συμπεριλαμβανομένης και τῆς ρωσικῆς) οὔτε και τὸ πλῆθος και τὴν ποικιλία τῶν προσωπικοτήτων που ἡ ἀνοδος και ἡ πτώση τους δίνει στις επαναστάσεις αὐτές ἕνα δραματικὸ ἀνθρώπινο μεγαλεῖο. Δὲν ἔχουμε, ἀλήθεια, παρὰ νὰ δοῦμε τὴν ἀπίστευτη ὁμοιομορφία στὴ σκέψη και τὴν ἔκφραση ἢ, μᾶλλον, στὴ μὴ - σκέψη και τὴ μὴ - ἔκφραση τῶν ἡγετῶν τῶν σημερινῶν μαζικῶν κινήματων ἢ νὰ συλλάβουμε τὴ μνημειακή παθητικότητα και ἀδιαφορία τῶν ὁπαδῶν, ὅταν ξαφνικά σπάει ἡ εἰδυλλιακή φρασεολογία τῆς προπαγάνδας που τοὺς κάνει νὰ πιστεύουν, ἢ νὰ κάνουν ὅτι πιστεύουν, ὅτι ζοῦν σ' ἕναν ἄλλο πλανήτη, και μαθαίνουν ὅτι ὁ τάδε «ἡρωικὸς» ἀρχηγὸς τῆς «σοσιαλιστικῆς» ἀστυνομίας ἢ ὅτι ὁ δεῖνα «θρυλικὸς» «Γέρος» ἦταν ἀπὸ χρόνια πουλημένοι προδότες και πράκτορες ... γιὰ νὰ ἀντικρούσουμε τὴν ἄβυσσο που μᾶς χωρίζει ἀπ' αὐτές τις περασμένες και «ξεπερασμένες» ἐποχές ...

Ἐξ ἄλλου, θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι αὐτὸς ὁ μετεπαναστατικὸς μαρξισμὸς τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας δὲν μπορεῖ με κανένα τρόπο νὰ ἀποδοθεῖ σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε ἐσωτερική ἐξάντληση τῆς μαρξιστικῆς σκέψης και, γενικότερα, τῆς πνευματικῆς ζωῆς μέσα στὴ «σοσιαλιστική» Ρωσία. Στὸ ἴδιο ἰδεολογικὸ μηδὲν ἔπεσε και ἡ Γερμανία μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ χιτλερισμοῦ και τόσο στὴν «ἐθνικοσοσιαλιστική» Γερμανία ὅσο και στὴ «σοσιαλιστική» Ρωσία, ἐκεῖνο που προκάλεσε αὐτὴ τὴν ἀπότομη πνευματικὴ ἐξαθλίωση δὲν ἦταν παρὰ ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀστυνομικῆς τρομοκρατίας με τὸ δογματικὸ μονολιθισμό. «Ποτέ, λέει ὁ Rauschning, στὴν πρόσφατη ἱστορία τῆς Γερμανίας, δὲν ὑπῆρξε ἐποχὴ τόσο πλούσια σὲ πνευματικὲς και πολιτικὲς δυνάμεις, ὅσο ἡ προχιτλερική ἐποχὴ» (1) και τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε και γιὰ τὴν προσταλινική Ρωσία : και στις δύο περιπτώσεις ὁ δεσποτισμὸς δὲν μπόρεσε νὰ γίνῃ ὀλοκληρωτικὸς παρὰ μόνο στὸ μέτρο που ἡ ἀστυνομι-

1) Hermann Rauschning : La Revolution du Nihilisme (1939) σ. 31.

κή επιτήρηση και η προπαγανδιστική διαστρέβλωση τῆς σκέψης και τῆς γλώσσας ἐκμηδένισαν στὴν ἴδια τους τὴ ρίζα αὐτὲς τὶς πλούσιες πολιτικὲς και πνευματικὲς δυνάμεις. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβουμε, τόσο τὴν ἀνθιση τοῦ μαρξισμοῦ κάτω ἀπὸ τὴν τσαρική ἀπολυταρχία ὅσο και τὴν ἐξαφάνιση τοῦ μαρξισμοῦ κάτω ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ ὀρθοδοξία, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ παραβάλουμε τὸ τί ἦταν ἡ Σιβηρία ἐπὶ Τσαρισμοῦ και ἐπὶ Σταλινισμοῦ : Ἐξόριστος στὴ Σιβηρία, ὁ Λένιν ἔγραψε και δημοσίευσε τὸ βιβλίο του γιὰ τὴν «Ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στὴ Ρωσία» και τὰ 337 ρωσικά και ξένα βιβλία, πὸν χρησιμοποίησε γιὰ νὰ τὸ γράφει, τὰ προμηθεύτηκε ὅλα τὸν καιρὸ πὸν ἦταν στὴ φυλακή. Ἄν παραβάλουμε τὴν τσαρική λογοκρισία και τὶς τσαρικὲς φυλακὲς μὲ τὴ σοσιαλιστικὴ λογοκρισία και τὶς σοσιαλιστικὲς φυλακὲς θὰ κατιλάβουμε τὸ τί τεράστιες «πρόοδοι» ἔχουν γίνει...

Μοιραία συνέπεια αὐτῆς τῆς αὐτοεξαφάνισης τοῦ μαρξισμοῦ σὰν συστηματικῆς θεωρίας ἦταν, φυσικά, και ἡ ριζικὴ ἀποξένωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς και τὶς οικονομικὲς ἐπιστῆμες—αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἐπιστῆμες πὸν στὴν ἀνάπτυξή τους ἡ ἐπίδραση τοῦ μαρξισμοῦ (γύρω ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα) στάθηκε ἀνυπολόγιστα ἀποφασιστικὴ και γόνιμη.

Στὸν τομέα τῆς Θεωρητικῆς Οἰκονομικῆς, ἡ παρακμὴ τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας ἐσήμανε και τὴν παρακμὴ τῆς μαρξιστικῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἔτσι πού, ὅπως λέει ἕνας σημερινὸς «ὀρθόδοξος μαρξιστής», ὁ Paul M. Sweezy, «μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ βιβλίου τοῦ H Grossmann «Ὁ νόμος τῆς συσσώρευσης και τῆς κατάρρευσης τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος» (1929), ἡ περίοδος ἀπὸ τὸ 1930 μέχρι σήμερα δὲν παρουσιάζει καμιά οὐσιαστικὴ πρόοδο τῆς μαρξιστικῆς οἰκονομικῆς θεωρίας—πράγμα πὸν ὀφείλεται στὶς συνθῆκες πὸν ἐπικράτησαν στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη (μετὰ τὴ νίκη τοῦ φασισμοῦ), τὴν ἀπασχόληση τῶν Ρώσων θεωρητικῶν μὲ νέα προβλήματα και τὴ σχετικὴ καθυστέρηση τοῦ ἀγγλο-ἀμερικανικοῦ μαρξισμοῦ» (1). Ἄν αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο τοῦ Sweezy μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἕνα δεῖγμα αὐτῆς τῆς ἀπόλυτης ἢ σχετικῆς «καθυστέρησης» τοῦ ἀγγλο-ἀμερικανικοῦ μαρξισμοῦ, μπορεῖ ἐπίσης νὰ θεωρηθεῖ σὰν χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Sweezy δὲν λέει οὔτε ἂν οἱ συνθῆκες πὸν ἐπικράτησαν στὴ Ρωσία μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ σταλινισμοῦ εἶναι εὐνοϊκότερες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ μαρξισμοῦ ἀπ' αὐτὲς πὸν ἐπικράτησαν στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ φασισμοῦ οὔτε και ποιά εἶναι τὰ «νέα προβλήματα πὸν ἀπασχολοῦν τοὺς Ρώσους θεωρητικούς» : τὸ τί μπορεῖ νὰ εἶναι αὐτὰ τὰ «νέα προβλήματα», στὴ χώρα ὅπου οἱ στατιστικὲς τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἔχουν μετατραπῆ σὲ στρατιωτικὸ μυστικόν, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ φανταστεῖ κανεὶς...

¹ Ὅσον ἀφορᾷ τὶς ἱστορικὲς ἐπιστῆμες, ἂν εἶπαν γιὰ τὸν Max Weber

1) P. M. Sweezy : The theory of capitalist development (1949) σελ. 209.

ὅτι τὸ ἔργο του εἶναι «ἕνας διάλογος μὲ τὸν Ἰσάκιο τοῦ Marx» (1), τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὰ περισσότερα, ἴσως, ἀπὸ τὰ μεγάλα ἔργα ποὺ ἀνέβασαν τὶς ἀνθρωπολογικὲς - ἱστορικὲς ἐπιστῆμες σ' ἕνα ἐπίπεδο τελειότητας ἀσύλληπτο γιὰ κάθε προηγούμενη ἐποχὴ καὶ γιὰ κάθε προηγούμενο πολιτισμό. Σήμερα, ὅμως, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, παραφράζοντα; τὴ γνωστὴ φράση τοῦ Marx, ὅτι τὸ μαρξιστικὸ ἱστορικὸ σχῆμα ἀπὸ μορφὴ προόδου τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας ἔγινε ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἀνάπτυξή της. Σήμερα, ὑπάρχει πολὺ περισσότερος «μαρξισμὸς» μέσα στὰ ἔργα τῶν «ἀσπῶν» ἱστορικῶν (δηλαδὴ τῶν ἱστορικῶν) παρὰ μέσα σ' ὅλες τὶς χοντροειδεῖς σχηματοποιήσεις ποὺ προβάλλει ἡ «ὀρθόδοξα μαρξιστικὴ» ψευτο-ἱστοριογραφία. Ἐν ἀπέναντι στὸν «ἱστορικὸ ὕλισμό» τοῦ Kautsky ἢ ἀπέναντι στὴ «Μαρξιστικὴ θεωρία τῆς ἱστορίας, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ κράτους» τοῦ Cunow, ὁ «ἱστορικὸς ὕλισμὸς» τοῦ Μπουχάριν ἐκφράζει μιὰ φοβερὴ πτώση τοῦ ἐπιπέδου τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας, τὴν ἴδια καὶ χειρότερη πτώση ἀναγνωρίζουμε ἂν παραβάσουμε τὰ ἱστορικὰ ἔργα τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ἐποχῆς (π. χ. τὴν Ἱστορία τῆς Πρωσίας τοῦ Mehring ἢ τὰ ἔργα γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τοῦ Pohlmann κτλ.) μὲ τὰ ἱστορικὰ ἔργα τῆς λενινιστικῆς - σταλινικῆς ἐποχῆς (π.χ. τὴν «Ἱστορία τῆς Ρωσίας» τοῦ Roktowski). Ἀλλὰ, ὅσο ἀγοραῖος καὶ «μηχανιστικὸς» κι ἂν ἦταν ὁ μαρξισμὸς τους, καὶ ὁ Μπουχάριν καὶ ὁ Ποκρόβσκι ζητοῦσαν νὰ κάνουν ἕνα θεωρητικὸ ἔργο: νὰ ἀποδείξουν καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὸ μαρξισμό. Καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, εἶναι ἀσφαλῶς καλύτεροι ἀπὸ τοὺς διαδόχους τους. Γιατί, ὅταν οἱ δίκαιες τῆς Μόσχας «ἐκκαθάρισαν» καὶ τὸν Μπουχάριν καὶ τὸν Ποκρόβσκι, ὅταν τὰ βιβλία τους ἐξαφανίστηκαν ἀπὸ τὴν κυκλοφορία (ἔτσι ποὺ σήμερα δὲν βρίσκονται παρὰ μόνο στὶς «ἀστικὲς» βιβλιοθήκες), αὐτὸ ποὺ ἔμεινε δὲν ἦταν ἕνας νέος «ἱστορικὸς ὕλισμὸς» λιγότερο «μηχανιστικὸς» ἀπὸ τὸν προηγούμενο ἢ μιὰ νέα καὶ περισσότερη «διαλεκτικὴ» μέθοδος ἐφαρμογῆς τοῦ μαρξισμοῦ στὴν ἱστορία, ἀλλὰ τὸ καθαρὸ μηδέν, τὸ καθαρὸ κενό: ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς θεωρίας, τὸ ἄγραφο δόγμα καὶ οἱ banalités τοῦ νέου «βασιλιὰ-φιλόσοφου» καί, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἱστορίας, κάτι ποὺ κανένα ὡς τὰ τώρα δεσποτικὸ καθεστῶς δὲ σκέφτηκε, δὲ ζήτησε ἢ δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσει: ὁ πιὸ χοντροειδὴς βιασμὸς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἡ ἀνατροπὴ τῶν πιὸ στοιχειωδῶν ἱστορικῶν ἀληθειῶν, ἡ μεταμόρφωση ὅλου τοῦ παρελθόντος ἀπὸ τὸ πιὸ ἀρχαῖο ὡς τὸ πιὸ πρόσφατο σ' ἕνα εὐπλαστο ζυμᾶρι στὰ χέρια τοῦ «Ἀγκιτ—Πρόπ» ἢ μετατροπὴ τῆς Ἱστορίας σὲ μιὰ Ancilla τῆς καισαρολατρικῆς προπαγάνδας.

1) Ὁ Albert Salomon στὸ συλλογικὸ ἔργο: La Sociologie au XX siècle, 1947, II, σελ. 603.

6. Παρακμή του μαρξισμού και άνατροπή τῆς ἱστορικῆς συνείδησης

Πράγματι, ἂν θέλουμε νὰ ἀπαντήσουμε μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο στὸ ἐρώτημα ποῦ ἔθεσε ὁ νέος Nietzsche σχετικὰ μὲ τὴν «ἀξία καὶ τὴν ὠφέλεια τῆς ἱστορίας», ἂν θέλουμε νὰ ξανακαταλάβουμε ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ γιὰ πάντα ὅτι αὐτὸ τὸ πάθος τῆς ἀντικειμενικότητας, τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς διαυγείας μὲ τὸ ὁποῖο ἀπ' ἐξαρχῆς ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος ἀντίκριζε, τόσο τὴν ἴδια του τὴν ἱστορία ὅσο καὶ τὴν ἱστορικὴ μοῖρα ὅλων τῶν ἄλλων πολιτισμῶν, δὲν εἶναι ἓνα γεροντικὸ πείσμα ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων, ὅπως ἤθελε νὰ πιστεύει ὁ Nietzsche, ἀλλὰ ἀφορᾷ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ θεμέλια τῆς ζωῆς μας, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ προσπαθήσουμε νὰ συλλάβουμε τὸ ἀσύλληπτο αὐτὸ πνευματικὸ ξερίζωμα ποῦ ἐξυπακούει αὐτὴ ἡ ἀλλόκοτη διαστρέβλωση τῆς ἱστορίας ποῦ ἔχει ἐπιβάλλει ἡ ἐπίσημη μαρξιστικὴ «ἱστοριογραφία».

Γιὰ τὸν Spengler, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἱστορικὴ συνείδηση καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶχαν καὶ ἱστορικὴ μνήμη : ἔτσι, στὸν καιρὸ π. χ. τοῦ Ἀριστοτέλη, εἶχαν ξεχάσει τὴν ἀκριβῆ σημασία τῆς σολωνικῆς σεισάχθειας καὶ ἔτσι, λίγα χρόνια μετὰ τὰ Μηδικά, ὁ Θουκυδίδης μπορούσε νὰ πιστεύει ὅτι τίποτε τὸ «μεγάλον» δὲν εἶχε γίνει πρὶν ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμον. Ἀλλὰ, τότε, τί εἶδους ἱστορικὴ συνείδηση μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ σημερινὸς μαρξιστῆς, ὅταν ἀβάζει τὴν ἐπίσημη «ἱστορία» τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης ; Καὶ τί εἶναι τὸ «οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι» τοῦ Θουκυδίδου πρὸς σ' ἓνα «ἱστορικὸ σχῆμα» κατὰ τὸ ὁποῖο, πρὶν ἀπὸ τὸ 1789 (προοίμιον τοῦ 1917) καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ «ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ», ἡ ἱστορία δὲν ἦταν παρὰ «σκότος καὶ σκὰ θανάτου» ;

Τὸ 1923, ὁ μαρξιστῆς Georg Lukacs ἔγραψε, σ' ἓνα βιβλίον ποῦ ἀφῆρε ἐποχῆ, ὀρισμένους σκέψεις γιὰ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση ποῦ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν τυπικὲς καὶ χαρακτηριστικὲς γιὰ τὴν Ὑβρη τῆς μαρξιστικῆς σκέψης : «ἡ ἀ ἱστορικὴ καὶ ἀντι-ἱστορικὴ φύση τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος, ἔγραψε ὁ Lukacs, παρουσιάζεται στὴν πιὸ καθαρὴ μορφή της μέσα στὴν πλήρη ἀνικανότητα τῶν ἀστῶν διανοουμένων καὶ ἱστορικῶν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ πρόβλημα τοῦ παρόντος ὡς ἓνα ἱστορικὸ πρόβλημα . . . » (1). Ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν Ὑβρη μόνον ἡ ἀρχαία σοφία τοῦ «μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε» μπορούσε νὰ δώσει τὴν πρέπουσα ἀπάντηση : ἀσφαλῶς, ὁ Lukacs δὲν θὰ μπορούσε νὰ φανταστῆ ὅτι «κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν» (ὅπως θάλεγε ὁ Ἀναξίμανδρος ἢ ὁ Λίχυλος) πρῶτα, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ βιβλίον του ἐπρόκειτο νὰ καταδικαστῆ ἀπὸ τὴν Κομμουνιστικὴν Διεθνήν ὡς ἰδεαλιστικὴ ἀστικὴ παρέκκλιση καὶ νὰ ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν ὕστερα, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐπρόκειτο νὰ τὸ ἀπαρνηθῆ (ἔτσι ποῦ τὸ βιβλίον του δὲν βρισκεται σήμερον παρὰ μόνον στὶς «ἀστικὲς» βιβλιοθήκες : γενικά, τὰ καλύτερα μαρξι-

1) G. Lukacs : Geschichte und Klassenbewusstsein, 1923, σελίς 173.

στικά βιβλία είναι σήμερα *maudits* στη «χώρα του σοσιαλισμοῦ») καί, τρίτον, ὅτι τὸ «σοσιαλιστικὸν» καθεστὼς (καί, συνεπῶς, τὸ μόνο «ἰκανὸν νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ πρόβλημα τοῦ παρόντος σὰν ἓνα ἱστορικὸν πρόβλημα») ἐπρόκειτο νὰ βρεθεῖ στὴν ἀνάγκη νὰ γράφει καὶ νὰ ξαναγράφει χρόνον μὲ τὸ χρόνο καὶ μέρα μὲ τὴ μέρα, ἀνάλογα μὲ τὶς περιπέτειες τῆς μάχης γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ Λένιν, τὴν ἱστορία αὐτῆ: τὶς ἴδιαις τῆς ἐπανάστασης ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε προέλθει.

Ἄν ὁ Goethe κατέκρινε τὴν ἱστορία γιατί κατέστρεφε τοὺς μύθους, ὁ μοντέρνος καισαρισμὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ κατάλαβε τὸ θεμελιῶδες γεγονός ὅτι μέσα σ' ἓνα κόσμον ὅπου ἡ ἱστορία καὶ ἡ κριτικὴ ἐξαφάνισαν κάθε μυθοπλαστικὴ ἰκανότητα μέσα στὴ μαζικὴ ψυχὴ, κάθε ἱερὸ ρίγος μπρὸς στὴ δισημαντικὴ ἀπάνθρωπη καὶ ὑπεράνθρωπη οὐσία τῆς ἐξουσίας ἀνθρώπου πάνω σὲ ἀνθρώπο, τὶς ἴδιαις δηλαδὴ τὶς προϋποθέσεις τῆς μεταμόρφωσης τοῦ Καίσαρα σὲ *Dominus et Deus*, ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ριζώσει μέσα στὴ μοντέρνα ψυχὴ ἡ καισαρολατρεία καὶ νὰ παρουσιαστῆ ὁ Καίσαρ σὰν ἓνας νέος *Sol Invictus*, εἶναι, κάτω πάντα ἀπὸ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀδιάλειπτης λειτουργίας τῆς ἀστυνομικῆς ἐπαγρύπνησης καὶ τῆς προπαγανδιστικῆς ψυχοτεχνικῆς, νὰ μεταμορφωθεῖ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἱστορία σὲ μῦθο.

Ὅταν ὁ Καίσαρ, ὕστερα ἀπὸ ἓνα «παγκόσμιον» ἐμφύλιον πόλεμον, θέλησε νὰ φτιάξει ἓνα κόσμον στὰ μέτρα του καὶ ὅταν, ἀπὸ τὸ Ἴλιον ἢ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ χῶρος τῆς *Res Publica* καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τοῦ *Pontifex Maximus, Censor, Dictator* ἢ *Imperator* ποὺ εἶχε συσσωρεύσει καὶ πού, γιὰ τὴ Ρώμη, ἦταν ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἐνσάρκωση κάθε ἱερῆς *Dignitas*, ἀποδείχτηκαν πολὺ στενὰ γιὰ νὰ χωρέσουν τὴν ὑπεράνθρωπὴν του *fortuna*, ὁ Καίσαρ, ἀκολουθώντας τὸ δρόμον τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατάφυγε στὴν ἀνατολικὴν ἰδέαν τῆς θεοποιημένης ἐξουσίας, γιὰ νὰ δώσει μιὰ μορφή, ἓνα νόημα καὶ μιὰ δικαίωση στὴν παντοκρατορία πρὸ ἀπαιτοῦσε.

Καὶ ἡ πρώτη πράξις μὲς στὴν ὁποία ἐκφράστηκε ὁ «καισαρισμὸς» σὰν μιὰ νέα ἰδρυτικὴ ἀρχή, ἦταν ὁ περίφημος ἐπικήδειος λόγος τοῦ 68 π.Χ. ὅπου ὁ Καίσαρ διεκδίκησε, ὄχι ἀπλῶς, ὅπως ὁ Σύλλας καὶ ὁ Πομπήϊος, τὴν εὐνοία, ἀλλὰ τὴν καταγωγή του ἀπὸ τὴν πολιοῦχο *Venus genitrix*. Ἐτοίμῳ ὁ Καίσαρ δημιούργησε τὸν ἀρχαῖον καισαρισμὸν ξαναβρίσκοντας τὸ μυστικὸν κάθε προελληνικῆς γενεαλογίας τοῦ κράτους: αὐτὴ τὴν ἀνατολική, μαγικὴ, ἀντι-ἱστορικὴ Λογικὴ, γιὰ τὴν ὁποία ἡ γέννησις τοῦ Βασιλιᾶ δὲν μποροῦσε γὰναι παρὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς μυθικῆς ἱερογαμίας.

Ἀντίθετα, ὁ μοντέρνος καισαρισμὸς βγαίνει πάνοπλος μέσα ἀπὸ τὴν ἐξίσου περίφημη ἐντολή τοῦ Ναπολέοντα: *L' esprit dans lequel doit être écrite l' histoire, voilà ce dont il faut s' assurer avant tout*. «Οἱ τύραννοι ὅλων τῶν εἰδῶν, λέει ὁ ὄριμος Nietzsche, ἀγαποῦν νὰ βιάζων τὴν ἱστορία γιὰ νὰ τὴν κάνουν νὰ μοιάζει μὲ μιὰ προετοιμασία, μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ σκαλοπάτια ποὺ νὰ ὀδηγοῦν σ' αὐτούς». Καὶ καθὼς ὁ Nietzsche

είχε τὸ προαίσθημα ὅτι «ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή» μπορεῖ νὰ φανερωθεῖ ἕνας «φοβερὸς δεσποτισμὸς», πὺ οὐσία του θὰ εἶναι μιὰ πρωτοφανὴς στὴν ἱστορία ἀπόπειρα ὑποδούλωσης τοῦ παρελθόντος, καλοῦσε τὴν ἐποχὴ του «νὰ λυπηθεῖ τὸ παρελθόν, νὰ καταλάβει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ του ἐξαορτᾶται ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη τῆς κάθε γενεᾶς, νὰ ξέρεῖ ὅτι ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή μπορεῖ νὰ ἔρθει ἕνα φοβερὸ θηρίο πὺ θὰ μᾶς ἀναγκάσει νὰ παραγνωρίσουμε ὁλότελα τὸ παρελθόν, θὰ κάνει τ' αὐτιά μας κουφὰ στὸ παρελθόν καὶ θὰ βάλει στὰ χέρια μας ἕνα μαστίγιο γιὰ νὰ τὸ κακομεταχειριστοῦμε» (1). Σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ὁ θάνατος τῶν θεῶν μεταμόρφωσε τὴν ἱστορία σὲ μοναδικὸ ὄριζοντα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ ὅπου ὁ ἄνθρωπος «δὲν ξέρεῖ παρὰ μόνο μιὰ ἐπιστήμη : τὴν ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας» (2), δὲν ἀναγνωρίζει δηλαδὴ παρὰ μόνο μιὰ πηγὴ ἀλήθειας γιὰ τὸν ἑαυτὸ του : τὴν ἱστορία, ἡ θεοποίηση τῆς καισαρικῆς δύναμης δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιβληθεῖ παρὰ μόνο μ' ἕνα τέτοιο «βιασμὸ τῆς ἱστορίας», μὲ μιὰ ἀνατροπὴ τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ τὴ μετατροπὴ της σὲ μιὰ ριζικὴ ἀναλήθεια—καὶ σὲ μιὰ κλίμακα πὺ ὁ Nietzsche δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ τὴν ὑποψιστεῖ.

Αὐτὸς ὁ βιασμὸς τῆς ἱστορικῆς συνείδησης ἔγινε ιδιαίτερα ἔκδηλος μὲ τὴν πρωτοφανῆ στὴ νεώτερη ἱστορία ἱκανότητα τοῦ προπαγανδιστικοῦ μηχανισμοῦ πὺ καθοδηγεῖ τὴ σύγχρονη ἐπαναστατικὴ μᾶζα, νὰ παραποιεῖ ἀνάλογα μὲ τὴς ἀνάγκες τῆς σαιγιῆς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ νὰ μετατρέπει τὸ χθελινὸ «ἥρωα» σὲ αὐριανὸ «προδότη». Τὸ 1921, ὁ Λένιν καὶ ὁ Τρότσκι μεταμόρφωσαν τοὺς «ἥρωες τῆς Κροστάνδης» σὲ «πουλημένους πράκτορες τῆς Entente» καὶ ἀπόδειξαν ὅτι μὲς στὸν πρὸς τὸ Μέλλον προσανατολισμένο ψυχικὸ κόσμο τῆς ἐπαναστατικῆς μᾶζας, τὸ στοιχεῖο τῆς μνήμης, πάνω στὸ ὁποῖο θεμελιώνεται κάθε πολιτικὴ πείρα καὶ κάθε πολιτικὴ συνείδηση, εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρχτο. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, τὸ 1934, ὁ Hitler συνδύασε τὴν πολιτικὴν συκοφαντία μὲ τὴν ἀτομικὴ ἀτίμωση, γιὰ νὰ ἐξοντώσει ὀλοκληρωτικὰ τοὺς πρῶν «ἡρωϊκοὺς» ἀρχηγοὺς τῶν πιὸ μαχητικῶν χιτλερικῶν ὀργανώσεων. Τὸ ἴδιο μνημοτεχνικὸ test ξαναεφαρμόστηκε, μὲ τὸν ἴδιο ὀλοκληρωτικὸ τρόπο, σὲ διεθνή κλίμακα αὐτὴ τὴ φορὰ καὶ μὲ μιὰ ἀπαράμιλλη ἐπιτυχία, στὴς Δίκες τῆς Μόσχας τοῦ 1936—38, ὅταν ἐκκαθαρίστηκαν οἱ περὶ σισότεροι ἀπὸ τοὺς πάντοτε «ἡρωϊκοὺς» ἀρχηγοὺς τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς καὶ στὸ τέλος, στὴς μέρες μας, μὲ τὴν καταδίκη τοῦ Τίτο καὶ τῶν «τιτιστῶν» καὶ τὴ βαθμιαία τους μεταμόρφωση σὲ «τρομοκρατικὰ ὄργανα τῆς Wall - Street».

Ἐπάρχει μιὰ ἀλλόκοτη ἀντίφαση στὴν ἱστορία τῆς ἱστορικῆς μας συνείδησης : Στὸ 19ο αἶωνα, σὲ μιὰ ἐποχὴ φιλελευθερισμοῦ καὶ ἀτομικισμοῦ, οἱ ἄνθρωποι ἔπαψαν νὰ βλέπουν τὰ ἄτομα (τόσο τοὺς μακκιαβελικοὺς «πρί-

1) Nietzsche : Werke (ἐκδ. Kroner) XII, σελ. 193.

2) Marx : Ἡ Γερμανικὴ Ἰδεολογία F., σελ. 346, O. p. VI, σ. 153.

γκιπες» όσο και τούς καρλαύλικούς «ήρωες») σάν πρωταγωνιστές τῆς ἱστορίας καὶ στὴ θέση τους ἔβαλαν τὶς ἀπρόσωπες ἀλλὰ λογικὰ κατανοήσιμες καὶ γι' αὐτὸ «ἀνθρώπινες - πολὺ - ἀνθρώπινες» δυνάμεις τῶν κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν ταξικῶν συνειδήσεων. Μὲ μιὰ περίεργη ἐπιμονή, αὐτὴ ἡ λεγομένη ἐποχὴ τοῦ ἀτομικισμοῦ προσπάθησε μὲ ὅλα τὰ μέσα νὰ ἀποδείξει ὅτι «ὁ ρόλος τῆς ἀτομικότητας μέσα στὴν ἱστορία» εἶναι μηδαμινός, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι «ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης», ὅτι κάθε ἀτομικὴ πράξη ἀπὸ τὴν πνευματικὴ δημιουργία μέχρι τὴν αὐτοκτονία ἢ τὸ ἔγκλημα ἐξηγεῖται μὲ «κοινωνικὰς αἰτίες» (κατὰ προτίμηση οἰκονομικο - πολιτικὰς) κ. ο. κ.

Εὐκόλα μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τόσο τὴν ψυχολογικὴ προέλευση ὅσο καὶ τὸ παιδαγωγικὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς τοῦ φωτισμοῦ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς—ἀλλαγῆς πού, φαινομενικά, παρουσιάστηκε σὰ μιὰ ἄρνηση τῆς ὑποκειμενικότητας καὶ σὰ μιὰ «ὑπερτίμηση τῶν ἀντικειμενικῶν παραγόντων»: ἐπρόκειτο νὰ ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν πού πίστευαν δογματικὰ στὴ δυνατότητα μιᾶς ἀδιάκοπης βελτίωσης τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀνθρώπου γενικὰ καὶ μιᾶς ὁλοένα πληρέστερης καὶ βαθύτερης ἐκλογίκευσης τῶν ταξικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν συνειδήσεων, κάθε πίστη στὴν ὑπαρξὴ θαυματουργῶν ἢ σατανικῶν δυνάμεων πού δὲν ἐξηγοῦνται ρασιοναλιστικὰ καὶ πού ὑπερβαίνουν τόσο τὴν κοινωνία καὶ τοὺς «νόμους» τῆς ὅσο καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς κοινωνίας νὰ κατανοεῖ «ἐπισημονικά» καὶ νὰ «κυριαρχεῖ» πάνω στοὺς «νόμους» τῆς. Καὶ εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς τὴν ψυχολογικὴ ρίζα αὐτοῦ τοῦ «πάθους τῆς ἀντικειμενικότητας». Αὐτὴ ἡ «ἀντικειμενικότητα» δὲν ἦταν παρὰ ἡ θεμελίωση καὶ ἡ στερέωση αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας τῆς «ὑποκειμενικότητας»: τῆς θέλησης ἀκρίβειας, ἐνάργειας καὶ καθαρῆς συνείδησης. Ἔτσι ὁ Stendhal ἔλεγε: *si je ne vois pas clair, tout mon univers est anéanti* καὶ ἔτσι ὁ Marx ἐξυμνοῦσε τὸν κόσμον πού δημιούργησε ἡ ἀστικὴ τάξη γιὰ τὴν μέσα του «διαλύεται κάθε τὶ τὸ μόνιμο καὶ τὸ σταθερό, ἐξαφανίζεται κάθε τὶ τὸ ἱερὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀναγκάζονται ἐπιτέλους νὰ βλέπουν μὲ νηφάλια μάτια τὴ θέση τους μέσα στὴ ζωὴ καὶ τὶς ἀναμεταξύ τους σχέσεις» (1).

Ἀντίθετα, στὸν 20ὸ αἰῶνα, σὲ μιὰ ἐποχὴ «κολλεκτιβισμοῦ» καὶ «ταξικῆς συνείδησης», βρεθῆκαμε, μὲ μιὰ ἀπότομη στροφή τοῦ τιμονιοῦ, σὲ μιὰ ἀστυνομικὴ «φιλοσοφία τῆς ἱστορίας», γιὰ τὴν ὁποία ἡ ἱστορικὴ δράση δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπόκρυφη γιγαντομαχία τοῦ «Ἡρώα» (εἴτε ὁ Ἡρώας εἶναι ὁ «Πατέρας τῶν Λαῶν» πού ὀδηγεῖ τὴν ἀνθρώπινη σὲ «τέλος τῆς ἱστορίας», εἴτε εἶναι ὁ «Ὁδηγὸς» πού πρόκειται νὰ σταματήσῃ τὴν ἱστορία «γιὰ μιὰ τουλάχιστον χιλιετηρίδα»): καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὁ μοντέρνος Χαλίφης παρουσιάζεται σάν ὁ λυτρωτὴς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς ἱστορίας ἐναντίον τῶν σκοτεινῶν δολοπλοκιῶν καὶ συνωμοσιῶν μὲ τὶς ὁ-

1) Τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, F., σελ. 529.

ποιες διαβολικά άτομα και κακοῦργες «σπεῖρες» (ὁ «Ἑβραῖος» σὺν ἔβραιο-πλουτοκράτης και σὺν ἔβραιομπολσεβίκος, ὁ «Κόκκινος», ὁ «ἀντεθνικός πρᾶκτορας», ὁ «Κουλάκος», ὁ ὑποκειμενικά — ἢ ἀντικειμενικά — σαμποταριστής, ὁ «διασπαστής», ὁ Τρότσκι, ὁ Τίτο και οἱ «κλίκες» τους κ ο κ.) προσπαθοῦν νὰ παρασύρουν τὶς ἀνύποπτες, «ἀγαθές» ἀλλὰ ἀνίκανες νὰ καταλάβουν και νὰ διαφεντέψουν μόνες τους τὴν «ἱστορική τους ἀποστολή» μάξες.

Ὁ μοντέρνος (και κύρια ὁ μαρξιστικός) ὀλοκληρωτισμὸς κατάλαβε ὅτι μέσα σὲ μιὰ κοινωνία ὅπου ἡ κύρια λειτουργία τῆς ἱστορικής συνείδησης εἶναι νὰ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ «βλέπουν μὲ νηφάλια μάτια τὴ θέση τους μέσ τὸν κόσμον και τὶς ἀναμεταξύ τους σχέσεις», ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ὁ ὀλοκληρωτικός ἐξανδραποδισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ξεριζωθεῖ μέσ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του αὐτὴ ἡ ἱστορική συνείδηση και νὰ σκεπαστοῦν ὅλες οἱ «σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους» ἀπὸ τὴν ὀμίχλη τῆς προπαγανδιστικής ἀπάτης, ἔτσι πὸν τὰ ἴδια τὰ γεγονότα νὰ χάσουν τὴν ἱστορική-τητά τους και νὰ μεταμορφωθοῦν σὲ ἀπλές ἀλληγορίες αὐτῆς τῆς μυθικής γιγαντομαχίας ἀνάμεσα σὸν «προοδευτικὸ διαφωτισμὸ» και τὸν «ἀντιδραστικὸ σκοταδισμό»: «Ὅταν π. γ. ὁ Γάλλος κομμουνιστής R. Garaudy μᾶς πληροφορεῖ σ' ἓνα βιβλίο του, πὸν σκοπεῖ νὰ δείξει ὅτι ὁ «ὕλισμὸς» θὰ φέρει τὴν ἀναγέννηση τῆς Γαλλίας, ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ἦταν ὁ πρῶτος «ὕλιστής» και γ. αὐτὸ «δολοφονήθηκε» ἀπὸ τοὺς «ἀντιδραστικούς» (και ποιά εἶναι ἡ χοντροειδέστερη ψευτιά: ὁ «ὕλισμὸς» ἢ ἡ δολοφονία τοῦ Ἡρακλείτου;) οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Garaudy οὔτε και τὸ κοινὸ του εἶναι τόσο ἀναλφάβητοι ὅσο φαίνονται. Ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση, μὲρὸς στὴν gratuite αὐ-ἡς τῆς ἀπάτης, ὅτι ἀνάμεσα σὸν διαφωτιστὴ-και τὸ διαφωτιζόμενον ὑπάρχει μιὰ σιωπηλὴ συμφωνία, κατὰ τὴν ὁποία ὀλα τὰ μέσα εἶναι θεμιτὰ προκειμένου νὰ πεισθεῖ ἓνας φανταστικός προλετάριος (φανταστικός γιατί ὁ πραγματικός προλετάριος ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸν Ἡράκλειτον) ὅτι ἡ ἱστορία πὸν ζεῖ δὲν εἶναι παρὰ ἡ «τελευταία» πράξη μιᾶς πανόρχειας μελοδραματικής συνωμοσίας τοῦ «ἀντιδραστικοῦ σκοταδισμοῦ» κατὰ τῆς «προοδευτικής διαφώτισης». Καὶ ἡ ἀπάτη, στὴν προκειμένη περίπτωση, δὲν εἶναι ἀπάτη, γιατί κανεὶς δὲν ἐξαπατᾶται, ἀλλὰ, ταυτόχρονα, τὸ ψυχοτεχνικὸ πείραμα πετυχαίνει τὸ σκοπὸ του: *ἀτροφεῖ βαθμιαία και προοδευτικὰ στὴν ἴδια της τῆ ρίζα ἢ μέριμνα γιὰ τὴν ἀλήθεια και ἐτοιμάζεται ὁ ἀνθρώπος γιὰ νὰ βρεθεῖ ὀοπλος τῆ μέρα πὸν ἡ προπαγάνδα θὰ ἀντικαταστήσει ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἀνθρώπινη γλώσσα.*

Μιὰ τέτοια μανιχαϊκὴ μάχη ἀνάμεσα σὸν Φῶς και τὸ Σκότον, τὸν Ἡρωα και τὸ Δράκοντα, δὲν ὑπάγεται πιά στὴ σφαῖρα τῆς Πολιτικής και τῆς «Κοινωνιολογίας», ἀλλὰ στὴ σφαῖρα τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου. Ὁ Hegel εἶχε πεῖ ὅτι ἡ «Παγκόσμια Ἱστορία εἶναι τὸ Παγκόσμιο Δικαστήριο», ἀλλὰ κανεὶς πρὶν ἀπὸ τὶς Δίκες τῆς Μόσχας δὲν μποροῦσε νὰ φανταστεῖ ἔτι σὸν 20ὸν αἰῶνα, ἓνα εἶδος παγκοσμίου δικαστηρίου ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὴ θέση

τῆς παγκόσμιας ἱστορίας. Κανείς δὲν μπορούσε νὰ φανταστεῖ ὅτι ἡ ἱστορία ἐπρόκειτο νὰ εἶναι τὸ πρῶτο θύμα αὐτοῦ τοῦ «δικαστηρίου τῆς ἱστορίας», πὺ οἱ ἴδιοι οἱ μαρξιστὲς εἶχαν θεοποιήσει καὶ πὺ στὸ ὄνομά του ὁ Μπου-χάριν ζήτησε ὁ ἴδιος τὴ θανατικὴ του καταδίκη (1). Κανείς δὲν μπορούσε νὰ φανταστεῖ ὅτι οἱ καταδικαστικὲς ἀποφάσεις αὐτοῦ τοῦ «δικαστηρίου τῆς ἱστορίας» ἐπρόκειτο ὄχι ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ ρίξουν στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα αὐτοὺς πὺ εἶχαν κάνει τὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς «διαγράψουν» ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ νὰ ξαναγράψουν μιὰ ἱστορία «ἐκκαθαρισμένη» ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴν οὐσία: ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Γιὰ τὴ θεολογικὴ σκέψη, ὁ χρόνος, ἡ ἀλυσίδα τῶν γεγονότων πὺ ἐγιναν καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορούν νὰ ξεγίνουν, εἶναι μιὰ ἀνάγκη πὺ δεσμεύει καὶ αὐτὴν ἀκόμα τὴ θεϊκὴ παντοδυναμία: «μόνον γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίζεται, ἀγέννητα ποιεῖν ἄσ' ἂν ἢ πεπραγμένα: Solum id a dei omnipotentia excluditur, quod repugnat rationi entis, et hoc est... quod fuit non fuisse (2). «Καὶ θεός»: καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀκουινάτου καὶ ὁ θεὸς πὺ ἰκετεύει ὁ ἐλισαβετιανὸς Thomas Heywood

O God! O God! That it were possible

To undo things done; To call back yesterday,

ἀλλὰ ὄχι καὶ ὁ προπαγανδιστικὸς μηχανισμὸς, πὺ στὸ μέτρο πὺ στηρίζεται πᾶνω στὴν potestas saecularis μιᾶς ἀληθινῆς «προοδευτικῆς» ἀστυνομίας καὶ στὸ μέτρο πὺ ἔχει ὀλοτέλα χειραφετηθεῖ ἀπὸ τὸ «θεολογικὸ σκοταδισμό», κάνει ἀγέννητα τὰ πεπραγμένα, μὲ μιὰ ἄνεση πὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν μιὰ ἀλλόκοτη ἐπαλήθευση τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τοῦ διαλεκτικοῦ «πληθῆματος ἀπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνάγκης στὸ βασίλειο τῆς ἐλευθερίας» ..

Καὶ τὸ ὅτι αὐτοὶ πὺ ἐγιναν τὸ πειραματικὸ πεδίο αὐτῶν τῶν βαθύτατων ψυχολογικῶν μεταμορφώσεων πὺ προϋποθέτει αὐτὴ ἡ ριζικὴ ἀνατροπὴ τῆς ἱστορικῆς συνείδησης εἶναι «μαρξιστὲς», ὁπαδοὶ δηλαδὴ μιᾶς θεωρίας πὺ ὀδήγησε στὶς ἀκραῖες τῆς συνέπειες αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ λογικὴ τῆς ἱστορικῆς συνείδησης, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πῶ ἐκπληκτικὰ φαινόμενα τοῦ καιροῦ μας. Ὁ μαρξισμὸς, λέει ὁ Albert Camus, «ἀρνούμενος κάθε σταθερὴ ἀληθεῖα», ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ φτάσει μέχρι τὴν ἄρνηση ἀκόμα καὶ τῆς πῶ στοιχειώδους μορφῆς τῆς ἀλήθειας: τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας Δὲν ἀρκέστηκε μόνο νὰ ἀρνηθεῖ ἢ νὰ ἀποσιωπήσει ὅ,τιδήποτε μέσα στὴν ἱστορία δὲν μπορούσε νὰ ἀφορνωθεῖ ἀπὸ τὸ δόγμα ἢ νὰ ἀπαρνηθεῖ τίς κατακτήσεις τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Χρειάστηκε, ἐπὶ πλέον, νὰ ξανακάνει τὴν ἱστορία, ἀκόμα καὶ τὴν πῶ πρόσφατη καὶ τὴν πῶ γνωστὴ: π. χ. τὴν ἱστορία τοῦ κόμματος καὶ τῆς ἐπανάστασης. Κάθε χρόνο, κάθε μῆνα, μερικὲς φορὲς, ἢ Πράβνια διορθῶνεται, οἱ βελτιωμένους ἐπανεκδόσεις τῆς ἐπίσημης ἱστορίας

1) Βλ. τὰ Στενογραφημένα Πρακτικὰ τῶν Δικῶν τοῦ 1938 (ἀγγλικὴ ἔκδοση), σελ. 775-777.

2) Ἀριστοτέλους Ἠθ. Νικομ. ΣΤ, ΙΙ, 6.—Thomas d' Aquin Summa Th., I, 25.

ἀκολουθοῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, ὁ Λένιν λογοκρίνεται, ὁ Marx μένει ἀνέκδοτος... Ἡ ἐπιτάχυνση ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴ μας, χαρακτηρίζει ἐπίσης καὶ τὴν κατασκευή τῆς ἀλήθειας ποὺ σ' αὐτὸ τὸ ρυθμὸ μετατρέπεται σὲ φάντασμα. Ὅπως τὸ λαϊκὸ παραμῦθι, ὅπου ὅλες οἱ συντεχνίες ὑφαίνουν τὸ κενὸ γιὰ νὰ ντύσουν τὸ βασιλιά, ἔτσι καὶ σήμερα, χιλιάδες ἄνθρωποι—κι αὐτὸ εἶναι τὸ παραῖξενό ἐπάγγελμά τους—ξαναφτιάχνουν κάθε μέρα μιὰ μάταιη ἱστορία ποὺ καταστρέφεται τὸ ἴδιο βράδυ, μέχρις ὅτου ἡ ἤρεμη φωνὴ ἑνὸς μικροῦ παιδιοῦ θὰ ἀναγγεῖλει ξαφνικὰ ὅτι ὁ βασιλιάς εἶναι γυμνός...» (1).

Προτοῦ, ὅμως, μιλήσουμε γι' αὐτὸ τὸ «γυμνὸ βασιλιά», νομίζουμε ὅτι θὰ πρέπει νὰ δείξουμε ὀρισμένες ἄμεσες πολιτικές συνέπειες αὐτῆς τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἱστορικῆς συνείδησης. Γιατί ὁ οὐσιαστικὸς σκοπὸς αὐτῆς τῆς πρωτοφανοῦς στὴν ἱστορία μετατροπῆς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων σ' ἓνα ἀνυπόστατο **ἐποικοδόμημα** τῆς διαρκῶς μεταβαλλομένης προπαγανδιστικῆς «γραμμῆς», εἶναι νὰ κάνει ἀδύνατη ὄχι μόνο τὴν ἱστορικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ καὶ **κυρίως** κάθε ἀθθεντικὰ πολιτικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ παρόντος σὰν ἱστορικοῦ, «κοινωνιολογικοῦ» προβλήματος.

Πραγματικά, στὸν ὀρίζοντα κάθε ἀθθεντικῆς πολιτικῆς στάσης ἀπέναντι στὸ παρὸν ὑπάρχει σὰν ἓνα ἰδεατὸ πρότυπο αὐτὴ ἡ **ἀντικειμενικότητα**, μὲ τὴν ὁποία οἱ ἱστορικὲς ἐπιστῆμες ζητᾶν νὰ ἐρευνήσουν καὶ νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ παρελθόν. Οὐσία, ὅμως, τοῦ μοντέρνου ὀλοκληρωτισμοῦ εἶναι αὐτὸ τὸ βίαιο ξεριζώμα τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος μέσα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ: ἡ μετατροπὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πολίτη σὲ παιητικὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο στὴν ὑπερσεία τῆς ἀπόσωσης γραφειοκρατικῆς μηχανῆς. Καί, ὅπως πολὺ σωστὰ διάγινε ὁ Marx τὸ 1843 χωρὶς νὰ ὑποψιάζεται τὸ τί ἐπρόκειτο νὰ γίνεῖ στὸ ὄνομά του ἓνα αἰῶνα ἀργότερα, «τὸ πολιτικὸ πνεῦμα καὶ ἡ πολιτικὴ νοοτροπία εἶναι γιὰ τὴ γραφειοκρατία μιὰ προδοσία κατὰ τοῦ μυστηρίου της». Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἡ ἴδια ἡ λογικὴ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ ὀδήγησε τὴ μαρξιστικὴ γραφειοκρατία στὴν προσπάθειά της νὰ καταστρέψει αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς ρίζες τοῦ «πολιτικοῦ πνεύματος» καὶ τῆς «πολιτικῆς νοοτροπίας», νὰ ἀρνηθεῖ, στὸ τέλος, αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἱστορικότητα τοῦ παρελθόντος, νὰ κωνιοτροποιήσῃ στὸ ὄνομα τοῦ «ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ» τὰ πιὸ «ὕλικα» ἱστορικὰ γεγονότα, νὰ ἐκμηδενίσῃ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν **ἀντικειμενικότητα** τῆς ἱστορίας καὶ νὰ μετατρέψῃ τὴν ἱστορία σὲ μιὰ παραῖξενη φαντασμαγορία ἢ σ' ἓνα χοντροειδὲς κρυπτογράφημα: μιὰ ἀπλὴ **προβολή** τῆς αὐθαρεσίας καὶ τῆς **ὑποκειμενικότητας** τῶν ψυχοτεχνικῶν τῆς προπαγάνδας. Θὰ πρέπει νὰ εἶχαμε τὸν κατάλληλο χῶρο γιὰ νὰ παρουσιάσουμε τὴν ἀνάλυση τῶν ἐπίσημων σοβιετικῶν «ὀδηγιῶν γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας στὰ σχολεῖα» ποὺ δίνει ὁ Michel Gordey στὸ διαφωτιστικὸ του βιβλίον *Visa pour*

1) A. Camus : L' Homme Révolté, 1951, σελ. 291—2. Ἡ καλύτερη, νομίζουμε, ἀνάλυση αὐτοῦ τοῦ βιασμοῦ τῆς ἱστορίας εἶναι τὸ μυθιστόρημα τοῦ George Orwell : «1948».

Moscou (1951), για να δείξουμε το πώς η «μαρξιστική ιστοριογραφία», μεταμορφωμένη σε μιὰ ancilla τῆς σωβινιστικῆς προπαγάνδας καὶ τοῦ ψυχολογικοῦ πολέμου, ἀνέβασε τὸν Kulturkampf σὲ μιὰ περιοπῆ μὲρὸς στὴν ὁποία ὁ γερμανικὸς Kulturkampf καὶ ὁ σωβινισμὸς τῶν παλιῶν σλαυοφίλων μπορεῖ νὰ φανοῦν σὰν τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ «κοσμοπολιτισμοῦ». Ἡ ἐξαφάνιση (μὲ τὴν ἀστυνομικὴ ἔννοια τῆς λέξεως), ἀπὸ τὸ 1931 καὶ μετὰ, τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τοῦ Rokronski ἐσήμανε τὴν ἀπαρχὴ αὐτῆς τῆς νέας «ἱστοριογραφικῆς πολιτικῆς» ποὺ κορυφώθηκε καὶ πῆρε τίς πιὸ παροξυστικὲς μορφές στὴν περίοδο τοῦ «ψυχροῦ πολέμου». Καὶ εἶναι, ἀσφαλῶς, χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι τὸ μόνο μέρος ἀπὸ τὸ μαρξισμὸ ποὺ ἀπαρνήθηκε ἡ σημερινὴ μαρξιστικὴ ὀρθοδοξία εἶναι οἱ θέσεις τοῦ Marx καὶ τοῦ Engels σχετικὰ μὲ τὸν τσαρικό ἱμπεριαλισμὸ (1). Καί, γενικά, αὐτὴ ἡ μετατροπὴ τοῦ «ἱστορικοῦ ὕλικου» σὲ μιὰ materia subtilis εὐπλαστὴ σὸν τὸ κερὶ στὰ χέρια τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ κόμματος, σ' ἕνα ἐκτόπλασμα τῆς φαντασίας τῶν προπαγανδιστῶν, ἔφερε μιὰ κατάσταση μὲς στὴν ὁποία ἡ ἱστορία γράφεται καὶ ξαναγράφεται ἀνάλογα μὲ τίς ἀνάγκες τῆς κομματικῆς τακτικῆς. Ἔτσι π.χ. μετὰ τὴ χιτλερική ἐπίθεση κατὰ τῆς ΕΣΣΔ, ἕνα κύμα ἐνθουσιώδους πατριωτισμοῦ ἐξέπασε ξαφνικά, ταυτόχρονα καὶ ἐντελῶς «αὐθόρμητα» σ' ὅλα τὰ πλάτη καὶ σ' ὅλα τὰ μήκη. Ἀπὸ τίς Φιλιππίνες μέχρι τὴ Χιλή οἱ ἴδιες οἱ λέξεις «πάλη τῶν τάξεων» μπῆξαν σὲ καραντίνα καὶ θεωρήθηκαν «ἐξτρεμισμὸς—γαϊδικὴ ἀρρώστια τοῦ κομμουνισμοῦ», ἂν ὄχι «χιτλερο-τροτσκιστικὴ πρόκληση». Φαινομενικά, τὸ πρόγραμμα τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων ἔγινε τόσο «ἐθνικιστικό», ὥστε ἔγινε πιὸ «δεξιό» ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς ἐποχῆς τῆς Βαϊμάρης. Οἱ μαρξιστικὲς ἔννοιες τῆς «προλεταριακῆς ἐπανάστασης» καὶ τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τίς μαρξιστικὰ ἀδιανόητες ἔννοιες τῆς «ἐθνικολογικῆς ἐπανάστασης» καὶ τοῦ «δουλοῦ λαϊκο-δημοκρατικοῦ μετασχηματισμοῦ». Καί, τότε, πάνω σ' ἕνα παροξυσμὸ ἐθνικο-λαϊκοῦ ζήλου, χρειάστηκε νὰ ξαναγραφτοῦν οἱ ἐθνικὲς ἱστορίες γιὰ νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὴ νέα κομματικὴ «γραμμὴ». Ἔτσι π.χ. στὴν Ἑλλάδα, καταδικάστηκε ἡ παλιὰ θεωρία τοῦ Γ. Κορδάτου γιὰ τὸν ἀστικὸ χαραχτήρα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821, σὰν μιὰ ἀπαράδεκτη «μπουχαρινικὴ παρέκκλιση»: τὸ «μπουρζουάδικο 1821» ἀντιστοιχοῦσε (δηλαδὴ *ἐξυπηρετοῦσε*) στὸ ξεπερασμένο σύνθημα τοῦ «προλεταριακοῦ μετώπου», ἐνῶ, ἀντίθετα, στὸ «ἐθνικαπελευθερωτικὸ μέτωπο» τοῦ 1942 «ἔπρεπε» νὰ ἀντιστοιχεῖ ὄχι πιά τὸ «ταξικὸ» ἀλλὰ τὸ «ἐθνικαπελευθερωτικὸ 1821» (2)...

1) Βλ. τὰ ἀρθρα τοῦ M. Rubel: K. Marx, auteur maudit en U.R.S.S. στὸ περιοδικὸ Preuves No 7 καὶ 8 (1951).

2) Εἶναι, ὁμως, ἀλήθεια ὅτι καὶ ἡ «νέα θεωρία» κάποιον «παράγοντα» θὰ ὑπερτιμοῦσε καὶ κάποιον ἄλλο θὰ ὑποτιμοῦσε κι αὐτὴ, γιὰ τὸ λίγο ἀργότερα ὁ Ν. Ζαχαριάδης καταδίκασε τὸ 1945 καὶ τὸ σύμφωνο μὲ τὸ «νέο πνεῦμα» βιβλίου τοῦ Γ. Ζεύγου, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔμαθε ποτὲ γιὰ ποιὸ ἀκριβῶς λόγο...

«Ἄν ἡ πραγματικότητα εἶναι ἀσύλληπτη, ἔλεγε ὁ Hegel, τότε θὰ πρέπει νὰ συλλάβουμε ἀσύλληπτες ἔννοιες»: μιὰ τέτοια «ἀσύλληπτη πραγματικότητα» εἶναι ἡ «σολιπλιστική» οὐσία αὐτῆς τῆς «μαρξιστικῆς» ἀστυνομικο-προπαγανδιστικῆς ἄρνησης καὶ καταστροφῆς τῆς «ἀντικειμενικότητας» καὶ τῆς ἀθύπαρξίας τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου. Αὐτὸ ὅμως, ποῦ δὲν εἶναι διόλου «ἀσύλληπτο», εἶναι οἱ πολιτικὲς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ βιασμοῦ τῆς ἱστορικῆς συνείδησης. Γιατί, ὅπως εἶπαμε, αὐτὴ ἡ ὑποδούλωση τοῦ παρελθόντος, ἡ καταστροφή τοῦ παρελθόντος σὺν σταθεροῦ συστήματος ἀναφορᾶς, ἡ συνειδητὰ καὶ συστηματικὰ καλλιεργημένη σύγχυση τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν καὶ τοῦ παρόντος μὲ τὸ παρελθὸν δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ ἐκμηδενίσει αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς ρίζες τῆς «πολιτικῆς νοοτροπίας» καὶ τοῦ «πολιτικοῦ πνεύματος».

7. Παρακμὴ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ κρίση τῆς πολιτικῆς συνείδησης

Σήμερα, ὅσο τὰ ἄτομα παύουν νὰ μποροῦν νὰ ξεχωρίζονται ἀπὸ τὴ μάζα καὶ ὅσο περισσότερο οἱ δημαγωγοὶ θεοποιοῦν τὴ μάζα, τόσο περισσότερο ἡ μάζα ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὴν προπαγάνδα καὶ τὴν «πλαίσωση» καὶ ὑποδουλώνεται στὸν κομματικὸ μηχανισμό ποῦ τὴν ὀργανώνει καὶ τὴν καθοδηγεῖ. Καὶ ὅσο περισσότερο ἡ μονολιθικὴ πειθαρχία παραλῦει τὸ συνειδητὸ ἔλεγχο τῶν κομματικῶν, τόσο περισσότερο οἱ κομματικοὶ μηχανισμοὶ ἀπαλλοτριώνονται ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν πολιτικὴ τους οὐσία καὶ μετατρέπονται σὲ στρατιωτικοποιημένες ψευτο-ἐκκλησίες. Καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ φανατισμοῦ τῶν μαζῶν, τῆς ἀκρισίας τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ μονολιθισμοῦ τῶν ὀργανώσεων, αὐτὸ ποῦ γίνηκε ὀλοένα καὶ περισσότερο περιττό, ἂν ὄχι καθαρὰ βλαβερό, εἶναι αὐτὸ ποῦ κατ' ἐξοχὴν συνιστᾷ τὸν πολιτικὸ ἄνθρωπον: ἡ πολιτικὴ συνείδηση, ἡ πολιτικὴ θεωρία, ἡ θέληση συμφιλίωσης τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ἀλήθεια, τὸ παλιὸ μεγάλο ὄνειρο τοῦ 19ου αἰῶνα, ποῦ μὲ τὸν «ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμό» τοῦ ὁ Marx εἶχε πιστέψει ὅτι τούδινα ἐπιτέλους σάρκα καὶ ὀστά: «οἱ κομμουνιστὲ; δὲν καταδέχονται νὰ κρύψουν τὶς πεποιθήσεις τους καὶ τοὺς σκοποὺς τους» (1) . . .

Ἔτσι, ἡ κρίση τοῦ μαρξισμοῦ παρουσιάζεται, σήμερα, ὀργανικὰ συνδεδεμένη καὶ συνυφασμένη μ' ἓνα ἄλλο τυπικὰ μοντέρνο φαινόμενο: αὐτὴ τὴ βαθμιαία ἐξαφάνιση ἢ ἀπώθηση τοῦ πολιτικοῦ χαραχτήρα τῶν πολιτικῶν κομμάτων, αὐτὴ τὴν προοδευτικὴ ἀτροφία καὶ ἐξασθένιση τῶν πρὸ θεμελιακῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν λειτουργιῶν ποῦ συνιστοῦν τὸν πολιτικὸ ἄνθρωπο, αὐτὴ τὴν, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, **ἀποπολιτικοποίηση τῶν κομματικῶν** ποῦ περιγράφει ὁ Maurice Duverger στὸ κλασικὸ του σύγγραμμα γιὰ τὰ «Πολιτικὰ Κόμματα».

Γιατί, τωόντι, πῶς ἄλλιῶς νὰ ὀνομάσουμε αὐτὲς τὶς μεταμορφώ-

1) Τὸ Κομμ. Μανιφέστο F, σελ. 560.

σεις τῆς διάρθρωσης τῶν κομμάτων καὶ τῆς νοοτροπίας τῶν κοιμητικῶν :

Ποιά εἶναι ἡ σημασία αὐτῆς τῆς «κάθετης διάρθρωσης» τοῦ μονολιθικοῦ κόμματος πού, ὅπως δείχνει ὁ M. Duverger, «κάνει ἀπόλυτα ἀδύνατη τὴν ἀνάπτυξη κάθε σχίσματος, κάθε πολιτικῆς πτέρυγας καὶ κάθε ἀντιπολιτευτικῆς ομάδας» ; (1)

Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα αὐτῆς τῆς «πλαισίωσης καὶ τῆς καθοδήγησης (encadrement) ὅλης τῆς σκέψης καὶ τῆς δράσης τῶν κοιμητικῶν» (σελ. 142) πού, στὸ τέλος, «μεταμόρφωσε τὶς πολιτικὲς ἰδεολογίες σὲ θρησκευτικὰ δόγματα» (σελ. 144) ;

Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ «ἀνάπτυξη τῆς ὑποταγῆς τῶν κοιμητικῶν» (σελ. 197), πού ἐξασφαλίζει τὴν πλήρη καὶ μονολιθικὴ «ὁμοιογένεια τοῦ κόμματος καὶ τὴν πλήρη ἐξαφάνιση τῶν πτερόγων καὶ τῶν τάσεων» (σελ. 203) καὶ καταλήγει, στὸ τέλος, σὲ μιὰ «προσωποποίηση τῆς ἐξουσίας» (σελ. 208) καὶ σὲ μιὰ «θεοποίηση τῆς προσωποποιημένης ἐξουσίας» (σελ. 211) ;

Μπρὸς σ' αὐτὲς τὶς βαθύτατες μεταμορφώσεις τοῦ πολιτικοῦ κόσμου, μπρὸς σ' αὐτοὺς τοὺς *homines ad servitutem paratos* (2) πού οἱ ἴδιοι ἀναγνωρίζουν τὸν ἑαυτὸ τους μέσα σὲ σύμβολα παρμένα ἀπὸ ἓνα ὑπο ἀνθρώπινο κόσμο : τὸν ὄρυκτὸ κόσμο (καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ «μονολιθικοὶ» ἀνθρώποι μὲ τὴ «σιδερένια θέληση», τὰ «ἀτσάλινα χέρια», τὴ «γρρανιτένια καρδιά» καὶ τὸ ξύλινο κεφάλι), μποροῦμε νὰ ἀναρωτηθοῦμε **σὲ ποιὸ μέτρο αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ «πολιτικὰ κόμματα» ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι «πολιτικά».**

Γιατί, πραγματικά, πέρα ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο ὄριο, ἡ ποσότητα μετατρέπεται σὲ ποιότητα καὶ αὐτὰ τὰ μονολιθικὰ κόμματα, πού ἡ συγκεντρωτικὴ τους διάρθρωση ἀπελευθερώνει τὴν ἡγεσία τους ἀπὸ κάθε ἔλεγχο ἀπὸ τὰ κάτω καὶ κάνει ὥστε ἡ ἐμφάνιση ἑνὸς ὁποιοῦδήποτε πλουραλισμοῦ, μιᾶς ὁποιασδήποτε διαφορᾶς πολιτικῶν ἀντιλήψεων καὶ μιᾶς ὁποιασδήποτε τάσης διάφορης ἀπὸ τὴν τάση τῆς ἡγεσίας, νὰ παρουσιάζεται σὰ μιὰ ἔνδειξη «ὄχι τῆς ἐλευθερίας τῶν ὀπαδῶν, ἀλλὰ τῆς ἐξασθένησης τῆς ἐξουσίας τῶν ἡγετῶν» (σελ. 203), παύουν νὰ εἶναι πολιτικὰ σώματα καὶ γίνονται στρατιωτικο-ἐκκλησιαστικοὶ σχηματισμοί.

Πέρα ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο ὄριο, «ἡ καθοδήγηση τῆς σκέψης καὶ τῆς δράσης» καὶ ἡ «ἀνάπτυξη τῆς ὑποταγῆς» τῶν κοιμητικῶν σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ἡ πνευματικὴ τους παθητικότητα καὶ ἡ παράλυση τῆς κριτικῆς τους ἰκανότητος κάνει τοὺς κοιμητικὸς νὰ παύουν νὰ εἶναι πολιτικοὶ ἀνθρώποι, νὰ παύουν νὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἔχουν μιὰ πολιτικὴ γνώμη ἢ μιὰ ὁποιαδήποτε προσωπικὴ ἀντίληψη, νὰ παύουν νὰ μποροῦν νὰ ἀναλάβουν τὴν εὐθύνη μιᾶς

1) M. Duverger : Les Partis Politiques, σελ. 68.

2) Memoriae Proditur Tiberium. Quoties curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum : «O homines ad servitutem paratos !». Scilicet etiam illem qui libertatem publicam nollet tam proiectae servientium patientiae faedebat, Takitos Annalium Liber III, LXV.

τέτοιας γνώμης και να θέλουν να τη μεταδώσουν στους άλλους. "Ότι, δηλαδή, ή μάζα τῶν κομματικῶν βρίσκεται σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση ψυχικοῦ και πνευματικοῦ ἀμορφισμοῦ, ὥστε εἶναι ἀνίκανη νὰ δώσει μιὰ μορφή στὸν ἑαυτό της μὲ μέσα πολιτικά: συνειδητοποιώντας τὸν ἑαυτό της, μετέχοντας σὲ νοήματα και σὲ ἀξίες, κρίνοντας τὸ ἑαυτό της, συζητώντας και ἐλέγχοντας ἐλεύθερα.

Πέρα ἀπὸ ἓνα ὁρισμένο ὄριο, αὐτὴ ἡ «μεταμόρφωση τῶν πολιτικῶν ἰδεολογιῶν σὲ θρησκευτικὰ δόγματα» προϋποθέτει μιὰ ριζικὴ ἐκμηδένιση ὄχι ἀπλῶς τοῦ πολιτικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ και αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ἀξιῶν ποὺ συγκροτοῦν, ἀπὸ τὴν Ἐναγέννηση και δῶθε, τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα και ἐξυπακούει τὴ μεταμόρφωση τῶν κομμάτων σὲ ψευτο-ἐκκλησίες, ὅπου ἡ προσευρογραφία ἔχει πάρει τὴ θέση τῆς πατρολογίας και οἱ βραχμάνες τῆς προπαγάνδας και οἱ ξατριγίας τῆς ἀγκιτάτσιαις ἔχουν πάρει τὴ θέση τοῦ κλήρου. Κι αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀμορφη και κοινοροποιημένη σὲ ψυχικὰ ἀσύνδετα ἄτομα κομματικὴ μάζα δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιδράσει στὸν ἴδιο της τὸν ἀμορφισμό, στὴν ἴδια της τὴ μυθικὴ, θρησκευτικὴ ἢ πολιτικὴ στειρότητα, δὲν μπορεῖ νὰ καταπολεμήσει τὸ κενὸ ποὺ δημιουργήθηκε μέσα της ἀπὸ τὴν ἀπουσία κάθε αὐθεντικοῦ πνευματικοῦ ὁδηγοῦ: προφήτη, νομοθέτη ἢ παιδαγωγοῦ, παρὰ μόνο δίνοντας στὸν ἑαυτό της μιὰ ὀργάνωση ὅπου κυριαρχοῦν τὰ σύμβολα τῆς πιὸ χοντροειδοῦς ἀνθρώπινης κοινότητας: τῆς στρατιωτικῆς και τὰ ἐξωτερικὰ σημάδια μιᾶς ψευτο θρησκευτικῆς «ὀρθοδοξίας»: μιὰ φαντασμαγορία γύρω ἀπὸ τὸ κενό, στὴν ὁποία ἡ ψυχολογικὴ τῆς «πλαισίωσης» δίνει μιὰ ἐπίφαση λογικῆς και κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία ἀκούγεται ὀλοένα και πιὸ καθαρὰ τὸ κύριο θέμα τῆς «ἐπανάστασης»: ἡ θανάσιμη ἀγωνία και ἐρήμωση αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων γιὰ τοὺς ὁποίους προφήτευε ὁ Nietzsche ὅτι «προκειμένου νὰ μὴ θέλουν τίποτα, θὰ προτιμήσουν νὰ θέλουν τὸ τίποτα» (!) . . .

α) «Ἄνταρσία τῶν μαζῶν» και «βιασμός τῶν μαζῶν»

Ποιὲ ἄλλοτε τόσο τεράστιες μάζες δὲν κινητοποιήθηκαν και δὲν ὀργάνωθηκαν γιὰ τὴν πάλη γιὰ τὴν ἐξουσία και ποτὲ δὲν βρέθηκαν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐξουσία και τόσο ἀνήμερες ἀπέναντι στὴν ἐξουσία, ὅσο σήμερα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ποῦ, ὅμως, ἀντλοῦσε ὅλη της τὴ δύναμη ἀπὸ τὴν ἀπόθηση τῆς θέλησης δύναμης και, εἰδικὰ, ἀπὸ τὴν ἄρνηση τῆς ἐξουσίας, ποτὲ ἄλλοτε ὁ κόσμος δὲν εἶδε μιὰ τέτοια συγκέντρωση μαζῶν μέσα σὲ ὀργανώσεις τόσο ολοκληρωτικὰ ἀπορροφημένες ἀπὸ τὴν πάλη γιὰ τὴν ἐξουσία και γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ἐξουσίας, ὅσο σήμερα.

Ὡς τώρα, ἡ ἱστορία διαδραματιζόταν σὲ μιὰ περιορισμένη και εὐσύνοπτη κλίμακα: μέσα σὲ μικρὲς στὸ μέγεθος κοινωνίες και ἀνάμεσα ἀπὸ ἀριθμητικὰ ἀσήμαντες μειονοψηφίες. Ἀπέναντι στὰ ὑποκείμενα και τοὺς πρωταγωνιστὲς τῆς ἱστορίας ὑπῆρχε σχεδὸν πάντα μιὰ συμπαγὴς πλειοψηφία

1) Nietzsche, Γενεαλογία τῆς Ἐθικῆς, III § 28.

καί, πρώτα καί κύρια, ὁ ἀγροτικός πληθυσμός, πού ἀντιπροσώπευε τήν ἀ-ἱστορική, θά μπορούσαμε νά ποῦμε, οὐσία τῶν λαῶν καί πού, ὅποτε κινήθηκε ἱστορικά ἢ ἐπαναστατικά, ἐκφράστηκε μέ θρησκευτικά, κατὰ κανόνα, μέσα, πού ἔδωσαν σχεδόν πάντα μιὰ ριζοσπαστική ὠδήση κι ἓνα ἀνυποψίαστο βάθος γαί ἀνοιγμα στήν πνευματική ζωή καί τίς ἀξίες τῆς κοινωνίας.

Ἀντίθετα, σήμερα, ὅπου ἡ ἱστορία γίνεται μαζικά καί σέ μιὰ πλανητική κλίμακα, ἡ πηγὴ τῆς ἱστορικής βούλησης τῆς μάζας δὲν βρίσκεται οὔτε μέσα στήν ψυχῆ οὔτε μέσα στή συνείδησή της. Ἡ μάζα ξυπνάει καί καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸν προπαγανδιστικὸ μηχανισμό πού τὴν ὀργανώνει καί αὐτὴ ἡ προπαγάνδα πού τῆς δίνει μιὰ βούληση δὲν εἶναι παρὰ ἡ μετάφραση καί ἡ διαστρέβλωση μιᾶς θεωρίας διανοουμένων (εἴτε πρόκειται γιὰ μιὰ καθαρὴ θεωρία ὅπως ὁ μαρξισμός, εἴτε πρόκειται γιὰ ἓνα ῥομαντικὸ ὄνειρο ὅπως ὁ ἐθνικισμός, εἴτε πρόκειται γιὰ ἓνα κυνικὸ ἐφιέλτη ὅπως ὁ ρατσισμός) στή γλώσσα τῶν συνθημάτων πού φαίνεται πὼς εἶναι ἡ μόνη γλώσσα μέ τὴν ὁποία μπορεῖ νά συνεννοηθοῦν τόσο τὰ ἡγετικά ἄτομα ὅσο καί ἡ μάζα : ὅπως πολὺ σωστά διάγινωσε ὁ Λένιν, ἡ ἱστορική συνείδηση τῆς μάζας τῆς ἐπιβίλλεται «ἀπὸ τὰ ἔξω», ἀπὸ μιὰ ἱησοῦτικά ὀργανωμένη μειοψηφία «δυναμικῶν διανοουμένων, «ἐπαγγελματιῶν ἐπαναστατῶν» καί μηχανοποιημένων «μηχανικῶν τῆς ψυχῆς», πού ὅσο πιὸ «δυναμικοὶ» γίνονται τόσο λιγότερο διανοοῦνται καί πού ὅσο περισσότερο «ἐπαγγελματίες» γίνονται τόσο πιὸ εὐκόλα μποροῦν νά γίνουν «ἀντεπαναστάτες».

Μετὰ τὸν Ortega y Gasset ἔχουμε συνηθίσει νά μιλάμε γιὰ τὴν «ἀνταρσία τῶν μαζῶν», τὴ «μαζοκρατία» κτλ. Στὴν πραγματικότητα, συμβαίνει τὸ ἀντίθετο : ποτὲ ἄλλοτε στήν ἱστορία, ὀλιγαρχικά καθεστῶτα καί κομματικὲς μειοψηφίες δὲν κατόρθωσαν νά ἐξουδετερώσουν τόσο τὴ μυθική, θρησκευτική ἢ πολιτική αὐτενέργεια τῶν μαζῶν ὅσο καί τὴ συνειδητὴ καί κριτική ζωὴ τῶν ἀτόμων, ὅσο σήμερα. Τέτοιοι στρατιωτικοποιημένοι κομματικοὶ μηχανισμοί, πού ἡ ὀργανωτικὴ τους δομὴ ἀντιστοιχεῖ στήν ἴδια τὴν ἐσωτερικὴ διάρθρωση τῆς σύγχρονης κοινωνίας καί πού, γι' αὐτό, μποροῦν καί πλαισιώνουν τὴ μάζα σὲ κάθε της ἐκδήλωση, κάνουν σήμερα τὴν ἱστορία καί προσδιορίζουν τίς διαστάσεις τοῦ χώρου μέσ στὸν ὁποῖο κινοῦνται, κυριαρχοῦν ἢ συντρίβονται τὰ ἡγετικά ἄτομα.

Μιὰ τέτοια μηχανὴ ἔλειψε στήν περίοδο τῆς ρωμαϊκῆς ἀναρχίας, ὅταν, μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Pertinax, οἱ πραιτωριανοὶ ἔφτασαν στὸ σημεῖο — «πρᾶγμα αἰσχιστόν τε καί ἀνάξιον τῆς Ρώμης» — νά βάλουν στὸ σφυρὶ τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο. Καί ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀναρχία, πού καμιά ἀπὸ τίς ὑπάρχουσες κοινωνικὲς τάξεις δὲν ἦταν σὲ θέση νά ὑπερνηκίσει, δὲν βγήκε τὸ *imperium* παρὰ μόνο ὅταν, μετὰ μιὰ ἀπὸ τίς ἀγριότερες τρομοκρατίες τῆς ἱστορίας, οἱ Σεβήροι, στηριγμένοι πάνω στίς στρατιωτικὲς καί συντεχνιακὲς ὀργανώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς μάζας, ἔφτιαξαν μιὰ τέτοια ὀργανωτικὴ μηχανὴ καί ὑπόταξαν ὅλη τὴν κοινωνία στίς ἀνάγκες αὐτῆς τῆς μηχανῆς.

Γιατί μόνο ένας τέτοιος οργανωτικός μηχανισμός, που να μπορεί να απορροφάει και να αφομοιώνει όλα τα άτομα που, χάρη στις οργανωτικές τους αρετές, κατορθώνουν και ξεχωρίζονται μες από την άμορφη μάζα, είναι σε θέση να εξουδετερώσει, για μια ολόκληρη ιστορική περίοδο, κάθε έλεγχο από τα κάτω και κάθε αυθαιρεσία και κάθε παρέκκλιση από τα πάνω. Έτσι, η «άνταρσία των μαζών» του Ortega και το «Κράτος των μαζών» του Lederer προϋποθέτουν και δημιουργούν το αντίθετό τους: ένα καθεστώς προπαγανδιστικού «βιασμού των μαζών» (S. Tchakhotine), δεσποτικής «ολιγαρχίας» (R. Michels) και ολοκληρωτικής καθυπόταξης της μάζας, στο μονολιθικό προπαγανδιστικό και οργανωτικό μηχανισμό που την καθοδηγεί. Και αυτός ο ξεανδραποδισμός της επαναστατημένης μάζας από την ίδια της την ηγεσία και από την ίδια της την οργάνωση είναι ολοκληρωτικός γιατί, για πρώτη φορά στην ιστορία, η ηγεσία και τα στελέχη της μαζικής οργάνωσης έχουν στη διάθεσή τους τα ιδεολογικά, ψυχοτεχνικά, τεχνικά και αστυνομικά μέσα που χρειάζονται για να πραγματοποιηθεί η εντολή που πρώτος ο Λένιν έδωσε στο ίδιο του το κόμμα: η εντολή να «πάρει κάτω από τον έλεγχο του **όλες ανεξαιρέτα** τις μορφές και τις πλευρές της κοινωνικής δραστηριότητας» (1) και να εξουδετερώσει κάθε φυγόκεντρη δύναμη μέσα στη μάζα. Και αυτή η ολοκληρωτική εξουσία που έχει αποκτήσει η κομματική ολιγαρχία προτού καν κατακτήσει την κρατική εξουσία, σηκώνεται πάνω στο ότι αποκορυφώνει και ένοποιεί τους διευθυντικούς μοχλούς ενός οργανωτικού μηχανισμού ικανού να πλαισιώσει τη μάζα σ' όλες της τις εκδηλώσεις, από τα συνδικάτα έως τους αθλητικούς συλλόγους, ενός προπαγανδιστικού μηχανισμού ικανού να προβάλλει την «ορθόδοξη», ψευτοκοσμοθεωρητική «γραμμή» σε όλους τους τομείς της ιδεολογικής ζωής, από το «μέτωπο της μουσικής» (2) είσαμε το «μέτωπο της γλωσσολογίας» και (μετά την κατάληψη της εξουσίας) ενός αστυνομικού μηχανισμού ικανού να συντρίψει κάθε έστια αντίστασης.

Έτσι, τα φαινόμενα, από τη μιὰ μεριά, της «άνταρσίας των μαζών» και της «μαζοκρατίας» και, από την άλλη μεριά, της «ολιγαρχίας» και του «βιασμού των μαζών» όχι μόνο δὲν ἀλληλοαναιρούνται, ὅπως πιστεύει ὁ Georges Gurvitch (3), παρὰ, τουναντίον, ἀποτελοῦν ὀργανικὰ ἀλληλένδετα φαινόμενα. Πάντοτε ὑπῆρχαν ὀλιγαρχίες καὶ πάντοτε ἡ πλειοψηφία γινόταν ἀντικείμενο ἐνὸς καταναγκασμοῦ «ἀπὸ τὰ πάνω». Αὐτὸ ὅμως ποὺ ξεχωρίζει τὸ μοντέρνο ὀλοκληρωτικὸ τύπο ὀλιγαρχίας ἀπὸ τοὺς προηγούμενους εἶναι τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τὸν δημιουργεῖ καὶ τὸν φέρνει στὴν ἐξουσία εἶναι αὐτὴ ἡ «άνταρσία τῶν μαζών»: τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ ἡ ὀλοκληρωτικὴ ὀλιγαρχία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει παρὰ μόνο στὸ μέτρο ποὺ ἐλέγχει τὴ μαζικὴ ὀργάνωση. Ἄν οἱ μάζες ἦταν παθητικές, αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ὀλοκληρωτικὴ ὀλιγαρχία

1) Lénine : Oeuvres Choiesies (1948) II, σελ. 762.

2) G. Gurvitch : La Vocation Actuelle de la Sociologie, 1950, σελ. 132 κ ε.

καὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὁ ὀλοκληρωτικὸς «βιασμός τῶν μαζῶν» δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρξουν : «ἀνταρσία τῶν μαζῶν» καὶ ὀλοκληρωτικὴ ὀλιγαρχία εἶναι συμμετρικὰ φαινόμενα.

Αὐτὴ ἡ ἐμφάνιση τοῦ ὀργανωτικοῦ στελέχους στὴ θέση τοῦ παλιοῦ πολιτικοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὴ ἡ κεντρικὴ ἡγετικὴ λειτουργία ποὺ ἀπόχτησε τὸ ὀργανωτικὸ καὶ ἱεραρχικὸ στοιχεῖο μέσα στὴ μαζικὴ ὀργάνωση καὶ ποὺ μεταμόρφωσε τὰ μαζικὰ κόμματα σὲ στρατο - ἐκκλησιαστικὸς σχηματισμοὺς μέσα στοὺς ὁποίους ἡ ἡγεσία σκέπτεται γιὰ λογαριασμὸ ὄλων τῶν κομματικῶν μελῶν καὶ οἱ κομματικοὶ χάνουν κάθε δυνατότητα συμμετοχῆς στὸν καθορισμὸ καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς πολιτικῆς γραμμῆς καὶ μετατρέπονται ἀπὸ πολίτες σὲ ἐκτελεστικὰ ὄργανα διαφοροποιημένα ἀπλῶς καὶ μόνο ἀπὸ τὴ θέση τους μέσα στὴν ὀργανωτικὴ ἱεραρχία, ἀπὸ τὴ μικρὴ ἢ μεγάλῃ ἀπόσταση ποὺ τὰ χωρίζει ἀπὸ τὶς κεντρικὰς ὑπευθυνότητες, εἶναι ἓνα φαινόμενο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐξέλιξη ὄχι μόνο τῶν πολιτικῶν ὀργανώσεων ἀλλὰ ὁλόκληρης τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Ἡ κυριαρχία τοῦ ὀργανωτικοῦ μηχανισμοῦ καὶ παράλληλα, ἡ γραφειοκρατικοποίηση τῆς ὀργάνωσης εἶναι κάτι ποὺ χαρακτηρίζει ὄχι μόνο τὰ σημερινὰ κόμματα ἀλλὰ τὸ σύνολο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καί, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ διαφωνήσουμε ριζικὰ μὲ τὴν ἀντίληψη ποὺ ὑποστηρίζει ὁ M. Duverger καί, κατὰ τὴν ὁποία «ἐνῶ ἡ γενικὴ διάρθρωση τοῦ κράτους ἔμεινε ἡ ἴδια στὶς μεγάλες τῆς γραμμές, στὶς μεγάλες χώρες τῆς Δύσης, ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τῶν κομμάτων ἀνανεώθηκε ἐκ βάθρων τουλάχιστον δύο φορές (τὸ 1870 - 1900 μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν σοσιαλιστικῶν μαζικῶν κομμάτων καὶ τὸ 1925 - 1930 μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν ὀλοκληρωτικῶν, φασιστικῶν καὶ κομμουνιστικῶν κομμάτων) καὶ ἀνέτρεψε ἔτσι αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς βάσεις τῆς δημοκρατίας» (1) Ἀντίθετα, ἀπὸ τὸ 1900 μέχρι σήμερα, ἡ ἐσωτερικὴ διάρθρωση τοῦ κράτους, ὁ ρόλος τοῦ κράτους, ἡ σχέση τοῦ κράτους μὲ τὴν οἰκονομία καὶ τὴν «πολιτικὴ κοινωνία» ἔχουν ὑποστῆ τὶς πιὸ βαθιὰς ἀλλοιώσεις καὶ οἱ μεταμορφώσεις τῶν σημερινῶν κομμάτων δὲν μπορούν νὰ νοηθοῦν παρὰ μόνο σὲ ἀναφορὰ μὲ αὐτὲς τὶς μεταμορφώσεις τοῦ σημερινοῦ κράτους καί, γενικότερα, τῆς σημερινῆς κοινωνίας.

Ἡ ἀνάγκη ἐνοποίησης καὶ συντονισμοῦ τῆς παραγωγῆς, ἀνάγκη ποὺ τὴν ἔκανε ἐπιταχτικὴ ὁ συγκεντρωτικὸς χαραχτήρας τῆς μοντέρνας βιομηχανικῆς οἰκονομίας — καί, παράλληλα, ἡ ἀνάγκη ἐνιαίας καὶ συστηματικῆς ἀντιμετώπισης φαινομένων τόσο ὀλοκληρωτικῶν ὅσο εἶναι οἱ μοντέρνες οἰκονομικὲς κρίσεις, ποὺ εἶναι ταυτόχρονα βιομηχανικῆς, ἐμπορικῆς καὶ γεωργικῆς, καὶ οἱ μοντέρνοι ὀλοκληρωτικοὶ πόλεμοι, μεταμόρφωσαν τὸ μοντέρνο κράτος σ' ἓναν κύριο οἰκονομικὸ παράγοντα. Ἐν ἤδη τὸ πέρασμα τῆς

1) M. Duverger : Op. cit, σελ. 21—22.

οικονομίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν ἀνώνυμων ἐταιρειῶν στὴν ἐποχὴ τῶν τράστ καὶ τῶν καρτέλ ἔφερε σὲ μιὰ ἡγετική θέση μέσα στὴ μοντέρνα οἰκονομία νέες κοινωνικὲς κατηγορίες. πού, ἀπὸ τὰ τεχνικά στελέχη τῆς παραγωγῆς μέχρι τοὺς Managers, ἡ κοινωνικὴ τους δύναμη δὲν προέρχεται πιά ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ τους ἰδιοκτησίαν ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἔλεγχο πὺν ἀσκοῦν πάνω στὴν ὀνομαστικὴ ἰδιοκτησία τῶν ἄλλων, ἢ σημερινὴ ἐποχὴ τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ, ἢ ἐποχὴ τῆς μονοπώλησης ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, ἢ ἐποχὴ τῆς μερικῆς ἢ ὀλοκληρωτικῆς σχεδιοποίησης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατανάλωσης καὶ ἢ ἐποχὴ τῆς μεταμόρφωσης τοῦ κράτους σὲ ἓνα κύριο χρηματοδότη τῆς οἰκονομίας, προσέθεσε στὶς νέες αὐτὲς κατηγορίες μιὰ νέα, ἐξ ἴσου ἀγνωστὴ στὸ 19ο αἰῶνα, κοινωνικὴ δύναμη : τὴ γραφειοκρατία, τὴν ὀλοένα καὶ πὺν πολυάριθμὴ ὀμάδα τῶν ὑπαλλήλων πὺν ἢ ἡγετικὴ τους θέση μέσα στὴ μοντέρνα κοινωνία δὲν προέρχεται οὔτε ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ τους ἰδιοκτησία οὔτε καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴ τους δραστηριότητα ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θέση καὶ τὴ λειτουργία τους μέσα στὸν κρατικὸ μηχανισμό.

Παράλληλα, ἢ σὲ γιγάντια κλίμακα δραστηριοποίηση τῶν μαζῶν στὴ σημερινὴ ἐποχὴ ἔφερε στὸ φῶς μιὰ νέα κοινωνικὴ κατηγορία : τὰ στελέχη τοῦ ὀργανωτικοῦ καὶ προπαγανδιστικοῦ μηχανισμοῦ πὺν κινητοποιεῖ, κρατᾶει κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό του καὶ καθοδηγεῖ τὴ μάζα. Ἐν ἢ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς τεχνικῆς διαφοροποίησε μέσα ἀπὸ τὸ παλαιὸ ἑνιαῖο προλεταριάτο τοῦ 19ου αἰῶνα τὰ «στελέχη τῆς παραγωγῆς» ἀπὸ τὴν «ἐργατικὴ ἀριστοκρατία» μέχρι τοὺς Managers, ἂν ἢ συγχώνευση κράτους καὶ οἰκονομίας διαφοροποίησε μέσα ἀπὸ τὴν παλιὰ «ρουτινιερικὴ» κρατικὴ μηχανὴ τὰ στελέχη μιᾶς νέας γραφειοκρατίας πὺν ἔχει ἤδη συγκεντρώσει ἓνα μεγάλο μέρος τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας, ἢ παράλληλῃ ἐκρηκτικὴ ἐμφάνιση τῆς μάζας προκάλεσε αὐτόματα τὴν κοινωνικὴ ἀνοδο ὄλων τῶν «ὀργανωτικῶν στελεχῶν», πὺν ὁ ἔλεγχος πὺν ἀσκοῦν πάνω στοὺς διευθυντικοὺς μοχλοὺς τῶν μαζικῶν καὶ ἀντιμαζικῶν ὀργανώσεων : κομματικὴ καὶ συνδικαλιστικὴ γραφειοκρατία, πολιτικὴ ἀστυνομία, στρατὸς κλπ. τοὺς ἔχει μετατρέψει σὲ στοιχεῖα πὺν ἢ συνδρομὴ τους εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴ διατήρηση μιᾶς σταθερῆς, «εἰδικὰ ἀσφαλισμένης» καθεστωτικῆς τάξης.

ἘΟ *συνδυασμὸς τῶν τριῶν αὐτῶν, τυπικὰ μοντέρνων, δεδομένων* : α) προϊούσα ἀποξένωση τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν παραγωγικῶν μέσων ἀπὸ τὸν πραγματικὸ ἔλεγχο καὶ τὴν πραγματικὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς, β) προϊούσα κρατικοποίηση τοῦ συγκεντρωμένου κεφαλαίου καὶ γ) προϊούσα δραστηριοποίηση τῶν μαζῶν, καὶ, παράλληλα, *ἢ συγχώνευση τῶν κοινωνικῶν κατηγοριῶν πὺν προσωποποιοῦν αὐτὰ τὰ δεδομένα* : α) τεχνικοὶ καὶ Managers, β) κρατικὴ γραφειοκρατία καὶ γ) κομματικὰ, συνδικαλιστικὰ, ἀστυνομικὰ καὶ στρατιωτικὰ στελέχη τῆς μαζικῆς ὀργάνωσης, *μιᾶς δίνουσαν τὸν τύπο τοῦ μοντέρνου ὀλοκληρωτικοῦ καθεστώτος*, τοῦ καθεστώτος δηλαδὴ μὲς στὸ ὀλοῦτο ἢ ὀλοκληρωτικὴ συγχώνευση τοῦ κράτους καὶ

τῆς οἰκονομίας ἐξαφανίζει σχεδὸν αὐτοματικὰ τόσο ὅλες τὶς παλῆς ταξικὲς σχέσεις ὅσο καὶ ὅλες ἀνεξάρτητα τὶς μορφές τῆς συνδικαλιστικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Γιατί, πραγματικά, σὲ ἓνα τύπο καθεστῶτος μὲς στὸ ὁποῖο τὸ κράτος εἶναι ὁ μοναδικὸς ἐργοδότης, ἡ μονοπώληση τῆς οἰκονομικῆς ἐξουσίας δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ πραγματικὴ χωρὶς μιὰ προηγούμενη ἀπαλλοτρίωση τῶν μαζῶν ἀπὸ κάθε πολιτικὴ ἱκανότητα ἐλέγχου πάνω στὸ κράτος. Καί, ἀντίστροφα, ἡ μονοπώληση τοῦ κρατικοῦ καταναγκασμοῦ προϋποθέτει τὴν προηγούμενη ἀποξένωση τῶν μαζῶν ἀπὸ κάθε πραγματικὴ συμμετοχὴ καὶ ἀπὸ κάθε ἐνεργητικὸ ρόλο στὴ διεύθυνση καὶ τὴν ὄργάνωση τῆς παραγωγῆς. Κάθε πολιτικὴ δραστηριοποίηση τῶν ἐργαζομένων τάξεων καί, ἰδιαίτερα, κάθε ὁργανωμένη προσπάθεια ἐπιβολῆς πολιτικοῦ ἐλέγχου πάνω στὸ κράτος καὶ ἐκδημοκρατισμοῦ τοῦ κράτους, σημαίνει ἄμεσα μιὰ προσβολὴ αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν παραγωγικῶν σχέσεων καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ μιὰ «δυναδικὴ ἐξουσία» ἀνάλογη μὲ αὐτὴν ποὺ πραγματοποιεῖται μέσα στὸν παλιὸ καπιταλισμὸ, ὅταν δίπλα στὴν ἐπίσημη κυβερνητικὴ ἐξουσία νομιμοποιεῖται μιὰ ἄλλη ἀντικυβερνητικὴ ἐξουσία (π.χ. τὰ σοβιέτ τοῦ 1917 στὴ Ρωσία καὶ τοῦ 1936 στὴν Ἰσπανία) ἢ ὅταν ἀπέναντι στὴν ἐλεύθερη πρωτοβουλία τοῦ ἐπιχειρηματία προβάλλεται καὶ νομιμοποιεῖται ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ ἐργατικὴ διαχείριση. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, ἡ πολιτικὴ γραφειοκρατία (ποὺ ἔργο τῆς εἶναι ἡ ἐξουδετέρωση κάθε πολιτικῆς αὐτενέργειας), ἡ συνδικαλιστικὴ γραφειοκρατία (ποὺ ἔργο τῆς εἶναι ἡ ἐξαφάνιση κάθε συνδικαλιστικῆς αὐτοάμυνας) καὶ ἡ ἀστυνομικὴ γραφειοκρατία (ποὺ ἔργο τῆς εἶναι ἡ ἐπιτήρηση τῶν μαζῶν, ἡ ἐξέυρεση «φιτηνῆς» ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ ἡ ἐξουδετέρωση τῶν φυγόκεντρων δυνάμεων ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκδηλωθοῦν μέσα στὴν ἄρχουσα ὑπάλληλια, ἀποτελοῦν ἓνα ὁργανικὰ ἀναγκαῖο στοιχεῖο τῆς καθεστωτικῆς τάξης μέσα στὰ τεχνογραφειοκρατικά, ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα.

Τὰ ὀλοκληρωτικά, γραφειοκρατικοποιημένα, μονολιθικά κόμματα τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἦταν, ὅπως λέει ὁ M. Duverger, «ἀδιανόητα στὸ 19ο αἰῶνα» (σελ. 181 κ.έ.), γιατί τὸ κράτος τοῦ 19οῦ αἰῶνα ἦταν τὸ «κράτος - νυχτοφύλακας» μιᾶς φιλελεύθερης κοινωνίας ποὺ στηριζόταν πάνω στὸν πιὸ αὐστηρὸ χωρισμὸ τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ κράτους. Καί, παράλληλα, ἡ γραφειοκρατικοποίηση τῶν κομμάτων τοῦ 20οῦ αἰῶνα θὰ ἦταν ἐξ ἴσου «ἀδιανόητη» ἂν δὲν ἐξέφραζε καὶ ἀντιστοιχοῦσε, ἂν δὲν ἀνταναικλοῦσε καὶ παρακολουθοῦσε τὴ γραφειοκρατικοποίησιν τοῦ σημερινοῦ κράτους καὶ τῆς σημερινῆς οἰκονομίας. Τὸ γερμανικὸ «ἐθνικοσοσιαλιστικὸ» **κόμμα** δὲ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ πρότυπο τοῦ ἰταλικοῦ φασιστικοῦ καὶ τοῦ σταλινικοῦ «σοσιαλιστικοῦ» **κράτους**. Καὶ ἡ ἱστορία τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, ἀπὸ τὴν ἵδρυσιν τῆς 3ης Λιεθνοῦς ὡς σήμερα, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς ἱστορίας τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος καὶ τοῦ σταλινικοῦ κράτους, ἔτσι ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι κάθε κομμουνιστικὸ κόμμα εἶναι ἓνα ὀλοκληρωτικὸ κράτος σὲ μικρογραφία. Καὶ ἡ ἀντιδημο-

κρατική ουσία τῶν ὀλοκληρωτικῶν κομμάτων συνίσταται ὄχι τόσο στοῦ ὅτι ἐπιζητοῦν νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσία μὲ ἀντιδημοκρατικὰ μέσα ἢ στοῦ ὅτι ἡ ἐξουσία ποὺ θέλουν νὰ μονοπωλήσουν στηρίζεται πάνω στὴν ὀλοκληρωτικὴ κατάργηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ κυρίως καὶ καταρχὴν στοῦ ὅτι, μέσα τους, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ κομματικοὶ παραιτοῦνται μὲ τὴν ἴδια τους τὴ θέληση ἀπὸ κάθε ἄσκηση πολιτικοῦ δικαιώματος, ἀπαρνοῦνται κάθε πολιτικὴ καὶ προσωπικὴ ἐλευθερία καί, μὴ ἀναγνωρίζοντας στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν μιὰ προσωπικὴ γνώμη, εἶναι ἀπόλυτα ἔτοιμοι νὰ τὸ ἀπαγορεύουν ὀλοκληρωτικὰ καὶ στοὺς ἄλλους. . .

β) Παντοδυναμία τοῦ ὄργανωτικοῦ μηχανισμοῦ

Ἡ ὀλοκληρωτικὴ ὀλιγαρχία ἀπόχτησε αὐτὴ τὴ δύναμη, ποὺ τῆς ἐπιτρέπει τόσο νὰ «βιάζει τὶς μάζες» ὅσο καὶ νὰ ἰσοπεδώσει τὰ ἄτομα κάτω ἀπὸ τὴν ἀπεριόριστη πειθαρχία, δυνάμει τῆς «κάθετης διάρθρωσης» (σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τοῦ M. Duverger) τῆς μαζικῆς ὀργάνωσης. Ἡ κάθετη αὐτὴ διάρθρωση, ποὺ πρῶτος τὴ συνέλαβε ὁ Λένιν γύρω ἀπὸ τὸ 1902 καὶ ποὺ πραγματοποιήθηκε ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὸν Στάλιν μετὰ τὴν «ἐκκαθάριση» τῶν δεξιῶν καὶ τῶν ἀριστερῶν πτερυγῶν τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος καὶ τῆς 3ης Διεθνούς, συνίσταται στοῦ ὅτι οἱ πυρῆνες ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ὀργάνωση τῆς βίας «δὲν ἐπικοινωνοῦν ἀναμεταξύ τους παρὰ συνδέονται μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τοῦ τομέα ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἱεραρχικὰ ἀνώτερη βαθμίδα. Οἱ τομεῖς δὲν ἐπικοινωνοῦν ἀναμεταξύ τους παρὰ συνδέονται μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τῆς ἱεραρχικὰ ἀνώτερης βαθμίδας : τῆς ὁμοσπονδίας. Οἱ ὁμοσπονδίες συνδέονται ἀναμεταξύ τους μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τοῦ ἐθνικοῦ συνεδρίου ποὺ συνέρχεται κάθε δύο χρόνια γιὰ νὰ ἐκλέξει τὴν κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ἢ ὁποία ὀρίζει ἓνα πολιτικὸ γραφεῖο. Τὸ σύστημα αὐτὸ κάνει ἀπόλυτα ἀδύνατη τὴν ἀνάπτυξη κάθε σχίσματος, κάθε «φράξια» καὶ κάθε ἀντιπολιτευτικῆς δυνάμεως : μιὰ ἀντιπολίτευση μπορεῖ π. χ. νὰ ἐμφανιστεῖ μέσα σ' ἓνα πυρῆνα ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ξαπλωθεῖ ἄμεσα στοὺς ἄλλους πυρῆνες. Δὲν μπορεῖ νὰ φτάσει ἴσαμε τὴν τομεακὴ ἐπιτροπὴ παρὰ μόνο μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ πυρῆνα, ἀλλὰ ἤδη τὰ μέλη τῆς τομεακῆς ἐπιτροπῆς ἀποτελοῦν στοιχεῖα πολὺ πιὸ δοκιμασιμένα καὶ πολὺ πιὸ σίγουρα. Ἡ ἐλευθερία τῆς συζήτησης εἶναι ἄρκετὰ ἀνεπτυγμένη μέσα στοὺς πυρῆνες ἀλλὰ λιγοστεύει ὅσο ἀνεβαίνουμε στὴν ἱεραρχία (ὄπου, δηλαδή, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ τεθοῦν προβλήματα γενικῆς πολιτικῆς ποὺ νὰ ξεπερνᾶν τὸν περιορισμένο ὀρίζοντα τοῦ πυρῆνα). Δυνάμει αὐτοῦ τοῦ συγκεντρωτικοῦ καθεστώτος, ὁ ἀντιπρόσωπος ἑνὸς κατώτερου ὀργανισμοῦ εἶναι ὑπεύθυνος ὄχι ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ ἀντιπροσωπεύει ἀλλὰ ἀπέναντι στὸν ἀμέσως ἀνώτερο ὀργανισμό. Ταυτόχρονα, τὸ κέντρο παίξει ἓνα μεγάλο ρόλο στοῦ διορισμὸ τῶν διάφορων ὑπευθύνων καὶ (κατὰ τὶς πληροφορίες ποὺ δίνει ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους καὶ ἡ Ruth Fisher : Stalin and the German communist party, 1948) φαίνεται ὅτι ἡ κεντρικὴ ἐπι-

τροπή έχει στη διάθεσή της ένα όρισμένο απόκρυφο μηχανισμό ειδικά ενταλαμένο να ελέγχει και να παρακολουθεί τὸν ἐπίσημο μηχανισμό τοῦ κόμματος» (1).

Τί ἀποτελέσματα ἔχει αὐτὴ ἡ κάθετη διάρθρωση πάνω στὴ φυσιογνωμία τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν τῆς μαζικῆς ὀργάνωσης :

Ὁ Max Weber μιλοῦσε γιὰ τὸ «χάρισμα» ποὺ κάνει τὸν ἐπαναστατικὸ ἡγέτη. Ὁ ἡγέτης, ὅμως, ὑπάρχει σήμερον ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε χάρισμα, λειτουργεῖ σὰν ἓνα κύριο γρανάζι μέσα στὸν ὀργανωτικὸ μηχανισμό τῆς μάζας, ἀνεβαίνει στὴν ἐξουσία καὶ κρατᾷ τὴν ἐξουσία στὸ μέτρο ποὺ κρατᾷ κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό του τὰ ὑπεύθυνα πόστα καὶ τοὺς διευθυντικοὺς μοχλοὺς αὐτῆς τῆς ἀπρόσωπης μηχανῆς. Τὸ χάρισμα—ὀποιοδήποτε προφητικὸ, θεωρητικὸ ἢ ρητορικὸ χάρισμα—γίνεται ἔτσι ὀλοένα καὶ λιγότερο ἀπαραίτητο : ἀνάμεσα στὸν ἡγέτη καὶ τὴ μάζα μεσολαβεῖ ὁ ὀργανωτικὸς μηχανισμὸς ποὺ εἶναι ἡ μόνη «πολιτικὴ» πραγματικότητα καὶ εἶναι νὰ γίνῃ ἡ μόνη κοινωνικὴ πραγματικότητα. Τὸν Στάλιν ποὺ δὲν ἦταν οὔτε θεωρητικὸς οὔτε πολιτικὸς ἡγέτης οὔτε ἐπαναστατικὸς ρήτορας δὲν τὸν ἀνέβασαν στὴν ἐξουσία οὔτε τὰ προσωπικὰ του χαρίσματα οὔτε καὶ ἓνα ξαφνικὸ κύμα δημοφιλίας, ἀλλὰ ἡ παρουσία του σ' ἓνα κεντρικὸ πόστο τοῦ ὀργανωτικοῦ μηχανισμοῦ. Ἄγνωστος, τόσο στὶς μάζες ὅσο καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς μαρξιστῆς—ἔτσι ποὺ τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται παρὰ μία μόνο φορὰ στὸ κλασσικὸ βιβλίον τοῦ John Reed «Δέκα μέρες ποὺ συνεκλόνησαν τὸν κόσμον»—(2) ὁ μέλλων «κορυφαῖος ἐπιστήμων» «κατέλαβε τὴν ἐξουσία, γράφει ὁ Τρότσκι, προτοῦ οἱ μάζες μάθουν νὰ τὸν διακρίνουν ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ἡγέτες τῆς ἐπανάστασης, ὅταν παρέλαυναν μπροστά τους στὶς γιορτῆς τῆς Κόκκινης Πλατείας» (3).

Ὅλοι οἱ ἡγέτες ποὺ ἔδρασαν μέσα στὰ πλαίσια τῶν μαζικῶν ὀργανώσεων ἀποδείχτηκαν ἀνίκανοι νὰ τὶς ἀντιμετωπίσουν ἂν δὲν εἶχαν μαζί τους τὰ ὀργανωτικὰ στελέχη, ἂν δηλαδὴ δὲν σκέφτονταν σύμφωνα μὲ τὴ γραφειοκρατικὴ τους νοοτροπία καὶ ἂν δὲν ἐξέφραζαν «σὲ τελευταία ἀνάλυση» τὰ συμφέροντά τους. Τὸ 1923, ὁ Τρότσκι προσπάθησε νὰ κινητοποιήσει τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα ἐναντίον τῆς σοβιετικῆς γραφειοκρατίας, ξεχνώντας ὅτι ἀπὸ τὰ 350 000 μέλη τοῦ κόμματος οἱ 300 000 ἦταν γραφειοκράτες.... καὶ φυσικὰ ἀπότυχε γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ πείσει κανεὶς μὲ θεωρητικὰ ἐπιχειρήματα καὶ μὲ παραπομπὲς στὸ Marx καὶ τὸν Λένιν μιὰ κοινωνικὴ ὁμάδα νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὰ προνόμιά της καὶ τὴν κυριαρχικὴν τῆς θέσιν, ἅμα ἡ ὁμάδα αὐτὴ ξέρει πὼς καμιά δύναμη ἀπὸ τὰ κάτω δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ τὴν ἐλέγξει. Ἔτσι, ὅταν τὸ 1927, στὴν ἐπέτειον τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης, ὁ Τρότσκι, ὁ Ζηνόβιεφ, τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα τοῦ μπολσεβικισμοῦ

1) M. Duverger: Op. Cit. σελ. 68.

2) Τὸ βιβλίον τοῦ Reed εἶναι πιά ἀπαγορευμένον στὴν ΕΣΣΔ.

3) L. Trotski : Staline, σελ. XIII.

θέλησαν νὰ ὀργανώσουν μιὰ ἀντικυβερνητικὴ μαζικὴ διαμαρτυρία, ὅχι μόνον δὲν μπόρεσαν νὰ διαπεράσουν τὸ σιδηρένιο τεῖχος ποῦ ἡ κομματικὴ μηχανὴ εἶχε στήσει ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὴ «βάση» τοῦ κόμματος καὶ τὶς μάζες γενικά, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐλάχιστοι «ἀκτιβιστὲς» ποὺ μπόρεσαν νὰ συγκεντρώσουν, διαλύθηκαν κίτω ἀπὸ τὴν τόσο ἀστραπιαία ὅσο καὶ «ἐντελῶς αὐθόρμητη» ἐπέμβαση τῶν «φιλήσυχων πολιτῶν» καὶ τῶν «ἀγαναχτισμένων προλεταρίων» ποὺ πῆγαν νὰ διαδηλώσουν τὴ χαρὰ τους γιὰ τὴν ὀριστικὴ «ἀπαλλοτρίωση τῶν ἀπαλλοτριωτῶν», κρατώντας (ἐντελῶς τυχαῖα) «σάπιες πατάτες καὶ μεταχειρισμένες γαλότσες». Ὅταν, στὶς 30 Ἰουνίου 1934, ὁ Hitler ἐπνίξε στὸ αἷμα τὴν ἀνταρσία τῶν Röhm—Strasser, τῶν ἀρχηγῶν δηλαδὴ τῶν πρὸ μαχητικῶν ἐθνικοσοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων ποὺ φαίνεται ὅτι εἶχαν πάρει στὰ σοβαρὰ τὴ «σοσιαλιστικὴ» δημοκρατία τοῦ Hitler, ἡ ἐπιχείρηση ἔμεινε πολὺ περισσότερο μ' ἓνα γκανγκστερικῶν στυλ «ξεκαθάρισμα λογαριασμῶν» παρὰ μὲ μιὰ πολιτικὴ σύγκρουση: οἱ ἴδιες οἱ μάζες τοῦ κόμματος δὲν ἔμαθαν παρὰ πολὺ ἀργότερα τὴν ἔκταση καὶ τὴ σημασία τῶν γεγονότων αὐτῶν ποὺ διαδραματίστηκαν μὲς στὸν ἐρημητικὰ κλειστὸ χῶρο τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς ἀντισυνωμοσίας, ἀνάμεσα στοὺς τέσσερεις τοῖχους τῶν κομματικῶν γραφείων καὶ τῶν κελιῶν τῶν φυλακῶν.

Γιατὶ κάθε πολιτικὴ πάλη μέσα στὰ πλαίσια τῶν σύγχρονων μαζικῶν ὀργανώσεων δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γίνεται ἐρήμην τῶν μαζῶν καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκφραστεῖ παρὰ μόνον μὲ τὰ μέσα τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς ἀστυνομίας, τῆς «κλίμας» καὶ τῆς σωματοφυλακῆς, μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἀστυνομικοῦ μυστηρίου καὶ βυζαντινῶν révolutions de palais. Ἄλλὰ οἱ σταλινικὲς καὶ οἱ χιτλερικὲς «ἐκκαθαρίσεις» δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἱστορικῆς μεταμόρφωσης, ποὺ μόνον σήμερα, ἴσως, μπορούμε νὰ διαβλέψουμε τὴν τελικὴ τῆς ἀποκρυστάλλωση: περιέχουν καὶ οἱ δυὸ στοιχεῖα ποὺ θυμίζουν τὴν προϋπαρξὴ μιᾶς ὀρισμένης πολιτικῆς ζωῆς. Μόνον καὶ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μελλοθάνατοι εἶχαν προλάβει νὰ κάνουν γνωστὲς τὶς ἰδέες γιὰ τὶς ὁποῖες πολεμοῦσαν καὶ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα, ἐνῶν, σήμερα, τὶς «μαθαίνουμε» ὅταν ἤδη τὸ «δικαστήριον τῆς Ἱστορίας» ἔχει ἐκδόσει τὴν ἀμετάκλητὴν τοῦ ἀπόφαση, εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ δείξει τὶ γιγάντιες πρόοδοι ἔχουν πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ τότε ὡς σήμερα.

Παρ' ὅλο ὅτι δὲν εἶχαν ποτὲ σκεφτεῖ νὰ ζητήσουν τὴ γνώμη τῶν ἐνδιαφερομένων, ὁ Τρότσκι καὶ ὁ Μπουχάριν «ἀντιπροσώπευαν» ἢ «ἐξέφραζαν» κατὰ κάποιον τρόπο τὶς θέσεις ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν οἱ ἐργατικὲς καὶ οἱ ἀγροτικὲς μάζες πάνω στὸ ζωτικὸ ζήτημα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς βιομηχανοποίησης τῆς σοβιετικῆς οἰκονομίας καὶ μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ὑπῆρχαν αὐτὰ τὰ δύο «ἄκρα» ἢ σταλινικὴ ὁμάδα μπορούσε νὰ ἐμφανίζεται πὼς ἦταν τὸ «κέντρο».

Στὸ ὄνομα τῆς φανταστικῆς «Δικτατορίας τοῦ Προλεταριάτου», ὁ Τρότσκι ζητοῦσε μιὰ ταχύτατη σχεδιοποιημένη βιομηχανοποίησι μὲ βάση τὴ

«σοσιαλιστική πρωτόγονη συσσώρευση» (στό μαρξιστικό αργότ ὁ ὕρος αὐτός, μὲ ὅλη τὴν «ἐπιστημονική» μαγεία ποὺ ἀναδίνει, σημαίνει τὴν ἐντατική καὶ συστηματική—κρατική—ἐκμετάλλευση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὴ χρησιμοποίηση ὄχι μόνο τῶν καθαρὰ οἰκονομικῶν μεθόδων τοῦ παλαιοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπερμοντέρνων καὶ πανάρχαιων μέσων τοῦ διοικητικοῦ καταναγκασμοῦ καὶ τῆς ἀστυνομικῆς τρομοκρατίας). Στὸ ὄνομα τῆς ἕξ ἴσου φανταστικῆς «ἐργατοαγροτικῆς συμμαχίας», ὁ Μπουχάριν (καὶ ὁ Στάλιν μέχρι τὸ 1928) θεωροῦσαν τὸ τροτσκιστικὸ πρόγραμμα σὰν μιὰ ἀνεφάρμοστη οὐτοπία ποὺ ἐπιπλέον θὰ προκαλοῦσε καὶ τὴ διάλυση τῆς πολυτιμῆς αὐτῆς «συμμαχίας» καὶ περίμεναν ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στὴν ὑπαιθρο τὴ σταθεροποίηση τῆς .. σοσιαλιστικῆς ἔξουσίας Ἐλλά, ὅταν τὸ 1928 ὁ Στάλιν υἱοθέτησε καὶ «ξεπέρασε» τὸ μιὰ μέρα πρωτύτερα οὐτοπικὸ πρόγραμμα τῆς «ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης», οἱ «ἀριστεροὶ» βρίσκονταν ἤδη στὴ Σιβηρία ὅπου, μαζί μὲ τοὺς «δεξιούς», ἐπρόκειτο νὰ γνωρίσουν τὴν ἀκριβῆ σημασία τῆς «σοσιαλιστικῆς πρωτόγονης συσσώρευσης» καὶ αὐτὸ ποὺ ἔμεινε ἦταν τὸ «Κέντρο», ὄχι μὲ τὴν πολιτικὴ ἀλλὰ μὲ τὴ διοικητικὴ ἔννοια τῆς λέξης : τὸ Κέντρο ὄχι πιά σὰν πολιτικὴ τάση ἀλλὰ σὰν γραφειοκρατικὴ καὶ στρατιωτικὴ πραγματικότητα.

Ἀντίθετα, σήμερα, ὅσο πιὸ μονολιθικὰ ὀργανωμένες, πιὸ γερὰ πλαισιωμένες εἶναι οἱ μαζικὲς ὀργανώσεις, τόσο πιὸ ἀδιαπέραστη εἶναι ἡ οὐμίχλη καὶ τὸ σκοτάδι ποὺ σκεπάζουν, ὄχι πιά τὰ μυστικὰ ποὺ ὑπάρχουν στὰ κοινοβουλευτικὰ καθεστῶτα ἀλλὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ στὴν ὁλόγητά της, ἀπὸ τὶς στατιστικὲς τοῦ κόστους τῆς ζωῆς μέχρι τὶς πολιτικὲς ἀντιθέσεις. Τὸ «μυστικὸ» ποὺ στὴν καπιταλιστικὴ κοινωνία περιορίζεται στὸ «ἐμπορικὸ μυστικὸ», καὶ τὶς στρατιωτικὲς συμφωνίες (ἄλλωστε, μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες πράξεις τοῦ Λένιν ἦταν ἡ κατάργηση τοῦ ἐμπορικοῦ μυστικοῦ καὶ ἡ δημοσίευση τῶν διπλωματικῶν ἀρχείων), περιβάλλει τώρα ὁλοκληρωτικὰ τὴν κοινωνία. Καὶ ὅσες φορὲς ἀνοίγει τὸ σκοτάδι, οἱ μόνες ἐνδείξεις ποὺ μᾶς ἔρχονται γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς πολιτικῆς ἢ μιᾶς ἀτομικῆς ἀπλῶς ζωῆς, πίσω ἀπὸ τὴν ἀπόσωση μᾶσκα τῆς κομματικῆς μηχανῆς, εἶναι φόντοι, διαγραφές, δίκες καὶ τουφεκισμοί : γεγονότα ὀριακὰ ποὺ δὲν ἐπιδέχονται συζήτηση καὶ ποὺ ἐγγράφονται στὴν ἀνεπίστροφη πορεία τοῦ χρόνου· γιὰ τὸ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ ἀναστήσει κανεὶς τοὺς σκοτωμένους οὔτε νὰ συνυπάρξει μὲ τοὺς προδότες...

γ) Στρατιωτικοεκκλησιαστικὴ φύση τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ κόμματος

Αὐτὴ ἡ παντοδυναμία τοῦ ἀνώνυμου ὀργανωτικοῦ μηχανισμοῦ, ἡ ἐξαφάνιση τοῦ προσωπικοῦ χαρακτήρα, ἡ dépersonnalisation αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ἡγετῶν καί, γενικά, ὅλο αὐτὸ τὸ σύστημα ποὺ κάνει ἀδύνατη τὴν ἀνάπτυξη κάθε διχογνωμίας καὶ ἐξαφανίζει τὶς πιὸ στοιχειώδεις προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς δημοσιότητας, ἔχουν ἀποτέλεσμα καὶ προϋποθέτουν μιὰ ὀριστικὴ ἀλλοίωση τοῦ περιεχομένου τῆς κομματικῆς πειθαρχίας. Μέσα στὰ

όλοκληρωτικά κόμματα, στη θέση της πολιτικής αυτοπειθαρχησης εμφανίζεται το στρατιωτικό *esprit de corps* και στη θέση της πολιτικής συνείδησης εμφανίζεται ο ψευδοθρησκευτικός φανατισμός και η ψευδοεκκλησιαστική ὀρθοδοξία, ἔτσι πού γιά τόν Μ. Duverger δέν εἶναι τυχαίον τὸ ὅτι «ἡ ἀνάπτυξη τῶν ὀλοκληρωτικῶν κομμάτων συμπίπτει μέ τήν παρακμή τῶν παραδεδομένων ἐκκλησιῶν, σάμπως οἱ μάζες νά μὴν μποροῦν νά ζήσουν χωρὶς θρησκευτικὰς πίστεις καὶ ἡ παρακμή τῶν παραδεδομένων θρησκευτικῶν νά συνοδεύεται ἀναγκαίᾳ ἀπὸ τήν ἐμφάνιση νέων θρησκευτικῶν» (1). Καὶ αὐτὴ ἡ «μεταμόρφωση τῶν πολιτικῶν ἰδεολογιῶν σὲ θρησκευτικὰ δόγματα» φέρνει ἄμεσα αὐτὴ τὴν ἀτροφία τῆς κριτικῆς συνείδησης, πού ἐξηγεῖ αὐτὴ τὴ γιγαντιαία «ἀνάπτυξη τῆς ὑποταγῆς τῶν κομματικῶν» στὶς ντιθρεκτίβες τῆς ἡγεσίας.

Ἄν ὁ Freud, στὴ μελέτη του γιά τὴν ἀτομικὴ καὶ τὴν ὁμαδικὴ ψυχολογία, ἔδειξε τὴν ἀποφασιστικῆς σημασίας ἐσωτερικὴ συγγένεια πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ δύο θεμελιώδεις τύπους μαζικῆς ὁργάνωσης : τοὺς στρατοὺς καὶ τὶς ἐκκλησίες, ἡ συγγένεια αὐτὴ μεταμορφώνεται σὲ ταυτότητα στὶς ἱμπεριαλιστικὰς καὶ στρατοκρατούμενες ἐποχάς, στὶς ἐποχὰς δηλαδὴ πού ἡ οὐσία τους εἶναι ἡ οἰκοδόμησις τοῦ καισαρισμοῦ πάνω στὰ ἑρεῖπια κάθε ταξικῆς καὶ *a fortiori* κάθε πολιτικῆς συνείδησης. Ἡ καισαρική Ρώμη εἶναι ἓνα ἐπιβλητικὸ παράδειγμα μιᾶς τέτοιας μεταμόρφωσης τοῦ ἀρχετύπου τοῦ Miles Gloriosus σὲ ἄξονα τοῦ ψυχισμοῦ ὀλάκερης τῆς κοινωνίας. Ἄν τὰ μυθιακὰ μυστήρια, μιὰ ἐπίσημη θρησκεία στρατιωτικῶν γιά στρατιῶτες, μᾶς δίνουν τὴν πιὸ τέλεια ἴσως μορφή ὀλοκληρωτικῆς συγχώνευσης τῆς στρατιωτικῆς ὁργάνωσης μέ τὴ μαζικὴ θρησκευτικὴτητα, μέσα ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν παράνομη καὶ ἀντικαισαρική χριστιανικὴ ἐκκλησία, ὅπως ἔδειξε ὁ A. von Harnack (*Militia Christi: Die Christliche Religion und der Soldatenstand*, 1905), ἡ στρατιωτικὴ ὁργάνωση, τὰ στρατιωτικὰ σύμβολα καὶ ἡ στρατιωτικὴ γλώσσα ἐκτελοῦν μιὰ κύρια λειτουργία. Ἄν οἱ μύστες τῆς Ἰσίδας ἔβλεπαν τὸν ἑαυτὸ τους σὰν μιὰ ἱερὴ λεγεῶνα (*e cohorte religionis unus . . .*) καὶ οἱ ἀστρολόγοι καὶ οἱ στωϊκοὶ ἔβλεπαν τὸν ἄνθρωπο σὰν ἓνα «στρατιῶτη τῆς εἰμαρμένης», ὁ Μάρκος Αὐρήλιος γιά νά ἐκφράσει τὸ *esprit de corps* τῶν χριστιανῶν δέν ἔβρισκε παρὰ τὸ στρατιωτικὸ ὄρο «παράταξις» καὶ οἱ ἴδιοι οἱ χριστιανοὶ ἔβλεπαν τὸ ἱστορικὸ τους πεπρωμένο σὰν μιὰ στρατιωτικὴ θητεία (*quod patimur non est poena, militia est . . .*). Ἡ ἀπόθησις τοῦ πολιτικοῦ ἐνστίκτου, ἡ ἐξαφάνισις τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πολιτικῆς συνείδησης δέν ἦταν δυνατὸ νά ἀντισταθμιστοῦν παρὰ μόνο μέ μιὰ ὑψηλὴ ἢ χοντροειδῆ ἐξιδανίκευση τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μαζοχιστικῆς ἐντολῆς : «συσστρατεύεσθαι τοῖς κοιροῖς γενναίως» (2) . . .

1) M. Duverger : Op. cit. σελ. 148.

2) B.A. Franz Gumont : *Les religions orientales dans le paganisme romain* (1906) σ. XIII.

Ποιὸς ἀπὸ μᾶς δὲν ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτό του μέσα σ' αὐτὸ τὸ στρατιωτικὸ παράγγελμα ; Τὸ ὅτι ἀντικαταστήσαμε τὴν «εἰμαρμένη» τῶν στωικῶν καὶ τῶν ἀστρολόγων μὲ τοὺς ψευτο-ἐπιστημονικοὺς «ἱστορικοὺς νόμους» τοῦ 19ου αἰῶνα δὲν ἀλλάζει κατὰ τίποτα τὴ βαθύτατη ψυχολογικὴ μεταμόρφωση ποὺ προϋποθέτει ἡ ἐπανεμφάνιση τοῦ Miles Gloriosus μέσα στὸν κόσμον μας, ἡ ἀναγέννηση τῶν μιλιταριστικῶν συμβόλων καὶ τῆς στρατιωτικῆς γλώσσας (ἀπὸ τὸ «ἀήγητο μπόλσεβικικὸ ἐπιτελεῖο» καὶ τὰ «προλεταριακὰ τάγματα» μέχρις ὅλων τῶν εἰδῶν τὶ «μέτωπα» ἀπὸ τὰ «ἐνιαῖα» καὶ τὰ «λαϊκὰ» μέχρι τὸ «μέτωπο τῆς μουσικῆς» καὶ τὸ «μέτωπο τῆς φιλοσοφίας»), μέσα στὴ σύγχρονη ψυχὴ.

Ἀπέναντι στὴ μεγαλειώδη εἰκόνα τῆς «Παγκόσμιας Ἱστορίας», ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδηση τοῦ κάθε «στρατιώτη τῆς ἱστορίας», ἡ μικρὴ του κλίμακα, ἡ μικρὴ του ζωὴ, ἡ μικρὴ του ἐλευθερία δὲν μποροῦν παρὰ νὰ φανοῦν σὰν ἓνα εἶδος σκοληκοειδοῦς ἀπόφυσης τοῦ τεράστιου ὄγκου τῆς οἰκουμένης Ἡ κλίμακα αὐτῆς τῆς «Παγκόσμιας Ἱστορίας»—«κινητῆς εἰκόνας τῆς αἰωνιότητος»—ἔκανε τὸ παλιὸ μοτίβο «τί εἶναι μὰ ζωὴ μπρὸς στὴν αἰωνιότητα ; » νὰ περάσει ἀπὸ τὸ ἐρωτηματολόγιο τῶν λευκωμάτων στοὺς συνταγματικοὺς χάρτες τῶν υποχρεώσεων (δικαιώματα πὰ δὲν ὑπάρχουν) τῶν μονίμως ἐπιστρατευομένων πολιτῶν. Τὸ habeas corpus τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ ὁποιαδήποτε ταξικὴ συνείδηση (ποὺ εἶναι τὸ μόνο ὁμαδικὰ πραγματοποιησимо habeas corpus) ἐξαφανίστηκαν καὶ ἡ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου διχοτομήθηκε ἢ διπλασιάστηκε μὲ τὴν προσθήκη ἑνὸς εἴδους ὑπερ ἐγὼ ποὺ παρουσιάστηκε σὰν φορέας ἑνὸς κατηγορηματικοῦ χρέους ἀπέναντι στὴν Ἱστορία. Ἡ περίπτωση τοῦ Μπουχάριν στὶς δίκες τῆς Μόσχας ποὺ, κυνηγημένος ἀπ' ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ὑπερ ἐγὼ : χωροφύλακες, εἰσαγγελεῖς, «κοινὴ γνώμη» καὶ ἐσωτερικὲς ἐριννῆες, ὁμολόγησε ὅτι ἦ'αν μιὰ «διπλασιασμένη προσωπικότητα» καὶ μὰ «δυστυχησμένη συνείδηση» καὶ ἐν τέλει, παραπέμποντας στὸν Hegel καὶ στὸ «δικαστήριον τῆς Ἱστορίας», κατόρθωσε νὰ ἀναγνωρίσει τὴν ἐνοχίαν του γιὰ ἓνα σωρὸ ἐγκλήματα ποὺ δὲν εἶχε κάνει... εἶναι μιὰ περίπτωση ἀπὸ κάθε ἄποψη διαφωτιστικὴ Τὸ «δικαστήριον τῆς Ἱστορίας» εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπιβλητικὰς ἔννοιες τῆς ἐγγελειανῆς μεταφυσικῆς. Ἐπειδὴ ὅμως, στὴ σημερινὴ ἐποχὴ, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔχουν χάσει τὴ δύναμη νὰ μεταμορφώσουν τὶς Ἐριννῆες σὲ Εὐμνίδες, καλὸ εἶναι νὰ μὴν ταυτίζει κανεὶς τὸ «δικαστήριον τῆς Ἱστορίας» μὲ τὰ δικαστήρια τοῦ κόσμου τούτου.

Ταυτόχρονα, αὐτὴ ἡ κολοσσιαία «Παγκόσμια πολιτικὴ» γινόταν ἄμεσα παρούσα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ μοντέρνου «στρατιώτη τῆς Ἱστορίας» μὲ τὸ ἐνδιάμεσο τῆς μυστικοπαθοῦς imago ἑνὸς Παγκόσμιου Στρατηγείου «ποῦ ξέρεي τί θέλει καὶ ξέρεي τί κάνει» : «Ἐμεῖς οἱ κομμουνιστὲς δὲν εἴμαστε συνηθισμένοι ἄνθρωποι. Εἴμαστε φτιαγμένοι ἀπὸ μιὰ ἄλλη πάστα. Εἴμαστε ὁ στρατὸς τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῆς ἐπανάστασης, ὁ στρατὸς τοῦ

συντρόφου Λένιν. Μεγαλύτερη τιμή ἀπὸ τὸ νὰ ἀνήκεις σ' αὐτὸν τὸ στρατὸ δὲν ὑπάρχει. Τρεῖς ἢ τέσσερες χιλιάδες ἄνθρωποι : νὰ οἱ στρατηγοὶ τοῦ κόμματός μας. Τριάντα ἢ σαράντα χιλιάδες : τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ κόμματός μας. Ἐκατὸ μ' ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες : οἱ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ κόμματός μας» (1). Ἐνας ἀπὸ τοὺς κύριους λόγους τῆς ἀποτυχίας τῆς Τετάρτης Διεθνoῦς πρέπει νὰ ἀναζητηθῆι μέσα στὴν ἴδια τὴ ληξιαρχικὴ πράξη τῆς γέννησός της. Εἶναι ἀδύνατο νὰ κάνει κανεὶς (ἔστω κι ἂν εἶναι ὁ Τρότσκι, πρῶην ἀρχιστράτηγος, πὸν ἡ μάζα μποροῦσε νὰ τὸν ἀναγνωρίζει «ὅταν παρέλαινε μπρὸς στοὺς ἡγέτες της στὶς γιορτὲς τῆς κόκκινης πλατείας») τὴ μάζα νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ ἓνα νέο Παγκόσμιο Στρατηγεῖο γιὰ θεωρητικούς καὶ ἀκόμα περισσότερο γιὰ κριτικούς - ἀντιπολιτευτικούς λόγους. Ὁσο λογικοὶ ἄνθρωποι εἶναι ἀκόμα σὲ θέση νὰ ἀκούσουν θεωρητικὰ καὶ κριτικὰ ἐπιχειρήματα, εἶναι ἀίκανοι, ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ φύση, νὰ πιστέψουν σ' ἓνα ὁποιοδήποτε παλιὸ ἢ νέο Παγκόσμιο Στρατηγεῖο. Ὅσοι, πάλι, ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ Παγκόσμιο Στρατηγεῖο γιατί ἀπὸ κεῖ ἀντλοῦν τὸ νόημα τῆς ζωῆς τους, εἶναι ἀνήμποροι, ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ φύση, νὰ ἀκούσουν ἓνα ὁποιοδήποτε ἐπιχείρημα.

Ὁ συνδυασμὸς αὐτῆς τῆς ἰησουϊτικῆς ἱεραρχίας πὸν ἀποκορυφῶνεται μέσα στὴ λατρεία τοῦ ἀρχηγοῦ, αὐτῆς τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας πὸν ἐκμηδενίζει τὶς ἴδιες τὶς ρίζες τῆς πολιτικῆς συνείδησης, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροεξεταστικοῦ ψευδοθησκευτικοῦ φανατισμοῦ πὸν δημιούργησε μαζί μὲ τὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης, ἓνα δλίκερο καθεστῶς πολιτικῆς δουλοκτησίας, προβάλλεται ἀπὸ τὰ ὀλοκληρωτικὰ κόμματα ὡς ἡ μόνη ἐνθουσιαστικὴ μυθικὴ δύναμη ἱκανὴ νὰ κάνει τὴ μάζα τῶν κομματικῶν νὰ ὑπερληθῆσιν τὴν ἀρχεγονίαν τους παθητικότητα καὶ ἀδράνεια.

Ἡ βαθιὰ, συνάφεια πὸν ἀποδείχνει ὁ Roger Caillois, ἀνάμεσα στὴν ψυχολογία τοῦ μοντέρου πολέμου καὶ τὴν ψυχολογία τῆς πρωτόγονης θρησκευτικῆς γιορτῆς (*Le vertige de la guerre* στὰ *Quatre essais de sociologie contemporaine*, 1951) ἰσχύει μὲ πολὺ μεγαλύτερη δύναμη προκειμένου γιὰ τὴ μοντέρνα ἐπαναστατικὴ ψυχολογία : ἡ ἐπανάσταση εἶναι ἡ μόνη ἐνθουσιαστικὴ ἢ ὀργιαστικὴ (μὲ τὴ διονυσιακὴ ἔννοια τῶν ὄρων) κατάσταση στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ ὑψωθοῦν οἱ μάζες μιᾶς κοινωνίας πὸν δὲν προσφέρει στοὺς ἀνθρώπους οὔτε Μεγάλα Διονύσια οὔτε μυστικὰ νεκρόδειπνα. Ὁ ἐν-

1) Στάλιν (στρατάρης). Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν David Dallin : *La vraie Russie des Soviets* (1948) σελ. 186 — Πρβλ. τὴν Πρῶτη Ἐπιστολὴ τοῦ Κλήμη (§ 37) : «Στρατευσόμεθα οὖν, ἄνδρες ἀδελφοί, μετὰ πάσης ἐκτενείας ἐν τοῖς ἀμόμοις προστάγμασιν αὐτοῦ· κατανοήσωμεν τοὺς στρατευομένους τοῖς ἡγουμένους ἡμῶν, πῶς εὐτάκτως, πῶς εὐείκτως, πῶς ὑποταγμένως ἐπιτελοῦσιν τὰ διατασσόμενα· οὐ πάντες εἰσὶν ἔπαρχοι οὐδὲ χιλίαρχοι οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ πενηκόνταρχοι οὐδὲ τὸ καθεξῆς, ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ». Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Adolf von Harnack : *Die Mission und Ausbreitung des Christentums* (4η ἐκδ. 1924) I, σελ. 429.

θουσιασμός όμως και τὸ μαζικὸ *état de grace* εἶναι ἱστορικὲς στιγμὲς καὶ ὄχι ἱστορικὲς καταστάσεις. Ὁ ἐπαναστατικὸς ἐνθουσιασμός ἢ γίνεται ἐπαναστατικὴ θρησκεία (ὅπως ἔγινε στὴ διονυσιακὴ Ἀθήνα, στὴν Εὐχαριστία τῶν μεσαιωνικῶν κοινοτήτων ἢ στὸ Ἀναβαπτιστικὸ κίνημα) ἢ ἐγκαταλείπει τὶς μάζες μὲ τὴν ἴδια εὐκολία μὲ τὴν ὁποία τὶς ἀγγίζει. (La révolution glacée τοῦ Saint Just, ἡ θερμοδοριανὴ ψυχολογία ποὺ συνάντησαν ὁ Baboeuf βγαίνοντας ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ ὁ Τρότσκι μετὰ τὸ 1923). Ὁ ἐνθουσιασμός, ρίχνοντας ἔξω ἀπὸ τὴ δράση, βγάζοντας ἔξω ἀπὸ τὴν τροχιὰ τῆς Ἱστορίας ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀγωνίζονται νὰ κρατήσουν μιὰ νηφάλια πολιτικὴ συνείδηση, μπορεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο του τὸν αὐτοματισμὸ νὰ παρασύρει καὶ νὰ ρίξει τὶς μάζες στὴ δουλεία καὶ τὴν καταπίεση: «Ὅλα τὰ καισαρικὰ κινήματα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀρχαῖα ὡς τὰ πιὸ μοντέρνα δὲν κάνουν ἄλλο ἀπὸ νὰ ἐκφράζουν, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μαζικῆς ψυχολογίας, αὐτὴ τὴ μεταμόρφωση καὶ τὸν ἐκφυλισμὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐνθουσιασμοῦ σὲ ὑστερικὴ μεσο-ανοπληξία, καὶ γι' αὐτὸ, ὅσο πιὸ μαζικὰ εἶναι τόσο πιὸ ἀνελεύθερα καὶ καταπιεστικὰ γίνονται.

Αὐτὸ τὸ ἤξερε πολὺ καλά ὁ Λένιν ὅταν ἔλεγε ὅτι «ἡ δυστυχία τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ παρελθόντος εἶναι ὅτι πολὺ λίγο καιρὸ διαρκοῦσε αὐτὸς ὁ ἐπαναστατικὸς ἐνθουσιασμός τῶν μαζῶν ποὺ συντηροῦσε τὴν ψυχικὴ τους ἔνταση καὶ τοὺς ἔδινε τὴ δύναμη νὰ ἀντισταθῶν στὰ στοιχεῖα τῆς ἀποσύνθεσης». Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ κατάλαβε πολὺ καλύτερα, λίγο προτοῦ γίνει ὁ ἴδιος θύμα τῆς προφητείας του, ὁ δεξυδεκτέστερος παρατηρητὴς τῶν ἐπαναστάσεων, ὁ Saint-Just ὅταν ρωτοῦσε: On parle de la hauteur de la révolution? Qui la fixera cette hauteur? Elle est mobile: il fut des peuples libres qui tombèrent de plus haut (!). Στὸ ἐρώτημα αὐτὸ τοῦ Saint-Just ὁ Λένιν ἀπαντοῦσε, μὲ μιὰ ὑπερβολικὰ ἥσυχη συνείδηση, ὅτι ἀνάμεσα στοὺς ἐνθουσιαστικὸς μύθους τῶν μαζῶν καὶ τὴν μετάφρασή τους στὴν πράξη μεσολαβεῖ μιὰ συνειδητὴ πρωτοπορία ποὺ δίνει ἓνα θετικὸ περιεχόμενο καὶ συμφιλιώνει τὶς μάζες μὲ τὸ πραγματικὸ νόημα τῆς δραστηριότητός τους καὶ τὶς μεταμορφώνει ἔτσι σὲ ἔστω καὶ ἔμμεσους φορεῖς καὶ ὑποκείμενα τῆς Ἱστορίας. Καὶ γιὰ τὸν Λένιν, ἡ ποιότητα καὶ ἡ ἀφομοιωτικὴ δύναμη αὐτῆς τῆς συνειδητῆς πρωτοπορίας ἦταν συνάρτηση τῆς καθαρότητος καὶ τῆς σαφῆνειας αὐτοῦ ποὺ ὀνόμαζε «ἐπαναστατικὴ θεωρία» καὶ ποῦ, τότε, ἦταν πραγματικὰ θεωρία γιὰ ἀνθρώπους ἐλεύθερους καὶ συνειδητοὺς καὶ ὄχι μηχανικὴ προπαγάνδα γιὰ ψυχικὰ αὐτόματα.

Γιὰτί, ἀν ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν ὀργανικὴ ἔνωση τῆς θεωρίας μὲ τὴν πράξη, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ θεωρήσουμε τὴν τακτικὴ τῶν μπολσεβίκων τοῦ 1917 ὡς ἓνα εἶδος μαθηματικῆς ἀπόδειξης μιᾶς ἐπιστημονικῆς ὑπόθεσης, τὸ «ἴσπανικὸ πείραμα» εἶχε ἤδη φανερώσει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ριζικῆς ἀσχεσίας

1) Saint-Just: Oeuvres, 1946, σελ. 297, Λένιν Op. Cit. II, σελ. 394.

ανάμεσα στο πολιτικό πρόγραμμα και την επαναστατική τεχνική του κομμουνιστικού κόμματος, σήμερα ή παρακμή της ιδεολογικής ζωής μέσα στα ολοκληρωτικά κόμματα είναι τέτοια ώστε ξεφανίστηκε, κάτω από τον όδοστρωτήρα της άπροσώπης προσούρας, αυτή ή ίδια ή διάκριση ανάμεσα στα «πολιτισμένα» και τα «βάρβαρα» έθνη, τις βιομηχανοποιημένες και τις αγροτικές κοινωνίες, την Ανατολή και τη Δύση για την οποία μιλάει το «Κομμουνιστικό Μανιφέστο».

δ) Ήξαφάνιση τής πολιτικής σκέψης και μονολιθισμός

Η πολιτική διαπαιδαγώγηση μέσα στα ολοκληρωτικά κόμματα—είτε είναι «μαρξιστικά» είτε είναι «φασιστικά»—στηρίζεται σήμερα πάνω σε μια μεθοδικά καλλιεργημένη αδιαφορία των όπαδων απέναντι σ' όλων των ειδών τα επιχειρήματα—και πρώτ' από όλα, στα επιχειρήματα τής ίδιας τους τής ηγεσίας—και σε μια εξαιρετικά αποτελεσματική προπαγανδιστική τεχνική, χάρη στην οποία τα κόμματα κατόρθωσαν να κάνουν τους όπαδούς τους να χρησιμοποιούν στη «συζήτηση» και να φανσιζονται μ' όρισμένες «λέξεις—κλειδιά» που είτε δεν τις πιστεύουν γιατί κανείς απ' όσους κάνουν σήμερα πολιτική δεν τις πιστεύει, είτε είναι ανίκανοι, φοβούνται ή δεν θέλουν να τους δώσουν μια οποιαδήποτε σαφή σημασία. Μέσα σ' αυτή την ύπνοβατική κατάσταση, όπου ο άνθρωπινος διάλογος έχει αντικατασταθεί από ένα σύστημα γραμμωφώνων που τα κουρντίζουν ειδικευμένοι υπάλληλοι, ή ίδια ή έλευθερία, και πολύ προτού ο ολοκληρωτικός ζουρλομανδύας την κάνει ταυτόσημη με τη δουλεία, έγνε μια λέξη χωρίς κανένα πραγματικό περιεχόμενο.

Από την άποψη αυτή, μια όριακή περίπτωση αυτής τής μοντέρνας πολιτικής ύπνοπαιδείας είναι ή απόφαση του Κομμουνόμ με την καταδίκη του Τίτο : όποιοσδήποτε προσπαθήσει διαβάζοντάς την να αποκτήσει μια καθαρή συνείδηση και μια οποιαδήποτε ιδέα για τον πραγματικό χαρακτήρα, το περιεχόμενο και τα αίτια τής σύγκρουσης, θα σπάσει το κεφάλι του πάνω στον ανυπέρβλητο τοίχο εκατοντάδων λέξεων, που είτε γυρνάν την αιχμή τους έναντίον αυτών των ίδιων που τις υπογράφουν είτε δεν έχουν κανένα λογικό σύνδεσμο ανάμεσά τους.

Η έλλειψη έσωτερικής δημοκρατίας μέσα στο γιουγκοσλαβικό κομμουνιστικό κόμμα, που του προσάπτουν, είναι μια κατάσταση κοινή σ' όλα τα κομμουνιστικά κόμματα.

Η δηθεν ύπεροχή του «Λαϊκού Μετώπου» (δηλαδή των φανταστικών κομμάτων που χωρίς ούτε καν να έχουν δικές τους έφημερίδες υποτίθεται ότι «συνεργάζονται» μέσα στο «Λαϊκό Μέτωπο») απέναντι στο κομμουνιστικό κόμμα είναι ένα γοητευτικό τέχνασμα με το όποιο θέλουν να μās πείσουν ότι ο Τίτο είχε πάρει τόσο σ' όσοβαρα τη θεωρία τής «Λαϊκής Δημοκρατίας», ώστε έγκατέλειψε όχι βέβαια την «ξεπερασμένη» θεωρία τής «δικτατορίας του Προλεταριάτου», αλλά τη σταλινική πραγματικότητα τής δικτατο-

ρίας του κόμματος. Μόλο που η θεωρία της «Λαϊκής Δημοκρατίας» ήταν και είναι ακόμα η επίσημη θεωρία όλων των κομμουνιστικών κομμάτων και η βάση της «συνεργασίας» που προτείνουν στα σοσιαλιστικά και τα άλλα «προσοδευτικά» κόμματα, μόλο που τόσο οι κομμουνιστές όσο και οι αντικομμουνιστές ξέρουν πολύ καλά ότι η «Λαϊκή Δημοκρατία» δεν είναι παρά μια ετικέτα της δικτατορίας του κόμματος, η απόφαση του Κομμουνόρου θέλει να πείσει, κανείς δεν ξέρει ποιόν, ότι η υποτιθέμενη προσήλωση του Τίτο προς τη «Λαϊκή Δημοκρατία» είναι μια «μενσεβικική παρέκκλιση» που ενουχίζει τον «προλεταριακό αγώνα». 'Απέναντι σε μια τέτοια κατηγορία, κανονικά, θάπρεπε να σκεφτούμε ότι ο Τίτο είναι πολύ περισσότερο δημοκρατικός και «συμπαθητικός» απ' ότι φανταζόμαστε, αν δεν μās εμπόδιζαν τα εμπειρικά γεγονότα που είναι πολύ πιο «ιστορικό - υλιστικά» από τα ρητορικά σχήματα της ψευτο επαναστατικής φρασεολογίας.

Παράλληλα, καιά το 3ο σημείο της απόφασης του Κομμουνόρου, ο Τίτο είναι ένοχος μιας «δεξιās μπουχαρινικής παρέκκλισης», (γιατί αφήνει τους κουλάκους στην ύπαιθρο να θησαυρίζουν και να άπειλούν τις «σοσιαλιστικές κατακτήσεις») και ταυτόχρονα, κατά το 6ο σημείο της ίδιας απόφασης, ο ίδιος Τίτο είναι ένοχος μιας «αριστερής τροτσκιστικής παρέκκλισης» (γιατί θέλει να έξοντώσει τους ίδιους κουλάκους με μια ταχύτατη ύπερβιομηχανοποίηση).

Πίσω απ' όλη αυτή την άπερίγραπτη φλυαρία ακόμα και ο βολταϊρικός Candide μπορεί να άναγνωρίσει την εσσία της υπόθεσης: η άστυνομία του Τίτο (και σ' αυτό τον τομέα πραγματικά του άξίζει ο παλιός τίτλος του «καλύτερου μαθητή του Στάλιν») δεν άφησε τους ρώσους «πολιτικούς και στρατιωτικούς ειδικούς» να κάνουν άνερόχλητοι το σοσιαλιστικό έργο που κάνουν και στις άλλες «λαϊκές δημοκρατίες», δηλαδή να περάσουν κάτω από τον άμεσο έλεγχο της ρωσικής γραφειοκρατίας όλους τους διευθυντικούς μοχλούς της οικονομίας, του κράτους και του στρατού. Αυτή η «άντισυντροφική» διαγωγή της άστυνομίας τους έβγαλε στο φως όλη την «ύποκρισία» των Γιουγκοσλάβων ηγετών, πού, όπως λέει η «ιστορική» αυτή απόφαση, «ενώ έκαναν φανταχτερές δηλώσεις φιλίας προς την ΕΣΣΔ, στην πράξη δεν έκαναν, όπως είναι πασίγνωστο, άλλο από να ακολουθούν μια έχθρική πολιτική άπέναντι στην ΕΣΣΔ». "Αν πριν από τη ρήξη, ο Τίτο ήταν «πασίγνωστα» έχθρος της ΕΣΣΔ, στην έποχή όπου ο Aragon, οι ούζμπέκοι βάρδοι και οι κινέζοι στοχαστές τον έβλεπαν σαν ένα «δεύτερο πατέρα των λαών», με ρίγος θά πρέπει να σκεφτούμε το πως άντιλαμβάνεται η σοβιετική πολιτική την «έθνητική συμβίωση των δύο κόσμων» που ύπόσχεται το περιστέρι του Picasso.

Στήν πραγματικότητα, άκριβώς έπειδή ο Τίτο είχε καταλάβει την έξουσία στηριζόμενος στις ίδιες του τις δυνάμεις, η δικτατορία του κόμματος ήταν όχι ένα μηχανικό άποτέλεσμα της έξάπλωσης του ρωσικού στρατού, αλλά ήταν και είναι πολύ πιο πραγματική, πιο ριζωμένη, πιο καθαρή απ' οποιαδή-

ποτε ἄλλη χώρα τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Τίτο δὲν βρέθηκε π. χ. στὴ θέση τοῦ Δημητρώφ, ποὺ γιὰ νὰ δώσει ἓνα ἐπίχρισμα «λαϊκῆς βίωσης» στὴν κυβέρνησή του, ἀναγκάστηκε νὰ συνεργαστῆ μετὰ τὸ «πατριωτικὸ μέτωπο», μ' ἓνα κομιτατζή ὅπως ὁ Γκεωργκίεφ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ δύναμι ἀντίστασης τῆς ἄρχουσας τάξης στὴ Γιουγκοσλαβία ἀπέναντι στὶς σοβιετικὲς πιέσεις ἀποδείχθηκε πολὺ μεγαλύτερη καί, πρὸς τὸ παρόν, πολὺ πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ τὴ φανερὴ ἢ τὴ λανθάνουσα ἀντίσταση τῶν ἄλλων κομμουνιστικῶν κομμάτων. Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅχι ὅτι τὸ γιουγκοσλαβικὸ καθεστῶς εἶναι περισσότερο δημοκρατικὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ ἀπλῶς ὅτι εἶναι περισσότερο ἀνεξάρτητο γιατί στηρίζεται — καὶ τοῦτο παρ' ὄλον ὅτι ἡ μοντέρνα ἀνάπτυξη τῆς ἀστυνομικῆς τεχνικῆς ἔχει κάνει πολὺ ἀσαφῆ τὴν ἔννοια τῶν «ἐσωτερικῶν δυνάμεων» ἐνὸς δικτατορικῶν καθεστῶτος — στὶς ἴδιες του τὶς δυνάμεις. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, ἡ παραδοξότητα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἂν τὸ καθεστῶς στὴ Γιουγκοσλαβία ἦταν ὄχι μιὰ κανονικὴ ἐπαναστατικὴ δικτατορία ἀλλὰ μιὰ «λαϊκὴ δημοκρατία» μετὰ τὰ σοσιαλδημοκρατικὰ χρώματα μετὰ τὰ ὁποῖα τὴν παρουσιάζει ἡ ἀπόφαση τοῦ Κομμφορμ, τὸ καθεστῶς αὐτὸ θάταν πολὺ πιὸ ἀδύναμο ἀπέναντι στὶς σοβιετικὲς διεκδικήσεις καὶ πολὺ πιὸ εὐπρόσβλητο «ἀπὸ τὰ μέσα», ἔτσι πού, πολὺ πιὸ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1948, ἢ ὁ Τίτο θὰ ὑποχωροῦσε ἢ θὰ ἔφευγε ἀπὸ τὴν ἔξουσία ὕστερα ἀπὸ ἓνα πρᾶξικόπημα μαγιορδόμων συνδιασμένο μ' ἓνα αὐθόρητο πάντοτε «κύμα λαϊκῆς ἀγανάκτησης». Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἰδεολόγων τῆς δικτατορίας καὶ τῆς τρομοκρατίας γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς «ἐθνικῆς ἀσφάλειας» ἀποδείχθηκαν ὠστιά, μετὰ τὴ διαφορά ὅτι ἡ δικτατορία σὰν αὐτοάμυνα ἐνὸς ἐπαναστατικῶν καθεστῶτος ἀπέναντι στὴν ἱμπεριαλιστικὴ ἐπέμβαση, δὲν λειτούργησε ἐναντίον τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν, ἀλλὰ ἐναντίον τῆς «πατρίδας τοῦ σοσιαλισμοῦ».

Ἡ κατάσταση τῆς «ἐξαπατημένης συνείδησης», γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦσαμε προωτέρω, γίνεται ἔκδηλη μέσα στὴν ἀντίδραση αὐτῶν ποὺ εἶναι οἱ ἄμεσα ἐνδιαφερόμενοι, τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων κομμουνιστῶν τῆς δυτ. κῆς Εὐρώπης, ἀπέναντι στὴν ἀπὸ κάθε ἄποψη συνταραχτικὴ αἰτὴ ὑπόθεση. Κανονικά, θάπρεπε νὰ ἀναρωτηθοῦν πάνω σ' ἓνα σωρὸ θεμελιώδη προβλήματα: Πῶς τὸ γιουγκοσλαβικὸ καθεστῶς ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη μεταμορφώθηκε ἀπὸ πρότυπο «λαϊκῆς δημοκρατίας» σὲ «καθεστῶς ἀστυνομικῆς δικτατορίας» καὶ λίγο ἀργότερα σὲ «βάρβαρο φασισμό»; Τί θὰ πεῖ στὴν πραγματικότητα ἡ λέξη «λαϊκὴ δημοκρατία» ἢ ἡ λέξη «ἐσωκομματικὴ δημοκρατία»; Ἄν ὁ Τίτο ἔγινε «φασίστας» γιατί κατάλυσε τὴν «ἐσωκομματικὴ δημοκρατία». Κατὰ τί ὁ Στάλιν στάθη «εὐγότερο φασίστας»; Οἱ «οἰκονομικὲς βάσεις» τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, τόσο στὴ Γιουγκοσλαβία ὅσο καὶ στὴν ΕΣΣΔ εἶναι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, οἱ ἴδιες· γιατί ἡ μιὰ εἶναι «σοσιαλιστικὴ» καὶ ἡ ἄλλη εἶναι «φασιστικὴ»; Πῶς ἐξηγεῖ ἡ «ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς» τὴν «ἀντικειμενικὴ» (οἰκονομικὴ) βίαση τοῦ «ἐθνικισμοῦ» τοῦ

Τίτο και τις δυνάμεις που κίνησαν ένα «σοσιαλιστικό» καθεστώς νάρθει σε σύγκρουση με την «πατρίδα του σοσιαλισμού». Τί συγκεκριμένα κάνανε αυτοί οι «σοβιετικοί πολιτικοί και στρατιωτικοί ειδικοί» για να τους κατορθώσει η «σοσιαλιστική» αστυνομία του Τίτο; Γιατί να δοκιμασθεί τόσο πάλι ο Στάλιν για μερικούς «ειδικούς»; "Αν η εμφάνιση της κόκα κόλα στη γαλλική αγορά παρουσιάστηκε τότε, από τους «έπιστημονικούς σοσιαλιστές» για μια άρτάνταχη απόδειξη της μεταμόρφωσης της Γαλλίας σε «αμερικανική άποικία», τότε, τί είδους κόκα κόλα φέρναν μαζί τους αυτοί οι «ειδικοί», για να γίνουν αίτια ενός τέτοιου «αδελφοκτόνου» διχασμού; (1).

Στην πραγματικότητα, κανένα τέτοιο πρόβλημα δεν ήρθε στο φως. Νομίζω ότι η μνημειακή αδιαφορία όλων αυτών των ανθρώπων, που επιτέλους ζούν και σκέφτονται σε χώρες όπου οι λέξεις: πολιτισμός, πολιτική παράδοση και κριτικό πνεύμα διατηρούν ακόμα ένα αληθινό νόημα, μπορεί να αποδοθεί σε δύο παράγοντες που θα μπορούσαμε να τους ονομάσουμε «μυθριδατικούς».

Κατ' αρχήν, η όξυνση των διεθνών σχέσεων δεν τους επιτρέπει να αμφισβητήσουν, έστω και σ' ένα περιορισμένο σημείο, την ορθότητα της σοβιετικής πολιτικής. Τα πράγματα έχουν φτάσει σήμερα σ' ένα τέτοιο σημείο, ώστε η παραμικρή κριτική μπορεί ν' ανοίξει μια τέτοια ρωγμή μέσα στον ψυχικό μονόλιθο, από την οποία κανείς δεν ξέρει, και κυρίως κανείς δε θέλει να μάθει, πόσοι αίρετικοί δαίμονες μπορεί να ξεπεταχτούν. Και αυτή η νευρωτική συνταύτιση των δυτικών κομμουνιστών με την έξωτερική πολιτική των Σοβιέτ εκφράζει μια αποφασιστική στροφή της ιστορίας, από την άποψη ότι φανερώνει το πέρασμα των ταξικών αγώνων σε μία νέα φάση, κατά την οποία κάθε πολιτική ή ταξική σύγκρουση χάνει ολοένα και περισσότερο κάθε αυτόνομο πολιτικό και κοινωνικό περιεχόμενο, γιατί περνώντας στην κλίμακα μιας παγκόσμιας σύγκρουσης ανάμεσα σε ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, διαστρεβλώνεται και μεταμορφώνεται από την «πονηρία της ιστορίας» σε μία «άλλη όψη» των σημερινών ή των αυριανών πολεμικών τους επιχειρήσεων.

*Από την εποχή του Πελοποννησιακού πολέμου ως τα σήμερα, η ιστορία μας δείχνει ότι, σε μία περίοδο ιμπεριαλιστικών συγκρούσεων, η πάλη των τάξεων στο έσωτερικό των κοινωνιών εκείνων που δεν έχουν την οικονομική, υλική και ηθική δύναμη που απαιτείται για την ανεξαρτησία τους (και, συνήθως, αυτή τη δύναμη δεν την έχουν παρά μόνο οι ιμπεριαλιστικές κοινωνίες!), μεταμορφώνεται σ' ένα απλό παράρτημα της ιμπεριαλιστικής πάλης ανάμεσα στους πάνοπλους κοσμοκράτορες. Η πολιτική του Μιθριδάτη, «πατέρα των λαών», στην αρχή του πρώτου π. Χ. αιώνα, σε μία εποχή

1) Σχετικά με το ρόλο αυτών των «ειδικών» βλ. την εξαιρετική *Histoire des democracies populaires* του François Fejtő (1953), σελ. 222.

παγκόσμιας επαναστατικής κρίσης, πού μόνο με τή σημερινή μπορεί νά παραβληθεῖ, εἶναι ἀπό κάθε ἀποψη διαφωτιστική. Ὅσο κι ἂν εἶναι ὑπερβολική, ἂν ὄχι ἐντελῶς ἀστήρικτη, ἡ θεωρία τοῦ Kahrstedt (1) ὅτι περὶ τὸ 130—63 π. Χ. ὑπῆρχε ἓνα εἶδος «κόκκινης διεθνοῦς» καὶ ὅτι ὁ Σύλλας καὶ ὁ Πομπήϊος ἔσωσαν τὸ καθεστὼς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ἐπανάσταση, δὲν μπορούμε παρὰ νά μείνουμε κατάλληλοι μὲρὸς στὴν ἔκταση, τὸ συγχρονισμό καὶ τὴ σχετικὴ ιδεολογικὴ ἐνότητα τῶν μαζικῶν επαναστατικῶν κινήματων κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἑλληνιστικορωμαϊκοῦ *temps des troubles*, ἀπὸ τὸ τέλος τῶν καρχηδονιακῶν πολέμων ὡς τὴν τελικὴ ἐνοποίηση τοῦ *orbis terrarum* κάτω ἀπὸ τὴν *pax augusta*. Τὸ ὅτι ἡ τρομακτικὴ ἐπανάσταση τῶν σκλάβων τῆς Σικελίας τοῦ 135—132 ἐξαπλώθηκε ἀμέσως ὡς τὰ μεταλλεῖα τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Λαυρίου, ὡς τὴ Δῆλο καὶ τὴν Πέργαμο, τὸ ὅτι οἱ Ἰταλικὲς ἐξεγέρσεις ξέσπασαν παράλληλα μετὴν ὁργανωμένη ἐμφάνιση τῶν πληβείων στὴ Ρώμη, τὶς ἀπεργίες στὴν Αἴγυπτο, τὶς δουλικὲς ἐπανάστασεις ἀπὸ τὴ Σαρδηνία ὡς τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὴ μεταμόρφωση τῆς Ἑλλάδας σὲ «πιὸ ἀδύνατο κρίκο τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀλυσίδας» τὸ ὅτι ὁ στωϊκὸς Βλόσσιος, πού παραστάθηκε ὡς τὴν τελευταία στιγμή τὸν Τιβέριο Γράχχο στὴ Ρώμη, βρέθηκε ἓνα χρόνον μετὰ, τὸ 132, μαζί με τοὺς «ἠλιοπολίτες» τοῦ Ἀριστόνικου στὴν Πέργαμο· τὸ ὅτι, τὸ 102, ὁ Μάριος καὶ τὸ πληβειακὸ κόμμα νομιμοποιούσαν μετὸν τρομοκρατικὸ νόμον *de maiestate* ἓνα καθεστὼς ἐμφυλίου πολέμου πού δὲν θὰ τελείωνε παρὰ στὸ Ἄκτιον, ἑβδομήντα χρόνια ἀργότερα... μᾶς δίνουν τὶς διαστάσεις τοῦ κόσμου μετὸς τὸν ὁποῖο ὁ μονάρχης τοῦ Πόντου, πού παρουσιάστηκε στοὺς Ἀθηναίους σοφιστὲς καὶ τὶς ἐξιδλιωμένες ἀπὸ τὴν πιὸ ἀβάσταχτη ἐκμετάλλευση μάζες σὰ μιὰ ἐνσάρκωση τοῦ Διονύσου, σὰν ἓνας λυτρωτὴς Θεός, σκέφτηκε νά χρησιμοποιήσῃ τὴν κοινωνικὴν ἐπανάσταση (μαζί με τοὺς πειρατὲς τῆς Κιλικίας καὶ τὶς πιὸ βάρβαρες φυλὲς τῆς μικρασιατικῆς ἐνδοχώρας) γιὰ νά ἀμφισβητήσῃ τὸ ρωμαϊκὸ *imperium* πάνω στὸν ἑλληνιστικὸ κόσμον. Ἀπέναντι στοὺς ὀλιγαρχικοὺς, πού δὲν ἦταν πιὰ δυνατὸ νά διατηρηθοῦν παρὰ μόνο μετὴ ρωμαϊκὴ βία, οἱ Ἕλληνες δημοκράτες, οἱ μέτοικοι καὶ οἱ σκλάβοι εἶδαν τὸν πόλεμον τοῦ Μιθριδάτη σὰ μιὰ δημοκρατικὴ σταυροφορία. Τὸ ὅτι, πολιορκημένοι ἀπὸ τὸν Σύλλα, οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν τὴν τελευταία ἡρωικὴ μάχη τῆς ἱστορίας τους, πιστεύοντας ὅτι πολεμᾶν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴ δημοκρατίαν, ἐνῶ, στὴν πραγματικότητά, ὅχι μόνο τὰ ἐρεῖπια τῆς Δήλου ἢ τῆς λεηλασία τῶν Δελφῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ πολιτικὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τους πού προσκυνοῦσε σὰν ἀσιάτης τὸ Μιθριδάτη καὶ χάραξε τὸν πόντιον Πήγασο πάνω στὶς γλαυκὲς τῆς Ἀθηναῖς, ἔδειχναν τὸ ἀντίθετον, συμβολίζον μετὸν πιὸ τραγικὸ τρόπο τὸ ἀδιέξοδον στὸ ὁποῖο καταδικάζεται ὄχι ἀπλῶς ἡ ἀλή

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν W. W. Tarn : *La civilisation hellenistique* (1936) σελ. 123.

τῶν τάξεων, ἀλλὰ καὶ ὀλάκερη μιὰ κοινωνία, ὅταν ἔχει μεταμορφωθεῖ σὲ μιὰ νεκρὴ ζώνη τῶν ἱμπεριαλιστικῶν συγκρούσεων.

Ἔτσι, μέσα στὴ σημερινὴ Εὐρώπη, ὅπου τὰ ἔθνη παρουσιάζονται σὰν ἀναχρονιστικὲς ἀναμνήσεις τῆς παλιᾶς τους ἀνεξαρτησίας, ἡ πᾶλη τῶν τάξεων, τόσο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν ἀσπῶν ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν προλεταρίων, δὲν εἶναι παρὰ στρατηγικὲς κινήσεις ποῦ ἀντικειμενικὸς τους σκοπὸς εἶναι ἡ ἐξασφάλιση εὐνοϊκῶν θέσεων στὶς ἀντίμαχες ἐξωευρωπαϊκὲς δυνάμεις. Στὴ σημερινὴ ἡτρωτικὴ Εὐρώπη, τὰ ἔθνικα κράτη δὲν εἶναι παρὰ ἀναρχοῦμενες σατραπείες, γιατί μόνο ἡ Εὐρώπη σὰν ἡπειρος ἔχει τὶς διαστάσεις ἑνὸς κράτους τοῦ XX αἰῶνα. Δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ δεῖ κανεὶς τὸν ἀπίστευτο ἐπαρχιωτισμὸ τῶν κοινοβουλευτικῶν συζητήσεων, γιὰ νὰ νιώσει τὴν ἀσφυξία στὴν ὁποία καταδικάζεται ἡ δημόσια ζωὴ μέσα στὰ ἔθνικα πλαίσια: τὰ πολιτικὰ κόμματα εἶναι καταδικασμένα νὰ μὴ μποροῦν παρὰ νὰ θέτουν—καὶ νὰ τὰ θέτουν μάταια—τὰ πιὸ τριτεύοντα, τὰ πιὸ ἐπουσιώδη ζητήματα, γιατί τὰ πραγματικά, τὰ οὐσιαστικά, τὰ ἀποφασιστικὰ προβλήματα ξεπερνᾶν τὴν κλίμακά τους. Οὔτε οἱ συντηρητικοὶ μποροῦν τίποτα, πραγματικά, νὰ συντηρήσουν οὔτε καὶ οἱ ἐπαναστάτες μποροῦν τίποτα, πραγματικά, νὰ ἀνατρέψουν, γιατί τόσο ἡ συντήρηση ὅσο καὶ ἡ ἐπανάσταση ξεπερνᾶν ριζικὰ τὴν ἔθνικὴ κλίμακα καὶ ἀφοροῦν τὴν Εὐρώπη σὰν ὁλότητα. Πρὸς μεγάλο θρόιαμβο τῆς ἐγγελειανῆς λογικῆς, ἡ παρουσία τῆς ὁλότητος ἐκμηδενίζει κάθε μερικὴ προσπάθεια, μόνο ποῦ ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐγγελειανὴ αἰσιοδοξία, ἡ ἐκμηδένιση αὐτὴ δὲν φαίνεται κατὰ τίποτα νὰ προετοιμάζει μιὰ μελλοντικὴ σύνθεση: πρὸς τὸ παρὸν δὲν κάνει ἄλλο ἀπὸ νὰ ἐπιδεινώνει τὴν ἀποξένωση τῶν πολιτικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν πραγματικὴ ἱστορία. Ἀπέναντι στὰ λεγόμενα συντηρητικὰ καὶ στὴν πραγματικότητα διαλυτικὰ, κόμματα καὶ στὰ φασματώδη κοινοβούλια, στὰ ὁποῖα κυριαρχοῦν, ἑκατομμύρια κομμουνιστὲς καταδικασμένοι σὲ μιὰ ὀλοκληρωτικὴ πολιτικὴ ἀπραξία, μένοντας σὰν ἓνα ξένο σῶμα μέσα στὴν ἴδια τους τὴν πατρίδα, καταδικάζονται, ταυτόχρονα, νὰ ἐναποθέσουν ὅλες τους τὶς ἐλπίδες στὴ στρατιωτικὴ νίκη ἑνὸς νατακτητῆ μεσσία.

Κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτές, ἡ «ἐξαπατημένη συνείδηση», γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ Μαγκ, ἐκδηλώνεται σὰ μιὰ καθαρὴ αὐτοκτονία τῆς πολιτικῆς συνείδησης μέσα στὸν ἀνθρωπομορφισμὸ μὲ τὸν ὁποῖο οἱ συγκρούμενες τάξεις στὴν Εὐρώπη ταυτίζονται τοὺς σκοποὺς τῶν δύο μεγάλων ἐξωευρωπαϊκῶν δυνάμεων μὲ τοὺς δικούς τους σκοποὺς καὶ ἀρνοῦνται πεισματικὰ νὰ δοῦν ὅ,τιδήποτε διαφεύδει τῆ φανταστικῆς αὐτῆ ταυτότητας. Αὐτὴ ἡ ψυχαναλυτικὴ συνταύτιση ἔχει πάθει, εἰδικὰ μέσα στὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, τέτοιες διαστάσεις, ὥστε ἔχει κυριολεκτικὰ μετατρέψει τοὺς κομμουνιστὲς σὲ ψυχικὰ ὑπήκοους τοῦ σοβιετικοῦ κράτους, ἔτοιμους νὰ παραδεχτοῦν καὶ νὰ ἀφομοιώσουν τοὺς πιὸ ἀπίθανους παραλογισμοὺς τῆς ἐπίσημης προπαγάνδας. Καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πίεση αὐτῆς τῆς ψυχικῆς δουλοπαροικίας, ἐξαφανίζεται

αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ διάκριση τῶν ἀνθρώπων σὲ ἐλεύθερους καὶ σὲ σκλάβους, πολιτισμένους καὶ βάρβαρους, προηγμένους καὶ καθυστερημένους. Γιὰ νὰ ἐξηγήσει π.χ. τὴ «λατρεία τοῦ Στάλιν» («λατρεία» τόσο αὐθεντική, ὥστε, λίγες μέρες μετὰ τὸ θάνατό του, τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται παρὰ ἀπλῶς ἐπεισοδιακὰ ἀπὸ τὸ σοβιετικὸ καὶ τὸν κομμουνιστικὸ τύπο!) ὁ γνωστὸς expert γιὰ τὰ σοβιετικὰ ζητήματα André Pierre μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «ὅλη ἡ δουλοπρέπεια ποὺ μένει ἀκόμα μέσα στὴν ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ (τοῦ ρωσικοῦ) ποὺ οἱ ἀγρότες του δὲν χειραφετήθηκαν παρὰ μόνο τὸ 1861, ἐκφράστηκε μέσα στὴν ἀπίθανη συλλογὴ τῶν ἐπιθέτων ποὺ συνοδεύουν τὸ ὄνομα τοῦ Στάλιν: γραγιένιος, μπολσεβίκος, λατρευτὸς πατέρας καὶ δάσκαλος, πατέρας τῶν λαῶν, μηχανικὸς τῆς ἀτμομηχανῆς τῆς ἱστορίας, κορυφαῖος στὶς ἐπιστῆμες καὶ στὶς τέχνες, δάσκαλος τῆς σοφίας». «Ἡ κολοσσιαία φυσιογνωμία τοῦ Στάλιν—ἔγραφε ὁ Henri Barbusse—(sic), δεσπόζει τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀσία, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ἔχει τὸ κεφάλι ἐνὸς ἐπιστήμονα, τὸ πρόσωπο ἐνὸς ἐργάτη καὶ τὴ στολὴ ἐνὸς ἀπλοῦ στρατιώτη· εἶναι σιδηρένιος, εἶναι χαλύβδινος...» (1). Ὡστε ὁ Barbusse εἶναι λοιπὸν «δουλοπρεπῆς μουζίκος» καὶ ὄχι «ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος τῆς Δύσης»; Καὶ ἂν ἡ «ἀσιατικὴ δουλοπρέπεια» ἐξηγεῖ τὰ ποιητικὰ κατορθώματα τῶν «σιβηριανῶν βάρδων», γιὰ τοὺς ὁποίους «ὁ Στάλιν εἶναι ἡ σοφία τῶν αἰῶνων—ὁ Στάλιν εἶναι ἡ νεότης τῆς γῆς—τὰ ἄστρα τῆς ἀυγῆς ὑπακούουν στὴ θέλησή σου—ὁ μεγάλε Στάλιν ποὺ δημιούργησες τὸν ἄνθρωπο—γονιμοποίησες τὴ γῆ—ξανάνιωσες τοὺς αἰῶνες—καὶ κάνεις ν' ἀνθίξει ἡ ἀνοιξη», τί θὰ πρέπει νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τοὺς ποιητικὸς ἄθλους τοῦ Agagon ἢ τοῦ Guillevic;

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, σχολιάζοντας τὴ συνταρακτικὴ καταδίκη καὶ ἀθώωση τῶν «ἐγκληματιῶν γιατρῶν», καὶ ἀφοῦ πρῶτα θυμίζει ὅλη τὴ συγκοφαντικὴ ἐκστρατεία ποὺ ὄργάνωσε ἕνας «τύπος ὑποδουλωμένος στὸ κράτος» γιὰ νὰ «ξεσκεπάσει» αὐτὰ τὰ «τέρατα τὰ καμουφλαρισμένα σὲ γιατροὺς», ὅπως καὶ τὸ παράσημο τοῦ Λένιν καὶ τὶς χιλιάδες συγχαρητήριες ἐπιστολές ποὺ πῆρε ἢ καταδότρια τῶν γιατρῶν αὐτῶν, ποὺ ἢ κακὴ τους τύχη τοὺς ἔκανε νὰ ἐμπλακοῦν στὶς περιπέτειες τῆς πάλης γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ Στάλιν, ὁ André Pierre καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι «ἂν τὸ καθεστῶς θέλει πραγματικὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὑπάρχει δικαιοσύνη στὴν ΕΣΣΔ, θὰ πρέπει νὰ τιμωρήσει αὐστηρὰ τοὺς δουλοπρεπεῖς σοβιετικὸς δημοσιογράφους» (2). Ἐνῶ ἂν μέσα σ' ἕνα ἀτυνομικὸ κράτος ὅλοι οἱ πολῖτες, ἀπὸ τοὺς δημοσιογράφους μέχρι τοὺς μαθητὲς τῶν σχολείων ποὺ κατασκεύασαν τὸ ποίημα: «ντροπή σας, καθάρματα—γιὰ τὰ μαῦρα σας ἐγκλήματα—ἀλλὰ στὴν ὑπέροχη ρωσίδα πατριώτισσα—δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων» !!! εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ λογικὴ τοῦ συστήματος νὰ γίνονται «αὐθόρμητα» συν-

1) Le Monde 5 - 3 - 1953.

2) Le Monde 7 - 4 - 1953.

εργοί τῆς ἀστυνομίας, τί θὰ πρέπει νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴ δουλοπρέπεια αὐτῶν τῶν διάσημων Γάλλων γιαιτρῶν, πού ἀληθινὰ αὐθόρμητα αὐτὴ τὴ φορὰ, ἔσπευσαν νὰ στιγματίσουν ἀπὸ τὶς στῆλες τῆς Humanité τὰ «ἐγκλήματα τῶν γιαιτρῶν πού ἀτίμασαν τὸ ἐπάγγελμά τους»; Τί θὰ πρέπει νὰ πεῖ κανεὶς γὰ τὸν Et. Fajon, ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ γαλλικοῦ συνδικαλισμοῦ, πού πληροφοροῦσε τοὺς ἀναγνώστες τῆς Humanité ὅτι «ἡ σύλληψη τῶν ἐγκληματιῶν γεμίζει χαρὰ ὅλους τοὺς ἐργαζομένους καὶ φωτίζει ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ ἀπαίσιο πρόσωπο τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ»; Ἡ τί θὰ πρέπει νὰ ποῦμε γιὰ τὴ διάδοχο τῆς «Διεθνoῦς Ἐνώσεως τῶν Ἐργαζομένων» πού ἔσπευσε νὰ ἀνακοινώσει στὸ «ταγκόσμιο προλεταριάτο» ὅτι «οἱ ἐγκληματίες γιαιτροί, ὁ πόλεμος τῶν ἀερίων καὶ τῶν μικροβίων, ἡ ἐξόντωση τῶν αἰχμαλώτων πολέμου, ἡ δολοφονία τῶν ἡγετῶν τῆς Σοβ. Ἐνώσεως καὶ τῶν λαϊκῶν δημοκρατιῶν εἶναι τὰ ἐγκληματικά μέσα πού χρησιμοποιοῦν οἱ Ἀμερικανοὶ δουλοχτῆτες»; Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἡγέτες τῶν δυτικῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, πού καμιὰ Γκεπεοῦ δὲν τοὺς ἀνάγκαζε νὰ κάνουν ὅτι πιστεύουν αὐτὸ τὸ ἀποτυχημένο ἀστυνομικὸ μυθιστόρημα καί, ἰδιαίτερα, οἱ ἡγέτες τοῦ Γαλλικοῦ κομμουνισμοῦ καὶ ὅλος ὁ ὄγκος τῶν διάσημων γιαιτρῶν καὶ τῶν διάσημων διανοουμένων, πού μόνο ὁ φανατισμὸς τῶν ὀπαδῶν τους τοὺς σώζει ἀπὸ τὴ γελοιοποίηση, εἶναι «εὐρωπαῖοι» ἢ «ἀσιάτες»; Ὅλη ἡ τραγωδία τοῦ μαρξισμοῦ, πού ἀπὸ ἐπαναστατικὴ ἰδέα καὶ διεκδίκηση ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης μεταμορφώθηκε σὲ μιὰ ψευτοῦησουϊτικὴ τεχνικὴ ἀπολογία ὄλων—καὶ τῶν πιὸ ἀπίθανων—μύθων τῆς σοβιετικῆς προπαγάνδας, μπορεῖ νὰ φανεῖ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀλλόκοτη ἐξέλιξη ἀπὸ τὸν Jaugès στὸν Fajon καὶ ἀπὸ τὴ Διεθνή τοῦ Marx στὴν Κομινφόρμ τοῦ Στάλιν.....

Ὁ δεῦτερος παράγοντας πού ἐξηγεῖ τὴν ἀδιαφορία τῶν κομμουνιστῶν ἀπέναντι στὴν ὑπόθεση Τίτο ἢ σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε ἀνάλογη ὑπόθεση, εἶναι ὁ «μυθριδατισμὸς» μὲ τὴ συνήθη ἔννοια τῆς λέξης: μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐξοικείωσης ἐνὸς ὀργανισμοῦ πρὸς τὰ πιὸ δυνατὰ δηλητήρια. Οἱ κομμουνιστὲς; ἔξερνοντας ἀπὸ τὰ πρὶν ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα τῆς Κομινφόρμ (ὅπως καὶ ὅλα γενικὰ τὰ ἐπιχειρήματα πού ἢ «τακτικὴ» καὶ οἱ ἐλιγμοὶ τάχουν μεταμορφώσει, **κι ὅταν ἀκόμα εἶναι σωστά**, σὲ ἀπλὸ προπέτασμα καπνοῦ) δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ τὴν «ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα», καὶ μὴ ἔχοντας τίποτα τὸ θετικὸ πάνω στὸ ὅποιο νὰ μπορεῖ νὰ συζητήσουν, προτιμοῦν νὰ κρίνουν τὴν πολιτικὴ τοῦ Τίτο ἀπὸ τὰ «ἀντισοβιετικά» τῆς ἀποτελέσματα ἢ, στὴν καλύτερη περίπτωσι, νὰ σιωποῦν. Ἐχοντας παρακολοθηθεῖ, ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια, καὶ χωρὶς καμιὰ ἀνησυχία, ὅλο τὸ θλιβερὸ θέαμα τῶν λέξεων: «εἰρήνη», «δημοκρατία», «ἐλευθερία», «ἐθνικὴ ἀπελευθέρωση» κλπ, πού, ἢ ἔχουν ἀπογυμνωθεῖ ἀπὸ κάθε περιεχόμενο ἢ σημαίνουν τὸ ἀντίθετό τους καὶ πού παρελαύνουν μέσα στὰ εἰσαγωγικὰ σὰν μέσα σὲ φέρετρα ἔχοντας συνηθίσει ἄλλα νὰ λένε, ἄλλα νὰ σκέφτονται καὶ ἄλλα νὰ κάνουν, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, πού ἀντιπροσώπευαν κάποτε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ συνειδητὰ

πολιτικά κινήματα της ιστορίας, βρίσκονται σήμερα σε μιὰ κατάσταση μὲς στην ὁποία δὲν μποροῦν νὰ σκεφτοῦν μόνοι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους, γιατί δὲν ὑπάρχουν πιά λέξεις πού νὰ μὴν τις ἔχουν βάλει μέσα σὲ εἰσαγωγικά, γιατί οἱ δυσφημισμένες καὶ κενές λέξεις δὲν μποροῦν νὰ γίνουν οὔτε ὄργανα σκέψης οὔτε ὄργανα συζήτησης. Αὐτὴ ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐξουδετέρωση τῆς γλώσσας, πού μόνο τώρα θὰ ἀρχίσουμε νὰ καταλαβαίνουμε γιατί ὁ Hölderlin τὴν ὀνομάζει «τὸ πιὸ ἐπικίνδυνο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πού δόθηκαν στὸν ἄνθρωπο», κάνει δυνατὴ αὐτὴ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀδιαφορία γιὰ τὸ συγκεκριμένο, γιὰ τὸ ὁποιοδήποτε ἐμπειρικὸ γεγονός σὺν τέτοιο. Καὶ ὅσο περισσότερο τὸ συγκεκριμένο γεγονός γίνεται ἀλληγορία καὶ οἱ λέξεις νευρωτικὰ φρεῖχ, τόσο περισσότερο τὸ ἀνέκφραστο προπαγανδιστικὸ cliché γίνεται μοναδικὸς τρόπος ἔκφρασης καὶ τόσο περισσότερο ριζώνει μέσα στὸν ἄνθρωπο τὸν ἀπογυμνωμένο τόσο ἀπὸ τὴ θέληση ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τοῦ διαλόγου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας, ἡ λατρεία αὐτῆς τῆς χοντροειδοῦς ἀφαίρεσης πού ἐνσαρκώνεται μέσα στὴ στρατιωτικὴ ὁμοφωνία καὶ τὴν ὀργανωμένη ὀρθοδοξία. Ὅταν κάθε τι τὸ συγκεκριμένο ἔχει χάσει τὸ νόημά του, ἡ ὀρθοδοξία, ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ φύση ἢ τὰ ἐξηγεῖ ὅλα ἢ δὲν ἐξηγεῖ τίποτα· καί, τότε, ποιὸς θάνατο ὁ τραλὸς πού θὰ ἐγκαταλείψει ἓνα «σύστημα» μὲς στὸ ὁποῖο ὅλα ἔχουν τὴ θέση τους, γιὰ νὰ πέσει ξαφνικὰ σ' ἓνα βέβηλο κόσμο, ὅπου, μοιραῖα, ὅλα θάνατο ἀνεξήγητα ;.

8. Ὁ μαρξισμὸς «παιδικὴ ἀρρώστεια» τοῦ σταλινισμοῦ ;

Μπρὸς σ' αὐτὸ τὸ θρίαμβο, ὄχι πιά τοῦ «χυδαίου» ἀλλὰ ἀπλῶς τοῦ ἄγραφου μαρξισμοῦ, μπρὸς σ' αὐτὴ τὴν ἀποξένωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴ μετατροπὴ τῆς μαρξιστικῆς ἱστοριογραφίας σὲ ancilla τῆς προπαγάνδας καὶ μπρὸς σ' αὐτὴ τὴ νέκρωση τῆς πολιτικῆς ζωῆς μέσα στὰ μαρξιστικὰ κόμματα, ἔχουμε τώρα κάθε δικαίωμα νὰ ἀναρωτηθοῦμε μήπως αὐτὸ πού ὡς τὰ τώρα ὀνομάζουμε «μαρξισμὸ» δὲν εἶναι παρὰ μιὰ «παιδικὴ ἀρρώστεια» τοῦ «σταλινισμοῦ». Μποροῦμε, δηλαδή, νὰ ἀναρωτηθοῦμε μήπως ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποία ὁ μαρξισμὸς ἦταν αὐτὴ ἡ αὐθεντικὴ θεωρία πού ἔδινε ἓνα προσανατολισμὸ καὶ μιὰ κατεύθυνση στὸ πολιτικὸ κίνημα τοῦ προλεταριάτου, δὲν εἶναι «σὲ τελευταία ἀνάλυση» παρὰ ἓνα πρόσκαιρο ἐπεισόδιο χωρὶς ἐπαύριον, ἓνα μεταβατικὸ φαινόμενο, ἓνα ἀπλὸ πρελούδιο αὐτῆς τῆς μοντέρας μορφῆς τῆς καισαρολατρείας, πού συνίσταται στὴ μεταμόρφωση τοῦ ἐκάστοτε ἀρχηγοῦ τοῦ «μαρξιστικοῦ» κράτους σὲ «κορυφαῖο ἐπιστήμονα».

Τὸ μέλλον θὰ δείξει ἂν μέσα σ' ἓνα τέτοιο καθεστῶς ὀλοκληρωτικῆς—κρατικῆς—συγκέντρωσης τοῦ κεφαλαίου, ἡ προσωπικὴ μονοκρατορία «σταλινικοῦ» στὴν εἶναι ἢ ὄχι ἡ μοναδικὴ δύναμη ἡ ἱκανὴ νὰ προσωποποιήσῃ τὴν ἀνώνυμη γραφειοκρατικὴ μηχανὴ καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ καὶ νὰ ἀποκορυφώσῃ τὴ συγκεντρωτικὴ καὶ τὴν ἱεράρχιση τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας.

Πρὸς τὸ παρόν, τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι, στὴν «πατριίδα τοῦ σοσιαλισμοῦ», τὸ ἔργο τοῦ Λένιν ἔχει ἐπισκιάσει τὸ ἔργο τῶν Marx—Engels καὶ τὸ ἔργο τοῦ Στάλιν ἔχει παραμερίσει τὸ ἔργο τοῦ Λένιν, ἔτσι πού τὰ «Ἄπαντα» τοῦ Στάλιν ἔχουν τὴ διπλὴ κυκλοφορία ἀπὸ τὰ «Ἄπαντα» τοῦ Λένιν καὶ τὴν τετραπλὴ κυκλοφορία ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν Marx—Engels. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, τὰ «Ἄπαντα» τοῦ Marx καὶ τοῦ Engels ἔχουν μείνει ἀνέκδοτα (μετὰ τὴν ἐκκαθάριση τοῦ ἐκδότη τους D. Riazanov) καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ «κορυφαῖος ἐπιστήμων» ἔγινε ὁ μεγαλύτερος best seller τοῦ κόσμου : μόνο καὶ μόνο τὰ δημοσιευμένα στὴν ΕΣΣΔ ἔργα τοῦ Στάλιν κυκλοφοροῦσαν τὸ 1951 σὲ 600 σχεδὸν ἑκατομμύρια ἀντίτυπα : 467 936 000 ἀντίτυπα σὲ ρωσικὴ γλῶσσα, 105 676 000 στὶς ἄλλες σοβιετικὲς γλῶσσες καὶ 16 719 000 σὲ ξένες γλῶσσες ! Ἡ ἀπαράμιλλη αὐτὴ ἐκδοτικὴ «ἐπιτυχία» φαίνεται σ' ὄλο της τὸ μέγεθος, ἂν σκεφτοῦμε ὅτι ὁ συνολικὸς σοβιετικὸς πληθυσμὸς (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν νηπίων) εἶναι 200 ἑκατομμύρια !...

Πῶς, τώρα, ἡ κομμουνιστικὴ συνείδηση ἀντιμετώπισε αὐτὴ τὴ διαλεκτικὴ ἐξέλιξη ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη στὴ μπροσούρα, ἀπὸ τὴ θεωρία στὶς platitudes καὶ ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση στὸ ἀστυνομικὸ κράτος ; Στὸ σημεῖο αὐτό, νομίζουμε ὅτι μπορούμε νὰ παραπέμψουμε σ' ἓνα ἀπίστευτο κείμενο (τόσο ἀπίστευτο, ὥστε θὰ μπορούσαμε νὰ πιστέψουμε ὅτι εἶναι γραμμένο ἀπὸ ἓνα «καμουφλαρισμένο» ἀντικομμουνιστὴ !) πού δημοσιεύτηκε στὶς κομμουνιστικὲς Lettres Françaises μὲ τὸν τίτλο : «Ἡ πορεία πρὸς τὸ φῶς» καὶ ὅπου ὁ Pierre Abraham προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι «ὁ Marx, ὁ Engels, ὁ Λένιν καὶ ὁ Στάλιν παριστάνουν τοὺς διαδοχικοὺς σταθμοὺς μιᾶς «ἀνόδου πρὸς τὸ φῶς» ! «Ἡ ἀνάγνωση τοῦ Marx, γράφει ὁ P. Abraham, εἶναι δύσκολη, γιατί ἀπαιτεῖ μιὰ πνευματικὴ συγκέντρωση, πού ὁ διανοητικὰ καὶ σωματικὰ κουρασμένος βιοπαλαιστής δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ τὴ βρεῖ. Ἡ ἀνάγνωση, ὅμως, τοῦ Engels εἶναι ἤδη πιὸ εὐκόλη. Ἡ «Διαλεκτικὴ τῆς Φύσης» π.χ. τοῦ Engels εἶναι πολὺ πιὸ εὐχρηστὴ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν ἀναγνώστη πού ἔχει στὴ διάθεσή του τὴν ἐξαιρετὴ ἀνάλυση πού τῆς ἔχει ἀφιερώσει ὁ Georges Cogniot (sic) σὲ μιὰ μπροσούρα (!) πού δημοσίευσε τώρα τελευταία. Μὲ τὸν Λένιν, βρισκόμαστε μπρὸς σὲ μιὰ ξαφνικὴ διεύθυνση τῆς καθημερινῆς ζωῆς (sic) μέσα στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη (!). Ἡ πρόζα τοῦ Λένιν μὲ τὶς παρενθέσεις της καὶ τὶς ἐπαναλήψεις της, φαίνεται σὰ νὰ κάνει ἓνα γύρο πάνω ἀπὸ κάθε ἰδέα γιὰ νὰ τὴ συλλάβει ταυτόχρονα ἀπ' ὅλες της τὶς ἀπόψεις καὶ γιὰ νὰ τὴν κάνει νὰ μπεῖ ὅσο γίνεται πιὸ βαθιὰ μέσα στὸ πνεῦμα. Μὲ τὴν πρόζα, ὅμως, ἀνάγνωση μιᾶς σελίδας τοῦ Στάλιν μένει κανεὶς ἐκθαμβος. Ὅλα εἶναι τόσο πολὺ ἀπλά ! Ὅλα εἶναι τόσο διαρκῶς καὶ ἐντελῶς αὐτονόητα (sic) ! Ὅλα γίνονται τόσο εὐκόλα (sic) ! Καταλαβαίνουμε, βέβαια, τὸν ἐργάτη πού διστάζει νὰ διαβάσει τὰ ἔργα τοῦ Marx καὶ τοῦ Engels καὶ πρέπει νὰ λυπούμαστε πού δὲν ξέρει πάντοτε καὶ σ' ὅλες της τὶς λεπτομέρειες ὀρισμένα ἔργα τοῦ Λένιν. Ἀλλὰ αὐτὸς πού δὲν διαβάζει καὶ δὲν

ξαναδιαβάξει τὰ φωτεινὰ κείμενα τοῦ Στάλιν, εἶναι τόσο ἀσυγχώρητος ὅσο κι αὐτὸς πού δὲν ἔχει ἐξοικειωθεῖ μὲ τὰ « Ἀπαντα » τοῦ Maurice Thorez (sic). Ἔτσι, ὁ Marx, ὁ Engels (καὶ ὁ Cogniot;), ὁ Λένιν καὶ ὁ Στάλιν (καὶ ὁ Thorez;) παριστάνουν τοὺς διαδοχικοὺς σταθμοὺς μιᾶς ἀνόδου πρὸς τὸ φῶς... » ! (1), δηλαδή πρὸς τὴν εὐκολία καὶ τὴ ρηχότητα.

Αὐτὴ ἡ ἀνατροπὴ τῶν ἀξιῶν, ὁ θρίαμβος τῆς vulgarité, ἡ θεοποίηση τοῦ πνεύματος τοῦ Readers Digest (ὁ « σταλινισμὸς » σὰν μπροσουροκρατία εἶναι Reader's Digest σὺν ἡ ἀστυνομία), ἡ μεταμόρφωση τῆς εὐκολίας σὲ κριτήριον ὄλων τῶν πραγμάτων, μᾶς δίνουν τὸ μέτρο ὅλης τῆς ψυχικῆς ἐξαθλίωσης καὶ τῆς πνευματικῆς βαρβαρότητας πού ἔφερε ἡ μεταμόρφωση τοῦ μαρξισμοῦ σὲ μαρξιστικὸ - λενινιστικὸ - σταλινικὸ καθεστῶς...

Ἡ ἔκταση καὶ τὸ βάθος αὐτῆς τῆς κρίσης ἢ αὐτῆς τῆς αὐτοεκμηδένισης τοῦ μαρξισμοῦ, πού ἀφορᾷ τόσο τὸ μαρξισμὸ σὰν « σύστημα » καὶ σὰν κοινωνιολογική, ἱστορική, οἰκονομική καὶ πολιτικὴ θεωρία, ὅσο καὶ τὸ μαρξισμὸ σὰν ἓνα στοιχειώδη ἀνθρώπινο τρόπο σκέψης, θέτει ὁρισμένα ἐρωτήματα ἀπέναντι στὰ ὁποῖα εἴμαστε σήμερα περισσότερο ἀπὸ ποτὲ ὑποχρεωμένοι νὰ « πάροουμε θέση » :

α) Μήπως αὐτὸς ὁ « μαρασμὸς » τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας σημαίνει ὅτι ἐξαντλήθηκαν αὐτὲς οἱ ἴδιες οἱ θεωρητικὲς δυνατότητες τῆς μαρξιστικῆς προοπτικῆς ;

β) Μήπως ὁ μαρξισμὸς σὰν θεωρία ἔγινε ἀσυμβίβαστος μὲ τὸ μαρξισμὸ σὰν καθεστῶς ;

γ) Μήπως αὐτὴ ἡ παρακμὴ τοῦ μαρξισμοῦ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μερικὴ ὄψη μιᾶς βαθύτερης καὶ γενικότερης ἰδεολογικῆς παρακμῆς, πού ἀφορᾷ ὄχι ἀποκλειστικὰ τὸ μαρξιστικὸ κίνημα, ἀλλὰ τὸ σύνολο τῆς σύγχρονης πολιτικῆς ζωῆς ;

9. Ἐξάντληση τῆς μαρξιστικῆς προοπτικῆς ;

Στὴν ἐποχὴ ὅπου ὁ Marx καὶ ὁ Engels ἔγραφαν στὸ « Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο » τὴ διθυραμβικὴ, ἀν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση, νεκρολογία τῆς ἀστικῆς τάξης, τὰ « θαύματα τὰ ἐντελῶς διάφορα ἀπὸ τὶς αἰγυπτιακὲς πυραμίδες, τὰ ρωμαϊκὰ ὕδραγωγεία καὶ τὶς γοιθικὲς μητροπόλεις » πού καταλογίζαν στὸ ἐνεργητικὸ της, ἦταν σχεδὸν μηδαμινὰ μπρὸς σ' αὐτὰ πού ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιήσει μετὰ τὸ 1850. Ἄν, ἀλήθεια, ὅπως σκεφτόταν ὁ Marx τὸ 1859, « μιὰ κοινωνικὴ μορφή δὲν ἐξαφανίζεται παρὰ μόνον ἀφοῦ πρῶτα ἀναπτύξει ὅλες τὶς παραγωγικὲς δυνάμεις πού μπορεῖ νὰ κλείνει μέσα της », ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία ἦταν, ἀκόμα καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκειά της ζωῆς τοῦ Marx, πολὺ μακριὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ὕστατη φάση τῆς πραγματοποίη-

1) Les Lettres Françaises, No 456, 12-3-1953.

σης ὅλων τῶν παραγωγικῶν της δυνατοτήτων : μόνο μετὰ ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῆς « Κριτικῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας » (1859) καὶ τοῦ « Κεφαλαίου » (1867) μπόρεσε ὁ καπιταλισμὸς νὰ δώσει τὸ μέτρο τῶν δυνάμεων του καὶ νὰ ἀποδείξει ὅτι δὲν ἦταν ἀπλῶς καὶ μόνο μιὰ μορφή οἰκονομικῆς δράσης ἀνάμεσα στὶς ἄλλες, ἀλλὰ, *ὅπως ἀκριβῶς τὸ διεγνώσε ὁ Marx*, μιὰ κοσμοϊστορικὴ δύναμη, ἱκανὴ νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἄγνωστες πρὶν ἂν αὐτὸν δυνατότητες κοινωνικῆς ἀνάπτυξης.

Πάνω σ' αὐτὴ τὴ σωστὴ διάγνωση τοῦ κοσμοϊστορικοῦ χαρακτήρα τῆς καπιταλιστικῆς ἐποχῆς στηρίζεται ἡ θεμελιώδης μαρξιστικὴ ἀντίληψη ὅτι ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνο δύο κύριες ἐστίες ἱστορικῆς δυνάμεις : οἱ ἄστοι καὶ οἱ προλετάριοι, καί, συνεπῶς, δύο μόνο κοσμοϊστορικὲς προοπτικὲς : ὁ καπιταλισμὸς καὶ ὁ σοσιαλισμὸς. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ δὲν ἐκφράζει ἓνα ὁποιοδήποτε «δυσίτικόν» μῦθο, ἀλλὰ θεμελιώνεται πάνω σὲ μιὰ γενικὴ ὑπόθεση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ καπιταλισμὸς εἶναι δυνάμει ἢ ἐνεργεῖα ἓνα παγκόσμιο καθεστῶς καὶ πάνω σὲ μιὰ γενικὴ θεώρηση τῆς κοινωνικοοικονομικῆς θέσης τοῦ προλεταριάτου μέσα σ' αὐτὸ τὸ δυνάμει ἢ ἐνεργεῖα παγκόσμιο καπιταλιστικὸ καθεστῶς. Ἐνας κύριος λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο μόνο τὸ προλεταριάτο μπορεῖ, κατὰ τὴν Marx, νὰ λύσει τὸ πρόβλημα τῆς διαδοχῆς τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι τὸ ὅτι, ἀκριβῶς ἐπειδὴ παγκόσμιος εἶναι ὁ καπιταλισμὸς, παγκόσμιο, κατὰ συνέπεια, θὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ « νέο καὶ ἀνώτερο » σοσιαλιστικὸ καθεστῶς πού θὰ τὸν διαδεχτῆι : μόνο μιὰ παγκόσμια τάξη ἀνθρώπων εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκφράσῃ τὴν κοσμοϊστορικὴ προοπτικὴ τῆς κατάλυσης ἑνὸς καθεστώτος καὶ τῆς ἀνοικοδόμησής ἑνὸς ἄλλου καθεστώτος πού καὶ τὰ δύο τους εἶναι παγκόσμια, γιὰτὶ καὶ τὰ δύο στηρίζονται πάνω στὴν παγκόσμια κατανομὴ τῆς ἐργασίας. Σ' αὐτὸ τὸ challenge, τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς « παγκόσμιας πολιτικῆς », μόνο τὸ προλεταριάτο μπορεῖ πραγματικὰ νὰ ἀπαντήσῃ καὶ νὰ ἀνταποκριθῆι, γιὰτὶ στὸ μέτρο πού ἀναπτύσσεται ὁ καπιταλισμὸς καὶ γίνεται παγκόσμιος καὶ στὸ μέτρο ἔτσι πού « γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἱστορία γίνεται παγκόσμια ἱστορία », στὴ θέση τῶν παλιῶν προκαπιταλιστικῶν τάξεων ἐμφανίζονται οἱ προλετάριοι, « στὴ θέση, δηλαδή, τῶν παλιῶν τοπικῶν ἀτόμων ἐμφανίζονται ἐπιτέλους ἄνθρωποι ἐμπειρικὰ οἰκουμενικοί, πραγματικὰ κοσμοϊστορικοί » (1). Ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν παγκόσμια κοινωνικὴ τάξη, πού προϋποθέτει καὶ ἐνσαρκώνει τὴν « παγκόσμια ἀλλήλεξάρτηση, τὴ φυσικὴ μορφή τῆς παγκόσμιας συνεργασίας τῶν ἀνθρώπων » (1), ὅλες οἱ ἄλλες τάξεις προϋποθέτουν καὶ ἐνσαρκώνουν αὐτὴ τὴν « πρωτόγονη ἀπομόνωση τῶν διαφόρων ἐθνῶν, πού ἀκριβῶς τὴν καταστρέφει ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς κατανομῆς τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα σὰ διάφορα ἔθνη » (1). Καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὁ « τοπικισμὸς », ὁ « ἐπαρχιωτισμὸς » ἢ ὁ « ἐθνικισ-

1) Γερμανικὴ Ἰδεολογία, F σελ. 362, 365 - 366. O. P. VI, σ. 177 - 182.

σμός » τους τις ἐμποδίζει νὰ ὑψωθοῦν σ' αὐτὴ τὴν καθολικὴ σκοπιά, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ μόνο εἶναι δυνατὸ νὰ ἀντιμετωπιστεῖ σωστὰ καὶ νὰ λυθεῖ ἓνα πρόβλημα πού τίθεται σὲ παγκόσμια κλίμακα : τὸ πρόβλημα δηλαδὴ πού θέτει ἓνα παγκόσμιο καθεστὼς πού μέσα του « μιὰ ἐφεύρεση π. χ. πού γίνεται στὴν Ἀγγλία μπορεῖ νὰ καταδικάσει σὲ ἀνεργία χιλιάδες ἐργάτες στὴν Κίνα καὶ στὶς Ἰνδίες καὶ πού, ἔτσι, γίνεται ἓνα ἱστορικὸ γεγονός παγκόσμιος σημασίας » (1). Μόνο τὸ προλεταριάτο προϋποθέτει αὐτὸ τὸν ἐνοποιημένο κόσμο πού δημιουργεῖ ἡ παγκόσμια ἀγορὰ καὶ « συνεπῶς, τὸ προλεταριάτο δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει παρὰ μόνο στὸ πλάνο τῆς παγκόσμιας ἱστορίας ὅπως καὶ ὁ κομμουνισμός, δηλαδὴ ἡ κομμουνιστικὴ δράση, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει παρὰ μόνο σὰ μιὰ σὲ πλανητικὴ κλίμακα ἱστορικὴ πραγματικότητα » (1).

Ἄν ὅμως, ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη φαινόταν νὰ δικαιώνει τις προβλέψεις τοῦ Μαρξ σχετικὰ μὲ τὸ ἄπλωμα σὲ παγκόσμια κλίμακα τοῦ καπιταλισμοῦ, στὴν πραγματικότητα, ὅταν ξέσπασε ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, μὲ τὸν ὁποῖο ἀρχίζει ἡ « κρίση »—μὲ τὴν πιδὲ πλατιά : τὴν « κοινωνιολογικὴ » καὶ ὄχι τὴ στενὰ « οἰκονομολογικὴ » ἔννοια τοῦ ὅρου—αὐτοῦ τουλάχιστον τοῦ καπιταλισμοῦ πού εἶχε ὑπόψη του ὁ Μαρξ, ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς παρῆγε κάτω ἀπὸ προκαπιταλιστικὲς συνθῆκες καὶ στὴν ἴδια κατὰ σταση ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται ἀκόμα καὶ σήμερα. Στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου 1850 - 1913, μόλις τὰ 8·10ο)ο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς παρῆγαν κάτω ἀπὸ καπιταλιστικὲς συνθῆκες. Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου, ἡ παγκόσμια βιομηχανικὴ παραγωγή ἐφταπλασιάστηκε καί, ταυτόχρονα, δεκαπλασιάστηκε τὸ παγκόσμιο ἐμπόριο. Στὸ τέλος αὐτῆς τῆς περιόδου, τὰ 25·30ο)ο τοῦ γῆινου πληθυσμοῦ ἔμπαιναν μέσα στὸ κύκλωμα τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, ἐνῶ στὴ Λυτ. Εὐρῶπῃ καὶ τὶς Ε. Π. Α. ὁ καπιταλισμὸς εἶχε οὐσιαστικὰ μονοπωλήσει τὴν ὀλόκληρη σχεδὸν τῆς παραγωγῆς. Ἀπὸ τὸ 1913, ὁ καπιταλισμὸς ἐξακολούθησε νὰ ἀναπτύσσεται, ἂν καὶ μ' ἓνα πολὺ βραδύτερο ρυθμὸ, ἀλλὰ ἡ τρομακτικὴ δημογραφικὴ ἀνάπτυξη τῶν « καθυστερημένων χωρῶν » ἀπὸ τὸ 1913 καὶ δῶθε ἐξουδετέρωσε τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς στὴν ἴδια περίοδο.

Ὁ Colin Clark στὸ μεγάλο ἔργο του *The Conditions of Economic Progress* (1940) ἔκανε τὴν πρώτη συνθετικὴ ἀπόπειρα νὰ ἐκφράσει σὲ ἀριθμοὺς αὐτὴ τὴν τρομακτικὴ ἀνισότητα ἀνάμεσα στὶς καπιταλιστικὲς καὶ τὶς προκαπιταλιστικὲς γῶρες. Πρὸς τοῦτο, ὑπολόγισε πάνω στὴ βάση τῶν διαφόρων ἐπίσημων στατιστικῶν τὸ κατὰ κεφαλὴν ἐθνικὸ εἰσόδημα τῶν διαφόρων χωρῶν καὶ γιὰ νὰ δώσει ἓνα σταθερὸ μέτρο γιὰ τὶς διεθνεῖς συγκρίσεις, ξαναὑπολόγισε αὐτὰ τὰ ἐθνικὰ εἰσοδήματα, ὄχι πιά στὴν ὀνομαστικὴ, νομισματικὴ τους ἀξία, παρὰ στὴν πραγματικὴ ἀγοραστικὴ τους δύναμη, ἐκφρασμένη

1) Γερμανικὴ Ἱδεολογία, F σελ. 362. 365—366. Ο. Ρ. VI, σ. 177—182.

σὲ « διεθνεῖς μονάδες» (International Units). Σὰν «διεθνή μονάδα» (ΔΜ) ὄρισε τὸ ποσὸ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν πὺν μποροῦσαν νὰ ἀγοραστοῦν στὶς Ε.Π.Α. μ' ἓνα δολλᾶριο στὴν περίοδο 1925—1934 καὶ ἀνήγαγε ὅλα τὰ δεδομένα σ' αὐτὸ τὸ σταθερὸ μέτρο σύγκρισης.

Ἔτσι, παράλληλα στὸν καπιταλιστικὸ κόσμον ἐμφανίστηκε στὸ ἱστορικὸ προσκῆνιον ἓνας ἄλλος κόσμος μὲ τοὺς δικούς του νόμους καὶ τὴ δική του δυναμική· παράλληλα στὶς καπιταλιστικὰ καὶ « πλούσιες » χῶρες, ἐμφανίστηκαν οἱ προκαπιταλιστικὲς καὶ φτωχὲς χῶρες καὶ ἡ συνολικὴ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ διχοτομημένου κόσμου παρουσιάζεται ὡς ἑξῆς :

Ἡ πυραμίδα τῶν εἰσοδημάτων σὲ παγκόσμια κλίμακα 1925 — 38

Κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα σὲ Δ. Μ.	Ἑκατομμύρια πληθυσμοῦ
Πάνω ἀπὸ 1250	139
1000—1250	65
700—1000	18
600— 700	130
500— 600	39
400— 500	72
300— 400	451
200— 300	68
Κάτω ἀπὸ 200	1113
	2095

Πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον οἱ προκαπιταλιστικὲς αὐτὲς χῶρες (καὶ ἰδιαίτερα οἱ ἀσιατικὲς πὺν ἀντιπροσωπεύουν τὸ 1/2 τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς καὶ παράγουν μόνον τὰ 21% τοῦ παγκοσμίου εἰσοδήματος) ὑφίσταντο παθητικὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς οἰκονομικῆς, πολιτικῆς, ἡγεμονιστικῆς, ἱστορικῆς, γενικὰ, δράσης τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν καὶ οἱ ἱστορικὲς δυνάμεις πὺν χαρακτηρίζουν τὴν καπιταλιστικὴν κοινωνία : τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ ἐργασία, κατὰ τὴν μαρξιστικὴν προοπτικὴν, ἦταν οἱ μόνες καὶ κεντρικὲς δυνάμεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐκπορεύονταν καὶ γύρω ἀπὸ τίς ὁποῖες ὀρθωνόταν ἡ παγκόσμια ἱστορία.

Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ στάσις τοῦ Μαρχ ἀπέναντι τόσο στὶς ἡμικαπιταλιστικὲς —περιφερειακὲς χῶρες, ὅσο καὶ στὶς προκαπιταλιστικὲς χῶρες, ἐκφράζει καλύτερα ἀπὸ κάθε τι ἄλλο αὐτὴ τὴ συγκέντρωσις τῶν ἱστορικῶν δυνάμεων γύρω ἀπὸ τὰ « ἀτλαντικὰ » κέντρα τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας.

Ἔτσι, ἀπέναντι τοῦ συνταραχτικοῦ γιὰ ὅλον τὸ 19ο αἰῶνα πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Πολωνίας—ἓνα πρόβλημα πὺν ἐπρόκειτο νὰ ξαναφανερῶθῃ ἀπὸ τὸ 1939 καὶ μετὰ, κάτω ἀπὸ συνθήκας πὺν ὁ Μαρχ δὲν

θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ τὶς ὑπομιαστεῖ—ὁ Marx εἶχε πάρει ἤδη ἀπὸ τὸ 1847 μ' ἀθέση, πού, παρ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ τῆς παραδοξότητά, ἐξέφραζε μὲ τὸν πιὸ χαρακτηριστικὸ τρόπο αὐτὴ τὴ μεταμόρφωση τῆς παγκόσμιας ἱστορίας σὲ ἱστορία τῶν πιὸ προχωρημένων καπιταλιστικῶν χωρῶν: «ἀπ' ὅλες τὶς χώρες—ἔλεγε ὁ Marx—ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ χώρα ὅπου ἔχει περισσότερο ἀνάπτυχθῆ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν προλεταρίων καὶ τῶν ἀστῶν. Συνεπῶς, ἡ νίκη τῶν Ἀγγλων προλεταρίων π' ὦ στοὺς Ἀγγλους ἀστοὺς εἶναι ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴ νίκη ὅλων τῶν καταπιεσμένων κατὰ τῶν δυναστῶν τους. Γι' αὐτό, δὲν εἶναι στὴν Πολωνία ὅπου ἡ Πολωνία πρόκειται νὰ ἀπελευθερωθῆ ἀλλὰ ἀκριβῶς στὴν Ἀγγλία...» (1) Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἔβλεπε ὁ Marx τὴν ἐμφάνιση μιᾶς τυπικῆς ἀποικιακῆς—προκαπιταλιστικῆς χώρας, ὅπως οἱ Ἰνδίες, μέσα στὴν παγκόσμια ἱστορία: «Ἡ ἀγγλικὴ δράση στὶς Ἰνδίες, λέει ὁ Marx στὸ μόνο του ἔργο ὅπου μελετᾷ κάπως συστηματικὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ὄργάνωση τῶν ἀσιατικῶν κοινωνιῶν, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀποσύνθεση αὐτῶν ὄντων μικρῶν ἡμιβάρβαρων ἡμιπολιτισμένων ἀγροτικῶν κοινοτήτων... πού ὁ εἰδυλλιακὸς τους χαρακτήρας δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ἦταν πάντα ἡ πιὸ στερεὴ βίαση τοῦ ἀνατολικοῦ δεσποτισμοῦ... καὶ ἔτσι πραγματοποιήσε τὴν πιὸ μεγάλῃ καί, γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, τὴ μοναδικὴ κοινωνικὴ ἐπανάσταση πού γνώρισε ποτὲ ἡ Ἀσία... Ἡ ἀστικὴ τάξη παρουσιάζεται σὰν ἡ προστάτισσα τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ ποιὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα μπόρεσε ποτὲ νὰ κάνει ἀγροτικὲς ἐπαναστάσεις σὰν κι αὐτὲς πού (ἡ Ἀγγλικὴ ἀστικὴ τάξη) ἔκανε στὴ Βεγγάλῃ, στὸ Μαδράς ἢ στὴ Βομβάη ; » (2)

Ὅπως θὰ δοῦμε ἄλλη φορὰ, ὁ Marx πίστευε ὅτι τὸ πρῶτο καὶ τὸ κυριότερο ἀπὸ τὰ «μελλοντικὰ ἀποτελέσματα τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας στὶς Ἰνδίες» θὰ ἦταν ἡ βιομηχανοποίησις τῶν Ἰνδιῶν καί, γενικά, ὅτι ὁ καπιταλισμὸς στὴν ἐξάπλωσίν του ἀπὸ τὰ καπιταλιστικὰ κέντρα καὶ «μητροπόλεις» πρὸς τὴν προκαπιταλιστικὴν περιφέρειαν, θὰ ἐνοποιούσε τὴν παγκόσμια οἰκονομία μέσα σ' ἓνα ἐνιαῖο σύστημα παραγωγικῶν σχέσεων: θὰ ἐξαφάνιζε τὶς προκαπιταλιστικὲς χώρες, θὰ ἐξομοίωνε τὶς πρὶν ποιοτικὰ—διαρθρωτικὰ ἀνόμοιες κοινωνίες ἢ τουλάχιστον θὰ μεταμόρφωνε τὶς διαφορῆς ἀνάμεσα στὶς πρὶν προκαπιταλιστικὲς καὶ τὶς καπιταλιστικὲς χώρες σὲ ἀπλῆς ποσοτικὲς διαφορῆς. Μ' αὐτό, βέβαια, δὲν ἐννοοῦσε ὅτι ὁ καπιταλισμὸς θὰ ἐξαπλωνόταν αὐτοματικὰ ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο τῆς γῆς στὸ ἄλλο, ἀλλά, ἀπλῶς, ὅτι κατὰ τὴ διάρκειαν αὐτῆς τῆς ἀφομοιωτικῆς διαδικασίας τὰ μόνον ἱστορικὰ σημαντικὰ γεγονότα πού θὰ μπορούσαν νὰ συμβοῦν, θὰ συνέβαιναν ἀποκλειστικὰ

1) Λόγος πού ἐκφωνήθηκε τὴν 28-11-1847 στὴ συγκέντρωση τῶν Fraternels Democrats πρὸς τιμὴν τῶν Πολωνῶν ἐπαναστατῶν: GA 1/6,360.

2) The Future Results of British Rule in India, 1853 (ἄρθρα στὴν ἐφημερίδα New York Daily Tribune, Ausgewählte Schriften (Zürich, 1934) II, σελ. 664—681.

μέσα στο έσωτερικό τῶν καπιταλιστικῶν ἀνεπτυγμένων κοινωνιῶν καί ὅτι συνεπῶς οἱ ἰδιάζοντες στήν καπιταλιστική κοινωνία ἀνταγωνισμοὶ ἐπρόκειτο νά εἶναι οἱ μόνοι ἱστορικά δημιουργικοὶ ἀνταγωνισμοὶ κατά τή διάρκεια αὐτῆς τῆς κοσμοϊστορικῆς περιόδου.

Αὐτό εἶναι τὸ μόνο νόημα τῆς «ὑπερβολῆς», κατά τήν ὁποία «τὸ Πολωνικό ζήτημα θὰ λυθεῖ ὄχι στήν Πολωνία, ἀλλά στήν Ἀγγλία» καί ἡ ἱμπεριαλιστική διεξόδου τῆς Ἀγγλίας στίς Ἰνδίες «εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη καί ἡ μόνη κοινωνική ἐπανάσταση πού γνώρισε ποτε ἡ Ἀσία» καί αὐτὸ φαινόταν νά γίνεται στὸν κόσμο ἀπὸ τὸ 1800 μέχρι τὸ 1913.

Μετὰ ὅμως τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, αὐτὲς οἱ ἰδιάζουσες στίς καπιταλιστικὲς καί μάλιστα στίς πιὸ ἀνεπτυγμένες καπιταλιστικὲς κοινωνίες, ἱστορικὲς δυνάμεις χάνουν αὐτὸ τὸ «μονοπώλιο» τῆς ἱστορικῆς δραστηριότητος. Ἡ ἐμφάνιση τῶν «καθυστερημένων χωρῶν» στὸ ἱστορικό προσκήνιο καί, συγκεκριμένα, ἡ ἀντικαπιταλιστικὴ ἐξέγερση αὐτῶν τῶν προκαπιταλιστικῶν καί συνεπῶς «προπρολεταριακῶν» χωρῶν ἐσήμαινε πρῶτα, ὅτι ὁ καπιταλισμὸς ἔχασε ὄχι μόνο τὴν ἐξαπλωτικὴ καί ἀφομοιωτικὴ του δυναμικότητα, ἀλλὰ καί τὴ δύναμη νά μπορεῖ νά ἐξουδετερώει τὶς φυγόκεντρος δυνάμεις στήν περιφέρειά του, καί ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, θὰ ποῦμε ὅτι ἡ **κοινωνικὴ** κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ σὺν καθεστῶτος ἐκδηλώθηκε πολὺ πιὸ πρὶν ἀπὸ τὴν **οἰκονομικὴ**—καί ὕστερα, ὅτι ἡ παγκόσμια ἱστορία ἔπαψε πιά νά ἐκτυλίσσεται μέσα σ' ἓνα ἐνιαῖο πλαίσιο καί διχάζεται γιὰ μιὰ ὀλίγη ἱστορικὴ περίοδο—πού θὰ ὀνομάσουμε «μεταβατικὴ περίοδο»—σὲ δύο ἀφορμὰς τομεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους λείπει κάθε κοινὸς πυρονομαστής, σὲ δύο τομεῖς ριζικὰ διάφορης ὕψους, ριζικὰ διάφορον εἰδικοῦ βάρους καί προσανατολισμένους πρὸς ριζικὰ διάφορες κατευθύνσεις. Ὁ διχασμὸς αὐτὸς συνίσταται στὸ ἐξῆς: παράλληλα πρὸς τὶς ἰδιάζουσες στήν καπιταλιστικὴ κοινωνία, ταξικὰ συγκροτημένες καί λιγότερο ἢ περισσότερο πολιτικὰ συνειδητοποιημένες ἱστορικὲς δυνάμεις, ἐμφανίζονται τώρα καί δραστηριοποιοῦνται μὲ μιὰ ὀλοένα καί μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότητα νέου τύπου ἱστορικὲς δυνάμεις—δυνάμεις μᾶλλον ἀγνωστες στὴ δυτικὴ ἱστορία: ὡς ποῦμε προσωρινά, οἱ ἐπαναστατημένες μάζες τῶν *declassés* ἀγροτῶν—πού χαρακτηρίζουν τὶς προκαπιταλιστικὲς καί συνεπῶς προπρολεταριακὲς κοινωνίες καί πού σὺν τέτοιες **βρίσκονται ἀπόλυτα πρὶν, πέρα καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς μαρξιστικῆς προοπτικῆς**.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ «πονηρία τῆς ἱστορίας», ὅπως θάλεγε ὁ Hegel, ἔφερε ἔτσι τὰ πράγματα, ὥστε ὁ μαρξισμὸς ἔγινε ἡ ἰδεολογικὴ σημαία τῆς ἀντικαπιταλιστικῆς ἐξέγερσης αὐτῶν τῶν προκαπιταλιστικῶν χωρῶν καί ἡ «σοσιαλιστικὴ» ἐπανάσταση ἐξέπασε ὄχι στίς καπιταλιστικὰ ἀνεπτυγμένες χώρες, ὅπως ἡ Ἀμερική, ἡ Γερμανία ἢ ἡ Ἀγγλία, ἀλλὰ σ' αὐτὲς τὶς τυπικὰ προκαπιταλιστικὲς χώρες, ὅπως ἡ Ρωσία καί ἡ Κίνα, πού, κατά πρῶτο λόγο, τὸ πρόβλημά τους δὲν εἶθετο γιὰ τὸ Marx παρὰ μόνο, ὅπως εἶδαμε, στὸ

μέτρο πού η λύση του θά διγόταν απ' αυτό τόν ἴδιο τόν αὐτοματισμό τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης καί πού, κατὰ δεύτερο λόγο, ὁ Marx δὲν τις εἶχε ἀντιμετωπίσει ποτὲ—οὔτε καί μπορούσε στὸ μέτρο πού ἦταν «μαρξιστῆς»—σὰν ἐνδεχόμενους φορεῖς μιᾶς ὁποιασδήποτε σοσιαλιστικῆς ἐξέλιξης.

Ἀντίθετα, ὅταν ὁ Marx ἔλεγε στὸν πρόλογο τῆς «Κριτικῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας»: «στὴν κοινωνικὴ παραγωγή τῆς ζωῆς τους, οἱ ἄνθρωποι συνάπτουν ἀναμεταξύ τους ὁρισμένες ἀναγκαῖες, ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ θέλησή τους, παραγωγικὲς σχέσεις, πού ἀντιστοιχοῦν σ' ἕνα ὁρισμένο βαθμὸ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων· τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικὴ διάρθρωση τῆς κοινωνίας, τὴ συγκεκριμένη βάση πάνω στὴν ὁποία ὑψώνεται ἕνα νομικὸ καί πολιτικὸ ἐποικοδόμημα καί στὴν ὁποία ἀντιστοιχοῦν ὁρισμένες μορφές συνείδησης κλπ...», ὁ κύριος σκοπὸς του δὲν ἦταν νὰ ὑποστηρίξει μιὰ ὁποιαδήποτε—ἐντελῶς ἀμφισβητήσιμη ἄλλωστε—«ντετερμινιστικὴ» φιλοσοφία τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, ἀλλὰ, πρῶτα καί κύρια, νὰ διατυλώσει ἀξιωματικὰ τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις τοῦ «ἐπισημονικοῦ σοσιαλισμοῦ»: «σ' ἕνα ὁρισμένο βαθμὸ καπιταλιστικῆς ὑπερανάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μπορούν νὰ ἀντιστοιχίσουν σοσιαλιστικοῦ τύπου παραγωγικὲς σχέσεις» ἢ ὅπως λέει ὁ Marx: «Ἡ κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας δὲν γίνεται δυνατὴ παρὰ μόνον μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας. Σ' ἕνα ὁρισμένο βαθμὸ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἐμφανίζονται παραγωγικὰ καί μεταφορικὰ μέσα πού, κάτω ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες συνθήκες, δὲν κάνουν ἄλλο ἀπὸ νὰ φέρνουν καταστροφές. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς δὲν εἶναι πιά παραγωγικὲς, ἀλλὰ καταστροφικὲς (ἡ μηχανὴ καί τὸ χροῖμα) καί ἔτσι, δημιουργεῖται, ἀναγκαστὰ, μιὰ τάξη πού σηκώνει ὅλο τὸ βάρος τῆς κοινωνίας χωρὶς νὰ ἀπολαμβάνει κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ της, μιὰ τάξη πού ριγμένη ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία, βρίσκεται ἀναγκαστὰ σὲ μιὰ ριζικὴ ἀντίθεση πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες τάξεις, μιὰ τάξη πού ἀποτελεῖ τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καί πού ἀπὸ μέσα της βγαίνει ἡ συνείδηση μιᾶς ριζικῆς ἐπανάστασης: ἡ κομμουνιστικὴ συνείδηση...»⁽¹⁾ Πῶς, λοιπόν, θά μπορούσε ὁ Marx νὰ φανταστεῖ ὅτι λίγα χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, οἱ ἴδιοι του οἱ ὄπαδοι—καί μάλιστα οἱ πιά «ὀρθόδοξοι» ἀπὸ τοὺς ὄπαδούς του—ἐπρόκειτο νὰ ζητήσουν νὰ ἐπιβάλουν «σοσιαλιστικὲς» παραγωγικὲς σχέσεις πάνω σὲ προκαπιταλιστικὰ ὑπανεπτυγμένες παραγωγικὲς βάσεις;

Ἐδῶ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ἡ λογικὴ οὐσία τοῦ «οἰκονομικοῦ ντετερμινισμοῦ», πού καλὰ ἢ κακὰ ἔγινε συνώνυμος μὲ τὸ μαρξισμό, συνίσταται πρῶτα καί κύρια στὴν ἀναγνώριση καί τὴ διακήρυξη τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς ὅτι «ὁ χωρισμὸς τῆς κοινωνίας σὲ ἄρχουσες καί σὲ ἀρχόμενες τάξεις, σὲ ἐκμεταλλεύτριες καί σὲ ἐκμεταλλευόμενες τάξεις» (Engels) ὀφείλεται ὄχι σὲ

1) Γερμανικὴ Ἰδεολογία, F σελ. 379,366 Ο, Ρ. VI, σελ. 183.

μιὰ οποιαδήποτε «φυσική ανισότητα» ἢ στὴν «ἠθικὴ ἀτέλεια» τῶν ἀνθρώπων (γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τονίζεται τὸ «ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τῶν ἀνθρώπων») ἀλλὰ στὸ χαμηλὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ὅτι, συνεπῶς, ἡ ἰκοδόμησις μιᾶς ἀταξικῆς κοινωνίας ἐξαργυρᾶται ὄχι ἀπὸ τὴν «καλὴ θέληση» τῶν ἀνθρώπων ποὺ μόνη τῆς εἶναι ἀνήμπορη νὰ ὑπερπιδῆσει τοὺς οἰκονομικοὺς φραγμοὺς ποὺ ξεχωρίζουν τὴν περιοχὴ τοῦ «δυνατοῦ» καὶ τοῦ «πραγματικοῦ» ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ «ἀδύνατου» καὶ τοῦ «οὐτοπικοῦ» (καὶ γι' αὐτὸ τονίζεται πάλι τὸ «ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση τῶν ἀνθρώπων»), ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα βαθμὸ ὑπερανάπτυξης τῆς οἰκονομίας, ἀπὸ μιὰ ἀνύψωσις τῆς κοινωνίας σ' ἕνα ἐπίπεδο πλοῦτου, ἀφθονίας καὶ πολιτισμοῦ, γενικά, ποὺ μετατρέπει λιγότερον ἢ περισσότερο «αὐτοματικά» σὲ περιττὴ καὶ καταστροφικὴ πολυτέλεια τὴ διατήρησις τῆς ἐκμετάλλευσῆς ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο.

Ἄν αὐτὴ ἡ ἰδέα, ποὺ εἶναι ἡ μετάφρασις στὴ γλώσσα τῆς «ἐπιστήμης» ἢ τῆς «κοινωνιολογίας» τῆς κεντρικῆς ἰδέας τῆς Μεταφυσικῆς τῆς ἱστορίας τοῦ νέου Marx, κατὰ τὴν ὁποία «ἡ ὁδὸς τῆς ἀποξένωσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ ἡ ὁδὸς τῆς ὑπερνίκησης αὐτῆς τῆς ἀποξένωσης εἶναι μία καὶ αὐτὴ» (1), εἶναι ἡ οὐσία τοῦ «ντετερμινισμοῦ» τοῦ Marx, τότε πῶς θὰ πρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε αὐτὴ τὴν παράδοξο συνταύτισιν τοῦ μαρξισμοῦ ὄχι μὲ τὸ προλεταριάτο, ποὺ στὸ σύνολό του εἶναι σήμερα, ὅπως θὰ δοῦμε ἄλλη φορὰ, περισσότερο παρὰ ποτὲ ἀπομακρισμένο ἀπὸ τὸ μαρξισμό, ἀλλὰ μὲ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν προκαπιταλιστικῶν, καὶ συνεπῶς προπρολεταριακῶν, χωρῶν :

Πραγματικά, ἂν, φωτισμένη ἀπ' αὐτὴ τὴν «αἰώνια ἰδέα τῆς δικαιοσύνης», ποὺ τὴν εἰρωνεύονταν ὁ Engels, ἢ «θέληση» τῶν Ρώσων μπολσεβίκων (ποὺ ἀντιπροσώπευαν ἕνα τμήμα τοῦ ρωσικοῦ προλεταριάτου καὶ μιὰ ἀσήμαντη μειοψηφία τοῦ ρωσικοῦ πληθυσμοῦ) καὶ τῶν Κινέζων κομμουνιστῶν (ποὺ στηρίζονται πρῶτα καὶ κύρια πάνω στὸ ἀγροτικὸ κίνημα), ἀποδείχτηκε πραγματικὰ ἱκανὴ νὰ οἰκοδομήσῃ μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία καὶ κοινωνία «ἀνεξάρτητα» ἀπὸ τὸ χαμηλὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ «ἀνεξάρτητα» ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξίαν ἢ τὴν ἐμβρυώδη ἀνάπτυξιν τοῦ προλεταριάτου, τότε, ἢ ὁ «οὐτοπικὸς σοσιαλισμὸς» εἶνε πολὺ «ἐπιστημονικότερος» ἀπὸ τὸν «ἐπιστημονικὸν» ἢ αὐτὸς ὁ ὄχι «μετακαπιταλιστικὸς» ἀλλὰ «προκαπιταλιστικὸς σοσιαλισμὸς» δὲν εἶναι παρὰ αὐτὸς ὁ «βάρβαρος κομμουνισμὸς» ποὺ κατὰ τὴ «Γερμανικὴ Ἰδεολογία», θὰ κοινωνικοποιῶσε καὶ θὰ γενίκευε ὄχι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀφθονίαν, ἀλλὰ «τὴ στέρησιν, ὅποτε ἀναγκαῖα θὰ ξαναόρχιζε ἢ πάλιν γιὰ τὸ ἀπαραίτητον καὶ θὰ ξαναγεννιόταν ὄλος ὁ παλιὸς κυκλῶνας» (2), ὅποτε δηλαδὴ, μοιραῖα καὶ

1) Nationalökonomie und Philosophie σελ. 177 : Die Aufhebung der Selbstentfremdung macht denselben Weg wie die Selbstentfremdung . . .

2) F σελ. 362, O. P., VI, σελ. 176.—

«ἀνεξάρτητα ἀπὸ τῆ θῆληση τῶν ἀνθρώπων», ἡ κοινωνία αὐτὴ θὰ ξαναγινόταν ταξικὴ καὶ θὰ ξανάπεφτε μέσα στὶς ἀντιφάσεις καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ὁ σκοπὸς τοῦ Marx, ὅταν ἔκανε ἀκόμα πιὸ στενὸ τὸ ντετερμινισμό του, ὑποστηρίζοντας ὅτι ὄχι ἀπλῶς οἱ «παραγωγικὲς δυνάμεις» ἀλλὰ εἰδικὰ ἡ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη εἶναι ἡ προσδιοριστικὴ αἰτία ὅλης τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης: «ὁ ἀνεμόμυλος δίνει μιὰ φεουδαρχικὴ κοινωνία, ὁ ἀτμόμυλος μιὰ καπιταλιστικὴ» (1), δὲν ἦταν γὰ δώσει τὸ δικαίωμα στοὺς διάφορους Πλεχάνωφ γὰ ἐρμηνεύουν τὴν ἀρχαία Τραγωδία σὰν «ἐποικοδόμημα τῆς ἀγροτροφίας», ἀλλὰ γὰ διατυπώσει ἀξιωματικὰ τὶς τεχνολογικὲς προϋποθέσεις τῆς πραγματοποίησης τοῦ σοσιαλισμοῦ: «στὴ βιομηχανικὴ χρησιμοποίηση τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας (παραδείγματος χάριν) ἀντιστοιχεῖ μιὰ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς». Ἐξ ἄλλου, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ δευτέρου τόμο αὐτῆς τῆς μελέτης, τὸ παράδειγμα τοῦ «μύλου» εἶναι ἀπὸ τὰ χειρότερα ποὺ μπορούσε γὰ βρεῖ. Ὅπωςδήποτε, ὁ Marx δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ γὰ φανταστῆ ὅτι ἡ «σοσιαλιστικὴ» ἐπανάσταση στὴν Κίνα π. χ. θὰ ἐπρόκειτο γὰ χρησιμοποιήσει γιὰ ὀρηκτῆριο τὶς πιὸ καθυστερημένες ἀγροτικὲς περιφέρειες τῆς Βόρειας Κίνας, ὅπου ἡ τεχνικὴ βρισκόταν ἀκόμα σ' ἓνα «νεολιθικὸ» ἐπίπεδο, γιὰ τὴ στρατιωτικὴ κατάσταση ἢ «ἀπελευθέρωση» τοῦ συνόλου τῆς καθυστερημένης Κίνας. . . .

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ὅταν ὁ Marx ἔλεγε: «ἡ ἀνθρώπινη δὲν θέτει παρὰ τὰ προβλήματα ποὺ μπορεῖ γὰ λύσει γιατί. . . . τὸ πρόβλημα δὲν τίθεται παρὰ μόνον ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν ἤδη ἢ σχηματίζονται οἱ ὑλικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐπίλυσής του», δὲν ἐννοοῦσε ὅτι ἡ κρίση τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἶχε ἓνα τέτοιο happy end καὶ δὲν τὸ ξέραμε. Ὅπως θὰ δοῦμε, ὁ Marx ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπεραιοδόξη ἀντίληψη δὲν ἰσχύει παρὰ μόνον μέσα στὰ πλαίσια τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας: ἐννοοῦσε ἀπλῶς ὅτι στὴ στιγμὴ τῆς καθεστωτικῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ, στὴ στιγμὴ τῆς γενικῆς κρίσης ὑπερπαραγωγῆς, θὰ ὑπῆρχαν τόσο οἱ ἀντικειμενικὲς (οἱ « ὑλικὲς ») ὅσο καὶ οἱ ὑποκειμενικὲς (τὸ προλεταριάτο) προϋποθέσεις τῆς ὑπερνίκησής της. Ποτὲ ὁ Marx δὲν θὰ μπορούσε γὰ φανταστῆ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς «διαδοχῆς» τοῦ καπιταλισμοῦ θὰ « λυνόταν » σὲ χῶρες ὅπου δὲν εἶχε ἀκόμα προλάβει γὰ τεθεῖ, σὲ χῶρες ἀπ' ὅπου ἔλειπαν πέρα γιὰ πέρα οἱ « ὑλικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐπίλυσής » του. Μ' αὐτὸ δὲν λέμε ὅτι ἐπειδὴ δὲν τὸ εἶχε φανταστῆ ποτὲ ὁ Marx, τὸ πρόβλημα « κακῶς » τέθηκε στὶς χῶρες αὐτὲς καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ ἱστορία τους εἶναι ἓνα « ἐπιστημονικὸ λάθος » ἢ μιὰ « ἀντιδιαλεκτικὴ παρέκκλιση »: τὸ πρόβλημα τέθηκε στὴν πραγματικότητα καὶ ὅπωςδήποτε λύθηκε ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Μ' αὐτὸ ἐννοοῦμε ἀπλῶς ὅτι τόσο ἡ θέση του ὅσο καὶ ἡ ἐπίλυσή

1) Misère de la Philosophie (E. S. 1947) σελ. 88.

του ξεφεύγουν απόλυτα από τη μαρξιστική προοπτική: αργότερα θα αναρωτηθούμε εάν και κατά πόσο ή πραγματική θέση και ή πραγματική λύση του προβλήματος της διαδοχής ή της **υποκατάστασης** του καπιταλισμού στις προκαπιταλιστικές χώρες επαληθεύουν το μαρξιστικό ντετερμινισμό και γίνονται γενικά αντιληπτές και κατανοητές από τη σκοπιά της μαρξιστικής θεωρίας . . .

Για τον ίδιο λόγο, όταν ο Marx έλεγε: «όλη ως τὰ τώρα ή ιστορία κάθε κοινωνίας είναι ή ιστορία της πάλης των τάξεων» ελεύθεροι και σκλάβοι, πατρίκοι και πληβείοι, βαρώνοι και δουλοπάροικοι, μαστόροι και καλφάδες, με μιὰ λέξη, καταπιεστές και καταπιεζόμενοι βρίσκονταν σε μιὰ διαρκή σύγκρουση ἀναμεταξύ τους, σε μιὰ ἀδιάκοπη πάλη πού, κάθε φορά, κατάληγε είτε σε μιὰ επαναστατική μεταμόρφωση δόλακρης της κοινωνίας είτε σε μιὰ ταυτόχρονη συντριβή των δύο συγκρουόμενων τάξεων» (1), δὲν ἔχουμε κανένα λόγο νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ Marx πίστευε πραγματικά ὅτι ή πάλη των τάξεων κατάληγε πραγματικά σ' ἕνα τέτοιο ἀποκαλυπτικό δόλημμα: ή συντριβή των δύο συγκρουόμενων τάξεων ή επαναστατική ἀναμόρφωση δόλακρης της κοινωνίας.

Αργότερα θα δοῦμε ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ πού ἔγραφε αὐτὲς τὲς θρυλικὲς φράσεις στὸ «Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο», ὁ Marx ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι ὅλες οἱ «καταπιεζόμενες τάξεις» πού ἀπαριθμεί ἦταν «οὔτοπικές», ἀνήμπορες νὰ ἀνατρέψουν τὴν κοινωνία και τὸ κράτος πού τὲς σκλάβωνε. Πραγματικά, σε καμιὰ περίπτωση, οἱ σκλάβοι, οἱ πληβείοι, οἱ δουλοπάροικοι ἢ οἱ καλφάδες των μεσαιωνικῶν συντεχνιῶν δὲν μπόρεσαν νὰ γίνουν φορεῖς μιᾶς ὁποιασδήποτε επαναστατικῆς ἀναμόρφωσης της κοινωνίας και ή ἀποτυχία ή ή συντριβή των επαναστατικῶν τους κινημάτων δὲν ἔκανε ἄλλο ἀπὸ νὰ σταθεροποιεῖ τὴν κυριαρχία των τάξεων πού τὲς ἐκμεταλλεύονταν.

Ὅταν ὁ Marx παρουσίαζε στὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο τὴν πάλη των τάξεων για τὴν «κινητήρια δύναμη της ἱστορίας», ἐνῶ ὁ ἴδιος ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι ὅλες οἱ καταπιεζόμενες τάξεις πού ἀνάφερε εἶχαν ἀποδειχτεῖ «οὔτοπικές», ἀνήμπορες νὰ ἀνατρέψουν τὲς τάξεις πού τὲς ἐκμεταλλεύονταν, ὁ σκοπός του δὲν ἦταν νὰ δώσει τὸ δικαίωμα στὸν Μπουχάριν π.χ. (και ὄχι μόνο στὸν Μπουχάριν ἀλλὰ σ' ὅλους τοὺς «ὀρθόδοξους μαρξιστὲς») νὰ πιστεῦει ὅτι «οἱ θεμελιώδεις τάξεις κάθε κοινωνικοῦ καθεστῶτος εἶναι πάντοτε δύο: ή ἄρχουσα τάξη πού κατέχει τὰ παραγωγικά μέσα και ή ἐκτελεστική τάξη πού, ἀπαλλοτριωμένη ἀπὸ τὰ παραγωγικά μέσα, ἐργάζεται για λογαριασμό της ἄρχουσας τάξης» (2). Ἄν, πραγματικά, μέσα σε κάθε κοινωνία δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μόνο δύο τέτοιες «θεμελιώδεις» τάξεις, ή ἱστορία θα εἶχε σταματήσει γιατί, ὅπως εἴπαμε, καμιὰ ἀπὸ τὲς ἐκμεταλλεῦμενες «ἐκτελεστικές τάξεις» πού ἀναφέρει ὁ Marx δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ γίνει φο-

1) Τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, F. σελ. 525—526.

2) La Théorie du Materialisme Historique (E.S.I. 1927) σελ. 306.

ρέας μιᾶς οποιασδήποτε κοινωνικῆς ἀλλαγῆς καὶ νὰ προκαλέσει «τὸ παραμικρότερο ἀποτέλεσμα» (1).

Στὴν πραγματικότητα, αὐτὸ τὸ «διαλεκτικὸ» σχῆμα, κατὰ τὸ ὁποῖο, ἢ πάλι τῶν τάξεων καταλήγει «ἢ σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ ἀναμόρφωση δόλακερης τῆς κοινωνίας ἢ στὴν ταυτόχρονη συντριβὴ τῶν δύο συγκρουόμενων τάξεων», δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μυθολογικὴ προβολὴ τοῦ μαρξιστικοῦ συνδήματός «ἢ σοσιαλισμοῦ ἢ βαρβαρότητας». Γενικά, ὅλη αὐτὴ ἡ ἀπαρίθμηση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων τοῦ παρελθόντος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μυθικὴ - γενεαλογικὴ εἰσαγωγή στὸ κύριο θέμα τοῦ «Κομμ. Μανιφέστου», στὴν παρουσίαση δηλαδὴ *τῆς ἀντίθεσης τῶν δύο πραγματικὰ θεμελιωδῶν τάξεων τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας : τῶν ἀσιῶν καὶ τῶν προλεταρίων, σὰν ἀνακεφαλαίωσης καὶ σὰν κἀθαρσης ὄλων τῶν ὡς τὰ τῶρα ταξικῶν ἀνταγωνισμῶν*. Βέβαια, ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ γενεαλογία εἶναι τουλάχιστον δυοσίωνη : ἂν, πραγματικά, ἢ πάλι τῶν προλεταρίων κατὰ τῶν ἀσπῶν προορίζεται ἀπὸ τὴν ἱστορία νὰ ἔχει τὰ ἴδια ἀποτελέσματα μὲ τὴν πάλι τῶν σκλάβων κατὰ τῶν κυρίων τους, τῶν πλεβείων κατὰ τῶν πατρικίων, τῶν δουλοπαροίκων κατὰ τῶν φεουδαρχῶν κτλ., ἂν προορίζεται δηλαδὴ νὰ μὴν ἔχει «τὸ παραμικρότερο ἀποτέλεσμα», ὁ «ἐπιστημονικὸς σοσιαλισμὸς» τοῦ Marx σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸν «οὐτοπικὸ» (πὺ ἀπὸ τὸν ἴδιο του τὸν ὄρισμὸ εἶναι «ἀντιϊστορικός», δὲν παίρνει δηλαδὴ ὑπόψη τὰ διδάγματα τοῦ «δικαστηρίου τῆς ἱστορίας»), θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸν πῶ ἀπαισιόδοξο νεφαιτισμὸ.

Ἄλλὰ ὁ Marx στὴ θέλησή του νὰ δώσει στὴν καθημερινὴ πάλι τοῦ προλεταριάτου ἓνα ὄριζοντα ἀπὸ χιλιετηρίδες (2), βάζει μέσα σὲ παρένθεση τόσο αὐτὰ τὰ «ὕλικά - ἱστορικά» γεγονότα ὅσο καὶ τὰ διδάγματα τῆς «δηθεν παγκόσμιας ἱστορίας», γιὰ νὰ παρουσιάσει τὴν «μοντέρνα ἀστική ἰδιοκτησία σὰν τὴν τελευταία καὶ τὴν πῶ τέλεια μορφή οὐτοῦ τοῦ τρόπου παραγωγῆς τοῦ θεμελιωμένου πάνω στὴν ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο» καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι : «ἀπ' ὅλες τὶς τάξεις πῶ σήμερα βρίσκονται ἀντιμέτωπες πρὸς τὴν ἀστικὴ τάξη μόνον τὸ προλεταριάτο εἶναι μιὰ ἀληθινὰ ἐπαναστατικὴ τάξη. Ὅλες οἱ ἄλλες τάξεις ξεπέφτουν καὶ ἐξαφανίζονται μαζί μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἀφήνοντας πίσω τους τὸ προλεταριάτο. Οἱ μεσαῖες τάξεις, οἱ μικροβιομήχανοι, οἱ βιοτέχνες, οἱ ἀγρότες πολεμᾶν τὴν ἀστικὴ τάξη γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ πῶ τὶς

1) Βλ. Γερμ. Ἰδεολογία F, σ 382. O. P VI, σελ. 205.

2) Αὐτὴ ἡ θέληση γενεαλογίας εἶναι ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς αὐθεντικῆς μεταφυσικῆς σιᾶσης ἀπέναντι στὴν ἱστορία, πῶ στὸν Hegel πῆρε τὴν πῶ μεγαλόπρεπη μορφή. Ἔτσι, ὁ ἐγγελειανὸς Marx γράφει σ' ἓνα νεανικὸ του ἔργο, ὅπου παρουσιάζει τὸν κομμουνισμὸ σὰν τὴ «λύση τοῦ αἰνίγματος τῆς ἱστορίας». τὰ ἐξῆς : «Γιὰ τὸ σοσιαλιστὴ ἄνθρωπο, ὅλη ἡ δηθεν παγκόσμια ἱστορία δὲν εἶναι παρὰ ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐργασία» Nationalökonomie und Philosophie, σελ. 198.

ἀπειλεῖ σὰν μεσαῖες τάξεις. Δὲν εἶναι ἐπαναστατικὲς ἀλλὰ συντηρητικὲς τάξεις. Καὶ ἀκόμα περισσότερο : εἶναι ἀντιδραστικὲς γιατί ζητᾶν νὰ κάνουν νὰ γυρίσει πρὸς τὰ πίσω ὁ τροχὸς τῆς ἱστορίας. Γίνονται ἐπαναστατικὲς τάξεις στὸ μέτρο πὸν προβλέπουν τὴν ἐπικείμενὴ τους προλεταριοποίηση, ὅποτε ὑποστηρίζουν ὄχι τὰ τωρινὰ ἀλλὰ τὰ μελλοντικά τους συμφέροντα καὶ ἐγκαταλείπουν τὴν ἴδια τους τὴ θέση γιὰ νὰ υἱοθετήσουν τὴ θέση τοῦ προλεταριάτου» (1).

Ἄν ἔτσι ὅλη αὐτὴ ἡ θεωρία τῆς «σκοτεινῆς πλευρᾶς τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ κίνηση καὶ ἡ πάλη πὸν κάνει τὴν ἱστορία» καὶ ὅλη γενικὰ ἡ θεωρία τῆς πάλης τῶν τάξεων στὸ παρελθὸν δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Marx ἀγνοοῦσε ἢ παραβίαζε τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀλλὰ ἐκφράζει ἓνα μυθολόγημα προορισμένο νὰ δώσει μιὰ κοσμοϊστορικὴ περιωπὴ στὴν ταξικὴ πάλη τοῦ προλεταριάτου καὶ ἓνα αἶσθημα βεβαιότητος ὡς πρὸς τὴν «ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα» τῆς σοσιαλιστικῆς «ἐπαναστατικῆς ἀναμόρφωσης ὁλόκληρης τῆς κοινωνίας», τότε μποροῦμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι μὲ κανένα τρόπο ὁ Marx δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φανταστῆ ἢ νὰ ὑποφιαστῆ ὅτι σήμερα, ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, ἐπρόκειτο νὰ ἀποδειχτεῖ—καὶ νὰ ἀποδειχτεῖ μὲ τὸν πιὸ μνημειακὸ τρόπο ἀπὸ τὴ δευτέρη μεγάλη μαρξιστικὴ ἐπανάσταση τοῦ XX αἰῶνι : τὴν κινεζικὴ—ὅτι *ὄχι μόνο τὸ προλεταριάτο δὲν εἶναι «ἡ μόνη ἀληθινὰ ἐπαναστατικὴ τάξη», ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ ἢ ἡ «ἱστορικὴ ἀποτελεσματικότης» (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τοὺς ὄρους τοῦ Marx) τῶν συγχρόνων μαρξικῶν κινήματων εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογη πρὸς τὴν πραγματικὴ συμμετοχὴ τῆς ἐργατικῆς τάξης στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα.*

Ὁ Marx δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ φανταστῆ ὅτι, ἂν καὶ ἡ κρίση τοῦ 1929 ὑπῆρξε μιὰ κολοσσιαία ἐπαλήθευση τῶν πιὸ καταστροφικῶν του προβλέψεων, ὁ καπιταλισμὸς στὴ χώρα πὸν ἐξελίχθηκε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη σύμφωνα μὲ τὸ μαρξιστικὸ σχῆμα, στὴ χώρα ὅπου ἐξαφάνισε πραγματικὰ κάθε προκαπιταλιστικὸ τρόπο παραγωγῆς μηχανοποίησε τὴν παραγωγὴ, συγκέντρωσε τὸ κεφάλαιο καὶ συσσώρευσε μέσα στὰ ἀστικά κέντρα ἓνα συμπαγῆ ὄγκο ἐργατῶν : τὶς Ἡνωμ. Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, ἔφερε, μαζί μὲ μιὰ αὔξουσα ὑλικὴ εὐημερία, καὶ μιὰ μόνιμη πολιτικὴ ἀδράνεια τοῦ προλεταριάτου. Ὅτι στὴ μόνη καπιταλιστικὰ ἀναπτυγμένη χώρα, ὅπου ἡ οἰκονομικὴ κρίση προκάλεσε μιὰ βαθύτερη κοινωνικοπολιτικὴ ἀναστάτωση, ἡ μᾶζα ὀργανώθηκε ὄχι στὰ μαρξιστικὰ κόμματα, ἀλλὰ στὸ κόμμα πὸν ἔφερε τὸν Hitler στὴν ἐξουσία. Ὅτι οἱ μαρξιστικὲς ἐπαναστάσεις τοῦ XX αἰῶνα ἔγιναν σὲ χῶρες ὅπου ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ προλεταριάτου, ἦταν μηδαμινὴ καὶ ὅτι αὐτὸ πὸν προκάλεσε αὐτὲς τὶς ἐπαναστάσεις στὶς προκαπιταλιστικὲς αὐτὲς χῶρες, αὐτὸ πὸν ἔσπασε τὴν πιθανικότητα μὲ τὴν ὁποία ἐπὶ αἰῶνες στὶς χῶρες αὐτὲς μιὰ ἀπέραντη κατα-

1) Τὸ Κομμ. Μανιφέστο, F, σελ. 536.

τεμαχισμένη σ' ένα πλήθος από οικονομικά ασύνδετες, μισοπατριαρχικές - μισοφεουδαρχικές μονάδες πλειοψηφία αγροτών δεχόταν να δεσπόζεται από μιὰ μειοψηφία φαύλων γραφειοκρατών, τοκογλύφων και μεγαλοκτημόνων, ο παράγοντας, με μιὰ λέξη, που έκμηδένισε κάθε οργανωμένη κοινωνική μορφή ήταν όχι η εμφάνιση του καπιταλισμού και η τυπική αντίφαση ανάμεσα στις υπερανπτυγμένες παραγωγικές δυνάμεις και τις άπαρχαιωμένες παραγωγικές σχέσεις, αλλά οι ιμπεριαλιστικοί πόλεμοι και η οργανική αδυναμία της προκαπιταλιστικής κοινωνίας να σηκώσει το βάρος των τεχνικών, οικονομικών, στρατιωτικών και οργανωτικών προβλημάτων που δημιουργεί ο μοντέρνος ολοκληρωτικός πόλεμος' όχι η γέννηση μιὰς αριθμητικά άσημαντης άστικής και εργατικής τάξης, αλλά η άποτυχία των άστικών και των εργατικών επαναστάσεων και η νομιμοποιημένη άναρχία που άκολούθησε αυτή την άποτυχία. Ο Marx ακόμα περισσότερο δεν θα μπορούσε ποτέ να φανταστεί ότι όταν η ιμπεριαλιστική κατάκτηση έφερε στην επιφάνεια ένα κύμα από έθνικες επαναστάσεις στις κατεχόμενες χώρες της Ευρώπης και της Ασίας, το έθνικαπελευθερωτικό κίνημα έμεινε περιορισμένο μέσα στα πλαίσια μιὰς άπλης έθνικης αντίστασης στις καπιταλιστικά άνεπτυγμένες χώρες, όπου άκριβώς παρουσιαζόταν στο προλεταριάτο μιὰ μοναδική ευκαιρία για να άποδείξει ότι είναι πραγματικά η «μόνη άληθινά επαναστατική τάξη», ενώ, αντίθετα, εξελίχθηκε σε ολοκληρωμένη κοινωνική (και μάλιστα μαρξιστική) επανάσταση, στο μέτρο που συνδυάστηκε και συνταυτίστηκε με την άγροτική επανάσταση, σε όρισμένες προκαπιταλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Ασίας.

Τι έννοούσαμε πρωύτερα όταν λέγαμε ότι οι ιδιάζουσες στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες ιστορικές δυνάμεις βρίσκονται απόλυτα πέρα από τα όρια της μαρξιστικής προοπτικής;

Έννοούμε ότι τα θεμέλια, οι προϋποθέσεις, οι κεντρικές άρχές, η αξιωματική, με μιὰ λέξη, του μαρξισμού δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρ'όλο μόνο στο έσωτερικό της ήδη φτασμένης στην ώριμότητά της καπιταλιστικής κοινωνίας' ότι μαρξιστική μέθοδος δεν ισχύει παρ'όλο μόνο μέσα στα πλαίσια αυτής της «ιδεατοτυπικά» ώριμασμένης καπιταλιστικής κοινωνίας, που ταυτόχρονα την προϋποθέτει, την «άντανακλά ιδεολογικά» και την έρμηνεύει προοπτικά *ότι τα όρια*, με μιὰ λέξη, της *μαρξιστικής προοπτικής συμπίπτουν με τα όρια της καπιταλιστικής κοινωνίας* και ότι, συνεπώς, αυτή η σύγχρονη μετάθεση του κέντρου του βάρους του μαρξιστικού κινήματος από το φυσικό του standard: τις καπιταλιστικά υπερανπτυγμένες στις προκαπιταλιστικά υποαπτυγμένες κοινωνίες και η αντίστοιχη «άποπρολεταριοποίηση» και «άποπολιτικοποίηση» των σύγχρονων επαναστατικών κινήματων θα πρέπει να αντιμετωπισθεί σαν μιὰ ριζική «άποξένωση», όπως θάλεγε ο ίδιος ο Marx, του μαρξισμού από τον έαυτό του.

Το είδος και την έκταση αυτής της άυταποξένωσης του μαρξισμού θα

ζητήσουμε να δείξουμε στο δεύτερο τόμο αυτής της μελέτης, όπου θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε το «μαρξισμό σαν ιδεολογία και σαν προοπτική». Εκεί θα θέσουμε το ερώτημα μήπως, αν όχι «βίλη ή θεωρία» του Karl Marx, τουλάχιστον ο κεντρικός της πυρήνας και η πιο ουσιαστική φιλοσοφική και επιστημονική της συνεισφορά, δεν είναι παρά μια «ιδεολογική αντίτακση» (όπως θάλεγε ο ίδιος ο Marx) των περιεχομένων, μέσα στο φιλελεύθερο καπιταλιστικό κόσμο του 19ου αιώνα ιστορικών δυνάμεων, όπως και των «αντίστοιχων» αξιών, έννοιων και παραστάσεων, και μια προοπτική: «ιδεολογική» ή «ανθρωπομορφική» προβολή αυτού του κόσμου πάνω σ' αυτό που ο ίδιος ο Marx ονόμαζε με μια κάπως ειρωνεία και μεταφυσική περιφρόνηση: «η δήθεν παγκόσμια ιστορία». Εκεί θα ζητήσουμε να αποδείξουμε ότι όχι μόνο είναι απόλυτα σφαλερή η αντίληψη ορισμένων «δεξιών μαρξιστών» (όπως π.χ. του Ed. Seligman), κατά την οποία ο λεγόμενος «ιστορικός υλισμός» δεν ισχύει παρά μόνο για το προκαπιταλιστικό παρελθόν και μένει ανεφάρμοστος στο καπιταλιστικό παρόν, αλλά κυρίως ότι ο ίδιος ο Marx ήξερε πολύ καλά ότι ο «ιστορικός υλισμός»—αυτό δηλαδή το ερμηνευτικό σχήμα της ιστορικής εξέλιξης που ζητάει να κάνει κατανοητή την άκμή και την παρακμή των οικονομικοπολιτικών θεσμών και τις μεταμορφώσεις γενικά της κοινωνικής οργάνωσης με βάση την έννοια της «αυξήσας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων», δεν μπορεί να εφαρμοστεί αυστηρά παρά μόνο στην εποχή του καπιταλισμού: όπως λέει το Κομμουνιστικό Μανιφέστο, η διαρκής ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων είναι αυτό που ορίζει και ξεχωρίζει την καπιταλιστική εποχή απ' όλες τις προηγούμενες: «η αστική τάξη δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς να αλλάζει διαρκώς τα παραγωγικά μέσα και, συνεπώς, τον τρόπο της παραγωγής και, συνεπώς και το σύνολο των κοινωνικών συνθηκών' αντίθετα, οι προηγούμενες βιομηχανικές (;) τάξεις δεν μπορούσαν να υπάρξουν παρά μόνο διατηρώντας ανέπαφο τον παραδεδομένο τρόπο παραγωγής...» (1)

Και προχωρώντας πιδό πέρα, θα ζητήσουμε να δείξουμε ότι όχι απλώς ο μαρξισμός δεν ισχύει παρά μόνο μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού, αλλά ότι η εποχή του καπιταλισμού, στην οποία συστηματικά αναφέρεται ο μαρξισμός, είναι όχι η «εμπειρική» αλλά μια «ιδεατή» εποχή του καπιταλισμού: η εποχή του καπιταλισμού στο μέτρο που φωτίζεται ήδη από την ανεγνωρισμένη δυνατότητα μιας μελλοντικής σοσιαλιστικής κάθαρσης και υπερνίκησης των αντιφάσεων του καπιταλιστικού παρόντος, **στο μέτρο δηλαδή που το καπιταλιστικό παρόν θεωρείται ήδη σαν παρελθόν και το σοσιαλιστικό μέλλον παρουσιάζεται προοπτικά σαν ένα ήδη τελεσμένο γεγονός.** Έτσι π.χ. είπαμε ότι ορισμένες θεμελιώδεις προτάσεις του μαρξισμού, όπως «η ανθρωπότητα δεν θέτει παρά μόνο τα προβλήματα που μπορεί να

1) Το Κομμ. Μανιφέστο, Γ', σελ. 528.

λύσει» ἢ «ἡ πάλῃ τῶν τάξεων καταλήγει ἢ σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ ἀναμόρφωση ὀλάκερης τῆς κοινωνίας ἢ στὴν ταυτόχρονη συντριβὴ τῶν δύο συγκρουόμενων τάξεων», δὲν δηλώνουν μιὰ ὁποιαδήποτε πραγματικὴ ἱστορικὴ ἐμπειρία, ἀλλὰ ἀποκοτῶν νόημα μόνο στὸ μέτρο πού ἀναφέρονται στή (θεωρούμενη σὰν ἤδη πραγματοποιημένη) δυνατότητα τῆς σοσιαλιστικῆς λύσης τοῦ προβλήματος τῆς διαδοχῆς τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς ἀναμόρφωσης ὀλάκερης τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας...

Ἄν, ἔτσι, ὁ «κοινωνιολογικὸς χῶρος τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας» περιορίζεται, ὅπως πρῶτος ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς τὸ ἀναγνώρισε ὁ Fritz Sternberg (1), μέσα στὰ ὅρια τῆς καθαρὰ καπιταλιστικῆς κοινωνίας καὶ ἂν οἱ προκαπιταλιστικὲς (τόσο οἱ σύγχρονες ὅσο καὶ οἱ ἀρχαῖες) κοινωνίες ἀποτελοῦν κατὰ κίριο τρόπο τὸ «ἐπέκεινα τοῦ μαρξισμοῦ», τότε θὰ ἀναρωτηθοῦμε στὸ δεύτερο τόμο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μήπως οἱ ἀπόπειρες πού ἔχουν γίνει ὡς τὰ τώρα ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς γιὰ νὰ «διασώσουν» τίς πιὸ θεμελιώδεις θέσεις τοῦ μαρξισμοῦ καὶ νὰ τίς κάνουν νὰ «κολλήσουν» μὲ τὰ γεγονότα, ἐκφράζουν τὸ «τέλος», κατὰ κίριο τρόπο, τοῦ μαρξισμοῦ: Θὰ ἀναρωτηθοῦμε, δηλαδή, μήπως οἱ μαρξιστές, στὴ φροντίδα τους νὰ φωτίσουν τὴν ἴδια τους τὴν πράξη καὶ νὰ ἀνεβάσουν τὴν καθημερινή τους πολιτικὴ στὴν περιωπὴ μιᾶς ἱστορικῆς προοπτικῆς, ἔφτασαν οἱ ἴδιοι *στὰ ὅρια τῆς ἴδιας τους τῆς προοπτικῆς, πέρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάρχει καὶ κινεῖται μιὰ πραγματικότητα, πού ἀπέναντί της ὁ μαρξισμὸς μένει προσωρινὰ ἢ γιὰ πάντα θεωρητικὰ ἀνεφάρμοστος καὶ πρακτικὰ ἀνίσχυρος...*

Ἄπὸ μιὰ ἄλλη ἄποψη ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμα ὑποθέσουμε ὅτι ἡ σύγχρονη πραγματικότητα μένει ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς μαρξιστικῆς προοπτικῆς καὶ πῶς, ὅτι μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ ἄποψη ἔχει ἤδη εἰπωθεῖ. αὐτὸ πού δὲν εἶναι λιγότερο ἀλήθεια εἶναι ὅτι κανένα πρόβλημα δὲν ἔχει ἀκόμα «λυθεῖ», ὅτι ὅλα μένουν ἀκόμα ἀνείπωτα καὶ ὅτι ἡ ἀξία μιᾶς μεγάλης θεωρίας συνίσταται πολὺ περισσότερο στὰ προβλήματα πού προβάλλει παρὰ στὶς λύσεις πού προτείνει. Κάθε ἀυθεντικὴ θεωρητικὴ στάση δὲν κάνει παρὰ νὰ φανερώνει τὰ φαινόμενα, νὰ κάνει δηλαδὴ προβληματικὰ ἕνα πλῆθος ἀπὸ γεγονότα πού, στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀπλοῦ ἐμπειρισμοῦ, θάμεναν ἀπαρατήρητα. Ἄν ὁ Marx ἔλεγε ὅτι τὸ καθῆκον τῆς θεωρίας θὰ εἶναι ὄχι πιά νὰ ἐξηγήσει τὸν κόσμον ἀλλὰ νὰ τὸν μεταμορφώσει ἡμεῖς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι κάθε θεωρία εἶναι καὶ μιὰ τέτοια μεταμόρφωση, ἀπὸ τὸ γεγονός καὶ μόνο ὅτι μεταμορφώνοντας τὰ τυφλὰ πράγματα σὲ ἀντικείμενα ἀνατρέπει ὅλη τὴν ἰσορροπία τοῦ κόσμου μὲ τὸ βῆρος τῶν ἀντικειμένων πού ἀφήνει ἀνεξήγητα. Αὐτὴ ἡ μεταμορφωτικὴ, σπερματικὴ δύναμη τοῦ ἀνεξήγητου πού κάθε ἐξήγηση προβάλλει στὸν ἴδιο της τὸν ὀρίζοντα, φαίνεται μὲ

1) Βλ. F. Sternberg : Der Imperialismus (1926), 6ο Κεφάλαιο : Der soziologische Raum der materialistischen Geschichtsauffassung (σ. 306—321).

κάθε δυνατή καθαρότητα μέσα στην ίδια την ιστορία του μαρξισμού. Η γοημιότητα του μαρξισμού σαν προοπτικής θα φανεί όχι μόνο από το γεγονός ότι οι μαρξιστές, σκεπτόμενοι σαν μαρξιστές, είναι, αυτοί που συνειδητοποίησαν τα πιο αποφασιστικά προβλήματα της σημερινής εποχής—προβλήματα που αξίζει από τώρα να πούμε ότι για τους αντιπάλους τους είναι ακόμα άυπαρκα—αλλά και από το πλήθος των προβλημάτων που οι μαρξιστές, φτάνοντας στα όρια της ίδιας τους της προοπτικής, άφησαν ανοιχτά: από το κείμενο γεγονός ότι άφησαν ανεξήγητες τις ίδιες τις συνέπειες της πράξης τους και προβληματική την ίδια τη μορφή του κόσμου, που αυτοί οι ίδιοι επαναστατικά μεταμόρφωσαν. Και από αυτή την άποψη, δεν υπάρχει ούτε «τέλος» μιας θεωρίας ούτε «εξάντληση» των εσωτερικών της δυνατοτήτων. Η εξέλιξη του γεγονότος ότι οι μαρξιστές έλαψαν πια να μ π ο ρ ο υ ν να θέλουν να αναγνωρίσουν την ύπαρξη αυτών των προβλημάτων, που ο ίδιος ο μαρξισμός δημιούργησε και άφησε ανοιχτά, και καταδικάστηκαν έτσι μόνοι τους να μένουν ξένοι προς αυτή την «αρνητικότητα», χωρίς την όποια το πνεύμα δεν θα είχε ιστορία... πρέπει να αναζητηθεί αλλού.

10. Αντίφαση ανάμεσα στο μαρξισμό σά θεωρία και το μαρξισμό σαν καθεστωτική ιδεολογία

«Οι θεωρίες γίνονται υλικές δυνάμεις όταν κατακτούν τις μάζες», λέει ο Marx (*). Ποιές μάζες κατάκτησε ο μαρξισμός; Και, αντίστροφα, ποιές μάζες κατάκτησαν το μαρξισμό και μεταμόρφωσαν τη μαρξιστική θεωρία σε «υλική δύναμη»; Για ποιές μάζες προοριζόταν θεωρητικά ο μαρξισμός και ποιές μάζες μπόρεσαν στην πραγματικότητα να αναγνωριστούν μέσα του και να τον αφομοιώσουν;

Στο ερώτημα «για ποιόν τύπο ανθρώπου προοριζόταν ο μαρξισμός;» θα απαντήσουμε συστηματικά στο δεύτερο τόμο αυτού του βιβλίου, όπου θα ζητήσουμε να ερμηνεύσουμε το μαρξισμό σαν π ρ ο ο π τ ι κ ή. "Αν, όμως, ο μαρξισμός δεν είναι νοητός παρά μόνο, όπως λέγαμε πιο πριν, μέσα στο εσωτερικό της «ώριμασμένης» καπιταλιστικής κοινωνίας (Hochkapitalismus), ο μαρξισμός à fortiori δεν προορίζεται παρά μόνο για το προλεταριάτο και δεν είναι αφομοιώσιμος παρά μόνο από το προλεταριάτο. 'Ο Marx άπευθυνόταν σχεδόν αποκλειστικά προς το προλεταριάτο, που το θεωρούσε σαν τη «μόνη άληθινά επαναστατική τάξη», και περίμενε το θρίαμβο του σοσιαλισμού από την παράλληλη ανάπτυξη του καπιταλισμού και της ταξικής συνείδησης του προλεταριάτου: από την ανάπτυξη, δηλαδή, όπως γράφει ο Engels προλογίζοντας μια επανέκδοση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, «της ελεύθερης συζήτησης και της πνευματικής καλλιέργειας των εργαζομένων». "Ετσι και ο Engels πίστευε ότι οι γερμανοί προλετάριοι είναι περισσότερο προικι-

1) Κριτική της έγγελ. Φιλοσοφίας του Δικαίου F, σελ. 216, Ο.Ρ. Ι, σελ. 96.

σμένοι από τους άλλους εργάτες για τον αγώνα για το σοσιαλισμό γιατί «ἀνήκουν στο θεωρητικότερο λαό» (1)...

Όσο περισσότερο αναπτύσσεται ο τεχνικός πολιτισμός, εκμηδενίζονται οι τελευταίες δυνατότητες επιστροφής σ' ένα προκαπιταλιστικό καθεστώς και η υλική ζωή της ολότητας του πληθυσμού εξαρτάται από την ομαλή λειτουργία της βιομηχανικής παραγωγής και τόσο περισσότερο το πρόβλημα της οργάνωσης της βιομηχανικής κοινωνίας γίνεται το μόνο κοινωνικό πρόβλημα, που από τη λύση του καθορίζεται το πεπρωμένο δόλακερης της κοινωνίας.

Απέναντι στο πρόβλημα αυτό θετική στάση και πρόγραμμα δέν μπορεί να έχουν παρά μόνο αυτές οι κοινωνικές τάξεις που προσωποποιούν τα ίδια του τα δεδομένα, οι ίδιες οι κοινωνικές τάξεις που συγκροτούν τη βιομηχανική κοινωνία: οι άστοι και οι προλετάριοι. Βέβαια, διάφορες άλλες κοινωνικές τάξεις, κοινωνικά στρώματα ή πολιτικές ομάδες: αγρότες, μικροαστοί, μιá πραξικοπηματική οργάνωση στην προοπτική του Blanqui ή ένα δήθεν «υπερταξικό κράτος» στην προοπτική του Lassalle, μπορούν ίσως σέ μιá στιγμή έντονης κοινωνικής κρίσης νά περάσουν σέ μιá ανοιχτή σύγκρουση με το καπιταλιστικό καθεστώς, αλλά μόνο το προλεταριάτο μπορεί πραγματικά νά καθοδηγήσει και νά μετατρέψει αυτή τη σύγκρουση σέ ολοκληρωμένη κοινωνική επανάσταση. Και τούτο, γιατί η αντικαπιταλιστική εξέγερση όλων των άλλων τάξεων είναι πάντοτε αμφίροπη, χασομική ή απλώς άρνητική, γιατί η ίδια τους η ύπαρξη, καθώς είναι οργανικά συνδεδεμένη με τη διατήρηση αυτών των προκαπιταλιστικών μορφών παραγωγής και μικρής ιδιοκτησίας πού, όπως λέει ο Marx, «η διαιώνισή τους θά σημάνει αναγκαστικά την επιβολή της μετριότητας στά πάντα» (2), είναι ασυμβίβαστη με την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Μόνο η εργατική τάξη είναι, από την ίδια της τη φύση και την καθημερινή βιοπάλη, ζωτικά συνδεδεμένη, τόσο με την προώθηση της τεχνικής και της οικονομικής προόδου, όσο και με την κατάλυση του καπιταλισμού σ'ν καθεστώς Η απόλυτη αποξένωση όλων των άλλων τάξεων και στρωμάτων από τη βιομηχανοποιημένη οικονομία βαραίνει πάνω τους σάν ένα εκμηδενιστικό πεπρωμένο και καθορίζει τὰ στενώτατα πλαίσια μες στα όποια είναι δυνατόν νά συνειδητοποιηθούν και νά δραστηριοποιηθούν τὸ μόνο πού μπορούν νά κάνουν είναι, ρίχνοντας τὸ βάρος τους, νά επιταχύνουν ή νά καθυστερήσουν τὴ μοιραία έκβαση τῆς μάχης πού διεξάγεται καθημερινά ανάμεσα στην άστική τάξη και τὸ προλεταριάτο. Ἄλλωστε, στή στιγμή τῆς επαναστατικῆς κρίσης, τὸ ἴδιο τους τὸ βάρος θά είναι ἐλάχιστο, γιατί τὸ ἴδιο της τὸ ξέσπασμα προϋποθέτει μιá κατάσταση καπιταλιστικῆς ὄριμότητας, μιá φάση τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυ-

1) Der Bauernkrieg (Moskau, 1937) σελ. 22.

2) Das Kapital I, σελ. 802.

ξης, κατά την οποία, ἀπέναντι στοῦ ὑπερσυγκεντρωμένου κεφάλαιο καὶ πάνω στα ἑρεΐπια ὄλων τῶν ἄλλων τάξεων, τὸ προλεταριάτο θὰ ἀποτελεῖ τὴν τεροάστια πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ.

Στὴν πραγματικότητα, ἡ πονηρία τῆς ἱστορίας ἔφερε ἔτσι τὰ πράγματα, ὥστε ὁ μαρξισμὸς ἔμεινε ξένος πρὸς τὸ ἐργατικὸ κίνημα, ὅταν τὸ ἐργατικὸ κίνημα ἦταν πραγματικὰ ἐπαναστατικὸ (ἀπὸ τὸ 1830 μέχρι τὴν παρισινὴ Commune τοῦ 1871), κατάρκτησε μιὰ προλεταριακὴ βάση στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη στὴν ἐποχὴ ρεφορμισμού, στὴν ἐποχὴ δηλαδὴ ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς αὐξουσας εὐημερίας, ἡ ἐργατικὴ τάξη ἐγκατέλειψε ριζικὰ κάθε ἐπαναστατικὸ πρόγραμμα καὶ στράφηκε πρὸς μιὰ στενὰ μεταρρυθμιστικὴ πολιτικὴ (ἀπὸ τὸ 1880 μέχρι τὴν κρίση τοῦ 1929) καὶ ἂν συνταυτίστηκε μὲ τὴ ρωσικὴ ἐργατικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1905 καὶ τοῦ 1917, ἀντίθετα, βρίσκεται, σήμερα, πιὸ ἀπομακρυσμένος παρὰ ποτὲ ἀπὸ τὸ προλεταριάτο στὶς πιὸ βιομηχανοποιημένες καί, συνεπῶς, στὶς πιὸ «προλεταριακὲς» χῶρες.

Γιὰ νὰ δώσουμε μιὰ ἔνδειξη αὐτῆς τῆς ριζικῆς αὐταποξένωσης τοῦ μαρξισμού, θὰ περιοριστοῦμε ἐδῶ νὰ ἐπισημάνουμε ἕνα κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν σύγχρονων μαρξιστικῶν ἐπαναστάσεων στὶς προκαπιταλιστικὲς χῶρες : τὴν ἀποπρολεταριοποίηση τῆς ταξικῆς τους βάσης, τὸ γεγονός ὅτι ξεκινᾶν ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ περιφέρεια γιὰ νὰ ἀπλωθοῦν μετὰ πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα καὶ ὅτι ἡ ταξικὴ τους βάση δὲν εἶναι καμιὰ ἀστικὴ (urbaine) τάξη : οἱ ἀστοὶ ἢ οἱ προλετάριοι, ἀλλὰ ἡ ἀγροτικὴ μάζα.

α) Αὐταποξένωση τοῦ μαρξισμού

Πιὰ εἶναι ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἀποπρολεταριοποίησης τοῦ μαρξισμοῦ κινήματος καὶ αὐτῆς τῆς μετάθεσης τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τῶν ἐπαναστάσεων ἀπὸ τὰ βιομηχανικὰ κέντρα στὴν ὑπαιθρο ;

Γιὰ τὸν Marx (ὅπως καὶ γιὰ τὸν Spengler : καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο στοῦ ὁποῖο βρίσκονται σύμφωνοι) τὸ θέατρο τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ πόλη, ἡ ἱστορία δὲν εἶναι παρὰ ἡ νίκη τῆς πόλης πάνω στὴν ὑπαιθρο. Ἔτσι, γιὰ τὸν Marx ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τίτλους τιμῆς τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ὅτι «ὑπόταξε τὴν ὑπαιθρο στὴν πόλη, δημιούργησε τεροάστια ἀστικά κέντρα, αὐξῆσε ἐκπληκτικὰ τὸν ἀστικὸ πληθυσμὸ εἰς βάρους τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ἔτσι ἔσωσε ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τὴν ἀποβλάκωση (sic) ποὺ φέρνει ἡ ζωὴ σ'οὺς ἀγροὺς καὶ ὅπως ὑπόταξε τὴν ὑπαιθρο στὴν πόλη καὶ τὰ βάρβαρα ἔθνη στὰ πολιτισμένα, ἔτσι ὑπόταξε τὶς ἀγροτικὲς χῶρες στὶς βιομηχανικὲς, τὴν Ἀνατολὴν στὴ Δύση» (1).

Γιὰ τὸν Marx, ὁ χῶρος μὲς στὸν ὁποῖο ἀναπτύσσονται οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις (οἱ «οὐσιαστικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου» ὅπως τὶς ὀνομάζει ὁ

1) Τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, F, σελ. 530. Ἀξίζει νὰ ὑποσημειώσουμε ὅτι ἂν ὁ Marx ζοῦσε σήμερα καὶ ἔγραφε αὐτὲς τὶς φράσεις, ὅπου παρουσιάζονται σὺν

Marx σ' ένα νεανικό του έργο), οι προοδευτικές γενικά δυνάμεις κι αυτή ή ίδια ή πάλη των τάξεων στο μέτρο που δέν είναι ούτοπική αλλά ή κινητήρια δύναμη τής Ιστορίας, είναι ή πόλη. Τό μεσαιωνικό ρητό «ό άέρας τής πόλης κάνει έλεύθερους τους ανθρώπους» (Die Stadtluft macht frei) διαπερνάει σάν ένα πανίσχυρο μοτίβο όλο του τό έργο : οργανωμένες τάξεις, πάλη των τάξεων, ταξική συνείδηση και πολιτική της έκφραση δέν υπάρχουν για τον Marx παρά μόνο σέ συνάρτηση με την αυτόνομία των πόλεων και την κυριαρχία τους πάνω στην ύπαιθρο.

Για τον Marx, τό μόνο που μπορούν νά κάνουν οι άγρότες είναι ή ούτοπικές jacqueries ή νά ενισχύσουν τή «μόνη επαναστατική τάξη» που άγωνίζεται για δικό της λογαριασμό μέσα στα άστικά κέντρα : τό πεπρωμένο και ή σωτηρία των άγροτών δέν τους άνήκει, γιατί, όπως ή άστική τάξη τους άπελευθέρωσε άπό τή φεουδαρχική σκλαβιά έτσι και ή έργατική τάξη πρόκειται τώρα νά τους άπελευθερώσει, έξαφανίζοντας αυτή την ίδια τή διάκριση πόλης και ύπαιθρου που, κατά τή «Γερμανική Ίδεολογία», είναι «ή χυδαιότερη μορφή τής διαίρεσης τής εργασίας» (1). Οι άγρότες, άπό την ίδια τους τή φύση, άπό τό γεγονός ότι ή ίδια τους ή ύπαρξη προϋποθέτει μιá κατάσταση ύποανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, είναι καταδικασμένοι σέ μιá ά - ιστορική παιητικότητα, σέ μιá κατάσταση ιστορικής δουλοπαροικίας. "Έτσι, ό Marx, άπό τή μιá μεριά, κεραυνοβολεί τον άτυχο Stirner που είχε τολμήσει νά σκεφτεί ότι οι άγρότες θά μπορούσαν κι αυτοί νά παίξουν ένα κάποιο ρόλο στην κομμουνιστική επανάσταση και δηλώνει με τον πιό κατηγορηματικό τρόπο ότι «τό κομμουνιστικό κίνημα δέν μπορεί νά έξορμήσει παρά μόνο άπό την πόλη — ποτέ άπό την ύπαιθρο» (2) και, άπό την άλλη μεριά, έβλεπε σάν τό πιό ευόιανο σημάδι τό γεγονός ότι στην άγγλική κοινωνία τής έποχής του «μιá σιωπηλή επανάσταση ., κατόρθωσε νά έξαφανίσει τό πιό συντηρητικό στοιχείο τής μοντέρνας κοινωνίας : τον άγροτικό πληθυσμό» (3) γι' αυτό, ό Marx πίστευε ότι «μόνο ή Άγγλία μπορεί νά γίνει ό μοχλός για μιá σοβαρή οίκονομική επανάσταση, γιατί είναι τό μόνο μέρος του κόσμου όπου δέν υπάρχουν πιá άγρότες και όπου ή μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού άποτελείται άπό μισθωτούς εργάτες» (4).

ταυτόσημα άπό τή μιá μεριά τά βάρβαρα έθνη, οι άγροτικές χώρες και ή Άνατολή, και, άπό την άλλη μεριά, τά πολιτισμένα έθνη, οι βιομηχανικές χώρες και ή Δύση, οι πιό «όρθόδοξοι» όπαδοί του θά τον «ξεσκέπασαν» σάν «πουλημένο πράκτορα τής συκοφαντικής έκστρατείας του δυτικού ίμπεριαλισμού κατά του άνατολικού πολιτισμού». (Σχετικά με αυτή την όψη τής «σοσιαλιστικής» πολεμικής προπαγάνδας βλ. τό Visa pour Moscou του M. Gordey).

1) F, σελ. 379—380, O.P. VI, σελ. 202.

2) Γερμανική Ίδεολογία F, σελ. 425, O.P. VIII, σελ. 202.

3) Lettres à Kugelman, 28 - 3 - 1870.

4) Marx - Engels Gesammelte Schrifte 1852—1862 (έκδ. Rjazanon). I, σελ. 117.— Ό Marx δέν θά μπορούσε ποτέ νά φανταστεί τή ζωτική σημασία

Ἡ ἀπέραντη περιφρόνηση πού αἰσθάνεται ὁ Marx γιὰ τὴν « ἀγροτικὴ ἀποβλάκωση » ἔχει τὴν ἴδια ρίζα μὲ τὸ δημοκρατικὸ μίσος πού στρέφει ἐναντίον κάθε δύναμης πού ἀπειλεῖ τὴν αὐτονομία καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καί, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἐναντίον κάθε « ἐγγελειανοῦ στυλ » μεταμόρφωσης τοῦ κράτους σὲ μιὰ ἀνεξάρτητη ἱστορικὴ δύναμη πάνω ἀπὸ τὶς τάξεις πού συγκροτοῦν τὴν πολιτικὴ κοινωνία.

Αὐτὸ τὸ μίσος ξεσπάει μὲ μιὰ προφητικὴ βιαιότητα ἐναντίον τόσο αὐτῶν τῶν « ἀγροτικῶν κοινοτήτων πού ὁ εἰδυλλιακὸς τους χαρακτήρας δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ἦταν τὸ στερεώτερο θεμέλιο τοῦ ἀνατολικοῦ δεσποτισμοῦ » (1) καὶ πού ἡ ἐκμηδένισή τους εἶναι γιὰ τὸν Marx ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ προδευτικὰ « ἀποτελέσματα τῆς βρετανικῆς κυριαρχίας στὶς Ἰνδίες », ὅσο καὶ ἐναντίον τοῦ βοναπαρτισμοῦ τοῦ Second Empire πού « ἔκανε ὅλες τὶς τάξεις νὰ γονατίσουν ἀνίσχυρες καὶ ἄφωνες μπρὸς στὶς μπαγιονέττες » καὶ ἐναντίον τοῦ γραφειοκρατικοῦ δεσποτισμοῦ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας « μὲ τὴν ἀπέραντη γραφειοκρατικὴ καὶ στρατιωτικὴ τῆς ὀργάνωση ἀπὸ μισὸ ἑκατομμύριο ὑπαλλήλους καὶ μισὸ ἑκατομμύριο στρατιωτικούς : φοβερὸ παρασιτικὸ σῶμα πού σκεπάζει σὰν μιὰ μεμβράνη ὅλη τὴ γαλλικὴ κοινωνία καὶ κλείνει ὅλους τῆς τοὺς πόρους » (2). Ἄλλὰ, ἂν « κάτω ἀπὸ τὸ δεύτερο Βοναπάρτη τὸ κράτος φαίνεται νὰ ἔχει ἐντελῶς αὐτονομηθεῖ », ἂν « ἡ κρατικὴ μηχανὴ ἀπόκτησε μιὰ τέτοια δύναμη ἀπέναντι στὴν πολιτικὴ κοινωνία » πού ρίχνει τοὺς ἀνθρώπους σὲ μιὰ « ἀπελπισία, μιὰ ἀπαγοήτευση καὶ μιὰ ταπείνωση πού ἐμποδίζουν τὴ Γαλλία νὰ ἀναπνεύσει » καὶ ἂν τὸ δεσποτικὸ κράτος κἀνοντας « ὅλες τὶς τάξεις νὰ γονατίσουν ἄφωνες καὶ ἀνίσχυρες », σπᾶει αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ λογικὴ τῆς ἱστορίας, αὐτὸ ὀφείλεται, γιὰ τὸν Marx, πάλι στὴν « ἀγροτικὴ ἀποβλάκωση ». Ποῦ στηρίζεται αὐτὴ ἡ κρατικὴ δύναμη καὶ αὐτὴ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πού « ἐκφράζουν τὴν ἑτερονομία τῆς κοινωνίας », πού ἐξουδετεροῦν τὴν πάλη τῶν τάξεων καὶ σπᾶν τὴν κινητήρια δύναμη τῆς ἱστορίας ; ρωτᾶει ὁ Marx καὶ ἀπαντᾶει : « ἡ κρατικὴ ἐξουσία δὲν πετᾶει στὸν ἀέρα ὁ Βοναπάρτης ἀντιπροσωπεύει μιὰ πολὺ συγκεκριμένη τάξη, καὶ μάλιστα τὴν πιὸ πολυάριθμὴ τάξη τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας : τοὺς μικροῦδιοκτῆτες ἀγρότες ». Ἀκριβῶς ; ἐπειδὴ ὁ ἐγγελειανὸς Marx βλέπει μέσα στὴν πάλη τῶν τάξεων ὄχι τὴν ἀνεκδοτικὴ ἢ ἐπεισοδικὴ ἱστορία τῆς βίας ἀλλὰ τὴ βία πού δίνει ἓνα νόημα καὶ μιὰ κατεύθυνση

πού θὰ ἔπαιρνε γιὰ τὴν Ἀγγλία ἓνα αἰῶνα ἀργότερα ἢ plough - up campaign πού ἐσήμανε κυριολεκτικὰ τὴ νεκρανάσταση τῆς ἀγγλικῆς γεωργίας. Καὶ ἂν ἡ ἐξέλιξη τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὸ 1945 καὶ μετὰ ἐπαληθεύει κάπως τὴν ἰδέα τοῦ Marx ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ μόνη χώρα πού μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ « σοβαρὴ οικονομικὴ ἐπανάσταση », αὐτὸ πολὺ δύσκολα τὸ παραδέχονται οἱ σημερινοὶ « μαρξιστές ».

1) The Future Results of British Rule in India, 1853 στὰ Ausgewählte Schriften (Zurich, 1934 ἐκδ. Riazanov) II, σελ. 661.

2) Marx: Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte (E. S. 1945) σελ. 90—92.

στην ιστορία' τὴ δύναμη ποὺ ἐκλογικεῖε τὴν ἱστορία καὶ πραγματοποιεῖ τὴν Vernunft in der Geschichte, τὸ Λόγο καὶ τὴν Ἐλευθερία μέσα στὴν ἱστορία... **ἀρνεῖται νὰ ἀναγνωρίσει τοὺς ἀγρότες σὰν μιὰ κοινωνικὴ τάξη.** "Ἄν οἱ ἀγρότες ἀποτελοῦν πραγματικὰ μιὰ κοινωνικὴ τάξη ἀπὸ τὸν ὕψιστόν τους ρόλο μέσα στὴν παραγωγὴ, ὁπότε, στὸ μέτρο αὐτό, θὰ μπορούσαν νὰ μετέχουν στὴ λογικὴ τῆς ἱστορίας, ἀντίθετα, « δὲν εἶναι κοινωνικὴ τάξη στὸ μέτρο ποὺ ἀνάμεσά τους δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓνας τοπικὸς σύνδεσμος καὶ ποὺ ἡ ταυτότητα τῶν συμφερόντων τους δὲν δημιουργεῖ καμιὰ κοινότητα ἀντιλήψεων, κανένα ἐθνικὸ σύνδεσμο, καμιὰ πολιτικὴ ὀργάνωση. Γι' αὐτό, εἶναι ἀνίκανοι νὰ ὑπερασπίσουν μόνοι τους καὶ στὸ ἴδιο τους τὸ ὄνομα τὰ συμφέροντά τους. Δὲν μποροῦν νὰ ἀντιπροσωπεύσουν τὸν ἑαυτὸ τους καί, συνεπῶς, εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Καὶ ταυτόχρονα, αὐτὸς ὁ ἄλλος θὰ πρέπει νὰ ἐμφανίζεται μπροστά τους σὰν ὁ ἄρχοντας τους, σὰν μιὰ ἀνώτατη ἐξουσία, σὰν μιὰ ἀπόλυτη κυβερνητικὴ δύναμη ποὺ νὰ τοὺς προστατεύει ἐναντίον τῶν ἄλλων τάξεων καὶ ποὺ νὰ τοὺς στέλνει ἀπὸ τὰ πάνω βροχὲς καὶ καλοκαιριές. Συνεπῶς, **ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῶν μικροῦδιοκτητῶν ἀγροτῶν βρῖσκει τὴν ἀνώτατή της ἔκφραση στὴν ὑποταγὴ τῆς κοινωνίας στὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία.** (1)

Ἄσφαλῶς, ὁ Marx ἔπεσε ἔξω στὴ συγκεκριμένη του ἀνάλυση. Τὸ 1852, οὔτε τὸ στρατογραφειοκρατικὸ κράτος ἦταν τόσο «ὀλοκληρωτικὸ» ὅσο ὁ ριζικὸς φιλελευθερισμὸς του τὸν ἔκανε νὰ πιστεύει, οὔτε καὶ οἱ Γάλλοι ἀγρότες ἦταν τὸ «πιὸ στερεὸ θεμέλιον τοῦ δεσποτισμοῦ», οὔτε καὶ εἶχαν μιὰ τόσο ἀποτελεσματικὴ πολιτικὴ ἢ μᾶλλον **ἀντιπολιτικὴ** ἐπιρροὴ ὅσο τὴν ἔβλεπε μέσα στὸ **δημοκρατικὸ** του πάθος (2). Ἄλλὰ ἂν οἱ σκέψεις αὐτὲς τοῦ Marx, εἶναι «ἐξογκωμένες ὑπερβολές» προκειμένου γιὰ τὸ 1852, ἀποκτᾶν, ἀντίθετα, μιὰ ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα προκειμένου γιὰ τὸ 1932 ἢ τὸ 1952. Ἔτσι, τὸ ἰδεατοτυπικὸ πορτραῖτο τοῦ Βοναπάρτη - Ρομφαιοφόρου Σωτήρα ποὺ δίνει ὁ Marx, εἶναι ἤδη ἡ νατουραλιστικὴ φωτογραφία τοῦ «Ἀντιπροσώπου τῆς Θεῆς Προνοίας» καὶ μιὰ ὠχρὴ προσέγγιση τοῦ «Πατέρα τῶν Λαῶν». Καὶ ἡ θεωρία του γιὰ τὴν ἀντιπολιτικὴ φύση τῆς ἀγροτικῆς μάζας εἶναι τόσο ἐπίκαιρη ὅσο καὶ ἡ ἀντίληψή του (στὴν ὁποία ἄλλωστε κατέληξε τὸ 1921 καὶ ὁ Λένιν ἀπὸ τὴν ἴδ' α του τὴν πείρει) ὅτι ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ «ἀναρχία» (ἀποκέντρωση) παράγεται αὐτόματα μιὰ «πανίσχυρη καὶ πολυάριθμη γραφειοκρατία» ποὺ παριστάνει τὴν πιὸ «χυδαία καὶ βίαιη μορφή μιᾶς κρατικῆς συγκέντρωσης ποὺ μιαίνεται ἀπὸ τὸ ἀντίθετό της : τὴ φεουδαρχικὴ ἀποκέντρωση» καὶ «γιὰ τὴν ὁποία ἡ διατήρηση τῆς δικτατορίας εἶ-

1) Marx : Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte (E.S. 1945) σελ. 90-92.

2) «Δημοκρατικὸ» τόσο μὲ τὴν καθιερωμένη ἔννοια τῆς λέξης ὅσο καὶ μὲ τὴν ἔννοια ποὺ τῆς δίνει ὁ Spengler: «Ἀριστοκρατικὴ εἶναι ἡ περιφρόνηση τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος, δημοκρατικὴ εἶναι ἡ περιφρόνηση τοῦ χωριάτη, ἡ ἀπέχθεια κατὰ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς». op. cit. II, σελ. 414.

ναι υπόθεση μαχαιριού και πηρουνιού» (1). 'Απ' αυτή την άποψη, στο δεύτερο τόμο αυτής τῆς μελέτης, θά ζητήσουμε νά ερμηνεύσουμε τόν τρόπο μέ τόν όποιο ό Marx θεωρεῖ αὐτή τή συνολική διαδικασία κατά τήν όποία ένας δεδομένος συσχετισμός τῶν δυνάμεων ἀνάμεσα ἀπό τή μιὰ μεριά, τίς ἀστικές (urbaines) τάξεις καί, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό στρατογραφειοκρατικό κράτος καί τήν ἀγροτική μάζα μπορεῖ νά καταλήξει σέ μιὰ τέτοια ἐκμηδένιση τῆς αὐτονομίας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καί σέ μιὰ ἐξουδετέρωση τῶν ταξικῶν συνειδήσεων πού τή συγκροτοῦν.

Πρὸς τό παρόν, θά ζητήσουμε νά ἐπιστήσουμε τήν προσοχή σ' ἡν ποιηρία τῆς ἱστορίας, πού ἔφερε ἔτσι τὰ πράγματα, ὥστε οἱ σύγχρονες μαρξιστικές ἐπαναστάσεις νά μποροῦν νά θεωρηθοῦν τόσο σάν μιὰ κολοσσιαία ἐπαλήθευση αὐτῆς τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας γιά τήν «πολιτική ἐπιρροή τῆς ἀγροτικῆς μάζας πού βρίσκει τήν ἀνώτατή της ἔκφραση στήν ὑποταγή τῆς κοινωνίας στήν ἐκτελεστική ἐξουσία», ὅσο καί σάν μιὰ μεγαλοπρεπῆς τέναντς τῶν «ἀγροτικῶν χωρῶν καί τῶν βάρβαρων ἐθνῶν» τῆς «Ἀσίας» πάνω στίς «βιομηχανικές χώρες καί τὰ πολιτισμένα ἔθνη» τῆς «Δύσης»: μιὰ φοβερή τέναντς τῆς «ἀγροτικῆς ἀποβλάκωσης» πάνω σ' αὐτή τήν «ἀστική εὐφροσύνη» πού στο πρόσωπο τοῦ Marx βρῆκε ἕνα ἀπό τοὺς μεγαλύτερους της ἐκπροσώπους καί πάντως τόν πιό ἐνθουσιώδη της διαφημιστή.

Πραγματικά, ἂν αὐτὲς οἱ σκέψεις τοῦ Marx μᾶς καλοῦν, καί μάλιστα μέ τόν πιό ἐπιτακτικό τρόπο, νά συσχετίσουμε διαλεκτικά, ἀπό τή μιὰ μεριά, τήν ἀνάπτυξη τῆς πάλης τῶν τάξεων μέσα στὰ ἀστικά κέντρα μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς συνείδησης, τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, τῆς πολιτικῆς ζωῆς καί, γενικά, τήν ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς ὀργανωμένης ἔκφρασης τῶν συγκρουομένων μέσα στίς πόλεις ταξικῶν συνειδήσεων καί, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τήν ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς ἐπιρροῆς καί τήν ἱστορική γενικά δραστηριοποίηση τῆς ἀγροτικῆς μάζας μέ τή μεταμόρφωση τοῦ κράτους σέ μιὰ ἀνεξάρτητη ἱστορική δύναμη πάνω ἀπό τίς τάξεις πού συνιστοῦν τήν ἀστική - πολιτική κοινωνία καί τήν ὑποταγή τῆς κοινωνίας αὐτῆς στήν ἐκτελεστική ἐξουσία, τότε ἡ ἱστορία τῶν μαρξιστικῶν ἐπαναστάσεων τῆς ἐποχῆς μας, ἀπό τή ρωσική μέχρι τήν κινεζική, μπορεῖ μαρξιστικά νά παρουσιαστεῖ σάν μιὰ βαθμιαία ἐξαφάνιση τοῦ ἀστικοῦ (urbain) ταξικοῦ—ἀστικοῦ ἢ προλεταριακοῦ—καί συνεπῶς καί τοῦ πολιτικοῦ χαρακτήρα τῶν ἐπαναστατικῶν κινήσεων καί, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, σάν μιὰ ὄλοένα καί πιό ἀποτελεσματική ἐπαναστατική δραστηριοποίηση τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν, πού «βρίσκει τήν ἀνώτατή της ἔκφραση» μέσα στήν ὄλοένα καί πιό ὀλοκληρωτική ὑποταγή τῆς κοινωνίας στο στρατοκρατικό καί γραφειοκρατικό μηχανισμό πού τίς διευθύνει, τίς ὀργανώνει καί τίς κινητοποιεῖ.

β) Ἀποξένωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τό προλεταριάτο. Ἄν πρὸς

1) Marx : op. cit. σελ. 95, 97.

αυτή την κατεύθυνση θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴ σημασία αὐτῆς τῆς μετάθεσης τοῦ κέντρου τοῦ βάρους τῶν ἐπαναστάσεων ἀπὸ τὰ βιομηχανικά κέντρα πρὸς τὴν προκαπιταλιστικὴ περιφέρεια καὶ ἀπὸ τὰ ἀστικά κέντρα στὴν ὑπαιθρο, τὸ δεύτερο ἐρώτημα ποῦ θέτει αὐτὴ ἢ πονηρία τῆς ἱστορίας ποῦ μεταμόρφωσε τὸ μαρξισμό ἀπὸ «καπιταλιστικὴ ἀντανάκλαση» καὶ «προλεταριακὴ ἰδεολογία» σὲ ἰδεολογικὴ σημαία τῆς ἀντικαπιταλιστικῆς ἐξέγερσης τῶν προκαπιταλιστικῶν κοινωνιῶν, εἶναι τὸ ἑξῆς : *τί ἀποτελέσματα εἶχε πάνω στὸ μαρξισμό τὸ γεγονός ὅτι ἔμεινε καὶ ἔγινε ὁλοένα καὶ περισσότερο ξένο πρὸς τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σύγχρονης ἐργατικῆς τάξης ; Καί, παράλληλα, τί ἀποτελέσματα εἶχε πάνω στὸ μαρξισμό τὸ γεγονός ὅτι ἀφομοιώθηκε, ἰδιοποιήθηκε καὶ ἐρμηνεύτηκε ἀπ' αὐτὲς τὲς ἄλλες «προκαπιταλιστικὲς» κοινωνικὲς ομάδες ;*

Μὲ μιὰ πανίσχυρη θέληση ἀπελευθέρωσης τοῦ πολιτικοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ κάθε ἀπάτη καὶ ἀπὸ κάθε αὐταπάτη καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸν ἐγγειανὸ—τὸν πανάρχαιο—μῦθο τοῦ ὑπερταξικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τὸ φιλελεύθερο μῦθο τῆς ὑπερταξικῆς δημοκρατίας, ὁ Μαρξ ἔδειξε τὴν παρουσία τῆς ταξικῆς συνείδησης στὴ ρίζα κάθε πολιτικῆς στάσης καὶ κάθε ἰδεολογίας καὶ μᾶς ἔμαθε ὅτι «στοὺς ἱστορικοὺς ἀγῶνες πρέπει νὰ ξεχωρίζουμε τὴ φρασεολογία τῶν κομμάτων ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς τοὺς σκοποὺς, αὐτὸ ποῦ φαντάζονται πὼς εἶναι ἀπ' αὐτὸ ποῦ εἶναι στὴν πραγματικότητα» (1). Οἱ θεμελιώδεις μαρξιστικὲς ἔννοιες τῆς «ἰδεολογικῆς ἀντανάκλασης» καὶ τῆς «ἐξαπατημένης συνείδησης» γεννήθηκαν κάτω ἀπὸ τὴν ἀνάγκη μιᾶς τέτοιας νηφάλιας ἀντιμετώπισης τῆς πολιτικῆς καὶ χρησιμοποιοῦν ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς στὸν ἀγῶνα τοὺς γιὰ νὰ ἀποκαλύψουν τὴ γενεαλογία τῶν ἰδεῶν τῶν ἀντιπάλων τοὺς καὶ νὰ δείξουν ὅτι οἱ ἰδέες αὐτὲς δὲν κάνουν ἄλλο ἀπὸ νὰ ἐκφράζουν καί, ταυτόχρονα, νὰ κρύβουν τὰ συμφέροντα, τὸ πρόγραμμα, τὸν προσανατολισμὸ καὶ τὴ συνείδηση γενικὰ τῆς ἀρχουσας τάξης καὶ ὅτι, συνεισῶς, δὲν ἔχουν καμιὰ καθολικὴ ἰσχύ.

Γιὰ τὸν Μαρξ, ὅλες ὡς τὰ τώρα οἱ κυρίαρχες καὶ οἱ ἐπαναστατικὲς τάξεις ἦταν ἀναγκασμένες, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀντικειμενικὴ τους θέση μέσα στὴν κοινωνία, νὰ ἔχουν μιὰ «ψευδῆ», «ἐξαπατημένη» συνείδηση τόσο τοῦ ἑαυτοῦ τους ὅσο καὶ τῆς συνολικῆς κοινωνίας. Οἱ παρωπίδες αὐτὲς ποῦ βάζει ἡ ἱστορία στὰ μάτια τῶν κυρίαρχων τάξεων καὶ ποῦ τὲς ἐμποδίζει νὰ δοῦν σωστὰ τὴν κοινωνία σὰν ὁλότητα, ἐκφράζουν τὴ μοιραία ἔλλειψη καθολικότητας ἀπὸ τὸ ταξικὸ ποῖσμα τῶν ἀνθρώπων ποῦ βλέπουν τὸν ἑαυτό τους σὰν σκοπὸ καὶ τὲς ἄλλες τάξεις σὰν μέσα : οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ἀναγκασμένοι, ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴν ταξικὴ τοποθέτηση, νὰ κρύβουν ἀπὸ τὰ μάτια τους καὶ νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἀναγνωρίσουν τὰ πραγματικὰ κίνητρα τῆς σκέψης καὶ τῆς πράξης τους, τὰ πραγματικὰ προβλήματα ποῦ θέ-

1) Μαρξ : I.e 18 Brumaire κτλ., σελ 31.

τει ή πραγματική τους θέση μέσα στην κοινωνία κ.ο.κ. "Αν, όμως, ή μοιραία τους ύποδούλωση στο ταξικό τους συμφέρον εμπόδιζε ως τὰ τώρα τοὺς «ιδεολόγους» τῆς κάθε τάξης νὰ ὑψωθοῦν σ' αὐτὴ τὴν πανανθρώπινη καθολικὴ σκοπιὰ, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ μόνο εἶναι ὁρατὴ ἡ κοινωνία σὰν ὁλό- τητα καὶ ἡ καθαρὴ ἀλήθεια, ἀντίθετα, τὸ προλεταριάτο εἶναι, γιὰ τὸν Marx, ἡ πρώτη μέσα στὴν ἱστορία κοινωνικὴ τάξη ποὺ εἶναι πραγματικὰ παναν- θρώπινη καὶ ποὺ ὁ σκοπὸς τῆς ἱστορικῆς της δράσης δὲν εἶναι ἡ ὑποδού- λωση μιᾶς ἄλλης τάξης, ἀλλὰ ἡ κατάλυση κάθε ταξικῆς κυριαρχίας καὶ ἡ οἰκοδόμησις μιᾶς ἀταξικῆς κοινωνίας: «ὅπως—λέει ὁ Marx—προϋπόθεσις τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς ἀστικῆς τάξης ἦταν ἡ κατάλυσις ὅλων τῶν νομικῶν τά- ξεων ἔτσι καὶ προϋπόθεσις τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς ἐργατικῆς τάξης εἶναι ἡ κατάργησις ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων» (1). Συνεπῶς, ἡ πρὸς τὴν ἀταξικὴ κοινωνία προσανατολισμένη ταξικὴ συνείδησις τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἐλεύ- θερη ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς «ἀπάτης», ἀπεριόριστη ἀπὸ τοὺς φραγμοὺς τῆς «ιδεολογίας». ἰκανὴ νὰ ἀντικρίσει καὶ νὰ ἀνοιχτεῖ στὴν ὁλότητα τῆς ἀλήθειας.

Στὸ μοτίβο αὐτό, ποὺ ἂν δὲν ἐνταχθεῖ μέσα στὴ θεματικὴ τῆς μετα- φυσικῆς τῆς ἱστορίας τοῦ νέου Marx, κινδυνεύει νὰ παρουσιαστεῖ σὰν ἕνας ἀφελὴς χιλιασμός, ὁ Marx καὶ οἱ μαρξιστὲς δίνουν μὰ τέτοια ἔκτασις, ποὺ καταλήγουν στὸ δογματισμὸ τῶν «ἔμφυτων ἀληθειῶν» Ἐτσι π.χ. ὁ Lu- kacs ὑποστηρίζει ὅτι ἡ «ψευδὴς συνείδησις» τοῦ προλεταριάτου ἔχει ἕνα ριζικὰ διάφορο νόημα ἀπὸ τὴς «ψευδεῖς συνειδήσεις» τῶν ἄλλων τάξεων καὶ ὅτι ἡ ταξικὴ συνείδησις τοῦ προλεταριάτου, «κι ὅταν ἀκόμα κάνει λάθη, ση- μαίνει ἕνα προσανατολισμὸ πρὸς τὴν ἀλήθεια» (Intention auf das Richti- ge) ποὺ «βρίσκεται μέσα» (innewohnt) ἀκόμα καὶ στὶς σφαλερὲς ἀντιλήψεις τοῦ προλεταριάτου (2). Καὶ μὲ ἀνάλογους συλλογισμοὺς ὁ Μπουχάριν ζητοῦ- σε νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ «προλεταριακὴ ἐπιστήμη» ποὺ δείχνει ὅτι κάθε θεω- ρία εἶναι ἰδεολογικὴ, ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὴς πρόσκαιρος καὶ «σχε- τικὲς» κοινωνικὲς συνθήκες ποὺ «προκάλεσαν» τὴ γέννησὴ της, εἶναι «ἡ μόνη ἀληθινὴ ἐπιστήμη» καί, σὰν τέτοια, δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ «ξεπεραστεῖ» (3).

"Αν ἡ ἴδια ἡ τύχη τῶν βιβλίων τοῦ Lukacs καὶ τοῦ Μπουχάριν ποὺ εἶναι «maudits» καὶ ἀπαγορευμένα μέσα σ' ὅλο τὸ χῶρο τοῦ κομμουνιστικοῦ imperium ἀποτελεῖ τὴν καλύτερη ἀπάντησις σ' αὐτὴ τὴν ἀπίθανη μεταμ- φίεσις τῆς «ἀπόλυτης γνώσης» καὶ τοῦ «τέλους τῆς ἱστορίας» τοῦ Hegel (ὁ Hegel ἄλλωστε ἦταν ἕνας ἀδιόρθωτος ἰδεαλιστὴς: εἶχε βάλει, ὡς γνωστόν, τὸν κόσμον «νὰ περπατᾷ μὲ τὰ πόδια πάνω καὶ μὲ τὸ κεφάλι κάτω», μὲ ἄλλους λόγους, εἶχε ξεχάσει νὰ βάλει δίπλα στὴν ἀπόλυτη γνώση καὶ μιὰ ἀπόλυτη ἀστυνομία), ἀργότερα θὰ δοῦμε συστηματικότερα πῶς ὁ «ρεαλισμὸς»

1) Misère de la philosophie, σελ. 135.

2) Georg Lukacs: Geschichte und Klassenbewusstsein, σελ. 85.

3) N. Boukharine: La théorie du materialisme historique, σελ. 13.

τοῦ Λένιν γκρέμισε ἐκ βάθρων ὅλο αὐτὸ τὸ αἰσιόδοξο καὶ βερμπαλιστικὸ ἐποικοδόμημα.

Πραγματικά, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὁ Λένιν ἦταν ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι ὄχι μόνο τὸ προλεταριάτο δὲν ἔχει καμιὰ τέτοια ἔμφυτη τάση πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ὅτι, ἐπιπλέον, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ὑψωθεί μόνο του πάνω ἀπὸ τὸν ἐμπειρισμὸ τῶν στενὰ ἐπαγγελματικῶν του συμφερόντων καὶ νὰ ἀποκτήσει αὐτὴ τὴν καθαρὴ ταξικὴ συνείδηση καὶ αὐτὴ τὴν «ἀληθινὴ ἐπιστήμη» πού εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς ἐπαναστατικῆς καὶ ἱστορικῆς του δραστηριοποίησης. Ἔτσι, στὸ «Τί νὰ κάνουμε ;» (1901-2) ὅπου διατυπώνει τὶς θεμελιώδεις ἀρχὲς τῆς ὀργάνωσης τοῦ μετέπειτα μπολσεβικικοῦ κόμματος, ὁ Λένιν ἀναφέρει μὲ θαυμασμὸ τὶς «βαθιὰ ἀληθινὲς σκέψεις» τοῦ Kautsky κατὰ τὶς ὁποῖες «ἡ σύγχρονη σοσιαλιστικὴ συνείδηση δὲν μπορεῖ νὰ θεμελιωθεῖ παρὰ μόνο πάνω στὴ βάση μιᾶς βαθιᾶς ἐπιστημονικῆς γνώσης . . . οἱ φορεῖς αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὄχι οἱ προλετάριοι ἀλλὰ οἱ ἄστοι διανοούμενοι . . . ἡ σοσιαλιστικὴ συνείδηση εἶναι κάτι πού ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπ' ἔξω (von Aussen hineingetragen) μέσα στὸ προλεταριακὸ ταξικὸ ἀγῶνα καὶ ὄχι κάτι πού αὐθόρμητα (urwüchsig) ἔχει βγεῖ ἀπὸ μέσα του» (1) Καὶ ὀδηγώντας στὶς ἀκραῖες τὸς συνέπειες αὐτῆς τὶς ἤδη «ἀνορθόδοξες» ἰδέες τοῦ Kautsky, ὁ Λένιν ὑποστηρίζει ὅτι αὐτὴ τὴν καθαρὴ ταξικὴ συνείδηση δὲν μποροῦν νὰ τὴ δώσουν στὸ προλεταριάτο παρὰ μόνο στοιχεῖα ταξικὰ ξένα πρὸς τὸ προλεταριάτο : οἱ «ἄστοι διανοούμενοι» μεταμορφωμένοι ἀπὸ «σάπιους διανοομένους» σὲ «ἐπαγγελματίες ἐπαναστάτες» καὶ ἀπὸ «ἀναρχικούς καὶ ἀπειθάρχητους μικροαστοὺς» σὲ φανατικὰ στελέχη μιᾶς χρισματοφόρας μονολιθικῆς ὀργάνωσης. Καί, τελικά, αὐτὸ πού ἔμεινε ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴ μυθολογία τῆς «προλεταριακῆς ἀλήθειας» εἶναι ἡ ψευτο-ἐκκλησιαστικὴ πίστη ὅτι ἡ ἀλάθητη σοφία τοῦ «κορυφαίου ἐπιστήμονα» καὶ τοῦ «μπολσεβικικοῦ ἐπιτελείου» «κι ὅταν ἀκόμα κάνει λάθη, σημαίνει ἕναν προσανατολισμὸ πρὸς τὴν ἀλήθεια» : μὲ ἄλλους λόγους, «τὸ κόμμα ἔχει πάντα δίκαιο» καὶ τὸ καλύτερο πού ἔχουν νὰ κάνουν τὰ «προλεταριακὰ τάγματα» εἶναι νὰ ὑπακούουν καὶ νὰ καταδικάζουν τὶς «παρεκκλίσεις» μὲ τὴ στρατιωτικὴ ὁμοφωνία τῶν 99,99 ο)ο. . .

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Λένιν, ἐρμηνεύοντας μαρξιστικὰ τὴν ὀρτοουνιστικὴ καὶ ρεφορμιστικὴ πολιτικὴ τῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἔδειχνε ὅτι καὶ **αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μαρξισμὸς καὶ ἡ «προλεταριακὴ ἐπιστήμη» μποροῦσαν νὰ μεταμορφωθοῦν σὲ μιὰ ἐξωπρολεταριακὴ καὶ ἀντιπρολεταριακὴ «ἰδεολογία»** : ὅτι ὁ μαρξισμὸς πού διαφέντευε ἡ σοσιαλδημοκρατικὴ ὀρθοδοξία θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἡ ἰδεολογικὴ φόρμα μιᾶς ἱστορικῆς βούλησης ξένης καί, στὸ τέλος, ἐχθρικῆς πρὸς τὸ προλεταριάτο.

Γιὰ νὰ γίνῃ μαρξιστικὰ κατανοητὴ ἡ ὀρτοουνιστικὴ, μεταρρυθμι-

(1) Lenin : Selected Works (Moskow, 1946) I, σ. 176 7, 170.

στική και, στο τέλος, αντεπαναστατική πολιτική των σοσιαλδημοκρατών έπρεπε, για τον Λένιν, να καταδειχτεί ότι τα «σοσιαλπροδοτικά» τους «λάθη» δεν εκφράζουν απλώς και μόνο μιὰ «σφαλερή» ή μιὰ «προδοτική» συνείδηση, κάτι δηλαδή το ουσιαστικά τυχαίο, σφαιραίο, «υποκειμενικό», αλλά αποδείχνουν άλλη μιὰ φορά ότι «δεν είναι ή συνείδηση των ανθρώπων αυτή που προσδιορίζει την ύπαρξή τους, αλλά, αντίθετα, ή κοινωνική τους ύπαρξη προσδιορίζει τη συνείδησή τους». Έτσι, για τον Λένιν, ο συντηρητισμός της σοσιαλδημοκρατίας δεν ήταν παρὰ το αποτέλεσμα της διαστρεβλωτικής επιρροής δύο ομάδων, που λόγω της κοινωνικής τους θέσης και παρ' όλη την προλεταριακή τους καταγωγή, είχαν αποξενωθεί από το προλεταριάτο και έτειναν να αφομοιωθούν με τα μικροαστικά στρώματα. Οι ομάδες αυτές ήταν ή «εργατική αριστοκρατία» και ή κομματική και συνδικαλιστική γραφειοκρατία. Η «αντικειμενική βάση», λοιπόν, του «εκφυλισμού» και της «προδοσίας» των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων ήταν, για τον Λένιν, ή παρουσία μέσα στα κόμματα αυτά μιᾶς μειοψηφίας από «εργάτες με κολάρο» και γραφειοκράτες, που το μικροαστικό βιοτικό τους επίπεδο και ή ήγετική τους θέση μέσα στις προλεταριακές οργανώσεις τους είχαν αποξενώσει από τη «βίση» και τα συμφέροντά της και τους είχαν μετατρέψει σε συνειδητά ή άσυνειδητα όργανα των ταξικών έχθρών του προλεταριάτου. Για τον Λένιν, το γεγονός ότι τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα συγκεντρώναν την τεράστια πλειοψηφία της εργατικής τάξης δεν είχε καμιά ιδιαίτερη σημασία: ο πιο ιστορικά σημαντικός παράγοντας ήταν, όχι ή εργατική μάζα αλλά ή ιδιαίτερη ταξική σύνθεση και ή ιδιαίτερη ταξική σκοπιὰ της élite που οργάνωνε και που καθοδηγούσε τη μάζα.

γ) Τι είναι το σημερινό μπολσεβικικό κόμμα ;

Αν είναι έτσι, τότε, θὰ θέλαμε να μάθουμε ποιὰ είναι ή μαρξιστική ή ή λενινιστική ανάλυση του «κοινωνικού χαρακτήρα» του ίδιου του κόμματος που ο Λένιν έφερε στην έξουσία, θὰ θέλαμε δηλαδή να μάθουμε ποιοί είναι οί «πραγματικοί σκοποί» του και «τί είναι στην πραγματικότητα» ένα κόμμα με μαρξιστική και λενινιστική φρασεολογία, που στην τεράστια πλειοψηφία του αποτελείται όχι από εργάτες με ή χωρίς κολάρο αλλά από γραφειοκράτες, τεχνικούς, αστυνομικούς και στρατιωτικούς και που έχει μονοπωλήσει την πιο δεσποτική έξουσία μέσα σ' ένα κράτος «σοσιαλιστικό» και σε μιὰ κοινωνία «άταξική» όπου ο τιμάρριθμος της ζωής, ή στατιστική των μισθών και αυτός ο ίδιος ο ίδιος ο ισολογισμός της εθνικής οικονομίας έχουν μεταμορφωθεί σε στρατηγικό μυστικό και όπου ή άσκηση των πιο στοιχειωδών συνδικαλιστικών δικαιωμάτων τιμωρείται για έγκλημα.

Για να αποφευχθεί στο μέλλον κάθε τέτοιος «εκφυλισμός» των μαζικών οργανώσεων, για να χτυπηθεί στην ίδια της τη ρίζα κάθε δυνατότητα διάσπασης του προλεταριάτου σε προνομιούχα και μη προνομιούχα στρώ-

ματα και για να ματαιωθεί κάθε απόπειρα αποκρυστάλλωσης μιᾶς νέας ἱεραρχίας πού θά μεταμόρφωνε τὰ διευθυντικά στρώματα μέσα στὰ Σοβιέτ τὰ συνδικάτα και τὸ κόμμα σὲ μιὰ ἀνεξέλεγκτη γραφειοκρατική κάστα, ὁ Λένιν ζητοῦσε ἀπὸ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου νὰ πραγματοποιήσῃ ἄμεσα μιὰ σχεδὸν ἀπόλυτη ἐξίσωση τῶν εἰσοδημάτων και ἕνα καθεστὼς δημοκρατικοῦ συγκεντρωτισμοῦ, χάρις στὸν ὁποῖο ἡ ὀλοένα πληρέστερη συμμετοχὴ τῶν προλεταριακῶν μαζῶν στὴν πολιτική ζωή, ἡ ζωντανὴ συνένωση τῆς σοβιετικῆς αὐτοδιοίκησης, τῆς βιομηχανικῆς δημοκρατίας, τοῦ συνδικαλισμοῦ και τοῦ ἐργατοαγροτικοῦ ἐλέγχου θά ἔφερναν ἀργὰ ἢ γλήγορα τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφάνιση κάθε διάκρισης ἀνάμεσα στὴ διευθύνουσα και τὴν ἐκτελεστικὴ ἐργασία.

Λίγο καιρὸ μετὰ τὸ θάνατό του, τὸ ἴδιο του τὸ κόμμα κατήγγειλε τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα σὰν μιὰ ἀπαράδεκτη μορφή «δημοκρατικοῦ κρετινισμοῦ» και «μικροαστικοῦ ἰσοπεδωτισμοῦ» και ἡ ἐμφάνιση τῶν «σοβιετικῶν ἐκατομμυριούχων» παρουσιάστηκε σὰν ἡ τελευταία λέξη «σοσιαλιστικῆς ἀνοικοδόμησης». Ὅσο γιὰ τὸ δημοκρατικὸ συγκεντρωτισμὸ, αὐτὸς ἔγινε τόσο συγκεντρωτικός, ὥστε μαζί μὲ τὴ δημοκρατία ἔπνιξε και κάθε ἐκδήλωση τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Πρῶτα, τὰ Σοβιέτ ἔχασαν κάθε πολιτικὴ αὐθιπαρξία και ὕστερα τὰ συνδικάτα, ἀφοῦ πρῶτα ἀπαλλοτριώθηκαν ἀπὸ τὸ κυριότερό τους ὄπλο, τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας, μεταμορφώθηκαν σ' ἕνα ἀπλὸ γρανάξι τῆς κρατικῆς μηχανῆς, προορισμένο ὄχι βέβαια γιὰ τὴν προάσπιση τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου τῶν ἐργατῶν ἀλλὰ γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ τους κινητοποίηση στὴν ἐκτέλεση τοῦ δικτατορικῆς ἐπιβεβλημένου ἀπὸ τὰ πάνω παραγωγικοῦ σχεδίου. Στὸ τέλος, τὸ ἴδιο τὸ μπολσεβικικὸ κόμμα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρὰ αἱματηρῶν περιπετειῶν, πού μετατρέποντας «διαλεκτικά» τὴν ποσότητα σὲ ποιότητα, τὸ «ἐκκαθάρισαν» τόσο ἀπὸ τὴν προλεταριακὴ του βάση, ὅσο και ἀπὸ τὴν τεράστια πλειοψηφία αὐτῶν, πού εἶχαν κάνει τὴν ἐπανάσταση και τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, ἔπαψε νὰ εἶναι τὸ κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης και ἔγινε ἡ κεντρικὴ συντονιστικὴ ὀργάνωση τῆς ἐλίτε τῶν νέων προνομιούχων στρωμάτων, τὸ Herrenklub (ἡ «Λέσχη τῶν Κυρίων») τῆς ἄρχουσας τάξης.

Στὸ 17ο συνέδριο τοῦ κόμματος (1934), πού ἔγινε μετὰ τὴν «ἐκκαθάριση» τῶν τροτσκιστῶν, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὶς μεγάλες δίκες τοῦ 1936—38, τὰ 8,3% τῶν συνέδρων ἦταν «παλιὰ μέλη τοῦ κόμματος» (μέλη ἀπὸ τὸ 1918 και πρὶν). Στὸ 18ο συνέδριο πού ἔγινε τὸ 1939, ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες ἐκκαθαρίσεις, ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς εἶναι 14,8%. Τὸ 1934, μόνον τὰ 2,6% τῶν ἀντιπροσώπων στὸ 17ο συνέδριο τοῦ κόμματος ἦταν μέλη ἀπὸ τὸ 1920 και μετὰ. Τὸ 1939 ὁ ἀντίστοιχος ἀριθμὸς εἶναι 43%. Μέσα στὰ πέντε αὐτὰ χρόνια, ὁ ἀριθμὸς τῶν «παλαιῶν μπολσεβίκων» μειώθηκε κατὰ 65%, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν «νέων μπολσεβίκων» αὐξήθηκε κατὰ 40%. Τὸ 1927 τὸ κόμμα εἶχε περὶ τὶς 773 000 μέλη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 34% (243 000) ἦταν μέλη ἀπὸ τὸ 1920 και πρὶν. Τὸ 1939 τὸ κόμμα εἶχε κάπου

1 590 000 μέλη, από τα όποια μόνο 20.000, δηλαδή το 1,3 % ήταν «παλαιοί μπολσεβίκοι», πράγμα που σημαίνει ότι πάνω από 200 000 απ' αυτούς που είχαν κάνει την επανάσταση και τον εμφύλιο πόλεμο και που ζούσαν ακόμη το 1927, εξαφανίστηκαν ανάμεσα στο 1934 και 1939. Το 1934, το κόμμα είχε 1 872 000 μέλη το 1939 τα μέλη του κόμματος ήταν 1 588 852 ανάμεσα στους 300 000 που εκκαθαρίστηκαν ανάμεσα στο 1934 και το 1939, οί 200 000 θά πρέπει να είναι η «παλαιά φρουρά».

Ταυτόχρονα, το παλιό κόμμα των εργατών και των αγροτών μεταμορφωνόταν σ' ένα κόμμα που στην τεράστια πλειοψηφία του αποτελείται από γραφειοκράτες. Το 1930, στο 16ο συνέδριο του κόμματος, οί «εργατική; καταγωγής» αντιπρόσωποι αποτελούσαν τα 65 %, αλλά μόνο το 1/5 απ' αυτούς ήταν και εξακολουθούσαν να είναι πραγματικοί εργάτες στις βιομηχανικές επιχειρήσεις. Στο 17ο συνέδριο, το 1934, μόνο τα 9,3 % ήταν εργάτες. Στο 18ο συνέδριο, το 1939, από τους 1569 αντιπροσώπους οί 659 ήταν υπάλληλοι του κόμματος, 283 ήταν βαθμοφόροι του στρατού και της αστυνομίας, 162 ήταν υπάλληλοι του κράτους, της βιομηχανίας και των «συνδικάτων», 62 ήταν διανοούμενοι και τα υπόλοιπα 25,5 % ήταν μέλη της «εργατικής αριστοκρατίας» (σταχανοβιστές, «ήρωες της εργασίας» κ.λ.π.). Στην ίδια εποχή, στο άνωτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ—το άνωτατο κυβερνητικό σώμα—τα 83 % των βουλευτών ήταν γραφειοκράτες, από τους όποιους τα 92 % ήταν μέλη της άνωτατης κομματικής, στρατιωτικής και αστυνομικής ιεραρχίας, διευθυντές των μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων, των κολχόζ κ.λ.π. και τα 8 % ήταν τεχνικοί. Το σοβιετικό κομμουνιστικό κόμμα έπαψε τόσο de facto όσο και de jure να είναι ένα εργατικό κόμμα: έτσι, το 18ο συνέδριο του κόμματος κατάργησε, το 1939, εκείνες τις καταστατικές αρχές που εξασφάλιζαν ως τα τότε τον προλεταριακό του χαρακτήρα, τις αρχές δηλαδή που αναφέρονταν στην ταξική καταγωγή των υποψηφίων μελών. Και αυτή η ύπεροχή της γραφειοκρατίας στο κόμμα και την κυβέρνηση έγινε ακόμα πιο ολοκληρωτική κατά τη διάρκεια του πολέμου, όταν το κόμμα, στη θέλησή του να κατακτήσει το consensus όλης της άρχουσας τάξης, άνοιξε τις πόρτες του και άεβασε τον αριθμό των μελών από 1 588 852 το 1939 σε 3 960 975 το 1940, 5 760 369 το 1945 και 6 300 000 το 1947 (1).

Ο Λένιν *ερμήνευε* τον φαινομενικά ανεξήγητο συντηρητισμό της σοσιαλδημοκρατίας. Έδειχνε την ύπαρξη μιās λογικής σχέσης ανάμεσα στην «προδοτική» πολιτική της γραμμή και την κοινωνική φυσιογνωμία της ηγεσίας της. Χάρη σ' αυτό το ερμηνευτικό σχήμα μπορούσε να μπει σε παρένθεση το εμπειρικό γεγονός ότι τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα συγκεντρώναν την άπέραντη πλειοψηφία του προλεταριάτου.

1) Βλ. σχετικά D. Dallin: La vraie Russie des Soviets, σελ. 77—79, 103—110, 171—198.—G. Bienstock, S. Schwarz, A. Yugow: Management in Russian Industry and Agriculture (3η έκδ. 1948) σ. 28, 111 κ. έ.

Ἀντίθετα, δὲν χρειάζεται κανένα τέτοιο ἐρμηνευτικὸ σχῆμα γιὰ νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ ἀστική πολιτικὴ τῶν ἀστικῶν κομμάτων: ἡ ταξικὴ τους σύνθεσις εἶναι ἡ αἰτία καὶ ἡ ταξικὴ τους πολιτικὴ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅταν π.χ. ἓνα κόμμα, ὅπως τὸ γαλλικὸ ριζοσπαστικὸ κόμμα, πὸν στὴν τεράστια πλειοψηφία του ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ μικροαστικά στοιχεῖα τῆς πόλης καὶ τῆς υπαίθρου καὶ πὸν ἡ ἴδια του ἡ διάρθρωσις χαρακτηρίζεται ἐπιπλέον ἀπὸ ἓνα ἐξαιρετικὰ χαλαρὸ σύνδεσμο ἀνάμεσα στὴ μάζα καὶ τὴν ἡγεσία, μετέχει στὶς κυβερνήσεις τῆς III République καὶ παρουσιάζεται σὰν ὁ στυλοβάτης τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος, ἡ γενικὴ πολιτικὴ του διαγωγὴ δὲν θέτει κανένα ἰδιαιτέρω πρόβλημα. Ὅταν ὅμως ἓνα «ὀρθόδοξο μαρξιστικὸ» κόμμα, πὸν ἀποτελεῖται στὴν τεράστια πλειοψηφία του ἀπὸ προλετάριους, ὅπως τὸ γερμανικὸ σοσιαλιστικὸ κόμμα, ψηφίζει τὶς πολεμικὰ πιστώσεις, δὲν δείχνει καμιὰ θέλησις ἀντίστασις κατὰ τῶν ἱμπεριαλιστικῶν σχεδίων τῶν κυβερνήσεων τοῦ Kaiser καὶ στὸ τέλος φέρνει στὴν ἐξουσία ἀνθρώπους πού, ὅπως ὁ Ebert, «μισοῦσαν τὴν ἐπανάστασις περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο», τόσο ἡ γενικὴ ὅσο καὶ ἡ συγκεκριμένη πολιτικὴ του γραμμὴ καὶ πράξις φαίνονται σὰν κάτι τὸ ριζικὰ παράδοξο καὶ σκανδαλώδες. Καὶ ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸ λογικὸ σκάνδαλο, ἡ μαρξιστικὴ ἐρμηνεία τοῦ Λένιν παρουσιάζεται σὰν ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ ὑπερικήσει τὴ φαινομενικὴ ἀντίφασις ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴ μαρξιστικὴ φρασεολογία καὶ τὴν προλεταριακὴ σύνθεσις τῆς σοσιαλδημοκρατίας καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὴν καιροσκοπικὴ καὶ «σὲ τελευταία ἀνάλυσις» συντηρητικὴ καὶ ἀντιδραστικὴ τῆς πολιτικῆς.

Μὲ τὸν ἴδιον ὅμως τρόπο, δὲν χρειάζεται ἡ μεσολάβησις καμιᾶς ἐρμηνευτικῆς subtilité γιὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ οὐσία τοῦ σημερινοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος: τόσο τὸ κόμμα ὅσο καὶ τό, ὑποτίθεται, ἀνώτατο κυβερνητικὸ σῶμα, τὸ ἀνώτατο Σοβιετ πὸν ἐκλέγεται μὲ τὴ ζηλευτὴ ὁμοφωνία τῶν 99,99% — πὸν διορίζεται δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἐνιαίου ψηφοδελτίου ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ κόμμα — πραγματοποιοῦν μὲ μιὰ ἰδεοτυπικὴ καθαρότητα τὴ μαρξιστικὴ ἔννοια τοῦ ταξικοῦ κόμματος καὶ τὴ μαρξιστικὴ ἀντίληψις, κατὰ τὴν ὁποία ἡ κυβέρνησις δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀντιπροσωπεῖα τῆς ἄρχουσας τάξεως πὸν «διαχειρίζεται τὶς κοινές τῆς ὑποθέσεις».

Ἄν γιὰ τὸν Λένιν ἡ ἐργατικὴ ἀριστοκρατία εἶχε ἀποχωριστεῖ ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ μάζα, γιὰ τὸ ἀνώτερο βιοτικὸ τῆς ἐπίπεδο τῆς ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύει ὅτι ἀποτελεῖ τμῆμα ὅχι τοῦ προλεταριάτου, ἀλλὰ τῶν μεσαίων ἀστικῶν τάξεων καὶ ἄν, γιὰ τὸν Λένιν, αὐτὸς ὁ μικροαστικὸς προσανατολισμὸς τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους παράγοντες πὸν ἐξηγοῦν τὴ συντηρητικὴ πολιτικὴ τῆς σοσιαλδημοκρατίας καὶ τὸν τελικὸ τῆς «ἐκφυλισμὸς», τότε πῶς πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσουμε ἓνα κόμμα, ὅπως τὸ σημερινὸ μπολσεβικικὸ κόμμα, μὲς στὸ ὁποῖο οἱ ἀδύνατοι προλετάριοι, ὅπως καὶ ἡ ἐργατικὴ ἀριστοκρατία (οἱ εἰδικευμένοι ἐργάτες, οἱ σταχανοβιστές κ.λ.π.) ἀποτελοῦν μιὰ ἀσήμαντη μειοψηφία ἀπέναντι σὲ μιὰ

συντριπτική πλειοψηφία γραφειοκρατών, τεχνικών, στρατιωτικών και αστυνομικών, που το βιοτικό τους επίπεδο είναι ριζικά ανώτερο από το επίπεδο της μεγάλης προλεταριακής μάζας, όπως και της εργατικής αριστοκρατίας; Και αν, για τον Λένιν, η αποξένωση της σοσιαλδημοκρατικής κομματικής και συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας από τη ζωή του εργοστασίου και, συνεπώς, από την άμεση βιοπάλη και τις γενικές συνθήκες ύπαρξης της προλεταριακής μάζας, είναι ο δεύτερος κύριος παράγοντας που εξηγεί τη «σοσιαλπροδοτική» πολιτική της σοσιαλδημοκρατίας, τότε πάλι, πώς πρέπει να αντικρίσουμε ένα κόμμα, όπως το μπολσεβικικό, που απ' έξοχης στηρίχτηκε πάνω στη δικτατορία των «έπαγγελματιών επαναστατών», των στελεχών δηλαδή, που αποσπασμένα από τη ρουτίνα του εργοστασίου είχαν συνηθίσει να βλέπουν με τη μεγαλύτερη δυσπιστία, αν όχι με την πιο καθαρή περιφρόνηση, κάθε αυθόρμητη πρωτοβουλία των μαζών, και που σήμερα αποτελείται, στην τεράστια πλειοψηφία του, από τα μέλη της τάξης που έχει μονοπωλήσει όλες τις εξουσίες, που πριν ανήκαν στην καπιταλιστική τάξη, χωρίς επί πλέον να δεσμεύεται από κανένα από τα κάτω προερχόμενο πολιτικό ή συνδικαλιστικό έλεγχο;

«Οι ιδέες που κυριαρχούν μέσα σε μια κοινωνία, είναι οι ιδέες της κυρίαρχης τάξης», λέει ο Marx (1). Ποιά είναι η κυρίαρχη τάξη μέσα στην κοινωνία πάνω στην οποία κυριαρχούν οι μαρξιστικές ιδέες; Οι παραγωγικές σχέσεις που συνάπτουν ανάμεσά τους οι άνθρωποι, λέει ο Marx, αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία ανυψώνεται το ιδεολογικό «ποικοδόμημα»: ποιές είναι αυτές οι παραγωγικές σχέσεις στις οποίες «αντιστοιχεί» σαν επίσημο «ιδεολογικό ποικοδόμημα» ο μαρξισμός; Ποιές είναι αυτές οι «οικονομικές σχέσεις», αυτές οι «άμεσες σχέσεις ανάμεσα στους άμεσους παραγωγούς και τους κυρίαρχους των προϋποθέσεων της παραγωγής» που, για το μαρξισμό, φανερώνουν το «μυστικό και το κρυφό θεμέλιο όλης της κοινωνικής διάρθρωσης και όλων των ειδικών μορφών του κράτους»; Για να αποφύγουμε το φαύλο κύκλο της προπαγάνδας και της αντιπροπαγάνδας, θα πάρουμε για βάση τα στοιχεία που δίνει ένας «ορθόδοξος μαρξιστής» οικονομολόγος: ο καθηγητής Charles Bettelheim στις σελίδες 149—168 του βιβλίου του για τη «Σοβιετική Σχεδιοποιημένη Οικονομία», όπου ακριβώς παρουσιάζει τις «άμεσες σχέσεις» των γραφειοκρατικών οργανισμών, που καταρτίζουν τα οικονομικά σχέδια, με τη μάζα των άμεσων παραγωγών, που τα εκτελούν (2).

1) Γερμανική Ίδεολογία, F, σελ. 373, O. P. VI, σελ. 193.

2) Charles Bettelheim: La planification Soviétique (3η έκδ. 1945). 'Απ' όσους ξέρω, ο Ch. Bettelheim είναι ο μόνος «κομμουνιστής» και «οικονομολόγος», που ή έρευνά του για τη Σοβιετική Οικονομία μπορεί—υποτίθεται—να έξασφαλίσει το consensus omnium. Και αν ή διπλή του αυτή ιδιότητα δέν παρουσιάζεται σαν μια όδυνηρή—για τον έαυτό του, όπως και για τους άναγνώστες του—διχοτόμηση της προσωπικότητας, είναι γιατί το θεωρητικό επίπεδο της οικονομολογικής του

δ) Οι «σοσιαλιστικές» παραγωγικές σχέσεις

Ἄφου πρώτα δείχνει τὴν πλήρη ἀπουσία κάθε πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς δημοκρατίας, δηλαδή τὴν πλήρη ἀνυπαρξία κάθε διοικητικῆς ἢ ἐλεγκτικῆς πρωτοβουλίας ἀπὸ τὰ κάτω : ἀπὸ τοὺς παραγωγούς, ἢ ὁποιοδήποτε δημοκρατικοῦ-πολιτικοῦ ἐλέγχου ἀπὸ πάνω: ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερα ἐκλεγμένους ἀντιπροσώπους τῶν παραγωγῶν, ὁ καθηγητὴς Bettelheim, ἀναλύοντας τὰ μέσα πὺν κινοῦν τοὺς ἐργάτες νὰ ἐκτελέσουν αὐτὰ τὰ ἐπιβεβλημένα ἀπὸ τὴν ἀνεξέλεγκτη κρατικὴ βούληση παραγωγικὰ σχέδια, ξεχωρίζει τρεῖς τύπους μέσων, πὺν «ἀντιστοιχοῦν στὰ ψυχολογικὰ κίνητρα πὺν δραστηριοποιοῦν τοὺς ἐργαζομένους: α) μέσα καθαρὰ ψυχολογικά, πὺν ἀντιστοιχοῦν σ' αὐτὸ πὺν ἡ ψυχολογία ὀνομάζει ἀνώτερες τάσεις, β) μέσα ψυχο-οἰκονομικά, πὺν ἀνήκουν στὴ σφαῖρα τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, γ) μέσα ψυχο-φυσικά, πὺν συνδέονται μὲ τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης» (σελ. 153)

Στὴν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν ὁ πατριωτισμὸς, ἡ ἀγάπη τῆς ἐργασίας, ἡ σοσιαλιστικὴ ἀμίλλα καὶ ἄλλα ἠχηρὰ παρόμοια. Ἀνάμεσα στὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη κατηγορία ὁ συγγραφέας τοποθετεῖ τὸ σταχανοβισμό, πὺν «οὐσία του εἶναι τότε ἡ ἐκλογίκευση τῆς παραγωγῆς—καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι μιὰ τεχνικὴ πρόοδος—καὶ τότε ἡ ἐξαφάνιση τῶν πλὸ στοιχειωδῶν ἐγγυήσεων ἀσφαλείας στὴν ἐργασία, ἐξαφάνιση, πὺν ἔκανε δυνατὴ μιὰ ἐπιτάχυνση τοῦ ρυθμοῦ τῆς παραγωγῆς, ἄλλα πὺν ἔκανε τοὺς ἐργάτες νὰ τὴν πληρῶσουν πολλές φορὲς μὲ τὴ ζωὴ τους» (σελ. 156). Ἔτσι ὁ σταχανοβισμὸς ἀποκτίνει ἓνα ἰδιαίτερο ρόλο μέσα στὴν τιζικὴ διάρθρωση τῆς σοβιετικῆς κοινωνίας, γιατί ἐπιτρέπει ἓνα πρῶτο ξεδιάλεγμα μιᾶς «ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας», πὺν λειτουργεῖ σὰν ἓνας πρῶτος ἐνδιάμεσος κρίκος ἀνάμεσα στὴν ἐργατικὴ τάξη καὶ τὴν ἄρχουσα γραφειοκρατία. Ταυτόχρονα μὲ τὴ σταχανοβικὴ ἀνύψωση στὸ μᾶξιμουμ τῆς ἀπόδοσης τῆς ἐργασίας, «οἱ ἐργάτες πὺν δὲν μποροῦσαν νὰ πραγματοποιήσουν τίς νόρμες τῆς κατηγορίας τους, ἔπεφταν σὲ μιὰ κατώτερη κατηγορία—πράγμα πὺν σήμαινε μιὰ πτώση τοῦ μηνιαίου μισθοῦ τους κατὰ 5—30 ρούβλια —ὁ μέσος μηνιαῖος ἐργατικὸς μισθὸς στὴν προπολεμικὴ περίοδο κυμαίνεται ἀνάμεσα στὰ 110 καὶ τὰ 250 ρούβλια (σελ. 62)—χωρὶς αὐτὸ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε περιορισμὸ τῶν ἐργασίμων ὥρων. Ἔτσι ἓνα κίνημα, πὺν ἀρχικὰ ἦταν, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, ἓνα κίνημα σοσιαλιστικῆς ἀμίλλας καὶ πὺν ἔπρεπε νὰ φέρει μιὰ βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ὄλων τῶν ἐργαζομένων, δὲν ἦταν τελικά, παρὰ μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐλαττωθεῖ ὁ μισθὸς τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργατῶν» (σελ. 157).

σκέψης δὲν ξεπερνάει τὸ ἐπίπεδο τῆς «ἀγοραίας πολιτικῆς οἰκονομίας», γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ Marx. Ἀξίζει νὰ τονιστεῖ ὅτι εἶναι καθηγητὴς στὴν École Libre des Sciences Politiques καὶ στὴν École Pratique des Hautes Études στὸ Παρίσι καὶ κύριος συνεργάτης «ἀριστερῶν» περιοδικῶν, ὅπως les Cahiers Internationaux, l'Observateur κ.τ.λ.

Στὴ δευτέρῃ κατηγορίᾳ («ψυχο - οἰκονομικὰ μέσα») ἀνήκουν τὰ μέτρα ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἡ ἄρχουσα τάξη οἰκειοποιεῖται ἕνα σημαντικό μέρος ἀπὸ τὴν παραγόμενη υπεραξία: διαφοροποίηση τῶν μισθῶν, ἀμοιβές γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ σχεδίου, μισθὸς μὲ τὸ κομμάτι κ.τ.λ. (σελ. 158—163). Γιὰ τὰ «ψυχο - οἰκονομικὰ» αὐτὰ μέσα ὁ καθηγητὴς Bettelheim μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, «στὸ μέτρο πὸν ξεαφανίζοταν ὁ ἐπαναστατικὸς ἐθνουσιασμός καὶ ἡ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ στὸν κόσμον φαινόταν ὀλοένα καὶ πιὸ μακρινή, στὸ μέτρο, κυρίως, πὸν ἡ ὀλοένα καὶ πιὸ ἔντονη κοινωνικὴ ἀνισότητα ἔκανε τοὺς ἐργάτες νὰ σκέφτονται ὅτι ἀπὸ τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τους δὲν ἔβγαινε ὠφελημένη, παρὰ μόνο μιὰ νέα ἀρχουσα μειοψηφία, τὰ κίνητρα τὰ καθαρὰ ψυχολογικὰ καὶ ἀνιδιοτελῆ (ὁ πατριωτισμὸς κ.τ.λ.) ἔχαναν κάθε ἀξία καὶ κάθε ἀποτελεσματικότητα. Τότε ἔγινε ὀλοένα καὶ πιὸ φανερό ὅτι ἦταν ἀναγκαῖο νὰ δοθοῦν, στὶς μάζες γενικὰ καὶ σὲ κάθε ἐργαζόμενο εἰδικά, ὀρισμένες ὑλικὲς ἱκανοποιήσεις, ἱκανὲς νὰ τοὺς πείσουν ὅτι, δουλεύοντας περισσότερο καὶ καλύτερα καὶ πραγματοποιώντας τὸ σχέδιο, θὰ ἔβγαιναν καὶ αὐτοὶ κερδισμένοι» (σελ. 157)

Ποιοὶ βγήκαν κερδισμένοι—πάντοτε κατὰ τὸν κ. Bettelheim—ἀπ' αὐτὲς τὶς «ὕλικές ἱκανοποιήσεις» καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀπὸ τὴν διαφοροποίηση τῶν μισθῶν;

Τὸ 1928, πρὶν ἀπὸ τὴ «σοσιαλιστικὴ βιομηχανοποίηση», ἡ σχέση ἀνάμεσα στὰ κατώτερα ἡμερομίσθια (πὸν ἦταν κατὰ 30—40 % ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἡμερομίσθια τοῦ 1913) καὶ τὰ ἀνώτερα ἦταν 1 : 4. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ, στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι ἤδη ἡ σχέση 1 : 4 σήμαινε μιὰ «παρέκκλιση» σχετικὰ μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Λένιν,

Πραγματικά, ὁ Λένιν ζητοῦσε ἀπὸ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, καὶ μιὰ σχεδὸν ἀπόλυτη ἐξίσωση τῶν μισθῶν. Ἔτσι, στὸ περίφημο ἔργο του «Τὸ Κράτος καὶ ἡ Ἐπανάσταση», ὁ Λένιν ἀναφέρει τὸν Engels, πὸν ἐπαινοῦσε τὴν παρισινὴ Commune γιὰτὶ «ἐξίσωσε τοὺς μισθοὺς τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων δημοσίων ὑπαλλήλων μὲ τοὺς μισθοὺς τῶν ἄλλων ἐργατῶν» καὶ παίρνοντας γιὰ βάση τὸ μισθὸ ἑνὸς μέσου εἰδικευμένου ἐργάτη στὴ Ρωσία τοῦ 1917, καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ «κανονικὸς» μισθὸς «πρέπει νὰ εἶναι γύρω στὶς 6 000 ρούβλια: συνεπῶς, αὐτοὶ ἀπὸ τοὺς μπολσεβίκους πὸν προτείνουν ἕνα μισθὸ 9 000 ρούβλια γιὰ τοὺς δημοτικὸς ὑπαλλήλους, ἀντὶ νὰ προτείνουν γιὰ τὸ σύνολο τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ἕνα maximum 6 000 ρούβλια—ποσὸν ὑπερᾶρκετὸ—κάνουν ἕνα ἀσυγχώρητο λάθος!!! (1).

Μετὰ τὴ σοσιαλιστικὴ βιομηχανοποίηση, ἡ σχέση ἀνάμεσα στὰ κατώτερα καὶ τὰ ἀνώτερα ἡμερομίσθια ἀπὸ 1 : 4, γίνεται 1 : 227! * Ὅσον ἀφορᾷ τὰ κατώτερα ἡμερομίσθια, γράφει ὁ καθηγ. Bettelheim, παραπέμπουμε

1) Lénine: Oeuvres Choiesies II, σελ. 227.

στὸ διάταγμα τῆς 1-11-1937 κατὰ τὸ ὁποῖο τὰ κατώτερα ἡμερομίσθια δὲν πρέπει νᾶναι κάτω ἀπὸ τὰ 115 ρούβλια γιὰ τοὺς μόνιμους ἐργάτες καὶ 110 γιὰ τοὺς ἡμερήσιους ἐργάτες. . . Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ψηλότερα ἡμερομίσθια, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι πολλοὶ τεχνικοὶ, ὑπάλληλοι, διευθυντὲς ἐργοστασίων κερδίζουν 2 000—3 000 ρούβλια τὸ μῆνα, δηλαδὴ 20 μὲ 30 φορὲς περισσότερο ἀπὸ τοὺς λιγότερα πληρωνομένους ἐργάτες. . . Ἐνας σκηνοθέτης τοῦ κινηματογράφου μπορεῖ νὰ κερδίζει 80 - 100 000 καὶ μερικὲς φορὲς μέχρι 200 000 ρούβλια τὸ χρόνο· ἕνας συγγραφέας τῆς μόδας κερδίζει εὐκόλα 10 000 ρούβλια τὸ μῆνα, οἱ βουλευτὲς κερδίζουν 1000 ρούβλια τὸ μῆνα καὶ 150 ρούβλια ἡμερήσια ἀποζημίωση κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συνεδριάσεων, ἐνῶ, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιὲτ τῆς 17-1-1938, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιὲτ τῆς Σ.Σ.Δ. τῆς Ρωσίας καὶ οἱ Πάρεδροι του κερδίζουν 150 000 ρούβλια τὸ χρόνο, ἐνῶ οἱ πρόεδροι καὶ οἱ ἀντιπρόεδροι τοῦ Σοβιὲτ τῆς ΕΣΣΔ καὶ τοῦ Σοβιὲτ τῶν ἐθνικοτήτων κερδίζουν 300 000 ρούβλια τὸ χρόνο» (σελ. 62) (1). Εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς γιατί ἀμέσως ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀστραπιαία σοσιαλιστικὴ ἀνοικοδόμησι, ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς ἔπεσε σημαντικὰ κάτω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ 1913 (ὁ καθηγητὴς Bettelheim ἀρκεῖται νὰ θεωρήσει ὑπερβολικὴ τὴ γνώμη τοῦ καθηγητῆ S. Prokoro-vitch κατὰ τὴν ὁποία ὁ πραγματικὸς ἐργατικὸς μισθὸς ἔπεσε κατὰ 50 ο)ο ἀνάμεσα στὸ 1929 καὶ τὸ 1937 : σελ. 312) ἢ γιατί «ἕνα μεγάλο μέρος ἂν ὄχι τὸ οὐσιωδέστερο τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀγροτῶν τῶν κολχόζ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ τους ἰδιοκτησίαν» (σελ. 312) ἢ γιατί ἀμέσως μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν πενταετιῶν σχεδίων, ἔπαυαν νὰ δημοσιεύονται οἱ στατιστικὲς τοῦ κόστους τῆς ζωῆς καὶ τῶν πραγματικῶν μισθῶν (σελ. 311) . . .

Βέβαια, στὸν ἄμεσο ἀτομικὸ μισθὸ—τὸν κλασικὸ τύπο μισθοῦ—προστίθεται καὶ ἕνας «ἐμμεσος κοινωνικὸς μισθὸς» (δωρεὰν ὑπηρεσίες). «Ἡ ἀπόλυτη καὶ σχετικὴ αὐξηση αὐτοῦ τοῦ κοινωνικοῦ μισθοῦ, παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Bettelheim, πρέπει νὰ εἶναι ἕνα κύριον χαρακτηριστικὸ τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Θεωρητικά, αὐτὸς ὁ κοινωνικὸς μισθὸς θὰ μποροῦσε μάλιστα νὰ ἐξομαλύνει τὶς ἀνισότητες τῶν ἀτομικῶν μισθῶν. Στὴν πραγματικότητα, ὅμως, ἀντὶ νὰ τὶς ἐξομαλύνει, τὶς ἐντείνει, γιατί αὐτοὶ ποὺ ἐπαφελοῦνται ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ μισθὸ εἶναι κυρίως αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τοὺς ἀνάτερους μισθοὺς· ἢ δωρεὰν παροχὴ αὐτοκινήτου μὲ σωφῆρο, τὰ μεγάλα καὶ ἄνετα διαμερίσματα, ἢ δωρεὰν διαμονὴ στὰ καλύτερα νοσοκομεῖα ἢ στὰ ξενοδοχεῖα, ποὺ μπορεῖ νὰ παραβληθῶν μὲ τὰ πιὸ πολυτελεῖ εὐρωπαϊκὰ καὶ ἀμερικανικὰ palaces, ὅλα αὐτὰ διατίθενται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στοὺς ἀνώ-

1) Οἱ ἀποδοχὲς τοῦ Προέδρου τῶν Η. Π. Α. εἶναι 75.000 δολλάρια τὸ χρόνο. Δεδομένου ὅτι ὁ ἐλάχιστος ἐργατικὸς μισθὸς στὶς Η. Π. Α. εἶναι 150 δολλ. τὸ μῆνα, ὁ Πρόεδρος τῶν Η. Π. Α. θὰ κέρδιζε 408 600 δολλ. τὸ χρόνο (1800×227) ἂν ἡ «καπιταλιστικὴ Ἀμερικὴ» ἦταν ἕνα «σοσιαλιστικὸ κράτος». Πρὸς τὸ παρόν, μένει φτωχὸς συγγενής. . .

τερους υπαλλήλους του κόμματος και της κυβέρνησης, στους διευθυντές των μεγάλων επιχειρήσεων κ.τ.λ.» (σελ. 62—63).

Τί είδους, τώρα, «ύλική ικανοποίηση» προσφέρει στους εργαζομένους το σύστημα των βραβείων που δίνονται στις οικονομικές μονάδες που πραγματοποίησαν και ξεπέρασαν το πλάνο; Τα βραβεία αυτά που δίνονται στους διευθυντές των επιχειρήσεων για να τα κατανείμουν στους καλύτερους εργάτες, είναι ένα άλλο μέσο που κινεί τους εργαζομένους να εκπληρώσουν τα σχεδιασμένα τους καθήκοντα. Θεωρητικά, και το σύστημα αυτό θάπρεπε να φέρει μια βελτίωση των συνθηκών της ζωής των εργατών και των υπαλλήλων μέσα στα εργοστάσια, «στην πραγματικότητα όμως, παρατηρεί ο καθηγητής Bettelheim, λόγω της πλήρους άνυπαρξίας της δημοκρατίας, τα βραβεία αυτά (τα fonds du Directeur) δεν δίνονται παρά σε μερικούς προνομιούχους: έτσι π.χ. (κατά τις πληροφορίες που δίνει ένα σοβιετικό περιοδικό της 29 4 1937) ένα μεγάλο εργοστάσιο στο Χάρκοβο διένειμε ένα fonds du Directeur από 60 000 ρούβλια κατά τον εξής τρόπο:

Στο διευθυντή	22 000 ρούβλια
Στο γραμματέα της κοιματικής επιτροπής . . .	10 000 »
Στον υπεύθυνο του γραφείου παραγωγής . . .	8 000 »
Στον αρχιλογιστή	6 000 »
Στον πρόεδρο της συνδικαλιστικής επιτροπής .	4 000 »
Σ' έναν αρχιεργάτη	5 000 »
	<hr/> 55 000 »

Καμιά μνεία δεν γίνεται για την κατανομή των υπολοίπων 5 000 ρούβλ. Ασφαλώς, θα μοιράστηκαν στους καλύτερους εργάτες!! (σελ. 159).

Έκτος από τα ψυχολογικά και τα ψυχο-οικονομικά μέσα, για τα οποία ήδη έγινε λόγος, υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία μεθόδων πραγματοποίησης του πλάνου: είναι οι «μέθοδοι που στηρίζονται πάνω στο φόβο, στη χρησιμοποίηση δηλαδή από τους διευθύνοντες του ενστίκτου αυτοσυντήρησης των διευθυνομένων» (σελ. 165). Τέτοια μέτρα είναι :

1) «**Η απειλή της απόλυσης**, σε μια χώρα όπως η Ε.Σ.Σ.Δ., όπου το κράτος είναι ο μοναδικός εργοδότης, είναι ένα κίνητρο πολύ αποτελεσματικό, που κάνει τους εργαζομένους να πραγματοποιούν τις νόρμες της κατηγορίας στην οποία ανήκουν. Το κίνητρο αυτό είναι ακόμα πιο αποτελεσματικό, γιατί η απόλυση σημαίνει επί πλέον και την έξωση του απολυομένου από το σπίτι του» (σελ. 165).

2) «**Η ποινική δίωξη** των εργαζομένων που εγκαταλείπουν μια επιχείρηση για να πάνε σε μια άλλη που δίνει ανώτερους μισθούς: «έτσι, επί πλέον, ένα διάταγμα της 20-12-1938 επιβάλλει σ' όλους τους εργαζομένους να έχουν ένα «βιβλιάριο εργασίας», που τους παρακολουθεί παντού, δείχνει την πειθαρχημένη ή όχι διαγωγή τους, καθορίζει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αλλάξανε εργασία κ.τ.λ.» (σελ. 165).

3) *Ἡ ἐπιστράτευση τῶν ἐργαζομένων*: «Στὴν πρώτη ἐποχὴ τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος, ἡ ἐπιστράτευση τῆς ἐργασίας δὲν ἦταν ὑποχρεωτικὴ παρὰ μόνο γιὰ τὰ μέλη τοῦ κόμματος καὶ τῆς νεολαίας, ἀλλὰ βαθμηδὸν ἔγινε ὑποχρεωτικὴ γιὰ ὅλους τοὺς ἐργάτες, παρ' ὅλον ὅτι θεωρητικὰ μένει πάντοτε ἐθελοντικὴ... Ἡ ἐργασία τῶν στρατολογημένων πληρώνεται μὲν, ἀλλὰ πάρα πολὺ φθηνά—ἔτσι ποὺ εἶναι βέβαιο ὅτι ἂν ἦταν ἐλεύθεροι, ποτὲ δὲν θὰ δέχονταν νὰ ἐκτελέσουν τὰ ἔργα ποὺ τοὺς ἀναθέτουν» (σελ. 166). Πολλὲς φορὲς, τὸ σύστημα αὐτῆς τῆς «ἐθελοντικῆς» ἀγγαρείας παίρνει τὶς διαστάσεις ἑνὸς σκλαβοπάζαρου: «ὑπάρχει ἓνα σύστημα συλλογικῆς σύμβασης ἐργασίας (sic) ποὺ ὑπογράφουν οἱ ὑπεύθυνοι ἑνὸς κολχόζ μὲ τοὺς ὑπεύθυνους μιᾶς ἄλλης ἐπιχείρησης καὶ δυνάμει αὐτῆς τῆς σύμβασης, τὸ κολχόζ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐφοδιάσει αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση—πρόκειται συνήθως γιὰ ἀνθρακωρυχεῖα—μ' ἓναν ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐργατῶν, ποὺ στρατολογούνται μέσα στὸ κολχόζ μὲ τὴ βία καὶ ποὺ πληρώνονται μὲ ἔξαιρητικὰ χαμηλὰ ἡμερομίσθια» (σελ. 166)

4) *Τὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης*. Οἱ μαζικοὶ ἐκτοπισμοὶ ἐπιτρέπουν στὸ καθεστὸς «νὰ στέλνει ἄντρες καὶ γυναῖκες νὰ δουλεύουν π.χ. στὴν ἀρκτική ζώνη. κάτω ἀπὸ συνθῆκες ποὺ κανένας ἄνθρωπος δὲν θὰ μπορούσε ἐλεύθερα νὰ ἀποδεχθεῖ . . . ὁ ἐκτοπισμὸς εἶναι ἔτσι ἓνα μέσο γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ πλάνο μὲ εὐχέλιστα ἔξοδα. γιὰ τὸ κράτος δὲν πληρώνει ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ μόνο «διατρέφει» τοὺς ἐκτοπισμένους. Ἀρκεῖ, γιὰ νὰ καταλάβουμε ποιὲς εἶναι οἱ συνθῆκες ἐργασίας τῶν ἐκτοπισμένων, νὰ ἀναφέρουμε ἓνα ἄρθρο τῶν «Ἰζβέστια» τῆς 20·12·1937, κατὰ τὸ ὁποῖο «μέχρι τώρα ὅλος ὁ κόσμος πίστευε ὅτι σ' αὐτὲς τὶς περιοχῆς, οἱ ἐργάσιμες μέρες δὲν εἶναι πάνω ἀπὸ 100 τὸ χρόνο γιὰ τὸ χειμῶνα τὸ θερμομέτρο κατεβαίνει 50° κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν' καὶ ὅμως οἱ ἐργάτες ἀπόδειξαν (sic) ὅτι μπορεῖ νὰ δουλεύει κανεὶς ὅλο τὸ χρόνο χωρὶς διακοπὴ!». Δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμε λοιπὸν ποὺ διαδόθηκε στὴν ΕΣΣΔ ὅτι «ἀπὸ τοὺς 500 000 ἐκτοπισμένους ποὺ δούλευαν σ' αὐτὲς τὶς περιοχῆς —πρόκειται γιὰ τὴν κατασκευὴ μιᾶς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς στὴ Σιβηρία— μόνο μερικὲς δεκάδες χιλιάδες μπόρεσαν νὰ ἐπιζήσουν» (σελ. 167) Ταυτόχρονα, τὸ σύστημα τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας ἔχει μιὰ εὐρύτερη οἰκονομικὴ σημασία: «ὁ φόβος τοῦ ἐκτοπισμοῦ κάνει τοὺς ἐλεύθερους ἐργάτες καὶ ἀγρότες νὰ ἐκτελέσουν τὶς πιὸ ψηλὲς νόρμες, νὰ ὀργανωθοῦν στὰ κολχόζ—ὅπως καὶ ὁ φόβος μήπως χάσουν τὴν ἀτομικὴ τους κατοικία καὶ τὸ ἰδιόκτητό τους χωράφι κάνει τοὺς χωρικοὺς νὰ μὴ θέλουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ κολχόζ στὸ ὁποῖο ἀνήκουν» (σελ. 167—8).

Γιὰ νὰ συμπληρώσουμε αὐτὴ τὴν *προσωρινή* παρουσίαση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων μέσα στὴν «ἀταξικὴ» αὐτὴ κοινωνία, θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ δεῖξουμε τὴ σημασία ποὺ ἔχει πάρει καὶ τὴν εἰδικὴ λειτουργία ποὺ ἐπιτελεῖ ὁ *συνδικαλιστικὸς μηχανισμὸς* μέσα στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς περιέργης «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου».

Παράλληλα πρὸς τὶς ὀργανωμένες μορφές ἀστυνομικῆς ἐπιτήρησης καὶ πολιτικῆς καὶ προπαγανδιστικῆς καθοδήγησης τῶν συνειδήσεων καὶ τῶν πράξεων, χωρὶς τὶς ὁποῖες αὐτὲς οἱ μέθοδοι «σοσιαλιστικῆς σχεδιοποίησης», ποὺ ἀναφέραμε πρὸ πάνω, δὲν θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ εφαρμοστούν, ὁ κρατικοποιημένος «συνδικαλισμός» εἶναι—λέει πάντοτε ὁ καθηγ. Bettelheim—«τὸ ὄργανο ποὺ κάνει δυνατὴ τὴν πραγματοποίηση μὲ ὄλη τὴν ἀναγκαία εὐλυσία τῶν περισσότερων ἀπ' αὐτὰ τὰ μέτρα». «Τὰ σοβιετικὰ συνδ. κατά περιλαμβάνουν ἓνα πολὺ μεγάλο ἀριθμὸ μισθωτῶν : 22 ἑκατομμύρια. Χαρακτηριστικός, ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, εἶναι ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν : τὴν 1 - 6 - 1926, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπευθύνων εἶχε φτάσει τὰ 3,1 ἑκατομμύρια Ὅσο γιὰ τοὺς κυρίως εἰπεῖν ὑπαλλήλους τῶν συνδικάτων μαθαίνουμε ἀπὸ τὰ «Ἰζβέστια» τῆς 24 - 4 1937 ὅτι τὸ 1936 ἦταν 76 500 καὶ ὅτι οἱ μισθοὶ τους : 415 ἑκατομμύρια ρούβλια τὸ χρόνο ἀντιπροσωπεύαν περισσότερο ἀπὸ τὰ 500)ο τῶν συνδικαλιστικῶν συνεισφορῶν (1—20)ο τοῦ ἐργατικῆς μισθοῦ)» (σελ. 168). Ἐκτὸς λοιπὸν ἀπὸ τὶς ἑκατοντάδες χιλιάδες εἰδικούς τοῦ προπαγανδιστικοῦ βομβαρδισμοῦ ποὺ πλαισιώνουν τὴ μάζα σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ποὺ ἐξουδετερώνουν κάθε δυνατότητα φυγῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμίδων ἔξω ἀπὸ τὸν ἐρημητικὰ κλεισμένο κόσμον τῆς ἐπίσημης ἰδεολογίας, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς εἰδικευμένες στὴ «χρησιμοποίηση τοῦ φόβου, τοῦ ἐνστικτοῦ αὐτοσυντήρησης τῶν διευθυνόμενων» στρατιωτικῆς καὶ ἡμιστρατιωτικῆς, ἀστυνομικῆς καὶ ἡμιστυνομικῆς ὀργανώσεις, ἐπιπλέον, σὲ 7 ἑργάτες ἀντιστοιχεῖ ἓνα εἰδικευμένο στὴν ἐπιτήρηση καὶ τὴν καθοδήγηση «συνδικαλιστικὸ» στέλεχος. «Τὰ συνδικάτα, συνεχίζει ὁ καθηγ. Bettelheim, λύνουν τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα (sic) τῆς ἐργατικῆς δυνάμεις : διαπαιδαγωγοῦν, διαμορφώνουν καὶ ἐπιβλέπουν τοὺς ἑργάτες καὶ ὀργανώνουν τὴν ἀμιλλὰ τους γιὰ νὰ τοὺς κάνουν νὰ ἐκπληρώσουν ὅσο γίνεται καλύτερα τὸ ρόλο τους καὶ ὁ ρόλος τους εἶναι ἡ παραγωγή, ξανά ἡ παραγωγή καὶ πάλι ἡ παραγωγή. Μέσα στὴν κοινωνικὴ διαίρεση τῆς ἐργασίας, ἡ εἰδικὴ λειτουργία τῶν συνδικάτων εἶναι ἡ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ἐργατικῆς δυνάμεις σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ πλάνου. Γι' αὐτὸ τὰ συνδικαλιστικὰ στελέχη προετοιμᾶζονται σὲ εἰδικὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης (σχολεῖα τοῦ κόμματος καὶ σχολεῖα τοῦ κράτους) ὅπως ἐτοιμᾶζονται οἱ καθηγητὲς, οἱ γιατροὶ ἢ οἱ μηχανικοὶ Ἔτσι, χάρις τὰ συνδικαλιστικὰ στελέχη, ἡ κυβέρνησις διαθέτει ἓνα ὄργανο εἰδικευμένο σὸ νὰ κάνει τοὺς ἐργαζομένους νὰ πραγματοποιήσουν τὸ πλάνο. Οἱ συνδικαλιστὲς εἶναι μιὰ στρατιὰ ἀπὸ «μηχανικούς τῆς ψυχῆς», ἀπὸ εἰδικούς ποὺ χρησιμοποιοῦν ἢ κυβερνησιὸν γιὰ νὰ μανουβρᾶρει γιὰ τοὺς δικούς της σκοποὺς τὴν ψυχολογία τῶν μαζῶν» (σελ. 168).

Εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς, λοιπὸν, γιὰ τὴν σοβιετικὰ συνδικάτα καταγγέλλουν τὰ ἀμερικανικὰ ἢ τὰ ἀγγλικὰ συνδικάτα σὰν «κίτρινα» καὶ «πουλημένα στοὺς καπιταλιστὲς», ὅπως καὶ εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς γιὰ τὴν οἰδιόμορ-

φοι αὐτοὶ «συνδικαλιστὲς» ἔχουν μισθοὺς σημαντικὰ ἀνώτερους ἀπὸ τοὺς ἔργατικούς. Ἐν τὸ βιβλίον τοῦ καθ. Bettelheim δὲν μᾶς δίνει καμιά συγκριμένη πληροφορία γιὰ τοὺς μισθοὺς τῶν 3,1 ἑκατομμυρίων «συνδικαλιστῶν», ἀντίθετα, μᾶς μαθαίνει ὅτι, τὸ 1936, 76 500 μόνιμοι ὑπάλληλοι τῶν συνδικάτων πῆραν 415 ἑκατομ. ρούβλ. — πρῶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ μέσος μηνιαίος μισθὸς αὐτῆς τῆς κατηγορίας τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν εἶναι 450 περίπου ρούβλ., δηλαδή πάνω ἀπὸ τὸ διπλάσιο τοῦ μέσου μηνιαίου ἔργατικοῦ μισθοῦ στὴν ἴδια περίοδο . . .

Γιὰ νὰ καταλάβουμε αὐτὸ τὸν ἐκφυλισμὸ τῶν σοβιετικῶν συνδικάτων καὶ τὴ μετατροπὴ τους σὲ «εὐλύγιστα» ἐκτελεστικά ὄργανα τῆς ἄρχουσας τάξης — διαδικασία ποὺ ἐκφράζει τὸ γενικὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἔργατικὴ φάση στὴ γραφειοκρατικὴ φάση τῆς «διαρκoῦς ἐπανάστασης» στὴ Ρωσία τοῦ 1917-1927, τὴν ὁποία θὰ ἀναλύσουμε συστηματικὰ στὸ δεύτερο τόμο αὐτῆς τῆς μελέτης — χρὸς εἶναι νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προσοχὴ σὲ τρεῖς κύριους σταθμοὺς αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης : α) τὴν ἀποτυχία τῆς «ἐργατικῆς διαχείρισης» καὶ τοῦ «ἐργατικοῦ ἐλέγχου» στὴν «προλεταριακὴ» περίοδο 1917—1919, β) τὴ βαθμιαία ἀποξένωση τῶν συνδικάτων ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ἔργατικὴν διεκδικήσεις κατὰ τὴ «μεταβατικὴ» περίοδο» (ΝΕΠ) 1921—1928 καὶ γ) τὸν τελικὸ ἀποκεφαλισμὸ τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος κατὰ τὴν περίοδο τῆς «γραφειοκρατικῆς ἀνοικοδόμησης» (1929 καὶ μετὰ).

1) **Ἀποτυχία τῆς ἐργατικῆς διαχείρισης.** Τὸ καθεστὼς ποὺ ὁ Λένιν ζητοῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ ἀμέσως μετὰ τὴ νίκη τῆς ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης ἦταν ὄχι τὸ σοσιαλιστικὸ, ἀλλὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη μορφὴ «κρατικοῦ καπιταλισμοῦ» (1) ποὺ τὸ προτυπὸ του ἦταν ὁ «πολεμικὸς σοσιαλισμὸς» ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ στὴ Γερμανία τὴν ἴδια ἐποχὴ. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ «κρατικὸ καπιταλιστικὸ» καθεστὼς, οἱ ἐργάτες θὰ ἦταν κύριοι τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐνῶ οἱ καπιταλιστὲς θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι κύριοι τῆς οικονομικῆς ἐξουσίας κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐργατῶν (ὁ «ἐργατικὸς ἔλεγχος» καθιερώθηκε μ' ἓνα διάταγμα τῆς 29-XI-1917) καὶ τὴν καθοδήγηση τοῦ κράτους· πρὸς τοῦτο συστήθηκε μ' ἓνα διάταγμα τῆς 18-XII-1917 τὸ «Ἀνώτατο Οἰκονομικὸ Συμβούλιον». Ὁ Λένιν πίστευε ὅτι αὐτὸς ὁ κρατικὸς καπιταλισμὸς ποὺ, στὴν πραγματικότητα, ἦταν ἓνα ἐξ ὀρισμοῦ καταδικασμένο νὰ ἐξαφανιστεῖ καθεστὼς δυαδικῆς ἐξουσίας, ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ «ἡ ἀντικάμαρα τοῦ σοσιαλισμοῦ», ἐνῶ, ταυτόχρονα, εἶχε πλήρη ἐπίγνωση ὅτι «ὅσο ὁ ἐργατικὸς ἔλεγχος δὲν ἔχει γίνῃ πραγματικότητα, δὲν εἶναι δυνατό νὰ κάνουμε τὸ δεύτερον βῆμα πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ, δηλαδή πρὸς τὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους» (2).

Τὴν ἴδια ἐποχὴ (Ἀπρίλιος τοῦ 1918), ὅπου ὁ Λένιν ἔγραφε αὐτὰ τὰ

1) Βλ. σχετικὰ P.-L. Tomori : *Qui succedera au Capitalisme ?* (Ἐκδ. Spartacus, 1947).

2) Lénine : *Oeuvres choisies* II, σ. 857, 385

λόγια, πού δείχνουν με τὸν πιὸ καθαρὸ τρόπο ὅτι γιὰ τὸν Λένιν (ὅπως καὶ γιὰ ὅλους τοὺς προσταλινικοὺς μαρξιστὲς) μόνο ἡ βιομηχανικὴ δημοκρατία (καὶ ὄχι ἡ κρατικοποίηση τῆς οἰκονομίας) μπορεῖ νὰ δώσει ἓνα σοσιαλιστικὸ περιεχόμενον στὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἡ ἴδια ἡ ἐργατικὴ τάξη ἀποφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ τὸ « δευτέρου βῆμα πρὸς τὸ σοσιαλισμὸ » καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἡ ἴδια τὴ διεύθυνση, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴ διαχείρισιν τῆς παραγωγῆς. Τὸ τρίτον συνέδριον τῶν συνδικάτων (1918) κηρύχθηκε ἀπροκάλυπτα ἐναντίον τοῦ τρόπου μετὰ τὸν ὁποῖο ἡ μπολσεβικικὴ κυβέρνησις ἀντιλαμβάνοταν τὸ πρόβλημα τῆς ὀργάνωσιν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τὸ κίνημα αὐτὸ πῆρε μιὰ τέτοια ἄπλα, ὥστε ὁ Λένιν (πού, ξαφνικά, θυμῆθηκε ὅλες τὶς « μενσεβικικὰς » θεωρίας γιὰ τὴν « ἀνωριμότητα » τῆς « καθυστερημένης » ρωσικῆς ἐργατικῆς τάξεως !) ἀναγκάστηκε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ πιὸ ἀναπάντεχα, « ἀντιδραστικὰ » ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἐργάτες νὰ παραιτηθῶν ἀπὸ τὰ « οὐτοπικὰ » αὐτὰ σχέδια. Στους ἐργάτες πού πήγαιναν νὰ τὸν δοῦν καὶ πού τοῦ ζητοῦσαν νὰ ἀναλάβουν τὴ διαχείρισιν τῶν ἐργοστασίων, ὁ Λένιν ἀπαντοῦσε : « Θέλετε νὰ ἐθνικοποιηθῆ τὸ ἐργοστάσιόν σας. Πολὺ ὥραϊα. Πέστε μου, ὅμως, μπορεῖτε νὰ πάρετε στὰ χέρια σας τὴν παραγωγή ; Ἐχετε ὑπολογίσει τὸ τί παράγετε ; Ξέρετε τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν παραγωγή σας καὶ τὴ ρωσικὴ καὶ τὴν παγκόσμια (sic) ἀγορά ; » (1) Ἄσφαλῶς, οἱ ἐργάτες δὲν μπορούσαν νὰ ξέρουν—οὔτε καί, ἀπὸ μιὰ ἀποψη, χρειάζονταν νὰ ξέρουν—« τὴ σχέση τῆς παραγωγῆς τους μετὰ τὴν (ἀνύπαρκτη τὸ 1918) παγκόσμια ἀγορά ». Αὐτὸ, ἄλλωστε, δὲν τὸ ἤξεραν οὔτε κι αὐτοὶ πού δέκα χρόνια ἀργότερα (ὅταν, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἦταν ἤδη πολὺ ἀργά) ἐπρόκειτο νὰ φτιάξουν τὰ πενταετῆ σχέδια. Τόσο οἱ ἐργάτες τοῦ 1918 (ὅπως καὶ οἱ Ἴταλοι ἐργάτες τοῦ 1920--22), ὅσο καὶ οἱ μέλλοντες γραφειοκράτες τοῦ σταλινισμοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ μάθουν νὰ διαχειρίζονται τὴν παραγωγή παρὰ μόνον μετὰ τὸν ἴδιον τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο μαθαίνει κανεὶς τὸ κολύμπι : μπαίνοντας στὸ νερό . . . Ὅπωςδήποτε, ἡ μοναδικὴ αὐτὴ στὴν ἱστορίαν τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης ἀπόπειρα ἐπιβολῆς τῆς ἐργατικῆς διαχείρισιν ἀπότυχε ὀλοκληρωτικὰ, τόσο λόγῳ τῆς ἀντίδρασιν τοῦ Λένιν καὶ τῶν μπολσεβίκων, ὅσο καὶ γιατί ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, πού ἐξέσπασε ἀμέσως μετὰ, ἀποσυνέθεσε καὶ τὴ διαχείρισιν τῆς παραγωγῆς καὶ αὐτὴ τὴν ἴδιαν τὴν παραγωγή : ὁ δείκτης τῆς παραγωγῆς τῆς μεγάλης βιομηχανίας στὴ Ρωσία ἀπὸ 100 τὸ 1913, ἀνεβαίνει στὰ 116,1 τὸ 1914 καί, μετὰ, πέφτει στὰ 74,8 τὸ 1917, στὰ 33,8 τὸ 1918, στὰ 14,9 τὸ 1919 καὶ στὰ 12,8 τὸ 1920 (2). Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ σημερινοὶ ἰδεολόγοι τοῦ σταλινισμοῦ θεωροῦν αὐτὴ τὴν ἀποτυχίαν τῆς « ἐργατικῆς διαχείρισιν » ὡς μιὰ ἀπόδειξιν τῆς ἀνικανότητος τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς γραφειοκρατικῆς

1) Lénine : Sämtliche Werke (Moskau, 1934) XXII, σελ. 605.

2) Alexander Baykov : The Development of the Soviet Economic System (C.U.P. 1946), σελ. 8, 13.

δικτατορίας: έτσι π.χ. ο Maurice Dobb πιστεύει ότι η εποχή της εργατικής δ'αχείρισης που την ονομάζει «χαώδη» (elemental) δέν ἔφερε σάν ἀποτέλεσμα παρὰ «τὴ χαλάρωση τῆς πειθαρχίας μέσ' τὰ ἐργοστάσια (sic), τὴν πτώση τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες μιᾶς σεκταριστικῆς νοοτροπίας ἰδιοκτητῶν, ξένων πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ συνόλου (sic)» καὶ προσθέτει: «ἡ ἄμεση διαχείριση τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τὰ συνδικάτα δέν θὰ σήμαινε παρὰ τὴν ἀντικατάσταση τῆς σταθερῆς καθοδήγησης (steering hand) τοῦ κόμματος ἀπὸ τὴν ἀποκεντρωτικὴ κυριαρχία τῆς πολιτικῆς ἀμαθοῦς μάζας»⁽¹⁾.

2) *Ἀποξένωση τῶν συνδικάτων ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη.* Ἡ ἀποτυχία τῆς εργατικῆς διαχείρισης σήμαινε ὅτι ἡ ἴσχυρη τάξη δέν εἶχε τὴ δύναμη νὰ ὀργανώσῃ τις παραγωγικὲς σχέσεις γιὰ δικὸ της λογαριασμό, νὰ κατακτήσῃ τὴν οἰκονομικὴ ἐξουσία καὶ νὰ δώσῃ ἔτσι μιὰ αὐθεντικὴ οἰκονομικὴ «βάση» στὸ «ἐποικοδόμημα» τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» καὶ τῆς «σοβιετικῆς αὐτοδιοίκησης». Τὸ πρόβλημα πού ἐτίθετο μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον δέν ἦταν πιά ἡ δυνατότητα τῆς εργατικῆς διαχείρισης, ἀλλὰ ἡ διάσωση τῆς αὐτονομίας τῶν συνδικάτων ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῶν κόμματος καὶ τοῦ κράτους πού εἶχε μεταμορφωθεῖ σὲ μοναδικὸ ἐργοδότη μέσα στὶς πόλεις. Ἦδη, μετὰ τὴ βίαιη καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης τοῦ σοβιέτ τῆς Κροονστάνδης, τὸ 10ο σινέδριον τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος εἶχε ἀποφασίσει ὅτι ἡ «ἐπιλογὴ τοῦ διευθυντικοῦ προσωπικοῦ τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος πρέπει νὰ γίνεται κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο καὶ τὴν καθοδήγηση τοῦ κόμματος»⁽²⁾ καὶ τὸ 1922, ὁ Λένιν ὄριζε ὡς ἐξῆς τὸ «ρόλον καὶ τὰ καθήκοντα τῶν συνδικάτων»: Σχετικὰ μὲ τὴ διαχείριση τῶν ἐπιχειρήσεων: «κάθε ἄμεση ἐπέμβαση τῶν συνδικάτων στὴ διαχείριση τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σάν ἀπόλυτα βλαβερὴ καὶ ἀπαράδεκτη». Σχετικὰ μὲ τὸ κράτος: «ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς δράσης τῆς εργατικῆς τάξης δέν μπορεῖ νὰ νῆαι παρὰ ἡ ἐνίσχυση τοῦ ἐργατικοῦ κράτους καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ἐνίσχυση αὐτὴ δέν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ παρὰ μόνον μὲ τὴν **πάλη κατὰ τῶν γραφειοκρατικῶν παραμορφώσεων αὐτοῦ τοῦ κράτους, κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τῶν ἀδυναμιῶν του**», καὶ σχετικὰ μὲ τις διεκδικήσεις τῆς εργατικῆς τάξης: «τὸ κόμμα, τὸ κράτος καὶ τὰ συνδικάτα δέν πρέπει νὰ ξεχνᾶνε καὶ δέν πρέπει νὰ κρύβουν ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους ὅτι αὐτὸ πού ἐξηγεῖ καὶ δικαιώνει τὴν ἀπεργία μέσα σ' ἓνα κράτος ὅπου ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἀνήκει στοὺς ἐργαζομένους εἶναι, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, οἱ γραφειοκρατικὲς παραμορφώσεις τοῦ ἐργατικοῦ κράτους καὶ τὰ κάθε λογῆς ὑπολείμματα τοῦ καπιταλιστικοῦ παρελθόντος μέσα στοὺς θεσμούς του καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ καθυστέρηση τῶν ἐργαζομένων μαζῶν»⁽³⁾.

1) M. Dobb: Soviet Economic Development Since 1917 (2η ἔκδ. 1949 σελ. 88—89 καὶ 413).

2) Georges Lefranc: Le Syndicalisme dans le monde (P.U.F., 1949) σ. 52.

3) Lénine: Oeuvres Choisies II, 981 καὶ 929. Βλ. σχετικὰ: Lomon Schwartz; Lénine et le Mouvement Syndical (1935).

Αυτή, όμως, η διφυΐα τῶν συνδικάτων δὲν μπορούσε νὰ διατηρηθεῖ ἐπὶ πολὺν καιρὸ. Ἀπὸ τῆ μιᾷ μεριά, οἱ ἀπεργίες ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι νόμιμες (τὸ 1922 - 23, σύμφωνα μὲ τις πληροφορίες πού δίνει ὁ M. Dobb «κατὰ τις ἐπίσημες ὁμολογίες, ἔγιναν περίπου 500 ἀπεργίες μὲ τὴ συμμετοχὴ 154 000 ἐργατῶν καὶ μὲ ἀπώλεια 322 000 ἐργασίμων ἡμερῶν»). Καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ πολιτικὴ τῶν συνδικάτων ἦταν πάντοτε ἐναντίον τῶν ἀπεργιῶν, ἔτσι πού οἱ περισσότερες ἀπὸ τις ἀπεργίες πού ἔγιναν (ἡ τελευταία γίνηκε τὸ 1926 καὶ εἶχε τις πιδὺ δυσάρεστες συνέπειες γιὰ τοὺς ὀργανωτές της), ἔγιναν παρὰ τὴ θέληση τοῦ ἐπίσημου συνδικαλιστικοῦ μηχανισμοῦ· «τὰ ἐπίσημα συνδικάτα δὲν πῆραν μέρος παρὰ μόνο σὲ 11 ἀπὸ τις 500 ἀπεργίες πού γίνηκαν τὸ 1922-23» (1).

3) **Ἀποκεφαλισμὸς τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος**: Παρ' ὄλη τὴν ἀποξένωσή τους ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς ἀγῶνες τῆς ἐργατικῆς τάξης, τὰ γραφειοκρατικοποιημένα σοβιετικὰ συνδικάτα ἐξακολουθοῦσαν, τουλάχιστον, νὰ υποστηρίζουν μέχρι τὸ 1930 ὀρισμένους στοιχειώδεις κατακτήσεις τῆς ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης, ὅπως π.χ. τὴν ἐξίσωση τῶν μισθῶν. Τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1926, τὸ 7ο συνέδριον τῶν συνδικάτων ζητοῦσε ἐπιτακτικὰ ἕνα ὀλοένα μεγαλύτερον περιορισμὸ τῆς διαφορᾶς στὴν ἀμοιβὴ τῆς εἰδικευμένης καὶ τῆς ἀνειδίκευτης ἐργασίας. Δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ κεντρικὸ συμβούλιον τῶν συνδικάτων ἀνακοίνωσε ὅτι ἡ σχέση τῶν ἀνώτερων μισθῶν πρὸς τοὺς κατώτερους ἦταν μόνο 3 : 1, ὅτι μόνον 8,5% ἀπὸ τοὺς ἐργάτες εἶχαν ἕνα μισθὸ κατώτερον ἀπὸ τὰ 50% τοῦ μέσου ἐργατικοῦ μισθοῦ καὶ ὅτι τὰ 48% τῶν ἐργατῶν εἶχαν ἕνα μισθὸ ἀνάμεσα στὸ μισὸ καὶ τὸ μέσο ἐργατικὸ μισθό. Οἱ δηλώσεις τοῦ Τόμσκι (προέδρου τῶν σοβιετικῶν συνδικάτων μέχρι τὸ 1929) σ' αὐτὸ τὸ 7ο συνέδριον τῶν συνδικάτων χαρακτηρίζουν ἀρκετὰ καλὰ τὴ νοοτροπία τῶν συνδικαλιστικῶν στελεχῶν κατὰ τὴ διάρκειαν αὐτῆς τῆς «μεταβατικῆς περιόδου»: «Οἱ ξένοι ἐπισκέπτες, ἔλεγε ὁ Τόμσκι, μένουν ἐκπληκτοὶ πού, κάτω ἀπὸ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ἡ ἀνισότης στὴν ἀμοιβὴ τῆς εἰδικευμένης καὶ τῆς ἀνειδίκευτης ἐργασίας ἔχει πάρει ἕνα κολοσσιαῖο μέγεθος πού δὲν ἀπαντᾶται στὴ Δυτ. Εὐρώπῃ. Βέβαια, αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴ φοβερὴ τεχνικὴ καθυστέρηση τῆς Ρωσίας. Ἡ ἐξήγηση, ὅμως, εἶναι κάτι πού δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε τὴ στοιχειώδη ταξικὴ δικαιοσύνη» (2). Ὅλα αὐτὰ λέγονταν πρὶν ἀπὸ τὴ «σοσιαλιστικὴ βιομηχανοποίηση», πού ἐπρόκειτο νὰ διαφοροποιήσει τοὺς μισθοὺς μ' ἕνα τρόπο πού ὁ Τόμσκι δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ τὸν υποψιαστεῖ. Καὶ ὅταν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν πενταετιῶν σχεδίων, ἡ ζωὴ ἔγινε, σύμφωνα μὲ τὸ περίφημον σταλινικὸ σύνθημα, «πιδὺ εὐχάριστη, πιδὺ εὐθύμη», γιὰ τὴν ἄρχουσα γραφειοκρατία, ὁ Τόμσκι βρισκόταν ἤδη πρὸς τὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα. Καὶ μαζί μὲ τὸν Τόμσκι ἐκκαθαρίσθηκαν ὅλα

1) M. Dobb : op cit. σελ. 416.

2) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν A. Bergson : The Structure of Soviet Wages σελ. 187.

τὰ παλιά στελέχη τοῦ σοβιετικοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος : οἱ ἐκκαθαρίσεις τοῦ 1937-1938 «ἐξαφάνισαν» τὰ 70-80 % τῶν μελῶν τῶν ἐργοστασιακῶν ἐπιτροπῶν καὶ τὰ 96 % τῶν μελῶν τῶν κεντρικῶν ὁμοσπονδιακῶν ἐπιτροπῶν. Ὁ Isaac Deutscher, ἀπὸ τὸν ὁποῖο παίρνουμε αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, δίνει τὴν ἐξῆς ἀνάλυση τῆς σύνθεσης τοῦ 10ου συνεδρίου τῶν συνδικάτων (1949 : δεκαεφτά χρόνια μετὰ τὸ 9ο συνέδριο !) σύμφωνα μὲ τις ἐπίσημες στατιστικές : 23,2 % ἐργάτες καὶ 43 % ὑπάλληλοι τῶν συνδικάτων τὰ 39 % τῶν συνέδρων ἦταν μέλη τῶν κεντρικῶν ὁμοσπονδιακῶν ἐπιτροπῶν τὰ 9,4 % ἦταν τεχνικοὶ (2 % μόνο στὸ 9ο συνέδριο). Μόνο τὰ 20 % ἦταν μεσαῖα καὶ κατώτερα στελέχη τῶν συνδικάτων τὰ 72 % τῶν ἀντιπροσώπων ἦταν μέλη τοῦ κόμματος (1).

*
* *
*

Κάτω ἀπὸ τις συνθήκες αὐτές, εἶναι κυριολεκτικὰ ἀστείον νὰ ἐξακολουθοῦμε νὰ μιλάμε γιὰ τὴν παρακμὴ τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας. Ἡ παρακμὴ αὕτη δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πολὺ τμηματικὴ ὄψη μιᾶς πολὺ πιδὸ σημαντικῆς πραγματικότητας, μιᾶς πραγματικότητας ποὺ ἡ ἴδια της ἡ διάρθρωση εἶναι «σὲ τελευταία ἀνάλυση» ἀσυμβίβαστη ὅχι ἀπλῶς μὲ τὴ μαρξιστικὴ θεωρία ἀλλὰ μὲ κάθε θεωρία ποὺ ἔχει ἀντικείμενο τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ καὶ τὰ προβλήματα τῆς.

Τὸ πῶς τὰ πιδὸ χοντροειδῆ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀστικοῦ κομπορμιμοῦ καὶ τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας τοῦ 1850, ποὺ μὲ μιὰ μοναδικὴ δύναμη κωτηρίασε ὁ Marx, ξαναφανερῶθηκαν, στὶς μέρες μας, μέσα στὴ μαρξιστικὴ ἰδεολογία καὶ τὸ μαρξιστικὸ κομπορμιμοῦ, δείχνει μὲ τὸν πιδὸ καθαρὸ τρόπο τὸ πῶς ὁ μαρξισμὸς—ὁ μαρξισμὸς σὰν θεωρία προορισμένη νὰ γίνῃ ἡ παιδεα τῆς «τάξης τῶν πιδὸ ἀνθρώπινα ἀνθρώπων»— δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἐκφυλιστεῖ σὲ μιὰ ἀγοραῖα σχολαστικὴ μέσα σ' ἓνα καθεστῶς ὀλοκληρωτικῆς ὑποδούλωσης τοῦ προλεταριάτου καὶ ὀλοκληρωτικῆς κατάπνιξης κάθε πολιτικοῦ πνεύματος καὶ κάθε δημοσίου ἐλέγχου.

«Ἡ διαλεκτικὴ, γράφει ὁ Marx στὸν Ἐπίλογο τοῦ Κεφαλαίου (1873), σκανδαλίζει καὶ τρομάζει τις ἄρχουσες τάξεις καὶ τοὺς ἰδεολόγους τους γιὰ τὴν μέσα στὴ θετικὴ κατανόηση τῆς κάθε ὑπάρχουσας κατάστασης, ἡ διαλεκτικὴ δείχνει ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἄρνησης καὶ τῆς καυιστροφῆς της, γιὰ τὴν ἡ διαλεκτικὴ εἶναι οὐσιαστικὰ μιὰ κριτικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ μέθοδος...» (2). Αὕτη ἡ φράση τοῦ Marx ἐξηγεῖ μὲ τὸν πιδὸ σαφῆ τρόπο τὴν παρατήρηση τοῦ Sternberg ποὺ ἀναφέραμε πιδὸ πρῖν : «καμιὰ μαρξιστικὴ ἀνάλυση τῆς ρωσικῆς κοινωνίας δὲν βγήκε στὸ φῶς μετὰ τὴν μπολσεβικικὴ ἐπικράτηση». Πῶς, ἄλλωστε, θάταν δυνατὸ νὰ ἐφαρμοστεῖ μιὰ «οὐσιαστικὰ κριτικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ» μέθοδος μέσα σ' ἓνα καθεστῶς ὅπου ὁ παραμι-

1) Ἡ πληρέστερη ἱστορία τοῦ σοβιετικοῦ συνδικαλισμοῦ εἶναι τοῦ Isaac Deutscher : The Soviet Trade Unions (1950).

2) Das Kapital I, σελ. 18.

κρός ἔλεγχος εἶναι ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας! Ὅταν, τὸ 1845, ὁ Engels δημοσίευσε τὸ κλασικὸ του ἔργο γιὰ τὴν ἀπὸ ἀνθρώπου «κατάσταση τῶν ἐργαζομένων τάξεων στὴν Ἀγγλία», κανένα «σιδερένιο παραπέτασμα» δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ μελετήσει ἐπὶ τόπου τὴ ζωὴ τῶν ἀγγλῶν ἐργατῶν καὶ καμιά λογοκρισία δὲν τὸν ἐμπόδισε — αὐτὸν ὅπως καί, πρὶν ἀπ' αὐτόν, τὸν Owen, τὸν Carlyle, τοὺς Χαρισιστὲς ἢ τὶς «Βασιλικὲς Ἐπιτροπὲς» ποὺ ἀποκάλυψαν τὶς ἀπὸ ἀνθρώπου συνθῆκες ἐργασίας ποὺ ἐπικρατοῦσαν τότε — νὰ δημοσιεύσει τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν του. Τί θὰ ἔκανε ὁ Engels ἂν ζοῦσε, ἕνα αἰῶνα ἀργότερα, στὴν «πατριδα τοῦ σοσιαλισμοῦ»; Πάντως, δὲ θὰ δνόμαζε τὰ στρατόπεδα συγκέντρωσης «ψυχοφυσικὴ μέθοδος ἐκτέλεσης τοῦ σχεδίου»...

11. Παρακμὴ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ παρακμὴ τῆς πολιτικῆς ἐν γένει

Ἄν αὐτὴ ἡ ἀντίφαση ἀνάμεσα στὸ μαρξισμὸν σὰν θεωρία καὶ τὸ μαρξισμὸν σὰν καθεστῶς ἐξηγεῖ κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος τὴν παρακμὴ τοῦ μαρξισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας, ἡ ἐξήγηση αὐτὴ μένει ὁπωσδήποτε τμηματικὴ καὶ ἀνεπαρκής. Γιατὶ αὐτὸς ὁ μαρξισμὸς τοῦ μαρξιστικοῦ πνεύματος δὲν ἐκδηλώθηκε μόνο στὶς «μαρξιστικὲς» χῶρες σὰν ἕνα ἀποτέλεσμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς κατὰ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος καί, γενικότερα, τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἐκδηλώθηκε ἐπίσης καὶ στὶς πρὸ προσηγμένες, φιλελεύθερες χῶρες τῆς Δύσης, σ' αὐτὲς δηλαδή τὶς χῶρες ποὺ βρισκονται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκτίνα δράσης τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων. Δὲν εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων αὐτὴ ποὺ προκάλεσε αὐτὴ τὴν παράλυση τοῦ κριτικοῦ πνεύματος, χωρὶς τὸ ὅποιο ἡ μαρξιστικὴ ἰδέα — ὅπως καὶ κάθε ἰδέα — παύει νὰ ζεῖναι βιώσιμη. Στὴν πραγματικότητα, οἱ ὀλοκληρωτισμοὶ καὶ οἱ ἀντίστοιχες «μονολιθικὲς» νοοτροπίες προϋπάρχουν καὶ ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὸ ὀλοκληρωτικὸ καθεστῶς. Τὸ ἀληθινὸ πρόβλημα ποὺ θέτει ἡ σημερινὴ κρίση τῶν θεμελίων τοῦ μαρξισμοῦ εἶναι μᾶλλον τὸ ἑξῆς: κατὰ τί ὁ σημερινὸς πολιτικὸς ἄνθρωπος — καὶ ὄχι μόνο ὁ μαρξιστὴς — ἔχει ἀληθινὰ τὴν ἀνάγκη τῶν «ἰδεῶν» καὶ τῶν «θεωριῶν». Σὲ ποῖο μέτρο νιώθει ἀληθινὰ τὴν ἀνάγκη νὰ φωτίσει μὲ τὸ *siccum lumen* τοῦ Λόγου τὴ θέση του μέσα στὸν κόσμον καὶ νὰ κρίνει καὶ νὰ ἐλέγξει τὴν πράξη μὲ τὴν ὁποία φτιάχνει τὴν ἴδια του τὴν πραγματικότητα; Σὲ ποῖο μέτρο ὁ σημερινὸς κομματικὸς ἄνθρωπος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πολιτικὸς, σὲ ποῖο μέτρο ἐξακολουθεῖ νὰ μετέχει στὴν οὐσία τῆς πολιτικῆς;

Ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι ἡ φυσικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως πίστευε ὁ αἰσιόδοξος ρασιοναλισμὸς τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἄν μετρήσουμε τὶς πολιτικὲς μας ἔννοιες στὴν κλίμακα τῆς πραγματικῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητας, θὰ δοῦμε ὅτι αὐτὴ ἡ μεγάλῃ πραγματικὴ κατάσταση ποὺ ὀνομαζοῦμε πολιτικὴ δὲν ἐμφανίστηκε παρὰ σὲ ἐλάχιστες καὶ ἐξαιρετικὰ σύντομες ἐποχὲς τῆς ἱστορίας σὰν ἕνας θαυμαστὸς — τόσο θαυμαστὸς ὅσο καὶ ἀφύσικος — καρπὸς μιᾶς σπάνιας νίκης τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴν ἴδια του φύση. Δὲν

υπάρχει και η «αίγνια και αδιάφορη» πολιτική φύση του ανθρώπου και αυτό που ονομάζουμε «πολιτικό ένστικτο» δεν έχει και καμία σχέση με τα ένστικτα, γιατί η πρώτη του πράξη είναι να κάνει προβληματικό το ένστικτώδες γεγονός της εξουσίας του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο και να ζητήσει να λύσει αυτό το πρόβλημα όχι με τα μέσα μιας μαγικής ή θρησκευτικής κάθαρσης, αλλά ζητώντας από το ελεύθερο πνεύμα του ανθρώπου να σπάσει το μαγικό κύκλο του φόβου προς στη δύναμη και να φανερώσει την ίδια του τη δύναμη.

Επί χιλιετηρίδες και μέχρι την ώρα που οι Έλληνες «αστυνόμους» οργάνωσαν «εδιδάξαντο», οι άνθρωποι βρήκαν μια ορισμένη ισορροπία στη σχέση τους με το κράτος, μένοντας σε μια δισήμαντη στάση απέναντί του. Σ' όλες τις αρχαϊκές κοινωνίες π. χ. η εξουσία του ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο παρουσιαζόταν σαν κάτι το ιερό και το υπεράνθρωπο, σαν κάτι το βαθύτατα αναγκαίο, και ταυτόχρονα, σαν κάτι το ριζικά απάνθρωπο: γι' αυτό, ο πρωτόγονος άνθρωπος στη στάση του απέναντι στην εξουσία γινόταν λεία μιας «δισημαντότητας (ambivalence) των αισθημάτων» ανάλογης, όπως έδειξε ο Freud, με τη δισημαντότητα που βρίσκουμε σ' όλες τις ψυχικές καταστάσεις που σήμερα ονομάζουμε «υστερικές». Έτσι, η λατρεία και θεοποίηση της εξουσίας συνοδευόταν από ένα πλήθος από μαγικές απαγορεύσεις, από «ταμπού», με τα όποια ο αρχαϊκός άνθρωπος περιορίζε, ή, μάλλον, τιμωρούσε τα άτομα στα όποια έδινε το δικαίωμα να τον εξουσιάζουν. Από τη μια μεριά, η ενθρόνιση ενός βασιλιά ήταν ένα είδος κοσμογονίας και ο θάνατός του γινόταν ταυτόσημος με την καταστροφή του σύμπαντος γιατί το πρόσωπο του βασιλιά ήταν το κέντρο και το θεμέλιο του κόσμου: απ' αυτόν εξαρτιώνταν τόσο τα φυσικά στοιχεία όσο και η ίδια η κοινωνία και η ζωή στην ολόκληρά της. Και, από την άλλη μεριά, ο αρχαϊκός άνθρωπος είχε μια τέτοια ριζική δυσπιστία και μια τέτοια ριζική εχθρότητα απέναντι στην εξουσία που ύφιστατο, ώστε έκανε, τι μπορούσε για να κάνει τη ζωή ανυπόφορη στους αρχοντές του. Ο Frazer αναφέρει ένα σωρό εξαιρετικά ενδιαφέροντα παραδείγματα για να δείξει ότι στις αρχαϊκές κοινωνίες, όλες οι πίστεις, οι έθιμοτυπίες και τα ταμπού που συνδέοντα με το θεσμό της βασιλείας δεν αποσκοπούν μόνο στη στερέωση της δύναμης του βασιλιά αλλά χρησιμεύουν ταυτόχρονα «για να του αφαιρέσουν κάθε ελευθερία και να κάνουν τη ζωή του ένα μαρτύριο» και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «η ιδέα κατά την όποια η πρωτόγονη εξουσία ήταν μια δεσποτική εξουσία δεν είναι απόλυτα σωστή» (1).

Απέναντι σ' αυτή τη μαγική κάθαρση του προβλήματος της εξουσίας, μπορούμε να θεωρήσουμε σαν μια τυπική μορφή θρησκευτικής ή υποκατάστασης του «δημοκρατικού έλέγχου» τη θρησκευτική επανάσταση που, στην αρχαία Αίγυπτο, συνδέθηκε με τη λατρεία του Όσιρη. Άρχει

1) Taboo, The Burden of Royalty, σελ. 7.

νά θυμηθοῦμε τὴν αὐστηρότητα τῆς αἰγυπτιακῆς τέχνης, τὸ στυλ καὶ τὴν πειθαρχημένη ἀξιοπρέπεια τῆς αἰγυπτιακῆς γραφειοκρατίας καὶ τὸ μοναδικό, ἴσως, στὴν ἱστορία τοῦ κράτους μεγαλεῖο καὶ αἴσθημα τῆς δικαιοσύνης ποὺ βρίσκουμε στὶς φαραωνικὲς ἐπιγραφές, γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν αὐθεντικότητα τοῦ θρησκευτικοῦ οἴκου μὲ τὸ ὁποῖο ἡ πρώτη κοινωνία ποὺ βγήκε ἀπὸ τὴν προϊστορία καὶ ὀργανώθηκε σὲ πολιτισμό, ἀντίκρισε μὲς στὸ πρόσωπο τοῦ Φαραῶ τὸ σύμβολο τῆς ἱστορικῆς τῆς βούλησης καὶ τὸν πρῶτο θρίαμβο τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας πάνω στὴν ἀγριὰ τῆς φύσης. Μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, οἱ Φαραῶ θέλησαν νὰ νικήσουν τὸ τελευταῖο ἐμπόδιο ποὺ περιορίζε τὴν παντοδυναμία τους: τὸ θάνατο. Μετὰ τὰ τεράστια ἀρδεντικά ἔργα τῆς Τρίτης Δυναστείας, ἡ ἐποχὴ τῆς Τετάρτης Δυναστείας ὑπῆρξε ἡ ἐποχὴ τῆς κατασκευῆς τῶν μεγάλων πυραμίδων τῆς Γκιζέζ, κατὰ τὴν ὁποία ἡ Αἴγυπτος εἶδε μιὰ πρωτοφανῆ κινητοποίηση τῆς ἐργατικῆς δυνάμεις ὄχι πιά γιὰ τὴν πάλιν γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν φυσικῶν στοιχείων, ἀλλὰ γιὰ τὴν πάλιν τοῦ Φαραῶ νὰ κατακτήσει τὴν ἀθανασία. Κι ἔτσι, στὴν Πέμπτη Δυναστεία, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἱερατείου τῆς Ἡλιούπολης, ὁ Φαραῶ μεταμορφώθηκε σὲ γιὸ τοῦ ἡλιακοῦ θεοῦ Ρᾶ, ἐνῶ, παρὰλλήλως, ὁ Ρᾶ ἀπεικονίστηκε μὲ τὴ μορφὴ τοῦ Φαραῶ. Κι αὐτὴ ἡ ἡλιακὴ μεταθανάτια ἀποθέωση, ποὺ ἐκφράστηκε μὲ τὴν κατασκευὴ τῶν πυραμίδων, ἔμεινε τὸ προνόμιο καὶ τὸ μονοπώλιο τοῦ Φαραῶ καὶ ὀρισμένων ἀνωτέρων γραφειοκρατῶν, ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἀθανασία, κάνοντας ὅλη τὴν κοινωνία νὰ πληρώσει σὲ αἶμα καὶ σὲ μόχθο τὰ ἔξοδα τῶν πυραμίδων. Τότε ἀκριβῶς, ἀπέναντι στὴν ἀρχουσα γραφειοκρατία καὶ τὴν ἡλιακὴ τῆς ἀθανασίας, ἡ αἰγυπτιακὴ μάζα ἀντίταξε τὸν Ὁσίρη, ἕνα θεὸ πού, ὅπως ὁ ἑλληνικὸς Διόνυσος, ὑποφέρει, πεθαίνει καὶ ἀνασταίνεται καὶ βασιλεύει ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς «ταπεινοὺς καὶ τοὺς καταφρονεμένους» ποὺ δὲν εἶχαν τὴ δύναμη νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀθανασία τοῦ Ρᾶ. Βέβαια, ἡ μεταθανάτια ὑπαρξὴ στὸ βασίλειο τοῦ Ὁσίρη δὲν ἦταν παρὰ ἕνα «σκιάς ὄναρ» μπρὸς στὸ μεγαλεῖο τῆς ἀθάνατης ζωῆς τοῦ Φαραῶ καὶ τῶν ἀδελικῶν του στὸν οὐρανὸ τοῦ Ρᾶ, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ εἶχε σημασία γιὰ τὴ μάζα ἦταν τὸ γεγονὸς ὅτι μέσα στὰ «πάθη» τοῦ Ὁσίρη μορούσε νὰ ἐκφράσει καὶ νὰ «ἀντιδράσει» στὴν ἴδια τῆς τὴν ὁδὴν καὶ ὅτι ὁ Ὁσίρης εἶχε ἀρκετὴ δύναμη ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐμπνέει φόβο καὶ σέβος στὸν ἴδιο τὸ Φαραῶ. Μετὰ τὴν Τέταρτη Δυναστεία, οἱ ἐπιγραφές τῶν πυραμίδων ὅπου ὁ Φαραῶ ἱκετεύει τὸν Ἥλιο νὰ μὴ τὸν ἀφήσει νὰ πέσει στὴν ἔξουσία τοῦ Ὁσίρη, γίνονται ὁλοένα πολυπληθέστερες. Κι αὐτὴ ἡ «αὔξηση τῆς δυνάμεις τοῦ Ὁσίρη, παρατηρεῖ ὁ Arnold Toynbee, εἶναι ἡ ἔνδειξη ὅτι ἡ καταπίεση τῶν μαζῶν εἶχε γίνει ἀφόρητη» (1). Ἦδη στὴν Πέμπτη Δυναστεία, ἀρχισε νὰ ἐπικρατεῖ ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Ρᾶ ζηταίε πολὺ περισσότερο δικαιοσύνη παρὰ πυραμίδες κι αὐτὴ ἡ «ἀπὸ τὰ κάτω» διάβρωση τοῦ ἰδεολογικοῦ κόσμου τῆς

1) A. J. Toynbee: A Study of History (2η ἐκδ.1935) I, σελ. 142.

ἀρχουσας τάξης ολοκληρώθηκε μετὰ τὴν τρομακτικὴ ὀσριακὴ ἐπανάσταση τοῦ 2360 π. Χ., πού μαζί μὲ τὴ «νομμοποίηση» τῆς προλεταριακῆς ὀσριακῆς λατρείας, ἐπέβαλε τὴν «εἰσότητα ὄλων ἀπέναντι στοῦ θάνατου» καὶ «δημοκρατικοποίησε» τὴν ἀθανασία . . .

Μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς δύο ὀσριακοὺς τύπους μαγικοθησκευτικῆς «ὑπεραντιστάθμισης» τῆς πολιτικῆς ἀνικανότητος τῆς μάζας, μπορούμε νὰ ἀναγνωρίσουμε στὴν ἀρχετυπικὴ του καθαρότητα ὄλο τὸ ἀπέριτο θρησκευτικὸ δέος μὲ τὸ ὁποῖο ὄλοι οἱ προελληνικοὶ καὶ προχριστιανικοὶ λαοὶ—λαοὶ **γιά μᾶς** ριζικά ἀποξενωμένοι ἀπὸ κάθε πραγματικὴ συμμετοχὴ στὴν ἱστορικὴ ζωὴ—ἀντίκριζαν τὸ φαινόμενο τοῦ κράτους καὶ τῆς ἔξουσίας ἀνθρώπου πάνω σὲ ἄνθρωπ. Ἡ **θεοποίηση τοῦ κράτους** ἦταν, ἴσως, τὸ πιὸ ἀνθεντικὸ **ἱστορικὸ** τους βίωμα—ἓνα «σαδικο-μαζοχιστικὸ» amor fati—ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀναγνωρίσουν μέσα τους καὶ ὄχι πάνω τους μιὰ ἱστορικὴ μορφὴ ὑπαρξῆς. Ἀλλὰ αὐτὴ, ἀκριβῶς, ἢ **θρησκευτικὴ** λατρεία τοῦ κράτους **ἀπαλλοτριώνει τὸ κράτος ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο χαρακτηριστ. ἀπὸ κάθε ἱστορικότητα**: παρουσίαζε τὸ κράτος ὄχι σὰν ἓνα σύμβολο τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ἀλλὰ σὰν κατὶ τὸ ἔξωανθρώπινο ἢ τὸ ὑπερανθρώπινο, σὰ μιὰ ἐξορκωσὴ ἢ ἀπόρροια τῆς ἴδιας μυθικῆς διάταξης τοῦ σύμπαντος τοῦ ρύθμιζε τὴ γονιμότητα τῆς φύσης, τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο τῶν θεῶν, τὴν κυκλικὴ πορεία τῶν ἀστέρων ἢ τὴ διαδοχὴ τῶν δυναστείδων.

Αὐτὴ ἢ δισημάντη στάση καὶ αὐτὴ ἢ τεχνικὴ τῆς surcompensation τῆς πολιτικῆς τους ἀποτυχίας ἐπέτρεπαν στοὺς λαοὺς νὰ κρατῶν μιὰ στατικὴ ἰσορροπία καὶ νάναί, ὅπως ἔλεγε ὁ Μακκιαβέλλης, *stupidi e sodisfatti*

Ἦταν, ἄραγε, πιὸ *stupidi* παρὰ *sodisfatti*;

Ἡ ἀπάντησὶς σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἦταν εὐκόλη τὸ 18ο καὶ τὸ 19ο αἰῶνα ὅταν ὁ ἄνθρωπος πίστευε ὅτι «ξαναβρῆκε» τὴν «αιώνια φύση τοῦ ἀνθρώπου» μὲ τὰ «φυσικὰ δικαιώματα» καὶ τίς «αιώνιες ἀλήθειες» πού τὴν ἀποτελοῦν: ἔτσι μπορούσε νὰ πιστεῦει ὅτι ὁ δεσποτισμὸς ἦταν ἓνα παρὰ φύσιν «κράτος τοῦ λάθους».

Πῶς, ὅμως, ἐμεῖς σήμερα μπορούμε ἀληθινὰ νὰ **ἀποδείξουμε** ὅτι οἱ πρωτόγονοι πού περιοδικὰ μαστίγωναν τὸ βσιλιά τους ἦταν λιγότερο «ικανοποιημένοι» ἀπὸ τὸ Λῆμο πού γιὰ πρώτη φορὰ ζήτησε γοαλοὺς νόμους καὶ πού γιὰ πρώτη φορὰ ἐπέβαλε τοὺς δημάρχους του; Ἴσως, ὁ μαστιγωμένος βασιλιάς νὰ βρισκόταν κάτω ἀπὸ ἓναν ἔλεγχο πολὺ πιὸ **ἀποτελεσματικὸ** ἀπ' αὐτὸν πού ἢ plebs ἐπέβαλε στὴ ρωμαϊκὴ σύγκλητο. Ἴσως οἱ ὑπόδουλοι σ' ἓνα θεοκρατικὸ δεσπότη λαοὶ νὰ ἦταν πολὺ πιὸ «ικανοποιημένοι» ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους λαοὺς, πού δημιουργώντας τὴν πολιτικὴ καὶ ἀναλαμβάνοντας τὴν εὐθύνη τῆς πολιτικῆς, ἀπαγόρευσαν στὸν ἑαυτὸ τους κάθε περιορισμένη ἱκανοποίησιν καὶ καταδίκασαν τὸν ἑαυτὸ τους στὴ πιὸ ριζικὴ ἀνησυχία...

Ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι παρὰ αὐτὴ ἢ διαρκὴς ἀνησυχία πού ἔφεραν οἱ Ἕλληνες στὸν κόσμον ὅταν ἔσπασαν αὐτὴ τὴ στατικὴ ἰσορροπία, προτείν-

γοντας μιὰ νέα ἐξίσωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κόσμο: «τὸ δ' ἐλεύθερον, τὸ εἴψυχον, τὸ δ' εἴψυχον τὸ εἶδαμον κρίνοντες». Ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνώτατη μορφή μὲ τὴν ὁποία αὐτὲς οἱ ἐποχὲς πού ἀκριβῶς ὀνομάζουμε «οὐμανιστικὲς», ἐκφράζουν τὴ θέλησή τους νὰ συμφιλώσουν τὸν ἀνθρώπο μὲ τὴν ἐμπειρικὴ του ἕπαρξη, μεταμορφώνοντάς τον σὲ συνειδητό, ἐλεύθερο καὶ υπεύθυνο δημιουργὸ τῆς ἴδιας του τῆς ἱστορίας. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ πολιτικὴ εἶναι ἓνα τόσο παράξενο ὅσο καὶ σύντομο *état de grâce*, μέσα στὴν κατὰ κανόνα τρομοκρατικὴ ροὴ τῆς ἱστορίας. Ἄν, μάλιστα, ἀντικρίσουμε, ὅπως ὁ Hegel ἢ ὁ Ἀναξίμανδρος, τὴν ἱστορία σὰν ἓνα δικαστήριον, θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε τὴν πολιτικὴν σὰν τὴ μόνη μεσολαβητικὴ δύναμη πού διαθέτει ἡ κοινωρία γιὰ νὰ γνωρίσει, νὰ καθορίσει ἢ, τουλάχιστον, νὰ ἐπηρεάσει τοὺς νόμους μὲ τοὺς ὁποίους δικάζεται ἀπὸ τὴν ἱστορία, σὰν τὴ μόνη δύναμη πού μπορεί νὰ ἀντιτάξει ὁ ἀνθρώπος στὸ πεπωμένο, γιὰ νὰ ἐξευμενίσει, σύμφωνα μὲ τὴ βαθύτατη συμβολικὴ τῆς Ὁρέστειας, τὶς Ἐρινύες τῆς ἴδιας του τῆς ἀδυναμίας καὶ τῆς ἴδιας του τῆς ἐνοχλῆς.

Σήμερον, ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ἀναρωτηθοῦμε ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖ αὐτὴ τὴ δύναμη ὁ ἀνθρώπος, γιατί αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ δύναμη ἔχει χάσει ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος. «**Ἡ μέρα θαρθεῖ πού θὰ χρειαστεῖ νὰ ξεμάθουμε τὴν πολιτικὴν**» λέει μιὰ ἀπὸ τίς τελευταῖες σκέψεις τοῦ Nietzsche γιὰ τὴν ἐποχὴ πού θὰ χρειαστεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει «αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, πού χάσῃ στὴν ὑπεροχὴ τῆς θέλησης, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμει τους, θὰ χρησιμοποιήσουν τὴ δημοκρατικὴ Εὐρώπη σὰν τὸ πιὸ εὐλύγιστο καὶ τὸ πιὸ εἴρηστο ὄργανο γιὰ νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τὰ χαλινάρια τῆς γῆς» (1). Ἡ σχεδιοποιημένη κατάπνιξη κάθε δημόσιας ζωῆς πού πραγματοποιήσε ὁ μοντέρνος ὀλοκληρωτισμός, δὲν θάχε καμιά οὐσιαστικὴ σημασία ἂν, μέσα στὰ «προολοκληρωτικά» καθεστῶτα, ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶχε ἤδη «ξεμάθει τὴν πολιτικὴν», ἂν ὁ μαζοχιστικὸς μῦθος τοῦ «δυναμικοῦ κράτους» δὲν εἶχε ἤδη παραλύσει τὴν πολιτικὴν θέληση στὴν ἴδια της τῆ ρίζα, ἂν ἡ παθολογικὴ *imago* τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, συνταυτισμένης μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀρθοδοξία, δὲν εἶχε ἀπὸ τὰ πρῶτα παρουσιαστεῖ μπρὸς στὴν πολιτικὰ ἀβουλή καὶ ἀνῆμπορη συνείδηση τοῦ *homo ad servitutem haratus* σὰν ἡ μόνη διέξοδος καὶ ἡ μόνη σωτηρία. Γιατί ὁ ψυχικὸς μονολιθισμὸς τοῦ τόσο πιὸ ἀποδοτικοῦ ὅσο καὶ πιὸ ἀπόρροου στελέχους τοῦ προπαγανδιστικοῦ καὶ οργανωτικοῦ μηχανισμοῦ πού καθοδηγεῖ καὶ κινητοποιεῖ τὴ σημερινὴ μάζα, ἐκμηδένισε *de facto* τίς ἴδιες τίς προϋποθέσεις τῆς οργανικῆς ἀνάπτυξης μιᾶς ὁποιασδήποτε πολιτικῆς συνείδησης πολὺ προτοῦ ὁ ὀλοκληρωτικὸς μονολιθισμὸς ἐξαφανίσει καὶ *de jure* αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν πολιτικὴν ζωὴ μέσα στὴν ὀλοκληρωτικὰ ὑποδουλωμένη

1) Nietzsche : Werke, XVI, σελ. 341.

κοινωνία. Πολύ προτού τὸ ἀστυνομικὸ κράτος ἰσοπεδώσει τὶς ἰδέες μέσα στὸν ἀπεριόριστο κοινοφρονησμό, πολὺ προτού ἡ κρατικὴ μηχανὴ ἐξουδετερώσει καθε ἀπὸ τὰ κάτω προερχόμενον κοινωνικὸ ἔλεγχον καὶ πολὺ προτού ὁ βομβαρδισμὸς τῶν συνειδήσεων ἀπὸ τὴν προπαγάνδα μεταμορφωθεῖ σὲ μόνη δύναμη ἱκανὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἰδεολογικὴ συνοχὴ τῆς κοινοτοποιημένης κοινωνίας, ἕνας νέος τύπος μαζικοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἐμφανιστεῖ πάνω στὰ εἰρήπια τῆς φιλελεύθερης καὶ ρασιοναλιστικῆς κοινωνίας τοῦ 19ου αἰῶνα : ἕνας « νέος ἄνθρωπος » μὲ ἀφοπλισμένη τὴ λογικὴ του, στερημένος ἀπὸ κάθε προσωπικὴ εὐθύνη, ἀνίκανος νὰ γονιμοποιεῖται ἀπὸ ἰδέες, ἀνίκανος νὰ ἐλέγχει τὸν ἑαυτό του, τὴν ἴδια του τὴν πράξη, τὴν ἴδια του τὴν πραγματικότητα, ἀνίκανος νὰ ἀκούσῃ μιὰ οποιαδήποτε ἄλλη γλώσσα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐσημωμένη γλώσσα τῶν συνθημάτων καὶ τῆς προσοφίας.

Ἔτσι, ἡ κρίση τοῦ μαρξισμοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς κρίση τοῦ μαρξισμοῦ, ἀλλὰ κρίση αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ποὺ ἔκανε δυνατὴ τὴν ἐμφάνιση τοῦ μαρξισμοῦ. Καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ Hegel σχετικὰ μὲ τὶς πολιτικὰς προϋποθέσεις τῆς ἀνάπτυξης τῆς φιλοσοφίας, ἰσχύουν γὰρ κάθε φιλοσοφία καὶ ἀκόμα περισσότερο γὰρ τὸ μαρξισμό: «Γιὰ νὰ ἐμφανιστεῖ ἡ φιλοσοφία χρειάζεται ἡ συνείδηση τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ὁ λαὸς μὲς στὸν ὁποῖο ἀρχίζει τὴν πορεία τῆς ἡ φιλοσοφία, πρέπει νὰ ἔχει ὡς ἀνώτατη ἀρχὴ τὴν ἐλευθερία. Συγκεκριμένα, ἡ φιλοσοφία, ποὺ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας, τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας...ἐμφανίζεται μόνο ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν καὶ λειτουργοῦν ἐλεύθεροι θεσμοί» (*).

Ἀναζητώντας τὰ «θεμέλια τοῦ μαρξισμοῦ», σήμερα, ποὺ αὐτὰ τὰ ἴδια θέματα τοῦ μαρξισμοῦ ἔχουν γίνει προβληματικά, θὰ ζητήσουμε πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ δοῦμε σὲ ποῖο μέτρο ὁ μαρξισμὸς μπορεῖ ἀληθινὰ νὰ διασώσει τὴν ταυτότητά του μέσα ἀπὸ τὸ δικαστήριον τῆς ἴδιας του τῆς ἱστορίας, καὶ σὲ ποῖο μέτρο μπορεῖ νὰ ξαναβροηθῆσῃ τὸν πολιτικὸ ἄνθρωπον νὰ ξαναβρεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ ἀναγεννηθεῖ μὲς ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν στάχτη. Γιατί, ὅπως λέει τὸ πνεῦμα ποὺ γίνεται ἀπροσμέτρητα ἐπίκαιρον κάθε φορὰ ποὺ τίθεται ἕνα αἶτημα ἀναγέννησης:

**«οὐδαμοῦ κινουῦνται μουσικῆς τρόποι
ἀνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων»** (**).

1) Hegel: Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie (Werke (νέα ἔκδοσις J. Hoffmeister, 1940) XVa, 227.

2) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Ἀρεοπαγιτικὸ τοῦ Δάμωνος, δασκάλου τοῦ Περικλέους (Diels 37 frg. 10) ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα Πολ. IV, 424 c.).

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ Α.Σ.Β.Σ.

1. Γενεσιουργοί λόγοι της Κοινωνικής Πολιτικής
Στράτου Κ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
2. 'Η εξέλιξις της κοινωνικής πολιτικής και αι σύγχρονοι κατευθύνσεις της
Χρήστου ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
3. 'Η κοινωνική πολιτική τών τριών 'Ιεραρχών
Χρήστου ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
4. 'Η θεωρία της κοινωνικής πάλης
Κώστα Στρ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
5. Φιλοσοφική και μεθοδολογική τοποθέτησις της κοινωνιολογίας
Κώστα Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ
6. 'Η έργασιολογία ως έπιστήμη περι τοῦ ανθρώπου έν τη έργασίᾳ
'Ηλία ΠΕΡΙΤΣ
7. Κράτος και Κοινωνία κατά την θεωρίαν τών «'Ισων»
Γεωργίου ΒΛΑΧΟΥ
8. Βιομηχανία και Κοινωνία. 'Ο Μάρξ και ή διαλεκτική του καπιταλισμοῦ
Κώστα Στρ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
9. Οικονομική ὑποανάπτυξη και κοινωνική επανάσταση
Κώστα Στρ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Α' ΔΕΚΑΗΜΕΡΟΝ

ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1. Βιοτεχνική παράδοσις και προβλήματα εις τὸ 'Αφγανιστάν
'Αγγέλου ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
2. 'Η έν Λιβύη ἀποστολή της Τεχνικής Βοηθείας
'Ιωάννου ΠΑΛΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
3. Αι στατιστικά της έργασίας
'Αντωνίου ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
4. Σημερινά μεταναστευτικά προβλήματα
'Αντωνίου ΣΑΜΑΡΑΚΗ
5. Αι Κοινωνικάι ασφάλεισις
Εὐαγγέλου ΦΛΩΚΟΥ
6. Προβλήματα ἀπασχολήσεως έν Γαλλία και Βελγίῳ
Δημητρίου ΑΡΕΤΑΙΟΥ
7. 'Ο επαγγελματικὸς προανατολισμὸς
Νικολάου ΘΕΟΔΩΡΟΥ
8. 'Η επαγγελματική ἐκπαίδευσις και ή ἀπασχόλησις
'Αλεξάνδρου ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ
9. 'Ανακεφαλαίωσις τών έργασιῶν τοῦ Δεκαημέρου
Σωτηρίου ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ